

На правах рукопису

СИЧ ОЛЕКСАНДР МАКСИМОВИЧ

УДК 94(477.8)“1929-1977”Ленкавський(043)

**СТЕПАН ЛЕНКАВСЬКИЙ В ІСТОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (1929-1977 рр.)**

07.00.01 – історія України

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник
Михальченко Микола Іванович,
доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент НАН України

Київ – 2008

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ І. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	12
1.1. Джерельна база дослідження.....	12
1.2. Творча спадщина Степана Ленкавського як джерело дослідження..	24
1.3. Історіографія проблеми.....	36
РОЗДІЛ ІІ. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ДОЕМІГРАЦІЙНИЙ	
ПЕРІОД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТЕПАНА	
ЛЕНКАВСЬКОГО В 1904-1944 рр.	44
2.1. Формування світогляду та початок політичної діяльності	
Степана Ленкавського в контексті становлення і розвитку українського	
організованого націоналізму (1904-1939 рр).	44
2.2. Вплив політичної діяльності Степана Ленкавського на формування	
та розвиток ОУН(р) (1940-1944 рр.)	64
РОЗДІЛ ІІІ. ЕМІГРАЦІЙНИЙ ПЕРІОД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ	
ДІЯЛЬНОСТІ СТЕПАНА ЛЕНКАВСЬКОГО ТА ЙОГО РОЛЬ У	
ФОРМУВАННІ І РОЗВИТКУ ЗАКОРДОННИХ СТРУКТУР ОУН(р) У	
1945-1977 рр.	93
3.1. Роль Степана Ленкавського у становленні Закордонних частин	
ОУН (1945-1954 рр.)	93
3.2. Участь Степана Ленкавського в розбудові і трансформації	
Закордонних частин ОУН(р) у 1955-1977 рр	135
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	180
ДОДАТКИ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЗНЮ ОУН – Архівна збірка в м. Нью-Йорку (США) Організації українських націоналістів

АСЛ ІОПМ – Архів Степана Ленкавського при Інституті освітньої політики у м. Мюнхені (Німеччина)

ВЗ ОУН – Великий збір Організації українських націоналістів

ГВО – Головний вишкільний осередок

ГОП – Головний осередок пропаганди

Декалог – “Десять заповідей українського націоналіста”

ЗП УГВР – Закордонне представництво Української головної визвольної ради

ЗУЗ – Західноукраїнські землі,

ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка

ЗЦ ОУН – Закордонний центр Організації українських націоналістів

ЗЧ ОУН – Закордонні частини Організації українських націоналістів

К-З – Референтура крайових зв’язків

КДБ – Комітет державної безпеки СРСР

КДП – Комісія державного планування

КЕ ОУН ЗУЗ – Крайова ексекютива Організації українських націоналістів на західноукраїнських землях

КООА – Керівний осередок олімпійської акції

ОВГ – Оперативно-вишкільна група

ОВКУГ – Організація вищих клас українських гімназій

ОУН – Організація українських націоналістів

ОУН ЗУЗ – Організація українських націоналістів на західноукраїнських землях

ОУН(м) – Організація українських націоналістів під керівництвом А. Мельника

ОУН(р) – Організація українських націоналістів (революційна) під керівництвом С. Бандери

ОУН(з) – Організація українських націоналістів (за кордоном)

ПЗЧ ОУН – Провід Закордонних частин Організації українських націоналістів

ПУН – Провід українських націоналістів,

РП ОУН – Революційний провід Організації українських націоналістів

РПС КЕ ОУН ЗУЗ – Референтура підрадянських справ Крайової екзекутиви Організації українських націоналістів на західноукраїнських землях

РПС ПЗЧ ОУН – Референтура підсоветських справ Проводу закордонних частин Організації українських націоналістів

СБ ОУН – Служба Безпеки Організації українських націоналістів

СКВУ – Світовий конгрес вільних українців

СУНМ – Спілка української націоналістичної молоді

УВО – Українська військова організація

УГВР – Українська головна визвольна рада

УГКЦ – Українська греко-католицька церква

УДП – Українське державне правління

УНРада – Українська національна рада

УПА – Українська повстанська армія

УРДП – Українська революційно-демократична партія

УССД – Українська Самостійна Соборна Держава

ВСТУП

Актуальність теми. На етапі становлення сучасної Української держави, що розпочався з прийняттям Декларації про державний суверенітет та проголошення Акту незалежності України, українське суспільство загалом і його політична еліта зокрема потребують глибокого і об'єктивного знання про попередні етапи політичної історії України. Врахування історичного досвіду, досягнень і уроків попередніх поколінь сприятиме розбудові і зміцненню Української демократичної правової держави, ефективному управлінню соціальними процесами в суспільстві. Бо, за влучним визначенням М. Михальченка, локальні “цивілізації нагадують комету, «голова» якої – актуальна цивілізація, а «шлейф» – меморіальна цивілізація”. Нового поштовху такому врахуванню історичного досвіду в сучасних процесах українського державотворення надав Указ Президента України “Про увічнення пам’яті видатних діячів Української Народної Республіки та Західно-Української Народної республіки” [1-2; 344, с. 313; 3].

В українській історії ХХ століття український організований націоналізм відіграв важливу роль. Незважаючи на його сучасні суперечливі трактування, повноцінна реконструкція політичних процесів цього періоду неможлива без врахування історії Організації українських націоналістів (ОУН), бо “саме історія ОУН і УПА була і залишається однією із важливих форм легітимації української нації” [393, с. 246].

Кожна політична ідеологія і кожна політична сила, що існують в українському суспільстві, відображають світогляд та інтереси його частин. Врахування і взаємоузгодження цих інтересів в процесі управління суспільством, а отже забезпечення стану стабільності і безпеки, є однією із головних функцій держави. В політичному житті сучасного українського суспільства присутні ідеологія українського націоналізму та політичні сили, які свою програмну діяльність базують на цій ідеології. Знання генези ідеології та історії українського націоналізму сприятиме повноцінному врахуванню

інтересів тієї частини українського суспільства, яка є прихильником цієї ідеології і в політичних процесах підтримує націоналістичні сили. Позитивну роль у цьому відіграє Указ Президента України “Про всебічне вивчення та об’єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення” [4]

Повноцінне осмислення політичних процесів і явищ неможливе без вивчення життя, діяльності, політичних переконань, ідейних трансформацій, творчого набутку тих особистостей, які в цих процесах відігравали важливу роль. Справжнім концептуальним проривом політики Української держави у цьому напрямку стали Укази Президента України “Про відзначення 100-річчя від дня народження Романа Шухевича” та “Про вшанування пам’яті Ярослава Стецька і Ярослави Стецько” [5-6].

З ідеологічних мотивів під час перебування України у складі СРСР суспільно-політична діяльність і спадщина чільних діячів українського націоналістичного руху не залучалися до наукового опрацювання, а натомість піддавалися цілеспрямованій фальсифікації. Нашарування радянських ідеологічних штампів та упереджене ідеологічне несприйняття накладають свій відбиток і на сучасний стан висвітлення цієї проблеми та не сприяють формуванню об’єктивних наукових підходів. Аналізуючи стан висвітлення постаті Р. Шухевича в контексті Другої світової війни, Ю. Шаповал справедливо стверджує, що дослідження її історії “все ще перебувають під вирішальним впливом агресивних ретроградів, які ідеологізують і міфологізують цю проблематику, продовжують популяризувати сумнівні стереотипи сталінсько-брежнєвської історіографії” і наголошує на “потребі створення наукової біографії Романа Шухевича”. Варто додати, що сьогодні відсутні наукові біографії навіть таких чільних діячів ОУН як С. Бандера та Я. Стецько [395, с. 219, 222].

Сказане стосується і С. Ленкавського, який стояв біля витоків ОУН, належав до числа її співзасновників, постійно перебував в складі її керівних органів, а після вбивства С. Бандери очолював Закордонні частини (ЗЧ) ОУН в

1959-1968 рр. В середовищі спочатку єдиної ОУН, а після розколу в ОУН (революційній) він був визнаним ідеологом-практиком. С. Ленкавський є автором відомих “Десяти заповідей українських націоналістів” (Декалогу). З його участю розроблялися, або його авторству належать ідеологічні частини підсумкових документів Першого конгресу українських націоналістів та всіх великих зборів (ВЗ ОУН) і конференцій ОУН(р), що відбувалися за його життя (за винятком періоду 1941-1944 рр., коли він перебував в німецькому ув’язненні та концтаборі Освенцім).

В той же час, сьогодні практично відсутні праці з аналізом життя, політичної діяльності і творчої спадщини С. Ленкавського. Виходячи з усього сказаного і було обрано тему дисертаційного дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках науково-дослідної проблематики кафедри історії та філософії історії Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова “Державницьке, суспільно-політичне життя та освіта в Україні ХХ-ХХІ ст.”. Тема дисертації затверджена вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 27 лютого 2007 р., протокол № 7.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – реконструкція життєвого шляху С. Ленкавського, виявлення його впливу на створення, формування ідеологічних основ та політичну діяльність ОУН.

Для досягнення вказаної мети поставлені такі завдання:

- проаналізувати джерельну базу та історіографію проблеми;
- виявити роль С. Ленкавського у процесі утворення ОУН та формування основ її ідеології;
- дослідити позицію С. Ленкавського під час розколу ОУН і його роль у формуванні та діяльності ОУН(р);
- дослідити внесок С. Ленкавського у заснування та становлення ЗЧ ОУН;
- охарактеризувати стан і діяльність ЗЧ ОУН в період перебування

С. Ленкавського на чолі цієї націоналістичної структури та вплив на процес її трансформації;

– охарактеризувати роль С. Ленкавського у громадському секторі діяльності ЗЧ ОУН та ОУН(р) і його вплив на процеси громадської та політичної консолідації української еміграції;

– дослідити редакційно-видавничу діяльність С. Ленкавського, його внесок у розвиток друкованих органів, друкарської і видавничої справи ЗЧ ОУН.

Об'єктом дослідження виступає український націоналізм як суспільно-політичний рух.

Предметом дослідження є життєвий шлях, громадсько-політична діяльність і творча спадщина С. Ленкавського як одного з провідних діячів та ідеологів ОУН.

Методи дослідження. Дисертація є історико-біографічним та історіософським дослідженням, проведеним на основі принципів історизму, об'єктивності і науковості. Воно відображає все життя діяча від народження і до смерті у контексті часу та динаміки історичних подій. Конкретно-історичний підхід дозволив встановити факти і події, що лягли в основу висвітлення життя і діяльності С. Ленкавського. Структурно-системний метод сприяв об'єктивному висвітленню суспільно-політичного середовища, в якому формувався світогляд та здійснювалася діяльність особи. Завдяки проблемно-хронологічному способу викладу матеріалу вся тема поділена на відносно вузькі проблеми, дослідження кожної з яких здійснювалося у хронологічній послідовності. На основі порівняльно-історичного методу вдалося показати спільне і відмінне у діяльності різних частин ОУН та С. Ленкавського й інших її провідних діячів, а метод персоніфікації – його особистий внесок у розвиток ідеології та діяльності ОУН.

Хронологічні межі дослідження. Політична діяльність С. Ленкавського в ОУН відбувалася від часу її створення у 1929 р. і до його смерті у 1977 р. Дослідження виходить поза ці хронологічні рамки, охоплюючи період

формування світогляду діяча та активної участі в націоналістичних організаціях, які передували ОУН і стали основою для неї.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що вперше в Україні системно висвітлено життєвий шлях, громадсько-політичну і теоретичну діяльність одного з провідних діячів та ідеологів ОУН С. Ленкавського, в контексті дослідження поглиблено окремі аспекти історії ОУН та виявлено внесок діяча у розвиток інших сфер життєдіяльності суспільства.

Цей системний підхід реалізовано в таких наукових позиціях:

- у процесі дослідження вперше опрацьовано архів С. Ленкавського при Інституті освітньої політики у м. Мюнхені (Німеччина), закордонні архіви ОУН(р) у м. Мюнхені (Німеччина) та у м. Нью-Йорку (США) і залучено до наукового обігу виявлені в них матеріали;

- виявлено, що Спілка української націоналістичної молоді (СУНМ), яка перебувала під ідеологічним впливом С. Ленкавського, стала організаційною основою для структури ОУН на західноукраїнських землях (ОУН ЗУЗ) в 1929 р., а виховані нею кадри – ядром активу для ОУН (революційної) у 1940 р.;

- виявлено, що С. Ленкавський в процесі заснування та діяльності ОУН неодноразово опинявся на вістрі кризових ситуацій і визначально впливав на перспективи розвитку її революційного течії;

- встановлено, що від заснування ОУН і до кінця свого життя С. Ленкавський належав до складу її керівних органів, в окремі періоди історії керував Організацією та вагомо впливав на визначення тактики і стратегії її діяльності;

- в контексті політичної діяльності С. Ленкавського вперше подано виклад історії та діяльності в структурі КЕ ОУН ЗУЗ Референтури підрадянських справ, а в ЗЧ ОУН – ряду спеціальних підрозділів: Референтури підсоветських справ (РПС), Референтури крайових зв'язків (К-З), Служби безпеки (СБ), Оперативно-вишкільної групи (ОВГ), Референтури вишколу;

- встановлено, що С. Ленкавський належав до провідних ідеологів ОУН

на етапі її передісторії та протягом усього періоду її діяльності і вніс вагомий вклад у розвиток доктрини українського націоналізму;

- виявлено, що С. Ленкавський зробив чималий внесок у розвиток української еміграційної науки та філософії;

- у процесі дослідження висвітлено ряд невідомих сторінок з історії української еміграційної преси та книговидання.

У процесі аналізу історіографічної бази та проведення науково-дослідницької роботи було здійснено виправлення цілого ряду неточностей, фактологічних розбіжностей і свідомих фальсифікацій, переосмислено низку оцінок, стереотипних тверджень та концептуальних підходів, які домінували при висвітленні проблематики українського націоналістичного руху.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані під час написання узагальнюючих праць з новітньої історії України, досліджень з історії українського національно-визвольного руху ХХ ст., діяльності ОУН та розвитку ідеології українського націоналізму.

До наукового обігу в якості джерела дослідження історії України та предмета політологічного аналізу поряд з працями провідних діячів ОУН(р) С. Бандери та Я. Стецька вперше введено збірник праць С. Ленкавського, що після його видання став активно використовуватися в дослідженнях українських науковців [272; 388; 330; 303, с. 55-62; 319; 363; 406; 409].

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти і висновки дисертаційного дослідження були апробовані на наукових конференціях: “Організація Українських Націоналістів: 75-ліття створення” (Львів, 14 лютого 2004 р.), II Міжнародній науковій конференції “Соборність України: історична спадщина і виклики часу” (м. Переяслав-Хмельницький, 19-20 травня 2005 р.); “Український визвольний рух 1920-х – 1950-х рр.: актуальні проблеми дослідження” (м. Дніпропетровськ, 22-23 вересня 2006 р.); Міжнародній науковій конференції “Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави” (м. Івано-Франківськ, 12-13 жовтня 2006 р.);

науково-практичній конференції “Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи” (м. Івано-Франківськ, 2-3 листопада 2006 р.); на III-х політологічних читаннях, присвячених пам’яті професора М. Ф. Ніколаєвського “Посткомуністичні трансформації: зміст, тенденції, перспективи” (м. Харків, 23 квітня 2007 р.); на засіданні кафедри історії та філософії історії Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Основні результати дисертації викладені в 1 монографії, збірнику творів С. Ленкавського у 2-х томах, 14 наукових статтях, з яких – 4 у фахових виданнях.

РОЗДІЛ І

ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

1.1. Джерельна база дослідження

Джерельну базу дослідження складають: а) документи українських історичних архівів; б) документи зарубіжних архівів С. Ленкавського та ОУН(р); в) опубліковані збірники матеріалів і документів; г) мемуари; д) українська періодична преса.

Фонди Центрального державного архіву вищих органів влади і управління (ЦДАВОВУ України) дають ґрунтовний матеріал для дослідження історії ОУН, в контексті якої розвивалася політична діяльність С. Ленкавського. До таких, зокрема, відноситься фонд 3833 “Крайовий провід Організації Українських Націоналістів” [7-10].

Опрацьовані справи вказаного фонду вказують на активну участь С. Ленкавського в політичній діяльності ОУН на початковому етапі Другої світової війни у якості керівника Головного осередку пропаганди (ГОП). Так спр. 1 “Політичні військові та пропагандивні вказівки на час війни” (оп. 2 ф. 3833) містить план “Боротьба й діяльність ОУН під час війни”, розділ “Пропагандивні вказівки” якого розробляв С. Ленкавський [10, арк. 76-89].

Справи цього фонду дають уявлення про значний обсяг діяльності, який ГОП виконував після початку радянсько-німецької війни та проголошення Акту відновлення Української державності 30 червня 1941 р. у Львові – відновлення та активізація діяльності українських громадських організацій в селах та містах краю, збір свідчень про більшовицькі та нацистські злочини на території України, організація освітньої системи, налагодження видавничої справи, консолідація громадськості для розбудови державного життя, залучення до її процесу мистецької еліти, спорядження пропагандистськими матеріалами похідних груп ОУН, підготовка ідеологічно-пропагандистських розробок для Східної України [7-9].

Матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) підтверджують вагомий вплив С. Ленкавського на діяльність та розвиток ОУН довоєнного періоду. Так, звіт заступника Голови Проводу українських націоналістів (ПУН) М. Сціборського про першу конференцію ОУН на західноукраїнських землях (ОУН ЗУЗ), що знаходиться у спр. 172 ф. 269 “Колекція документів «Український музей у Празі»”, вказує на активну діяльність Крайової екзекутиви (КЕ) ОУН ЗУЗ та на чільне місце С. Ленкавського у її структурі [15].

Справи фонду 57 “Колекція документів з історії Комуністичної партії України” дають змогу оцінити участь С. Ленкавського у процесі створення ОУН(р) та системи її пропагандистської і вишкільної роботи під час Другої світової війни. В радянських аналітичних матеріалах, що складають спр. 340 цього фонду, подається інформація, що С. Ленкавський належав до переліку головних засновників ОУН(р). Натомість спр. 374, спр. 381 та спр. 382 вказують, що вагоме місце в її ідеологічно-пропагандистській роботі займали ідеологічні напрацювання С. Ленкавського, а зокрема “Десять заповідей українського націоналіста” [11-14].

До джерельної бази дослідження ввійшли і фонди Центрального державного історичного архіву України у Львові (ЦДІА України у Львові). Зокрема справи фонду 205 “Прокуратура апеляційного суду, м. Львів” дають змогу дослідити процес становлення структури ОУН, її керівного органу КЕ ОУН ЗУЗ та роль С. Ленкавського у цьому процесі. У фонді знаходяться також матеріали судової справи т. зв. “процесу конгресівців” 1932 р. (спр. 1001), на якому С. Ленкавський був засуджений польським судом як учасник установчого Конгресу українських націоналістів [16-19].

Комплекс матеріалів про діяльність Української військової організації (УВО) та ОУН на території Станиславівського воєводства, а в їх контексті і про окремі аспекти життя і діяльності С. Ленкавського, має Івано-Франківський обласний державний архів (ІФОДА).

Зокрема, справи 143, 545 ф. 68 “Станіславське воєводське управління державної поліції м. Станіслав”, справа 55 фонду 69 “Станіславське повітове управління державної поліції” дають глибоке уявлення про внутрішню структуру, ідеологічно-програмні засади та розвиток УВО та ОУН на території теперішньої Івано-Франківської області [21; 24; 26].

Натомість спр. 757 ф. 2 “Станіславське воєводське управління, м. Станіслав”, спр. 356, 549 ф. 68, спр. 160 ф. 69 “Станіславське повітове управління державної поліції” містять звіти та рапорти поліцейських службовців і таємних агентів на членів УВО та ОУН, їх списки, інформацію про діяльність розрізнених підпільних націоналістичних гуртків і організацій, нагляд за окремими націоналістичними діячами, методи стеження, розшуку та нагляду за ними з боку польської поліції на території Станіславівського і Львівського воєводств в 1923-1939 рр. Вони ж дають змогу прослідкувати за діяльністю С. Ленкавського в структурі ОУН після виходу з польської в’язниці у 1935 р. та за генезою змісту написаного ним Декалогу [20; 23; 25; 27].

Роль С. Ленкавського на етапі функціонування Закордонного Центру ОУН (ЗЦ ОУН) дає змогу розкрити рукописний звіт С. Бандери, що зберігається в архіві Центру досліджень визвольного руху у м. Львові [28].

Окремі матеріали про діяльність ЗЧ ОУН, а зокрема і про особисте життя та діяльність С. Ленкавського, зберігаються в архівних фондах Музею визвольних змагань Прикарпатського краю (м. Івано-Франківськ). Зокрема, в межах досліджуваної теми були виристані примірники інформаційного вісника теренового проводу ОУН в Канаді [29-30].

Вперше після смерті С. Ленкавського здійснено детальне опрацювання невпорядкованого до того часу архіву діяча при Інституті Освітньої Політики в м. Мюнхен (АСЛ ІОПМ). Архів містить як документи, що відображають його життєвий шлях та політичну діяльність, так і матеріали про діяльність ЗЧ ОУН: протоколи засідань Проводу ЗЧ ОУН (ПЗЧ ОУН), кореспонденцію секретаріату ПЗЧ ОУН, фінансові документи з діяльності ПЗЧ ОУН, звіти про діяльність теренових організацій ЗЧ ОУН, матеріали підготовки конференцій

ЗЧ і ВЗ ОУН, матеріали про структуру зв'язку та кореспонденцію з націоналістичним підпіллям в Україні, матеріали радіопередач ЗЧ ОУН на Україну, аналітичні матеріали про становище в СРСР та УРСР, матеріали про чільних діячів ЗЧ ОУН (С. Бандеру, Я. Стецька, Д. Чайковського, Д. Миськова та ін.), архівні матеріали друкованих органів ПЗЧ ОУН.

В процесі опрацювання проблеми відповідно були систематизовані та використані нижчеподані матеріали архіву.

Серед матеріалів АСЛ ІОПМ виявлено особисті офіційні документи С. Ленкавського та нотаріально оформлені акти, що посвідчують його особу і відображають окремі періоди життєвого шляху й політичної діяльності протягом 1939-1966 рр. [31-46].

Значний інтерес становлять особисті нотатники С. Ленкавського (всього виявлено 37). Переважно їх зміст носить не особистий характер, а відображає аспекти його політичної та інтелектуально-творчої діяльності [47]. Про родинне коріння С. Ленкавського інформацію подає виявлений в архіві машинопис праці В. Волицького “*Za podburzanie i w szczegolnosci* (Причинок до історії українського католицького духовенства)” [48].

Діяльність С. Ленкавського в якості заступника С. Бандери в ПЗЧ ОУН, а потім Четвертого і П'ятого ВЗ ОУН відображають виявлені протоколи відповідних керівних органів, особисте і внутрішньоорганізаційне листування. Значний інтерес для дослідника становлять виявлені в архіві матеріали внутрішніх вишколів ЗЧ ОУН [49-63; 67-68; 73; 79; 100; 98].

Діяльність С. Ленкавського на посаді референта РПС та його відношення до налагодження системи зв'язків з націоналістичним підпіллям в Україні і підготовки до можливого початку Третьої світової війни відображають шифровані листи від учасників підпільної сітки ОУН в Україні та супровідні шифрувальні і аналітичні матеріали, протоколи засідання ініціативної групи для створення Оперативно-вишкільних груп (ОВГ) при ЗЧ ОУН, відповідна внутрішньоорганізаційна та особиста кореспонденція С. Ленкавського,

а зокрема листи його співробітника по РПС В. Микулина та відомого єврейського діяча А. Шифріна [64-65; 72; 74-76; 80-83; 101-102].

Проблеми консолідації українських політичних та громадських організацій на еміграції відображають виявлені в архіві матеріали про контакти Проводу ЗЧ ОУН з їхніми чільними діячами та про його позицію в справі скликання Світового конгресу вільних українців (СКВУ). Ряд із цих матеріалів відображають роль у цих процесах самого С. Ленкавського [88-94; 103].

В АСЛ ІОПМ також зберігаються матеріали, які дають змогу дослідити роль С. Ленкавського у редагуванні ряду фундаментальних праць, друкованих видань, в організації власної друкарської справи ПЗЧ ОУН [66; 69-71; 79; 84-87; 95-97; 101].

В АСЛ ІОПМ було виявлено значну кількість праць С. Ленкавського в рукописному та машинописному варіантах, або ж розрізнених рукописних фрагментів, які також становлять вагому цінність для даного дослідження [Додаток А, № 1-75].

Великий обсяг матеріалу про політичну діяльність С. Ленкавського в контексті ЗЧ ОУН дисертант дослідив в архівній збірці ОУН в Нью-Йорку (АЗНЮ ОУН). Вона містить документацію ЗЧ ОУН від заснування цієї формації (1945 р.) і в основному до поч. 60-х років та частково матеріали з діяльності ОУН під час Другої світової війни.

До таких документів, зокрема, належать протоколи засідань, нарад, конференцій керівних органів ЗЧ ОУН, плани їх діяльності, інструктивні матеріали Проводу та його окремих референтур [104-132].

Окремий інтерес становлять матеріали, які висвітлюють перебіг внутрішньоорганізаційної дискусії, що тривала в ЗЧ ОУН протягом 1946-1954 рр., та позицію, яку займав С. Ленкавський у процесі її розвитку [133-138].

Виявлені матеріали відображають процес налагодження системи внутрішніх вишколів в ЗЧ ОУН та керівну роль С. Ленкавського в ньому, його участь в діяльності референтур К-3 та РПС [139-157].

Матеріали з АЗНЮ ОУН, доповнюють документи АСЛ ІОПМ і дають змогу повніше відобразити участь С. Ленкавського в інформаційному забезпеченні діяльності ЗЧ ОУН та налагодженні видавничої справи, а зокрема у відновленні видання в еміграції “Літературно-наукового вісника”, у підготовці фундаментального збірника “Євген Коновалець та його доба”, в оптимізації роботи організаційної друкарні “Ціцero” [160-166].

Цінними для реконструкції цілісної картини історії ОУН та вкладу С. Ленкавського у її розвиток мають виявлені в архіві спогади її чільного діяча Я. Стецька та неопублікована праця А. Бедрія [167-168].

Як і в АСЛ ІОПМ, в АЗНЮ ОУН також виявлено рукописні праці С. Ленкавського, що стали цінною базою для дослідження політичної діяльності та світоглядних позицій діяча [Додаток А, № 76-84].

Окремі аспекти діяльності С. Ленкавського в ОУН розкривають особисто написані покази завербованого радянськими спецслужбами та викритого СБ ОУН кур’єра С. Бандери до підпільного Проводу ОУН в Україні В. Чижевського-“Демида”, що були виявлені в архіві ОУН у м. Мюнхені (Німеччина) [169; 276, с. 226].

Загалом, у процесі дослідження опрацьовано 5188 аркушів архівних матеріалів 21-ї справи, що розміщені у 7-х фондах 4-х державних архівів України, у 3-х одиницях зберігання 2-х архівів недержавних установ України та в 32-х одиницях зберігання 3-х зарубіжних архівів українських еміграційних установ.

В процесі наукового дослідження життєвого шляху та політичної діяльності С. Ленкавського було проведено ряд інтерв’ю з особами, які співпрацювали з ним, або ж особисто були з ним знайомі під час діяльності в структурі ОУН, отримано від них матеріали, що засвідчують цю діяльність. Зокрема, у цьому дослідженні використані матеріали усних інтерв’ю та аудіоінтерв’ю з В. Бугаєм (США), О. Вінтоняком (Німеччина), О. Демчук (Німеччина), Б. Качором (США), І. Марченком (США), С. Мудриком

(Німеччина), О. Кушпетовою (Голландія). Вказані інтерв'ю та матеріали зберігаються в особистому архіві дисертанта [170-174].

Вагомим джерелом дослідження стали збірники документів, видані в Україні та за кордоном, що відображають окремі аспекти історії ОУН та роль С. Ленкавського у її створенні і розвитку.

Так, матеріали про життєвий шлях С. Ленкавського дає збірник “Альманах Станиславівської землі”, його участь в установчому Конгресі українських націоналістів у якості секретаря ідеологічної комісії відображає збірник матеріалів, упорядкований В. Муравським, питання розколу ОУН 1939-1940 рр. та позицію в тих процесах С. Ленкавського – збірник документів, укладений В. Косиком [175; 183; 184].

На участь С. Ленкавського у політичних процесах під час Другої світової війни та вплив його ідеологічних напрацювань на націоналістичні структури, свідчать збірники документів, укладені В. Сергійчиком, В. Косиком та О. Дзюбаном, а для дослідження періоду його перебування у німецькому ув'язненні та концтаборі Освенцім – збірник “В боротьбі за Українську державу” [193; 185; 196; 176].

Еміграційний період діяльності С. Ленкавського, зокрема у справі налагодження внутрішньої вишкільної системи ЗЧ ОУН, відображає збірник матеріалів вишкільного курсу, взаємовідносини цієї політичної структури із УНРадою – збірник про державний центр УНР, історію проведення конференцій ЗЧ ОУН, учасником яких також був С. Ленкавський – збірник “Міттенвальд 1946-1951”, а матеріали зі збірника радянських документів про спецпідрозділи ОУН підтверджують висновок, що С. Ленкавський в Проводі ЗЧ ОУН був їх куратором [177-178; 181; 186].

До редакційної колегії збірника матеріалів “Московські вбивці Бандери перед судом” входив С. Ленкавський, його зміст відображає період, коли після вбивства С. Бандери він був обраний Головою ПЗЧ ОУН, займався підготовкою до судового процесу над агентом КДБ Б. Сташинським та організацією пропагандистського супроводу судового процесу. Аналіз

збірників документів і матеріалів іноземними мовами “Російський колоніалізм в Україні” (“Russischer kolonialismus in der Ukraine. Berichte in Dokumente”) та “Петлюра – Коновалець – Бандера замордовані Москвою” (“Petlura – Konovalez – Bandera von Moskau erwordet”) також дають змогу оцінити С. Ленкавського як їх редактора. Матеріали до питання про роль С. Ленкавського у скликанні СКВУ подає збірник матеріалів із аналогічною назвою [187; 202-203; 382].

Відомості про С. Ленкавського, коротку біографічну довідку і систематизацію його праць про С. Бандеру містять збірник документів та матеріалів, упорядкований М. Посівничем та збірник документів і матеріалів про Р. Шухевича, упорядкований В. Сергійчуком [194; 192].

В процесі наукового дослідження було проаналізовано збірники матеріалів ВЗ та конференцій ОУН. З уваги на підпільний характер діяльності ОУН, вони не відображають у своєму змісті персональної ролі в їх підготовці чи діяльності ОУН окремих діячів. Таке відображення ставало можливим в разі смерті діяча, або ж, в кращому випадку, персоналії позначені псевдонімами. До того ж, у випадку проведення конференцій чи зборів учасник отримував псевдонім, відмінний від звичайного. Виняток становлять випадки обрання діяча ОУН на керівне становище. Роль С. Ленкавського в опрацюванні матеріалів конференцій і ВЗ пізнається на основі спогадів їх учасників, або ж за рукописними варіантами тих матеріалів.

Такого правила укладачі збірників дотрималися в офіційних публікаціях матеріалів установчого Конгресу українських націоналістів (1929 р.), Другого (Краківського) ВЗ ОУН (1941 р.), Першої (1947 р.), Другої надзвичайної (1948 р.), Третьої (1951 р.), Четвертої (1953 р.) та П'ятої (1955 р.) конференцій ЗЧ ОУН. А от матеріали Шостої конференції ЗЧ ОУН (1963 р.) вказують на обрання Головою Проводу С. Ленкавського (два інші обрані члени позначені псевдонімами) [189; 197; 199].

Матеріали Четвертого ВЗ ОУН (1968 р.) за псевдонімом С. Ленкавського (Залужного) вказують на участь діяча у його підготовці, а в

матеріалах П'ятого ВЗ ОУН (1974 р.) – останнього, в якому С. Ленкавський брав участь, відсутні будь-які згадки про нього, хоча за рукописним редагуванням матеріалів вдалося встановити його участь в опрацюванні ідеологічних постанов [198; 191].

Відзначається вклад С. Ленкавського у розвиток ОУН та складається данина пам'яті йому поряд з іншими провідними діячами ОУН в матеріалах Шостого, Сьомого, Дев'ятого, Десятого, Одинадцятого великих зборів ОУН. Виняток серед них становить Восьмий ВЗ ОУН [200; 195; 179; 180; 182; 188].

Найбільше опублікованої розрізненої інформації про С. Ленкавського є в мемуарній літературі. Серед соратників та друзів С. Ленкавського вагомих зусиль до збереження його пам'яті доклав М. Климишин. Нарис М. Климишина про С. Ленкавського був надрукований одразу після смерті, в розширеній і удосконаленій редакції поданий вже до 10-ї річниці смерті, ще інакше – до збірника “Альманах Станиславівської землі”, а додаткові відомості про нього – в нарисах про Д. Чайковського, Є. Лозинського та про Станиславівську гімназію. Окрім того, оригінальний авторський текст першого видання нарису про С. Ленкавського має ряд важливих для дослідника деталей, що були невраховані при його публікації, а ще об'ємніша інформація з різних періодів життя С. Ленкавського присутня у двох томах спогадів М. Климишина [243; 244; 175, т. 2, с. 290-292; 318-320; 300-307; 172; 210].

Різні періоди та аспекти життя і діяльності С. Ленкавського відображають у своїх спогадах В. Макар та С. Малащук [216-218].

Роль С. Ленкавського у формуванні та ідеологічному становленні молодіжних націоналістичних структур в Галичині, його співпрацю з друкованими виданнями, участь в установчому Конгресі українських націоналістів, а потім у формуванні КЕ ОУН ЗУЗ та перебування у різних її складах, обставини арешту, суду та відбування покарання у польській тюрмі відображають спогади С. Бандери, В. Стахіва, В. Яніва, М. Гікавого, О. Бойківа, В. Макара, З. Книша та автора під криптонімом О. І. Ел. [272; 249; 299, с. 426-465, 619-620, ; 234; 248; 212-213; 239].

На деталі краківського періоду життя С. Ленкавського та атмосферу розколу в ОУН вказують спогади Б. Стебельського, Т. Пелеха та З. Книша. Останній, описуючи цей період в історії ОУН, тенденційно і з позицій ОУН(м) називає С. Ленкавського одним із “інженерів” розколу [261; 386; 221; 211].

Цінним джерелом для дослідження періоду перебування С. Ленкавського у німецьких в'язницях на Лонцького (м. Львів), Монтелюпіх (м. Краків) та концтаборі Освенцім є спогади О. Вінтоняка, Б. Вітошинського, В. Кардаша, О. Ковалю, П. Ковальського, Б. Криницького, І. Лаголи, Р. Малащука, М. Марунчака, П. Мірчука, В. Оренчука, В. Пасічняка, П. Шевчука. Під псевдонімом Луковського (з мотивів конспірації і безпеки) змалював С. Ленкавського у своїй ранній повоєнній книзі про концтабір Освенцім Д. Чайковський, на що вказує М. Климишин [175, т. 1, с. 930-935; 176, с. 299-306, 153-168, 731-738, 318-341, 668-672, 631-643, 603-609, 197-200, 369-390, 294-298, 342-368, 569-578, 501-506; 723-730; 214; 207].

Про те, як С. Ленкавський після виходу із концтабору пробирався в умовах воєнних фронтів на Захід, описують у своїх спогадах О. Антонович та Є. Стахів [204; 223].

Найбільш ґрунтовно і різносторонньо політичну та громадську діяльність С. Ленкавського на еміграції подав у своїх працях С. Мудрик. Події, описувані в книзі спогадів “Роздумую, пригадую”, повністю припадають на час провідництва С. Ленкавського в ЗЧ ОУН, а тому в різних аспектах відображають його діяльність у цій ролі. Праця “Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів” містить окремий нарис про С. Ленкавського, подає інформацію про його діяльність по лінії СБ (т. зв. “закритий сектор”), в референтурах К-3, РПС, у внутрішньо-українській політиці ЗЧ ОУН, його позицію під час розвитку опозиції 1946-1954 рр. і створення ОУН(з) (“двійки”). Нарис про С. Ленкавського, а також інформацію про його громадську діяльність і про головування в наглядовій раді друкарні “Ціцero” поміщено в праці “Люди, роки, події”. Дискутуючи з А. Камінським в праці “Як шириться неправду. З приводу книжки

А. Камінського”, С. Мечник подає маловідомі факти про довоєнний період діяльності С. Ленкавського [219; 349; 218; 350] .

Окрім фактологічної інформації, праці С. Мудрика мають оціночні характеристики С. Ленкавського. Слід відзначити, що хронологічно їх акценти відрізняються – чим пізніші, тим зваженіші. Загалом, спогади автора в різних працях повторюються, подекуди носять суперечливий характер. Однак при опрацюванні вони дають об’ємний матеріал для характеристики еміграційного періоду життя і діяльності С. Ленкавського.

Із спогадів осіб, що були близькими співробітниками С. Ленкавського, інтерес також становлять спогади В. Шушка та С. Галамая. Перший, зокрема, подає цінний матеріал про діяльність РПС, до складу якої входив, а С. Галамай відображає ряд сторінок діяльності С. Ленкавського у Проводі ЗЧ ОУН [225; 186, с. 165-167; 206; 281].

Із представників конкурентних політичних середовищ в українській еміграції цінність становлять спогади представників Організації українських націоналістів (за кордоном) (ОУН(з)) П. Балея, А. Камінського, Є Стахіва та представника Української національної ради (УНРади) Т. Бульби-Боровця. Лише перший із них дає високу оцінку С. Ленкавському у ролі Голови ПЗЧ ОУН, хоча його спогади носять яскраво виражений тенденційний характер щодо ОУН(р). Такою ж тенденційністю, але вже і щодо особи С. Ленкавського, відзначаються спогади інших названих діячів [271; 304; 223; 205].

Цінним джерелом для дослідження особи С. Ленкавського є друковані засоби масової інформації. Зокрема важливе значення для розкриття теми мають ті з них, що були засновані ОУН, перебували під її впливом і які редагував, чи з якими співпрацював діяч.

Багато матеріалу для дослідження історії ОУН і в її контексті С. Ленкавського має журнал “Розбудова нації”, що був її друкованим органом. Зокрема, в ч. 7-8 за 1928 р. надруковано працю С. Ленкавського “Філософічні підстави “Націоналізму” Донцова, а в ч. 1-2 за 1929 р. – список реферетів, виголошених на установчому Конгресі українських націоналістів і серед них

реферат С. Ленкавського “Суверенна Україна та національна революція” [Додаток А, №. 86; 260].

З огляду на підпільний характер функціонування організацій, що являються передісторією ОУН, та самої ОУН легальні друковані засоби масової інформації містять небагато інформації про їх діяльність. Виняток становлять судові процеси над членами УВО та ОУН, які достатньо широко висвітлювалися в пресі. У випадку “процесу конгресівців”, на якому С. Ленкавський був засуджений до ув’язнення, відповідні матеріали опубліковані в газетах “Український голос”, “Діло”, а загалом щодо політичних судових процесів над українцями – в статті С. Барана у “Краківських вістях” [238; 253; 242; 226].

В еміграційному періоді діяльності С. Ленкавського найбільше матеріалів до реконструкції його життєвого шляху та політичної діяльності в контексті ЗЧ ОУН розміщено на сторінках газети “Шлях перемоги”. Значну кількість матеріалів як для дослідження історії ОУН, так і особи С. Ленкавського має журнал “Вісник”. Окремі сторінки в діяльності С. Ленкавського допомагають розкривати матеріали газет “Українська Трибуна”, “Український самостійник” та журналів “Визвольна політика”, “Авангард”, “Альманах “Гомону України”, “Визвольний шлях”.

Окремі аспекти політичної діяльності С. Ленкавського допомагають висвітлити радянські періодичні видання: газети “За повернення на Батьківщину”, “Вісті з України” та журналу “Жовтень”. Проте публікації про діяльність ОУН, а в її контексті і про С. Ленкавського, у цих періодичних виданнях носять пропагандивний і відверто фальсифікаційний характер.

Так, газета “За повернення на Батьківщину” була друкованим органом однойменного радянського комітету. Після утворення в 1960 р. “Організації культурних зв’язків з українцями за кордоном” вона була перейменована на “Вісті з України”. Б. Шульженко, І. Хамазюк та В. Данько, автори секретного посібника вищої школи КДБ при Кабінеті міністрів СРСР “Украинские буржуазные националисты”, відверто вказують, що ці газети були легальним

прикриттям пропагандистських заходів КДБ і цілеспрямовано використовувалися для компрометації лідерів та внутрішнього розкладу зарубіжних націоналістичних формувань. Подібні функції для внутрішнього українського вжитку виконували і спеціальні пропагандистські рубрики журналу “Жовтень” [396, с. 204-205].

Серед публікацій в сучасних українських виданнях в дослідженні була використана краєзнавча розвідка М. Поповича про С. Ленкавського, надрукована в газеті “Народна воля” (м. Надвірна) [256].

Отож, аналіз документів з вітчизняних архівів, збірників документів, періодичних видань, мемуарної літератури вказує, що наявна в них інформація про С. Ленкавського носить фрагментарний і оціночно-суперечливий характер. Це пов’язано з підпільним, а отже закритим, характером його діяльності у рамках ОУН, тенденційним трактуванням діяльності ОУН(р) та ЗЧ ОУН і С. Ленкавського представниками конкурентних націоналістичних та інших політичних структур. В той же час матеріали закордонних архівних збірок ОУН дають об’ємний матеріал, що дозволяє компенсувати недоліки інших джерел. Комплексне поєднання документів зі всіх типів джерел дозволяє повноцінно реконструювати життєвий шлях та політичну діяльність С. Ленкавського і його роль у становленні й діяльності ОУН, ОУН(р) та ЗЧ ОУН.

1.2. Творча спадщина Степана Ленкавського як джерело дослідження

Важливим джерелом для розкриття теми дослідження є публіцистична і наукова спадщина С. Ленкавського. “Якщо б зібрати статті Ленкавського в підпільній літературі, як також в “Українській Трибуні”, “Українському Самостійнику” і “Шляху Перемоги”, то була б багатотомова книга творчості людини дуже скромної, але дуже великого й багатого талану”, – писав М. Климишин. Однак, хоча С. Ленкавський багато писав, але мало публікувався й досить часто під своїми працями ставив псевдоніми та

криптоніми, або й не підписував їх взагалі. Все це значно ускладнює процес дослідження. [451, с. 413].

Для зручності всі праці С. Ленкавського, незалежно від джерела виявлення, поєднані в комплексному аналізі. За критеріями функціонального призначення та місця виявлення їх можна умовно розділити на дві частини:

1) призначені для масового читача, або ж читача, зацікавленого у порушеній політичній та науковій проблематиці і виявлені у відкритих книжкових виданнях та засобах масової інформації. Їх функціональне навантаження – розкриття поглядів автора на порушувану проблему та освідомлюючий, роз'яснювальний і пропагандистський вплив на еміграційну українську громаду щодо існуючого становища в СРСР, Українській РСР та в інших соціалістичних країнах;

2) призначені для внутрішнього використання в рамках ОУН у якості вишкільних матеріалів – як загалом для членства ОУН, так і для їх спеціальних підрозділів. Відповідно, такі матеріали, як правило, не піддавалися широкій публікації і були виявлені у внутрішньорганізаційних виданнях ОУН (бюлетенях, вісниках, обіжниках тощо), в українських архівах, в архівних установах ОУН за кордоном та в приватних архівних збірках.

В окрему групу, хоча і за іншим критерієм – критерієм потенціалу подальших дослідницьких можливостей – можна виділити матеріали, які у вказаних вище архівах виявлені в якості фрагментів (рукописних і машинописних). Як правило, вони несуть в собі цінну для дослідника інформацію, або цінні авторські думки та ідеї.

У деяких випадках при редагуванні та підготовці до видання праць С. Ленкавського і за логікою їх змістовного зв'язку та викладу, декілька фрагментів були синтезовані до однієї текстової цілості. Цінність таких фрагментів полягає не тільки у їх змістовному навантаженні, але і в потенційній матричній функції – для розпізнавання тих праць С. Ленкавського, які з різних причин могли бути ще не виявлені в цілості.

З уваги на підпільний характер діяльності ОУН у Західній Україні, що входила до складу Польщі, виникають труднощі у виявленні праць С. Ленкавського в довоєнний період його життя і діяльності. Незважаючи на відомий факт його співпраці з рядом підпільних та легальних націоналістичних видань, тільки поодинокі праці діяча виявлені під власним прізвищем, або ідентифіковані в журналах “Розбудова нації”, “Літературно-науковий вісник” та в “Бюлетені Крайової Екзекутиви ОУН” [Додаток А, № 85-87; 22].

Набагато більший обсяг праць С. Ленкавського виявлено в закордонних націоналістичних виданнях еміграційного періоду його життя і діяльності. Так, очолюючи редакцію журналу “Сурма” та належачи до складу редакції газети “Український самостійник” С. Ленкавський помістив ряд своїх статей на їх сторінках. Однак небагато із них піддається безсумнівній ідентифікації. Деякі із його праць були надруковані у журналах “Визвольний шлях” (м. Лондон, Великобританія) та “Вісник” (м. Нью-Йорк, США). Однак найбільшою мірою творчу спадщину С. Ленкавського зберігає газета “Шлях перемоги”, засновником, постійним співробітником і деякий період головним редактором якої він був [Додаток А, № 89-171].

Деякі праці С. Ленкавського виявлені у внутрішніх періодичних виданнях ЗЧ ОУН: бюлетенях “Українська кореспонденція”, “Інформативний листок [ТП Канади]”, “Повідомлення Проводу ЗЧ ОУН”, а інтерв’ю – в нью-йоркській газеті “Свобода” [Додаток А, № 168-172].

Ряд праць С. Ленкавського виявлено в збірниках документів та матеріалів, збірниках статей, або ж в якості передмови до окремих книг чи в структурі окремих книг [Додаток А, № 173-187].

По змісту праці С. Ленкавського можна умовно розділити на групи:

1. історія українського націоналізму;
2. ідеологія українського націоналізму;
3. філософія;
4. радянологія (“совєтознавство”);
5. міжнародна політика.

Праці діяча, які за тематикою відображають погляди автора на історію та ідеологію українського націоналізму і його філософські дослідження ввійшли до складу першого, а з радянології – до другого тому творів С. Ленкавського

“Український націоналізм”. Для зручності подальші посилання здійснюватимуться на це видання [330].

Праці з історії українського націоналізму в свою чергу можна розділити на дві підгрупи: 1) праці та нотатки, що цілеспрямовано містять виклад історії українського націоналізму; 2) праці автора в процесі поточної діяльності ОУН, які виступають джерелом до історії українського націоналізму. Більшість із них ввійшли до першого тому вказаного збірника творів С. Ленкавського [330, т. 1, с. 48-453].

Серед праць першої підгрупи найбільш вагому частку складають лекції С. Ленкавського, призначені для внутрішньоорганізаційних вишколів членства ОУН, написані в другій половині 40-рр. XX ст. та виявлені в закордонних архівних збірках: “Короткий нарис українського націоналізму”, “Націоналізм на Україні”, “Українська політична думка в Галичині”, “Українська Військова Організація”, “Український націоналізм” “Мельниківська група”, “Положення України в часі Другої світової війни” [330, т. 1, с. 48-125, 141-192].

Інша категорія праць першої підгрупи – друковані в націоналістичних засобах масової інформації та книжкових виданнях і розрізнені рукописні нотатки С. Ленкавського. До таких слід зарахувати: “Організований спротив бореться за Українську державу”, “Націоналістичний рух на ЗУЗ та I Конгрес Українських Націоналістів” і пов’язані з нею “Завваження Ленкавського до матеріалів збірника «Євген Коновалець та його доба»”, “Коли дзвони дзвонили на Городком”, “На пролом гітлерівської концепції поневолення України”, “В річницю Акту 30 червня 1941 року”, “У п’яту річницю смерти”, “Данило Чайковський (життя і діяльність)”, “Невтомний борець”, “З матеріалів до історії ОУН” та інші [330, т. 1, с. 126-140, 191-230, 264-269, 286-293, 348-359, 363-364, 397-400; 405-453].

Другу підгрупу праць з історії українського націоналізму складають: неопубліковані рукописні матеріали С. Ленкавського, деякі зразки його епістолярної спадщини, підготовлені ним внутрішньоорганізаційні документи, доповіді й аналізи, а також інтерв’ю, виступи та публіцистичні статті. Всі вони

служать джерельним матеріалом для дослідження історії ЗЧ ОУН і їх характеристика прив'язана до її хронології. Частина із них увійшла до двох перших томів творів діяча. Інші ж були виявлені в закордонних архівних збірках вже після їх видання [330, т. 1, с.294-300, 307-308, 313-362, 376-396, 413-422, 460-464; т. 2, с. 501-503; Додаток А, № 77-83].

Вагоме місце в творчій спадщині С. Ленкавського посідають праці з ідеології українського націоналізму. Він був визнаним ідеологом ОУН та особливістю його ідеологічної спадщини є те, що вона носила характер адаптації ідеологічних конструкцій до умов і потреб щоденного функціонування Організації. Він не залишив після себе об'ємних праць по ідеології українського націоналізму, однак його авторством позначені постанови всіх конференцій та ВЗ ОУН, в яких він брав участь, а ідеологічні напрацювання розпорошені в численних публіцистичних статтях. “Ленкавський вмів аналітично думати і писати – статті до газет чи журналів, деякі книжкові праці, і шкода, що він, як ідеолог, на цьому полі не сконцентрувався та не залишив нам великих праць, маючи для цього ум і не раз добрі ситуації”, – писав Р. Малащук [217, т. 2, с. 119].

Ідеологічні праці С. Ленкавського в еміграційному періоді життя можна умовно розділити на декілька підгруп: 1. праці, що є виявом ідеологічного протистояння ОУН(р) з радянським режимом; 2. праці, призначені для ідеологічного виховання членів ОУН(р); 3. праці, підготовлені для потреб конференцій та ВЗ ОУН(р).

До першої підгрупи ідеологічних праць С. Ленкавського належить фундаментальна стаття “Національна політика большевиків в Україні”. Її логічно доповнюють праці “Фальшування історії України в інтересах неподільної Росії” та “Фальшивники історії”, “Нова фаза наступу Москви на українських націоналістів”, “Пропагандивний рейд совєтської групи Колосової” та інші [330, т. 1, с. 309-312, 478-479, т. 2, с. 26-81, 82-117; 337].

Другу підгрупу ідеологічних праць С. Ленкавського складають статті “Вони полягли, щоб жила Батьківщина”, “Всенародне військове свято” та

інструктивно-вишкільний документ “Культ героїв і святкування річниць на чужині” [330, т. 1, с. 465-477].

До третьої підгрупи відносяться праці “Ідеологічні основи Організації Українських Націоналістів” та “Провідні ідеї сучасних культурних процесів в Україні”, що свідчать про вплив С. Ленкавського на вироблення ідеологічних постанов конференцій ЗЧ ОУН та ВЗ ОУН(р) на еміграції [330, т. 1, с. 480-500].

Однією із органічно найближчих С. Ленкавському сфер інтелектуальної діяльності була філософія, якій він в умовах підпільно-революційної та поточної організаційно-політичної діяльності так і не зміг повноцінно віддатися. “Революційна праця в ОУН, що її всіляко нищить ворог, не дає відповідних умов для систематичної інтелектуальної творчості. Тому С. Ленкавський не міг повністю розвинути своїх філософських зацікавлень”, – згадував його близький соратник М. Климишин [244, с. 413].

Вже на схилі життя обставини дозволили С. Ленкавському заглибитися в проблеми філософії. Я. Стецько в посмертній промові вказував: “Такі, як Покійний, у нормальних часах свободи і незалежності нації, належали б до високої категорії світу великої думки. Ще на склоні свого життя він зглиблював проблеми філософії Канта, оприлюднюючи початок своєї праці на цю тему; українська філософія Сковороди полонила його уяву” [262, с. 11].

До кола зацікавлень С. Ленкавського входили індійська філософія, погляди Ф. Ніцше, Е. Канта, О. Шпенглера, А. Шопенгауера, Г. Сковороди. Про це свідчать посилання в його працях, рукописні нотатки, свідчення сучасників, окремі нариси про І. Канта та О. Шпенглера, переклади з творів останнього. С. Ленкавський перебував у контексті сучасної європейської філософії, систематично відслідкував найновіші видання та публікації в галузі своїх зацікавлень. Так, його нарис до 250-річчя Е. Канта став реакцією на німецькомовне видання статті радянського науковця Т. Ойсермана. Однак найціннішим надбанням творчості С. Ленкавського в галузі філософії є матеріали філософського словника, який він готував до видання в співавторстві з відомим українським філософом О. Кульчицьким. Виявлений

в архіві С. Ленкавського масив робочих матеріалів по підготовці “Словника термінів філософічних дисциплін” становить більше 400 аркушів машинопису та рукописних нотаток різного формату [330, т. 1, с. 401-404, 504-595].

Праці С. Ленкавського з радянології (в авторській термінології – “совєтознавство”) поділяються на підгрупи за критерієм сфер життя в СРСР і країн т. зв. “соціалістичного табору”, що стали предметом аналізу: праці про політичні, економічні, демографічні, культурні процеси. Окрім того, є доцільність вичленити з підгрупи праць про політичні процеси ті, що спрямовані на захист прав політв’язнів в СРСР, а також об’єднати в окрему підгрупу праці, в яких подано комплексну характеристику СРСР та сателітних соціалістичних країн [330, т. 2, с. 118-523].

Праці С. Ленкавського, об’єднані в підгрупі “Комплексна характеристика СРСР в 1953-1958 рр.” є аналітичним продуктом автора в рамках керованої ним РПС. Вказані хронологічні рамки збігаються із початком та найактивнішим періодом діяльності цієї аналітичної інституції. До підгрупи ввійшли праці, в яких подано різносторонній аналіз радянської дійсності: внутрішня і зовнішня політика, прояви української визвольної боротьби, становище молоді, характеристика стану промисловості та сільського господарства, рівень життя і матеріального становища громадян СРСР тощо. За своїм змістом вони частково перекликаються, а подеколи й фрагментарно дублюють інші праці автора: “Зовнішня і внутрішня політика СРСР після смерті Сталіна (1953 рік)”, “Чи новими є “нові” потягнення кремлівської влади по смерті Сталіна?”, “Внутрішній стан і розвиток подій в СРСР за останній час (1954 рік)”, “До внутрішнього становища в СРСР”, “Зміни в СРСР та комуністичному таборі після смерті Сталіна (1958)” [330, т. 2, с. 118-263].

Найбільший масив праць С. Ленкавського сконцентрований в підгрупі “Політичні процеси в СРСР”. Майже всі вони публікувалися в засобах масової інформації, а найбільше – в газеті “Шлях перемоги”. До підгрупи також віднесено декілька рукописів, що відсутні у публікаціях: “Внутрішнє

становище в СРСР”, “Західні кордони України”, “Злочини Хрущова” та “Хвильовий – Чалідзе: неточні історичні аналогії” [330, 2, с. 264-382].

Хронологічно праці підгрупи розкривають три періоди постсталінської політичної історії СРСР і поділяються на такі частини: 1. період “колективного керівництва” (1953-1957 рр.); 2) період одноосібного керівництва М. Хрущова (1957-1964 рр.); 3) період керівництва Л. Брежнєва (з 1964 р.).

Поза хронологічними межами цієї періодизації стоять дві праці сталінського періоду: “Розшматування української землі” та “Західні кордони України”. Відсутність більшої кількості праць сталінського періоду зумовлена об’єктивними життєвими і організаційними факторами – післявоєнне облаштування С. Ленкавським особистого побуту, період становлення ЗЧ ОУН та внутрішньорганізаційної дискусії і, врешті, розкол в ЗЧ ОУН.

Перша частина праць цієї підгрупи дає багатоаспектний огляд політичного життя в СРСР періоду т. зв. “колективного керівництва”: “Внутрішнє становище в СРСР після смерти Сталіна”, “Большевицькі вибори 1954”, “Поворот большевицької політики в старе русло”, “Після червневої чистки у Москві” та “Про комуністичну партію в СРСР”, “Гнітючий тягар культу Сталіна”, “Комуністичний наставник над Україною про Україну”, “Крим і кремлівська “любов” до українського народу”, “Большевицька амнесія 1955”, “На нашій батьківщині”, “Чистка сталіністів у Москві”. Вони висвітлюють розвиток і внутрішньопартійну боротьбу за владу в КПРС та генезу форм державного управління в СРСР постсталінського періоду, національно-визвольні процеси в Україні цього періоду, її територіальні зміни [330, 2, с. 264-275, 288-318, 327-331, 373-382; Додаток А, № 23].

Значно менше праць С. Ленкавського стосується періоду керівництва М. Хрущова (1957-1964 рр.). Це обумовлено двома основними причинами: 1. згоранням в кінці 50-х років ХХ ст. діяльності РПС, в контексті діяльності якої С. Ленкавський підготував більшість аналітичних оглядів по СРСР та УРСР; 2. в 1959 р. С. Ленкавський очолив ЗЧ ОУН, а отже не мав змоги особисто виділяти достатньо часу аналітичній та публіцистичній ділянці праці.

Перша важлива подія в хрущовському періоді, яку С. Ленкавський піддає аналізу – вибори 1958 року (“Советські вибори 1958 р.”). Решта праць про цей період в історії СРСР (інтерв’ю “Україна – найгрізніший ворог Москви”, статті “Упадок Хрущова і тимчасові прогнози” та “Катові України слова на відхідне” і рукопис “Злочини Хрущова”) у найбільшій мірі стосуються характеристики самого М. Хрущова [330, т. 2, с. 319-326, 332-359].

Статтею “Нова фаза русифікації” С. Ленкавський подає характеристику політичного режиму в СРСР на початковому етапі брежнєвського періоду, а в ряді статей розкриває витончені методи політичного тиску і репресій [330, т. 2, с. 360-362, 364-372].

Логічним продовженням підгрупи праць, в яких С. Ленкавський характеризує брежнєвський період постсталінської політичної історії СРСР, є ті, що спрямовані на захист прав політв’язнів в СРСР (“Марченко Анатоль Тихонович”, “Лист А. Марченка 1968 року до советських установ про положення політв’язнів”, “Андрій Сахаров”, “Трагічний шлях генерала Григоренка до божевільні” і короткий фрагмент рукопису “Жидівський самвидав”, “Терор – засіб геноцидної політики Москви”, “Громадянство без волі і батьківщини мені не потрібне”, “Брежнєвський терор зростає” і “За надання прав політв’язням”) [330, т. 2, с. 383-208; Додаток А, № 35; 57-58; 68].

Економічні основи СРСР С. Ленкавський піддає критиці в працях, що складають відповідну підгрупу творів з радянології: “До історії советської торгівлі”, “Життя на нашій Батьківщині”, “Про зозулине яйце на цвинтарях померлих голодовою смертю”, “Зміни в советському сільському господарстві”, “Пошехонський біг навздогін за США”, “Свідectво 40-річної нездарности комуністичного господарювання” [330, т. 2, с. 409-450; Додаток А, № 70].

Абсолютно нову грань наукових зацікавлень і реалізації націозахисних переконань С. Ленкавського розкривають його радянологічні праці з проблем демографії в СРСР. Причиною для написання цих праць стала публікація офіційних статистичних даних про перепис населення в СРСР 1959 р. Першою реакцією С. Ленкавського на їх появу стала стаття “Зрушення населення

в СРСР”. В міру появи повнішої офіційної інформації С. Ленкавський подавав все глибший аналіз демографічних змін в СРСР та Україні і деталізував попередньо визначені тенденції в статтях “Розмір втрат населення СРСР” та в рукописах “Втрати українського населення у передвоєнний час”, “Зменшення природного приросту населення України”, “Реконструкція стану населення УРСР у деяких роках останнього двадцятиріччя (1939-59 рр.)”, “Внутрішня колонізація в СРСР” та в рукописі “Різниця між прибутком і природним приростом населення”, “Густота населення в українських областях”, “Структуральні зміни в складі населення України”, “Участь жінок у професійній праці” та “Совєтська урбанізація” [330, т. 2, с. 451-505].

В логічному взаємозв’язку з іншими радянологічними творами С. Ленкавського перебувають його статті, що порушують проблеми української культури. Зокрема, всі культурознавчі праці С. Ленкавського стосуються проблеми функціонування української мови в радянській Україні. Адже саме по лінії її виштовхування із повсякденного життя та культурно-освітнього процесу радянський режим найефективніше здійснював політику денаціоналізації корінного населення України. Ці проблеми він піднімає в статтях: “Видавнича справа в СРСР”, “Про «Меч Арєя»”, “Нова система освіти в СРСР і проблема мови” [330, т. 2, с. 506-511, 516-523].

Праці С. Ленкавського з міжнародної політики продовжують характеристику становища України після Другої світової війни. На відміну від радянологічних творів, в яких подано внутрішню характеристику України та умови її перебування в складі СРСР, вони окреслюють її зовнішньополітичне становище через призму перспектив національного визволення та побудови Української самостійної соборної держави (УССД).

За критерієм предмета аналізу всі праці цієї групи поділяються на такі підгрупи: 1) політичні процеси в соціалістичному таборі; 2) міжнародна політика СРСР поза межами соціалістичного табору; 3) українська Церква в політиці Ватикану.

Праці С. Ленкавського, що характеризують політичні процеси в соціалістичному таборі, змістовно пов'язані з тими творами, в яких була подана комплексна оцінка стану СРСР, в т. ч. і його відносини з країнами-сателітами [330, т. 2, с. 123-126, 181-214; Додаток А, № 50].

Вступним характером відрізняється рукопис “Загартбницькі набутки СРСР після Другої світової війни”, а найоб’ємнішою серед них є праця С. Ленкавського “Протимосковська революція поневолених народів”. Решта праць цієї підгрупи (“Загострення стосунків між Москвою і Београдом”, “Оборонці советських погромників”, “Змодернізоване ущільнення залізної завіси”, “Відмінні риси китайського комунізму”, “Думки на маргінесі підсумків поїздки Коля до Китаю” та інші) деталізують аналіз політичних процесів в розрізі окремих країн – Польщі, Югославії, Китаю [Додаток А, № 49-50, 53-55, 118, 126, 65-66, 75].

Системний аналіз зовнішньої політики СРСР поза межами її країн-сателітів С. Ленкавський здійснив у контексті комплексної характеристики стану СРСР після смерті Й. Сталіна. Ряд інших виявлених праць С. Ленкавського, що присвячені цій проблемі, витримані у цьому ж концептуальному баченні. Системний характер серед них має матеріал “Міжнародна політика СРСР у доповіді Хрущова на XX з’їзді КПСС: пропагандивні міфи і реальність”. Методи радянської зовнішньої політики діяч розкриває і в працях “Напруження на Близькому Сході”, “Бананова війна в крутіжжі конфлікту Схід-Захід”, “Азія в політичних планах Москви”, “Азія – ключове місце в стратегічному пляні комуністичної світової революції”, “Організація комуністичних прибудівок”, “Чергове відновлення Соціалістичного Інтернаціоналу”, “Вибори у Франції” [Додаток А, № 51, 62-64, 105, 121, 92, 154].

Важливе місце в історії та сучасній політичній боротьбі С. Ленкавський відводив Церкві. В одній із своїх ідеологічних праць він писав: “У важких ситуаціях національного життя інстинкт завжди підказує українцеві боронити Церкву як носія духу” [330, т. 1, с. 485]. Захисту прав підпільної Української

греко-католицької церкви (УГКЦ) та критиці несприятливої до неї політики Ватикану присвячена ціла серія його статей. Хронологічно вони поділяються на дві виразно окреслені групи – написані в 1963 та 1970 рр.

Майже одночасно, але в різних виданнях і з різним призначенням, в 1963 р. були надруковані статті “Інформація про випущення Митрополита кир Йосифа Сліпого на закордонну поїздку” та “Ватикан і Кремль”. Причиною для їх написання була інформація про випущення з радянського ув’язнення за кордон Митрополита УГКЦ Й. Сліпого і приватна аудієнція у Папи Римського Іоана XXIII зятя М. Хрущова та кореспондента московської газети “Известия” О. Аджубея [Додаток А, № 170, 135].

До критики Ватикану з причини ненадання ним статусу самостійної Патріархії для УГКЦ С. Ленкавський вчергове повернувся у серії статей 1970 р.: “Наступ на Церкву”, “На відтинку співпраці з Кремлем (деякі церкви в ЗСА помагають політиці Москви)”, “Євангельськими очима”, “Причини критики апостольської столиці” [Додаток А, № 146-149].

Творча спадщина С. Ленкавського стала об’єктом аналізу або ж використовувалася в якості аргументаційного матеріалу у працях ряду українських еміграційних та сучасних авторів: М. Віхрова, Н. Гаврилів, С. Галамая, П. Дужого, М. Єніна, С. Квіта, І. Кононова, В. Кука, І. Патриляка, М. Чугуєнка, В. Яніва [393, с. 128-137, 240-250, 292-303; 303, с. 55-63; 206; 297-298; 308-309; 323; 364; 408; 397]

Аналіз праць С. Ленкавського вказує, що творча спадщина діяча є цінним джерелом як для всебічної характеристики його самого – світогляду, політичних переконань, зацікавлень, сфер суспільної діяльності, внеску у розвиток ідеології українського націоналізму і в діяльність ОУН, так і для дослідження історії й ідеології ОУН, політичних, соціально-економічних, культурних, демографічних процесів в СРСР, радянській Україні та інших соціалістичних державах, міжнародної політики, окремих сторінок історії української філософії.

1.3. Історіографія проблеми

Різні аспекти історії українського націоналістичного руху в контексті історії України, а зокрема її політичної історії, знайшли своє відображення у працях українських вітчизняних та зарубіжних істориків: В. Андрущенко, К. Бондаренка, Т. Вронської, В. В'ятровича, В. Даниленка, Я. Дашкевича, В. Деревінського, І. Дробота, В. Журавського, Г. Касьянова, Ю. Киричука, С. Кокіна, В. Косика, С. Кульчицького, В. Кучера, О. Лисенка, І. Лисяка-Рудницького, О. Марущенко, М. Михальченка, І. Муковського, В. Муравського, О. Потильчака, О. Реєнта, А. Русначенка, А. Слюсаренка, Г. Стародубець, В. Танчера, В. Трощинського, В. Ходака, П. Чернеги [279; 283-286; 292-296; 305-307; 314; 317; 319-321; 325; 326-328; 331-334; 335; 342-344; 352-354; 359; 366-367; 371-375; 395; 402; 404-405; 407; 409].

Інформацію про місце та роль С. Ленкавського в керівних органах ОУН містять нечисленні комплексні дослідження з історії ОУН: П. Мірчука та А. Бедрія, як безпосередніх учасників процесу формування і розвитку ОУН. Найвагомішою серед них і не перевершеною до сьогодні класикою історіографії націоналістичної руху є монографія П. Мірчука, що під час останнього перевидання в Україні значно посилена сучасним науковим апаратом [347; 273; 228]

Активізація досліджень історії ОУН в роки незалежності України, а особливо після створення 12 вересня 1997 р. Урядової комісії з вивчення діяльності ОУН–УПА, зумовила появу цілого ряду видань сучасних українських істориків. Фундаментальністю серед них виділяється колективна монографія під редакцією С. Кульчицького. Однак тільки деякі із них вказують на окремі деталі політичної діяльності С. Ленкавського в рамках ОУН: О. Баган, Д. Веденєєв і Г. Биструхін, Г. Дем'ян, С. Квіт, А. Кентій, О. Панченко, І. Патриляк, М. Присяжний. За рідкими винятками, у викладі історії ОУН вони не розкривають діяльності її закордонних структур у післявоєнний період, на який припадає основна частина життєвого шляху діяча [270; 275-277; 287-288; 308-309; 310-313; 359; 361-362; 363-364; 369].

Проблематика ОУН та УПА знайшла своє відображення і в цілому ряді дисертаційних досліджень періоду незалежності України. Зокрема, згадки про місце і роль С. Ленкавського в історії ОУН містять праці К. Бондаренка, О. Дарованця, В. Деревінського, А. Рибак, Г. Стародубець, О. Стасюк, В. Ходака, М. Чугуєнка [402-404; 406-410].

Якщо аналіз праць здійснювати за хронологічним принципом відображення основних періодів життєвого шляху та політичної діяльності діяча, то фрагментарні відомості про родовід С. Ленкавського, роки його життя в селах Угорники, Фитьків, Загвіздя на Станиславівщині (тепер – Івано-Франківська область) та формування світогляду подають краєзнавчі праці В. Бабінчука, В. Гавриша та М. Ципердюка І. [269; 280; 392].

На місце і роль С. Ленкавського в період передісторії та під час становлення ОУН, вказують праці З. Книша. Зважаючи на те, що після розколу ОУН він опинився в протилежній до С. Ленкавського націоналістичній формації, його твердження часто носять тенденційний характер [315-316].

Цей же період в історії ОУН та участь С. Ленкавського в її ідеологічному становленні висвітлює В. Мартинець, на “донцовській” тяглості його творів та ідей акцентує Д. Ребет, матеріал про існування Організації вищих клас українських гімназій (ОВКУГ) подає В. Щербій, а на окремі деталі краківського періоду життя С. Ленкавського вказують Б. Стебельський та І. Кейван [337; 370; 175, с. 388-396, 118-121; 386].

Питання утворення Революційного Проводу ОУН (РП ОУН) та співпраці у ньому С. Ленкавського з С. Бандерою частково розкривають у своїх працях П. Дужий і В. Кук. При цьому останній помилково стверджує, що С. Ленкавський керував ОВКУГ у Самборі [297-298; 323].

Дослідженню умов німецького концтабору Освенцім, в якому перебував діяч, сприяли відповідні праці П. Мірчука, М. Марунчака, Л. Мостовича, В. Яніва [346; 339; 176, с. 121-132; 397].

Для характеристики політичної та громадської діяльності С. Ленкавського в умовах української еміграції в Німеччині важливе значення

мають праці С. Галамая, П. Мірчука, М. Присяжного. Останній, зокрема, розкриває роль С. Ленкавського в організації друкованих органів Проводу ЗЧ ОУН та характер співпраці з ними [281; 345; 348; 369].

Тенденційно, з точки зору ОУН(з), висвітлення конфлікту в ЗЧ ОУН у 1946-1954 рр. та позицію С. Ленкавського в ньому подає Р. Кричевський-Ільницький]. Об'єктивно слід ствердити, що не позбавлена емоційної тенденційності, але вже з точки зору ОУН(р), і відповідна праця П. Мірчука [322; 348].

Пізнанню однієї із різнобічних граней таланту С. Ленкавського сприяє праця Б. Мартоса та Я. Зозулі про українські гроші, науковим упорядником і співавтором якої був С. Ленкавський [338].

Радянські видання про діяльність ОУН, а в її контексті і про С. Ленкавського, із зрозумілих причин ідеологічного характеру носять пропагандистський, а отже ненауковий і фальсифікаційний характер.

Їх можна класифікувати на декілька груп: 1. зізнання про нібито “злочинну” діяльність ОУН, ЗЧ ОУН та її чільних діячів, видані від імені затриманих радянськими спецслужбами колишніх діячів ОУН; 2. “розвінчувальні” публікації від імені агентів радянських спецслужб; 3. публіцистично-пропагандистські видання радянських авторів; 4. радянські видання та видання інших соціалістичних країн, що носять частково науковий і, в більшій мірі, псевдонауковий характер.

До першої групи видань, можна віднести публікації від імені В. Небесного, В. Малисевича, Ю. Магура, О. Вергуна, С. Джугала, М. Матвієйка, М. Яремка, І. Жилавого, Ю. Стефюка та збірник витягів із таких спогадів “Життя переконує” [356; 360; 289; 340; 398; 300].

Характерно, що сам С. Ленкавський, як на це вказують його нотатники, вів детальний реєстр “Виступів в радіо проти ОУН” та “Реєстр осіб, згадуваних в більшовицьких провокативних виданнях” [47, ч. 5-6].

Секретний посібник вищої школи Комітету державної безпеки СРСР (КДБ) відверто вказує на причетність цього радянського спецоргану до

підготовки вказаних видань. Це ж підтверджують на основі вивчення радянських документів і сучасні дослідники історії протиборства радянських спецслужб із ОУН Д. Веденєєв та Г. Биструхін. Зокрема, вони чітко вказують, що видання “звинувачувальних” брошур від імені вищеназваних осіб здійснював КДБ [396, с. 206, 212; 276, с. 169-170, 409-410].

До другої групи відносяться опубліковані матеріали з прес-конференції С. Ліппольца та зізнання І. Бисаги [229; 368], а третю складають публікації А. Штенгля, М. Максименка, К. Дмитрука, В. Ткаченка, Т. Мигаля, В. Виноградського, І. Якименка, В. Замлинського, збірник статей, нарисів та памфлетів під редакцією М. Канюка “Зметені вітром історії” [267; 336; 290; 237; 263; 341; 231; 301-302].

Під прибраними іменами перерахованих радянських публіцистів насправді часто маскувалися кадрові офіцери КДБ. Так Д. Веденєєв та Г. Биструхін вказують, що під псевдонімом К. Дмитрука діяв д. і. н. К. Гальський – керівник 4-го (аналітичного) відділу КДБ УРСР, а ще один відомий радянський публіцист В. Цуркан був насправді заступником начальника розвідки КДБ УРСР [276, с. 343, 363-364, 411].

До четвертої групи праць, в яких також згадується особа С. Ленкавського, відносяться праці авторів секретного посібника вищої школи КДБ при кабінеті міністрів СРСР Б. Шульженка (заступника голови КДБ УРСР), І. Хамазюка та В. Данька [276, с. 49; 275-276].

Оскільки захоплені радянським спецслужбами особи та їхні агенти були тісно ознайомлені з діяльністю Проводу ЗЧ ОУН і С. Ленкавського, то їх “звинувачення”, не підтверджені конкретними доказами, але подані поряд із реальними подробицями життя, були зручними для реалізації пропагандистських завдань. Найбільш дошкульними в цьому плані видавалися “звинувачення” викраденого із м. Зальцбургу (Австрія) С. Джугала, що деякий час виконував роль охоронця С. Ленкавського, співпрацював з ним в референтурі К-3 і проживав в одному з ним помешканні [265-266].

Однаке, ряд радянських публікацій характеризується надзвичайно примітивним рівнем фальсифікацій. Так, для прикладу, Т. Мигаль стверджує, що С. Бандера та С. Ленкавський перевели своїх дітей з “Пласту” у “бандерівський” СУМ в той час, коли С. Ленкавський навіть не був одружений та не мав власних дітей [341, с. 178].

В той же час аналіз цих публікацій показує, що при їх написанні автори використовували дані, здобуті радянськими спецслужбами. Той же Т. Мигаль характеризує діяльність СУМ на підставі “звітів” чи “деклярацій”, а М. Максименко демонструє фотокопії внутрішніх документів ЗЧ ОУН, чи знання про факт перевербування радянськими спецслужбами В. Чижевського-“Демида” – кур’єра С. Бадери в Україну. І ті, й інші документи та факти інакшим шляхом, аніж через органи спецслужб, в радянській дійсності здобути було неможливо [341; 336, с. 7-8, 11, 17].

В той же час ті матеріали і з цієї ж причини служать також джерелом дослідження та виокремлення об’єктивних даних. Так з публікацій С. Джугала стає відомо, що С. Ленкавський здійснював кураторство Спілкою української молоді (СУМ) з боку Спілки визволення України (СВУ). А про саме існування СВУ в післявоєнній українській еміграції невідомо навіть зі змісту численної мемуарної літератури того часу [236].

Серед сучасних зарубіжних видань, в яких наведена об’єктивна інформація про С. Ленкавського, слід відзначити праці українського еміграційного історика В. Косика та польського історика Р. Висоцького. І навпаки, праці польських авторів А. Чесняка, В. Шоти і Р. Торжецького є типовим виявом соціалістичної пропагандистської заангажованості [319-320; 401; 399; 400].

Короткі відомості про С. Ленкавського містять також енциклопедичні видання та довідкова література. Зокрема, така інформація наявна в “Енциклопедії Українознавства”, а збірник “В боротьбі за Українську державу” також має енциклопедичну частину, укладену М. Маром, в якій поміщено окрема стаття про С. Ленкавського [329; 176].

Таким чином, історіографічний аналіз засвідчує, що постать С. Ленкавського не стала предметом наукового аналізу в українській історичній літературі. З різних причин її не розкривають навіть такі фундаментальні видання, як праця еміграційного історика П. Мірчука “Нарис історії ОУН. Т. 1” та колективна монографія сучасних українських авторів “Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія”.

Загалом, джерела та наукова література в неоднаковій мірі відображають різні періоди життєвого шлях та політичної діяльності С. Ленкавського і його вплив на історію ОУН.

Документи із фондів ЦДАВОВУ України, ЦДАГО України, ЦДІА України у м. Львові, ІФОДА вказують на приналежність С. Ленкавського до керівних органів ОУН ЗУЗ в період її становлення, вплив на вироблення її ідеологічних основ, його відношення до заснування й організаційного та ідеологічного розвитку ОУН(р), активну діяльність очолюваного ним Головного осередку пропаганди Проводу цієї націоналістичної структури на початковому етапі радянсько-німецької війни. Однак вказані документи тільки частково деталізують інформацію про довоєнний період діяльності С. Ленкавського, яка міститься у мемуарних виданнях.

Документи із зарубіжних архівів С. Ленкавського та ОУН, що розміщені у м. Мюнхені (Німеччина) та м. Нью-Йорку (США) склали джерельну базу для дослідження еміграційного періоду життя і діяльності діяча. Їхня цінність визначається безпосереднім походженням від керівних органів ОУН(р) та самого С. Ленкавського і в своєму змісті ці документи відображають його участь у заснуванні ЗЧ ОУН, належність до керівного складу цієї націоналістичної структури, розбудови системи внутрішнього вишколу, періодичних друкованих органів і організаційної друкарні, спецпідрозділів – СБ, РПС, К-3 і Військового сектора, вплив на перебіг внутрішньоорганізаційної дискусії 1946-1954 рр., період головування у ЗЧ ОУН протягом 1959-1968 рр., участь в процесі трансформації ОУН у 1968-1977 рр., його громадську та видавничо-редакційну діяльність. Недоліком цього

масиву документів є їхня обмеженість післявоєнними хронологічними рамками. Тільки окремі документи із особистого архіву С. Ленкавського дають додаткову інформацію про довоєнний період його діяльності та перебування в німецькому концтаборі Освенцім.

Доповненням до матеріалів зарубіжних архівів є документи, виявлені в архівах Центру досліджень визвольного руху (м. Львів) та Музею визвольних змагань Прикарпатського краю (м. Івано-Франківськ), що також мають еміграційне походження. Допоміжну роль відіграють матеріали інтерв'ю з визначними громадсько-політичними діячами української еміграції, які особисто знали С. Ленкавського.

В опублікованих в Україні та за кордоном збірниках матеріалів і документів виявлена інформація, що відображає різні періоди життя і діяльності С. Ленкавського. Однак вона має розрізнений характер і тільки в цілісному поєднанні відіграє допоміжну роль у процесі реконструкції образу діяча. Окремою частиною серед них виділяються видання ЗЧ ОУН та ОУН(р), які дають уявлення про участь С. Ленкавського у підготовці та проведенні ВЗ і конференцій та його редакційно-видавничу діяльність.

Найбільше опублікованої інформації про С. Ленкавського містить мемуарна література. За джерелом походження вона поділяється на спогади соратників та спогади діячів з конкурентних політичних середовищ, а тому вимагає критичного й конкретно-історичного підходу в процесі її аналізу і використання. Однак підпільний характер діяльності С. Ленкавського відобразився на спогадах про нього і в кінцевому результаті вони дають тільки загальне уявлення про характер його функцій та вплив на структуру ОУН.

Додаткова інформація про С. Ленкавського міститься на сторінках українських друкованих видань міжвоєнного та післявоєнного періоду. Особливо цінними для реконструкції його образу є післявоєнні еміграційні видання ЗЧ ОУН та ОУН(р), з якими він співпрацював. Тенденційним характером відрізняється та критичного підходу вимагає інформація, що є в радянських виданнях, які виконували пропагандистські завдання КДБ.

Творча спадщина С. Ленкавського майже не несе мемуарного навантаження, однак дозволяє виявити його світоглядні переконання, вплив на процес політичної діяльності ОУН та формування її ідеологічного профілю. За критерієм функціонального призначення вона поділяється на ту, що призначена для масового читача і для внутрішнього використання у рамках ОУН, за джерелом виявлення – виявлена у масових виданнях, у внутрішніх виданнях ОУН та в зарубіжних архівах діячів ОУН, за змістом – поділяється на групи: 1) історія українського націоналізму; 2) ідеологія українського націоналізму; 3) філософія; 4) радянологія; 5) міжнародна політика.

Аналіз історіографії проблеми вказує, що в науковій літературі відсутнє відображення ролі С. Ленкавського у становленні та розвитку українського націоналістичного руху, а епізодичні згадки про нього в контексті дослідження історії ОУН носять розрізнений характер, не дають цілісної картини про життя і політичну діяльність та можуть бути використані при висвітленні проблеми тільки як допоміжний матеріал і в поєднанні з існуючою джерельною базою.

Отож, тільки комплексне поєднання документів вітчизняних та еміграційних архівів, опублікованих документів, спогадів, друкованих видань та наукової літератури дали змогу цілісно відтворити життєвий шлях, громадсько-політичну і творчу діяльність С. Ленкавського як одного з провідних діячів та ідеологів ОУН

РОЗДІЛ II

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ДОЕМІГРАЦІЙНИЙ ПЕРІОД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТЕПАНА ЛЕНКАВСЬКОГО В 1904-1944 рр.

2.1. Формування світогляду та початок політичної діяльності Степана Ленкавського в контексті становлення українського організованого націоналізму (1904-1939 рр.)

Початок ХХ ст. в суспільно-політичному розвитку Галичини характеризується переростанням українського національно-визвольного руху з культурницького етапу розвитку у політичний і формуванням політичних партій та впливом Першої світової війни на революціонізування процесів в Австро-Угорській імперії. Врешті це призвело до її розпаду на ряд національних держав, а зокрема і до створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

Українсько-польська війна, що розгорнулася на теренах Галичини, в умовах несприятливих зовнішньо-політичних обставин завершилася поразкою ЗУНР та віднесенням її території до складу Польської держави. Український політичний рух розпадається на три чітко виражені напрямки – національно-державницький, полонофільський та радянофільський. В такій суспільно-політичній атмосфері Галичини зароджується український націоналістичний рух. Декілька попередніх століть в історії краю сформували об'єктивну закономірність, що його провідною верствою було греко-католицьке духовенство. А тому не дивно, що й тепер воно стало матірним середовищем для плекання цілої когорти відомих суспільно-політичних діячів і, зокрема, провідників українського націоналістичного руху. До їх числа належить і С. Ленкавський.

С. Ленкавський народився 6 липня 1904 р. в с. Угорники біля м. Станиславова (тепер м. Івано-Франківськ) в династичній священичій родині о. В. Ленкавського та Марії з родини Антульських. Родинне виховання на

основах християнського віровчення, української історичної героїки і народної та родинної патріотичної традиції вже змалку формували в нього основи майбутнього ідеалістичного світогляду та патріотичної громадянсько-політичної позиції.

С. Ленкавський був названий батьками в честь діда. Адже в їхній родині зберігалася традиція захисту українських національних інтересів, якій дід Степан присвятив своє життя і на якій С. Ленкавський виховувався змалку. Рід Ленкавських якраз і появився на Станиславівщині в результаті переслідувань священика о. С. Ленкавського зі Львівщини. Відомий, як "...трибун українського селянства Жидачівщини, парох Жидачева (1855-1883), людина високоідейна, енергійна і в питаннях оборони селянських прав безкомпромісова", він був судом покараний за таку позицію і в адміністративному порядку виселений із міста [48, арк. 1].

Активну громадянську позицію о. С. Ленкавський виявляв і на новому місці праці в с. Микитинці (біля м. Станиславова). Він активно включився у боротьбу проти споювання українських селян, спільно з сільським активістом В. Грицишиним організував у 1895 р. "Братство тверезості", поширював серед своїх парафіян освіту і національну свідомість [280, с. 11-12].

Отець В. Ленкавський, батько С. Ленкавського, так же палко проповідував Боже слово і вів велику просвітницьку роботу в селах. Як щирий прихильник ідеї незалежності України, він мав великий виховний вплив на парафіян і особливо на молодь. Незаперечним авторитетом він був і для сина, якого мріяв бачити у священичому сані. На все життя С. Ленкавський залишив вдячну пам'ять про батька і часто розповідав як прислуговував йому у відправах служби Божої. Коли ж у розмовах між його друзями і соратниками заходила мова про негативні явища в середовищі священицтва, він зазвичай застерігав: "Мій тато такий не був!" [170, № 1].

Отож, сімейний побут в родинному священичому колі, його духовна християнська атмосфера, стиль життя, подвижницька просвітницька і патріотична праця діда о. С. Ленкавського і тата о. В. Ленкавського

формували ідеалізм світогляду та патріотизм С. Ленкавського, які пізніше вирізняли його як чільного діяча та ідеолога ОУН.

Вагомий вплив на формування світоглядних основ С. Ленкавського мали і позародинні, громадські та політичні чинники. Після с. Угринова в 1909 р. о. В. Ленкавський отримав призначення на парохію в с. Фитьків, що на Надвірнянщині. Отець Володимир не ставив межі між своєю сім'єю та простими парафіянами, а його син Степан міг без заборони бавитися з сільськими дітьми. Серед них він відзначався рухливістю та допитливістю. Так само, як і вони, бігав босоніж, любив вислуховувати казки та розповіді про опришківську і козацьку славу від старожилів села. Особливо захоплював дітей такими історичними переказами Д. Андруняк. Вони глибоко запали в душу С. Ленкавського, у поєднанні з татовими біблійними повчаннями витворювали високий дух ідеалізму та жертвності. У с. Фитькові С. Ленкавський пішов і до сільської школи [173; 256].

Після с. Фитькова о. В. Ленкавський прибув на парохію до с. Загвіздя. Воно, розташоване біля міста Станиславова, вважалось сучасниками одним із передових сіл цілої Станиславівщини в культурно-освітньому та політичному плані. Його мешканець О. Гурик ще в 1901 р. був обраний до Галицького сейму у Львові. В ньому існували читальня “Просвіти”, “Союз українок”, гурток “Рідної школи”, хор, оркестр. В 1920-х роках в селі засновано 91-й пластовий курінь ім. Д. Вітовського, до нього належала майже вся свідома сільська молодь. Сільська команда з футболу успішно змагалася за першість в системі українських спортивних клубів. Цілком очевидно, що активне і передове громадсько-політичне життя с. Загвіздя також мало вплив на формування світогляду С. Ленкавського [269, с. 587-588].

З прибуттям до села о. В. Ленкавського та його родини громадське та культурно-просвітницьке життя села ще більше пожвавлюється. Активну участь в ньому брав і сам С. Ленкавський, який вступив на навчання до української гімназії у м. Станиславові. Серед іншого відомо, що він вивчав історію України з членами “Пласту”, “Сокола”, “Доросту”. В той же час він

і надалі навідувався до с. Фитькова, зустрічався з молоддю, проводив з нею бесіди на патріотичну тематику, спрямовував її до участі в освітньо-культурному житті [392, с. 12-13; 256].

Гімназійне середовище також мало значний вплив на С. Ленкавського. Багато старших гімназистів та майже всі професори гімназії були учасниками Українських січових стрільців (УСС), Української галицької армії (УГА) і київського корпусу січових стрільців, а директор гімназії М. Сабат обіймав посаду заступника міністра освіти уряду ЗУНР, коли той перебував у Станиславові [244, с. 1195].

Вже від п'ятого гімназійного класу С. Ленкавський належав до підпільної ОВКУГ, що виникла в 1923 р. під впливом публіцистичних статей Д. Донцова та з організаційної ініціативи УВО. Її сітка була розгалуженою по всій Західній Україні – гуртки існували у Львові, Станиславові, Тернополі, Дрогобичі, Стрию, Самборі, Любачеві, Сокалі. Випускник гімназії М. Климишин так відзначав цей факт: “Коли тепер я читаю нарис “Початки націоналістичного руху”, написаний Степаном Ленкавським, мені стає ясным, що він... належав до тайного гуртка “Організації учнів вищих клас українських гімназій” і розглядався за здібнішими учнями нижчих клас, щоб ними зайнятися і підготувати їх на майбутніх членів тієї організації” [264; 146, арк. 9; 244, с. 1198].

Найбільший вплив на галицьку молодь в перших роках після поразки визвольних змагань 1918-1921 рр. мала романтика боротьби УВО, очолюваної Є. Коновальцем, та ідеологічна публіцистика Д. Донцова. Сам С. Ленкавський згадував: “Наявність УВО та її дії давали приклад і заохоту самочинно або з ініціативи членів утворювати окремі підпільні гуртки, які пов'язувалися в більші територіальні групи. З них створилося поєднання тих груп у Союзі Української Націоналістичної Молоді” [299, с. 405].

Підпільні гуртки ОВКУГ мали завдання гуртувати і навчати гімназійну молодь як резерв для УВО. У випадку розконспірування вони подавали, що займаються підготовкою випускників середніх шкіл до навчання

в Українському таємному університеті та організовують бойкот студентів, які навчалися у польських університетах. Насправді організація розповсюджувала нелегальну літературу, зривала проведення польських державних свят в українських школах, робила заборонені владою вінки на стрілецькі могили, нелегально збирала гроші на бойовий фонд УВО. Найбільш довіреним і досвідченим також доручали переховувати і переносити зброю. ОВКУГ короткий час використовувала в якості друкованого органу журнал “Метеор”, з яким міг співпрацювати і С. Ленкавський [299, с. 399-400; 259; 146, арк. 9].

Ще одним важливим фактором у формуванні світоглядних основ С. Ленкавського та його майбутньої політичної позиції були історичні події на західноукраїнських землях: утворення в 1918 р. ЗУНР, переміщення її столиці до Станиславова, проголошення Акту злуки ЗУНР з УНР в 1919 р., боротьба УГА з польськими військами, прояви насильства зі сторони поляків в Станиславові. В цей час поляками були арештовані директор гімназії М. Сабат, професор Л. Ширба та ряд інших викладачів. Зрештою, як і більшість галичан, С. Ленкавський болісно сприйняв звістку, що Рада послів Антанти віднесла Галичину до складу Польської держави [175, с. 259].

С. Ленкавський був переконаний: “Роки 1919-1923 в Галичині – це рідкий в історії час стихійного умасовлення інстинктивного націоналізму в найширших розмірах на тих землях”. Логічно, що етап “стихійного умасовлення націоналізму” став предтечею етапу організованого націоналізму у формі УВО, цілого ряду окремих націоналістичних гуртків, які пізніше злилися в єдину ОУН. В свою чергу і С. Ленкавський потрапив під світоглядний вплив етапу “стихійного умасовлення націоналізму”, а на етапі існування організованого націоналізму став його активним учасником і відігравав одну із провідних ролей [330, т. 1, с. 141-142].

Після завершення навчання в гімназії С. Ленкавський вступив до Львівського університету на філософський факультет, глибого поринув у вир політичного життя. З наказу УВО він став членом СУНМ та ввійшов до складу

її проводу і був одним із найбільш відомих українських студентів університету [299, с. 401; 216, т. 1, с. 385, 191].

Світоглядно-ідеологічні основи СУНМ закладалися в гострих дискусіях, якими нуртувало студентське життя. С. Ленкавський у праці “Націоналістичний рух на ЗУЗ та Перший Конгрес Українських Націоналістів” – одній із найперших про початки українського націоналізму в Західній Україні, яку Б. Стебельський назвав “прикладом об’єктивності історика і сучасника” – згадує, що провідники СУНМ запрошували до себе на доповіді діячів, відомих державницькими поглядами й теоретичними напрацюваннями: В. Липинського, В. Кучабського, О. Терлецького, Д. Донцова. Найпопулярнішим був доктор Д. Донцов [386, с. 139; 299, с. 402].

Групи, які складали Спільку, були організаціями ідеологічного спрямування. Основний зміст їхньої діяльності полягав в організації старшогімназійної і студентської молоді та її ідеологічному вишколі. У цьому відношенні особливо відзначалися студентські зібрання в Академічному домі на вул. Супінського, 21, що став, як часто наголошували польські прокурори під час політичних процесів, “кузнею українського націоналізму”. “У затяжних палких дискусіях там розторощували згубні впливи комунізму, а також і соціалізму, який в той час ще мав багато своїх прихильників. Там остаточно викінчено останки москвофільства, яке колись в Галичині мало багато своїх прихильників і перед Першою світовою війною було досить поважним політичним фактором” [274; 318, с. 139; 175, с. 291].

Члени СУНМ свою ідеологічну, просвітницьку та організаційну роботу проводили також серед ремісничої та селянської молоді. В середовищі робітничої вони створювали підпільні гуртки за трійковою системою, а в селі вели активну просвітницьку діяльність. Спілька сприяла створенню філій “Просвіти”, хорів, аматорських гуртків тощо. С. Ленкавський, маючи досвід такої роботи на селі ще від часу навчання в Станиславівській гімназії, не полишав її і тепер. “Він був студентом. І коли тільки приїздив до батьків, то збирав нас, сільських старших і молодших хлопців, та вчив нас про Україну”, –

згадував його односелець О. Гурик. Наприклад, тільки в 1928 р. він 8 разів виступав з доповідями перед односельцями у с. Загвіздя, ініціював різні культурно-просвітницькі заходи [218, с. 32; 392, с. 12].

На початковому етапі існування СУНМ С. Ленкавський співпрацював з її друкованим органом журналом “Смолоскипи”, що виходив у 1927 р., і входив до літературної групи “Листопад”, котра була створена на противагу комуністичному літературному угрупованню “Жовтень” та складалася з молодих націоналістичних письменників СУНМ. Незадоволення рівнем “Смолоскипів” спонукало його разом з С. Охримовичем, Б. Кравцівим та І. Габрусевичем спробувати видавати власну газету під назвою “За Україну”. Однак цього задуму при жорсткому поліційному контролі друкарень їм так і не вдалося здійснити. Надалі вони вдавалися до нелегального друку [299, с. 401, 403, 445; 299, с. 402-403].

Належачи до проводу СУНМ, С. Ленкавський активно займався розробкою питань націоналістичної ідеології. Свої ідеї він базував на напрацюваннях М. Міхновського та Д. Донцова, розробляв культ героїзму січових стрільців на г. Маківці і студентів, що загинули в бою під Крутами. В результаті, спільно з С. Охримовичем та І. Габрусевичем вони надали СУНМ та журналові “Смолоскипи” чіткого ідеологічного, націоналістично-революційного спрямування [259; 249].

На цей же час припадає поява фундаментальної праці Д. Донцова “Націоналізм” (1926 р.), що стала фундаментом подальшого ідеологічного формування націоналістичної молоді Галичини. Однак, за визнанням самого С. Ленкавського, “...твори Д. Донцова були занадто трудною лектурою для цього віку і треба було готувати популярні матеріали”. З цією метою він написав працю “Філософічні підстави “Націоналізму” Донцова”, яка в цьому ж році була підпільно надрукована для широкого вжитку, а в 1928 р. опублікована в журналі “Розбудова Нації” [299, с. 404; 330, т. 1, с. 504-509].

У своїй праці діяч не тільки систематизував філософські основи “Націоналізму” Д. Донцова, але й професійно та справедливо вказав на

термінологічні недоліки, що значно полегшувало його сприйняття. Водночас С. Ленкавський подав критичні зауваження і принципового характеру. Так, він вважав помилковим виводити ідеологію українського націоналізму з теорії дарвінізму. Адже дарвінізм є матеріалістичною ідеологією, в той час як націоналізм базується на ідеалістичній основі [281, с. 43].

С. Ленкавський не абсолютизував працю Д. Донцова, як завершену ідеологічну систему українського націоналізму, а відносив її до початків творення цієї ідеології. На самому початку своєї розвідки він зауважував: “Коли мова йде про ідеологію Донцова, то її слід зарахувати до першої стадії кожної ідеології, коли вона охоплює й оформлює течії, що нуртують у душах покоління, яке шукає нових шляхів” [330, т. 1, с. 505].

Однак діяльність С. Ленкавського у рамках СУНМ не обмежувалася тільки ідеологічною ділянкою. Разом з І. Габрусевичем їм належала ініціатива широкомасштабної акції серед українських учнів середніх шкіл проти примусової участі у святкуваннях польських державних свят. Деякі свідчення вказують і на його причетність до бойових акцій УВО. Важливим є вклад С. Ленкавського у визначення стратегії й тактики розвитку націоналістичного руху. Він належав до гурту молодих українських інтелектуалів-націоналістів, які формували концепцію “перманентної революції” в розумінні “всеохоплюючого визвольного руху, який мав би мобілізувати усі верстви народу і всі ланки його життя” [215, с. 22; 212, с. 335; 259; 262].

Молодіжний націоналістичний рух в Західній Україні у формі СУНМ з кожним роком ставав все впливовішим і динамічнішим суспільно-політичним чинником. З уваги на це розпочалася боротьба за виведення його зі сфери підпільної діяльності УВО і підпорядкування легальній політиці Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО). “За лаштунками зударилися дві протилежні тенденції з приводу того, яке місце визначити динамічній націоналістичній молоді в майбутньому політичному житті”, – писав С. Ленкавський. Ці дві тенденції проявилися і у проводі СУНМ та призвели до конфлікту, в результаті якого з посади голови був усунутий прихильник УНДО

О. Боднарович. Провід остаточно перейшов до гурту молодих націоналістичних ідеологів – Б. Кравціва, С. Охримовича, І. Габрусевича та С. Ленкавського [299, с. 406; 215, с. 21].

Волею долі С. Ленкавський став у цьому конфлікті чинником, який при рівності позицій у проводі перекинув шальку терезів на користь революційно-націоналістичної тенденції в подальшому розвитку СУНМ. Йому ж, у парі з С. Охримовичем, довелося відстоювати свої позиції і перед крайовими керівниками УВО, які підтримували намагання т. зв. “легальних увістів” з УНДО [299, с.407].

В контексті подальших взаємин СУНМ і УВО характерним є факт, що намагання підпорядкувати Спілку УНДО активізувалися з боку членів самої УВО (Д. Паліїв, Л. Макарушка) і їхнього ставленника в керівництві Спілки О. Боднаровича вже після того, як за участі делегатів УВО відбулася І-ша конференція українських націоналістів, на якій було прийнято принципове рішення вести роботу в напрямку злиття окремих націоналістичних організацій в єдину ОУН. Натомість, вчорашні вихованці ОВКУГ, що стали провідними членами СУНМ – І. Габрусевич, Б. Кравців, Р. Шухевич, С. Ленкавський, С. Бандера, Д. Грицай – прийшли до висновку, що їм “потрібна ідеологічно спаяна та політично чинна, молодечо активізована організація нового типу – ОУН”. Врешті, детально аналізуючи ситуацію в націоналістичних середовищах краю і Начальний комендант УВО полк. Є. Коновалець та очолюваний ним ПУН також зробили остаточну ставку у Західній Україні на націоналістичну молодь із СУНМ. “...Коли мова про ставлення підвалин політики організованого націоналізму на ЗУЗ, ПУН спирається на цих молодих”, – писав тодішній член ПУН В. Мартинець [206, с. 43; 337, с. 294].

В кінці 20-х років ХХ ст. з’явилася потреба ідеологічного й організаційного злиття ряду розрізнених націоналістичних організацій в одну. “В ті початкові роки молодий ще революційний рух утвердив своє окреме місце в українському світі своїми бойовими діями проти окупанта. Але

з ходом років необхідною потребою часу стало поширити засяг дії УВО і визначити одностайні ідеологічні принципи революційно-визвольному рухові, та ширше й більш всесторонньо розгорнути власну концепцію визвольної політики”, – згадував С. Ленкавський [330, т. 1, с. 350].

Для ідеологічного забезпечення процесу створення єдиної організації ПУН заснував журнал “Розбудова Нації”. В ньому появилася і праця С. Ленкавського “Фільософічні підстави “Націоналізму” Донцова”. Про те, яке рецензійне сито перед друком вона пройшла, свідчать слова редактора журналу В. Мартинця: “До кожного слова, передусім в ідеологічних питаннях, треба було придивлятися просто під побільшуючим склом. Такі статті ще перед редакційним опрацюванням розсилалося в копіях усім членам Проводу та ідеологічної комісії для ознайомлення та отримання їхніх завваг. Доводилося вести дискусію та листування. Не раз речення чи уступ спричиняли принципову розбіжність і дискусія тривала тижнями, а то й місяцями” [337, с. 283].

28 січня – 3 лютого 1929 р. відбувався установчий Конгрес українських націоналістів. Від СУНМ на нього були делеговані С. Ленкавський і С. Охримович. Вони увійшли до складу ідеологічної комісії поряд з Ю. Вассияном, Д. Андрієвським та Д. Демчуком, а С. Ленкавський виконував у ній роль секретаря. На її засіданні він виголосив реферат “Суверенна Україна та національна революція” [299, с. 411; 347, с. 74-76; 353, с. 40; 260].

П. Мірчук стверджував, що в процесі роботи комісії між собою зіштовхнулися дві концепції. З одного боку Ю. Вассиян, С. Ленкавський і С. Охримович захищали філософсько-ідеалістичні основи українського націоналізму, а на противагу їм Д. Андрієвський і Д. Демчук намагались включити до неї елементи матеріалістичного світогляду. Йому принципово заперечував З. Книш, стверджуючи, що такої дискусії не існувало в природі. Однак учасник Конгресу В. Мартинець у своїй праці, що вийшла задовго до книг П. Мірчука та З. Книша, однозначно вказував на її факт. Вважаємо, що заперечення З. Книша продиктоване не історичною об’єктивністю,

а політичним протистоянням ОУН (мельниківської), до якої він належав, з ОУН(р), до якої належав П. Мірчук [316, с. 117-118; 337, с. 331; 347, с. 76-77].

Про існування дискусії згадував і С. Ленкавський: “Найдовше затягнулася праця ідеологічної комісії, головою якої був д-р Ю. Вассиян. Там виринула принципова суперечка, як розуміти націю й національний ідеал: чи давати їм ідеалістичну, чи утилітарну інтерпретацію? Майже всі члени комісії стояли переконано на позиціях ідеалізму. Д-р Д. Демчук твердо обороняв “блага нації” як ідеал у розумінні строго утилітаристичному” [299, с. 411].

Позиція С. Ленкавського у відстоюванні філософсько-ідеалістичних основ націоналістичної ідеології була життєво послідовною. Первинність ідеї, а не життєво-матеріального начала стала стрижнем його духовної сутності ще з дитинства, що минало в священничій родині. “Візія світлої майбутности батьківщини, а не рахункова калькуляція, – чи стане сил, чи оплатиться, – має вести нас до чину...”, – писав він у праці “Фільософічні підстави “Націоналізму” Донцова” [330, т. 1, с. 276].

М. Климишин, оцінюючи внесок С. Ленкавського у виробленні ідеологічних основ ОУН на Конгресі, схильний вважати, “що в більшості це праця С. Ленкавського”. Однак в особистому архіві останнього виявлено фрагмент його рукописних нотатків, які вказують: “...Ідеологічні постанови I Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. не були колективною працею комісії, але індивідуальною працею Ю. Вассияна, до якого ідеологічна комісія внесла незначні доповнення” [175, с. 290; 330, т. 1, с. 440].

В останній день роботи Конгресу, 3 лютого 1929 р., було приведено до присяги учасників Конгресу, як перших членів новоутвореної ОУН, що формально нараховувала тоді тільки 28 членів. “Таке мале було початкове ядро, з якого в наступних десятиріччях розвинулася масова визвольно-революційна організація”. До числа приведених до присяги членів ОУН, а отже і її засновників, входив і С. Ленкавський [299, с. 410].

Після завершення Конгресу С. Ленкавський провів особисту зустріч з Головою Проводу ОУН Є. Коновальцем і отримав інструкції щодо розбудови

організації на західноукраїнських землях, а зокрема і рекомендації щодо вибору крайового провідника та формування КЕ ОУН ЗУЗ. Відповідно до його побажань очолити КЕ ОУН ЗУЗ було по чергово і безрезультатно запропоновано Д. Донцову та полк. А. Мельнику. Не вдалося при формуванні КЕ нікого залучити й з намічених осіб по лінії кадрів УВО. “Багато з них вважали, що вони своє вже відвоювали на фронтах, хоч ціль боротьби не була досягнена. Інші гадали, що їм треба перечекати, щоб прийшов відповідний час, коли вони – на їхню оцінку – будуть потрібні для справи, а тепер, мовляв, ще той час не назрів”. Революційна молодь із СУНМ залишилася на самоті з проблемою розбудови структури ОУН на ЗУЗ. Тому “головними людськими кадрами для будови першої сітки ОУН були, очевидно, члени СУНМ та окремі одиниці, нечинні в УВО”, а її провід фактично перебравли провідники СУНМ [299, с. 418-422; 347, с. 99; 215, с. 22].

24 лютого 1930 р. відбулася перша крайова конференція ОУН ЗУЗ, в якій взяли участь М. Сціборський, Ю. Вассиян, З. Пеленський, Б. Кравців, С. Охримович, С. Ленкавський, І. Габрусевич, Є. Зиблікевич, Б. Кордюк, З. Коссак, Р. Сушко-“Сич”, З. Книш, Р. Барановський. На ній було вирішено об’єднати II-й та III-й “краї” (Галичину і Волинь) в єдине організаційне ціле – ОУН ЗУЗ, поділити територію на 6 округів ОУН – Львів, Перемишль, Стрий, Станиславів, Тернопіль, Волинь – та утворити керівний орган КЕ ОУН ЗУЗ. Остання складалася з секретаріату, трьох відділів (організаційного, політичного та фінансового) і семи секцій у складі двох перших. Відповідно, до складу КЕ ОУН ЗУЗ входили провідник, голова секретаріату та керівники трьох названих відділів. Про те, яку вагому роль відігравав С. Ленкавський на етапі формування структури ОУН в Західній Україні, вказує факт, що в новоствореному керівному органі він очолював секретаріат і, практично, був другою особою в організаційній ієрархії ОУН ЗУЗ [15].

С. Ленкавський приймав участь і в другій крайовій конференції ОУН, що проходила в травні 1930 р. у підземеллях церкви св. Юра. На ній розглядалися питання остаточного злиття СУНМ та УВО в єдину організаційну структуру

ОУН. Однак кінцеве розв'язання питання відбулося у червні 1930 р. – після Празької конференції ОУН, коли на зміну З. Пеленському, який не користувався авторитетом серед місцевих “скрайньо революційно-радикальних” членів ОУН, провідником ОУН ЗУЗ і одночасно крайовим комендантом УВО було призначено сотн. Ю. Головінського. До сформованого ним складу КЕ ОУН ЗУЗ продовжував входити, але вже у якості ідеологічного референта, С. Ленкавський. Аналіз показує, що окрім нововведеного фінансового референта о. Я. Чемеринського весь її попередній склад не змінився. Отже, виконуючи завдання остаточного злиття ОУН і УВО в Західній Україні, представник УВО Ю. Головінський і надалі спирався на провідні кадри колишньої СУНМ [15, арк. 2; 347, с. 100, 118-119, 124-125; 316, с. 130; 297, т. 1, с. 90; 248, с. 60-61].

Відзначимо, що С. Ленкавський в ролі ідеологічного референта перебував і в усіх наступних складах КЕ ОУН ЗУЗ аж до арешту 2 листопада 1931 р. Цей факт свідчить про його вплив на ідеологічне становлення структури ОУН на ЗУЗ, яка в майбутньому стала основою ОУН(р).

В умовах становлення ОУН, коли формувався її ідеологічний профіль та в час, коли українське суспільство було пригнічене недавньою поразкою у визвольних змаганнях 1918-1921 рр., ідеологічна рефертура в складі КЕ ОУН ЗУЗ мала важливе значення. “В цілій ієрархії референтур “іполіт” (закодоване позначення референтури в підпільній діяльності – С. О.) була найважчою і найважливішою, бо треба було не раз на швидку руку подавати напрямні до питань світогляду, націоналістичної філософії, політичних, стратегічних і тактичних напрямних і т. п.”, – писав С. Галамай [281, с. 100].

Важливою для ведення ідеологічної роботи була наявність у розпорядженні КЕ ОУН ЗУЗ друкованих засобів. Як ідеологічний референт С. Ленкавський тісно співпрацював з легальним місячником “Юнацтво”, нелегальним журналом “Юнак”, газетою “Український голос”, “Бюлетенем Крайової Екзекутиви ОУН” [215, с. 22; 259, с. 1349].

Поруч із розбудовою мережі ОУН відбувався і виховно-вишкільний процес, у який введено культ героїзму і, зокрема, з ініціативи В. Яніва та Б. Романенчука, культ героїв Крут. Найбільше причетними до цього процесу П. Дужий називає С. Ленкавського, С. Охримовича, І. Габрусевича та З. Коссака [297, ч. 1, с. 91].

Однак найпоказовішим результатом праці С. Ленкавського в ідеологічній референтурі КЕ ОУН ЗУЗ стали написані ним “Десять заповідей українського націоналіста”, за якими, на грецький зразок, прижилася назва Декалогу. Оскільки у відповідній літературі зустрічається визначення, що “С. Ленкавський був співавтором Декалогу”, то слід уточнити, що лише вступ до нього підготував І. Габрусевич, а всі пункти написані С. Ленкавським. Вперше Декалог був розповсюджений між націоналістичним членством як додаток до “Сурми” у червні 1929 р. [218, с. 34; 244, с. 1201; 330, т. 1, с. 53-57].

Теретики ідеології українського націоналізму виводять основи Декалогу від світоглядної системи Т. Шевченка. Так, П. Дужий влучно зазначав, що С. Ленкавський, натхненний саме словом Т. Шевченка, що лише боротьбою можна торувати шлях до волі, восьмий пункт Декалогу формулює: “...Безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоєї Нації” [297, ч.1, с. 44].

Підтвердженням того, що творчість і політичні погляди Т. Шевченка мали вплив на світогляд автора Декалогу та відобразилися на його змісті, є твори самого С. Ленкавського. Так, в праці “Націоналізм на Україні”, в якій С. Ленкавський розвиток українського націоналізму поділяв на два періоди – доба стихійного (або “інстинктивного”) націоналізму та доба організованого націоналізму – він відводив Т. Шевченку визначальне місце на етапі переростання українського стихійного націоналізму в націоналізм організований. “З Шевченком починається відродження Української самостійницько-державницької думки і початок відновлення соціальної ідеї українського народу, тобто відродження обох головних ідей українського націоналізму”, – писав він [330, т. 1, с. 113].

В історії становлення ідеології українського націоналізму основоположну роль відіграли М. Міхновський та Д. Донцов і їх ідеологічні напрацювання також відобразилися на змісті Декалогу. С. Ленкавський був глибоко ознайомлений з політичною діяльністю і творами М. Міхновського. “Зворот політичної думки на нові визвольні шляхи почався 1891 року з заснуванням першої націоналістичної організації в Полтаві під назвою Братство Тарасівців. Основником того таємного товариства були: Микола Міхновський, Іван Липа і Володимир Шеремет. Нова організація поставила собі за завдання реалізувати політичні ідеї, відновлені Шевченком, у честь якого надала собі назву”, – писав С. Ленкавський у вишкільному курсі з історії українського націоналізму. Тут же він визначив Братство Тарасівців, як першу націоналістичну організацію [330, т. 1, с. 115-116].

С. Ленкавський глибоко аналізував внесок М. Міхновського у створення Української народної партії (УНП), яку він також характеризував, як партію “виразно націоналістичного напрямку”, та його твір “Десять заповідей українця”. Тому не тільки ідеологічні напрацювання М. Міхновського вплинули на зміст Декалогу С. Ленкавського, але й на визначення його форми також мали вплив “Десять заповідей українця”. Адже, як М. Міхновський свій твір підготував для потреб УНП в 1902 р., так і С. Ленкавський опрацював Декалог для потреб ОУН в 1929 р. [330, т. 1, с. 424].

У Декалозі знайшли відображення й основоположні позиції ідеологічної системи Д. Донцова. Так, П. Балея, який вкрай критично відносився до писань Д. Донцова і, відповідно до Декалогу С. Ленкавського, стверджував: “В тридцятих роках Донцов став справжнім володарем душ західноукраїнської молоді, “Декалог українського націоналіста” – це вірний переклад політичної філософії Донцова на поточну мову” [271, с. 20, с. 44; 376].

Аналіз тих творів С. Ленкавського, в яких він розглядав вплив Д. Донцова на розвиток ідеології та становлення українського організованого націоналізму, свідчить, що той мав беззаперечний вплив на формування світогляду його самого. Підсумковими в оцінці Д. Донцова, а одночасно

і такими, що виражають цей вплив, є слова С. Ленкавського: “Повну оцінку Донцова треба залишити історії, але вже сьогодні можемо ствердити, що заслуги Донцова мають історичне значення. Він своїми творами формував здоровий боездатний тип української людини, позбавивши її традиційної беззубости, хитливости, м’якості й безхребетности” [330, т. 1, с. 48-101, 101-117, 126-140, 141-170, 171-192, 192-220].

Незабаром після написання Декалог набув для підпільної ОУН надзвичайно символічного значення. Члени ОУН завжди розпочинали свої підпільні зібрання з команди “на струнко” та декламування Декалогу. Це стало ритуальною нормою внутрішньоорганізаційних заходів ОУН, а пункти Декалогу в житті кожного націоналіста грали роль непорушного закону. С. Ленкавський і сам був зразковим прикладом того, чого вимагав від членства ОУН його Декалог. В цьому аспекті його найвлучніше охарактеризував М. Климишин: “Він жив ідеєю, цілковито відданий Організації Українських Націоналістів-революціонерів. Не мав нічого свого – ні родини, ні рідні, ані хати. Всім для нього була ОУН, і він для неї жив. Найкраще його можна схарактеризувати, назвавши його монахом ОУН” [175, с. 291-292].

Час утвердження ОУН на ЗУЗ співпав з активізацією польської політики колонізації українських земель. У відповідь ОУН організувала широкомасштабну саботажну акцію. З літа та осені 1930 р. вона набрала широких розмахів, а відповідно поширилися і впливи ОУН. Поляки вдалися до репресивної і широкомасштабної акції пацифікації (“умиротворення”) українського населення. В ході її проведення ОУН зазнала значних втрат. “В’язниці були вщерть переповнені, організаційна сітка порозривана. Окремого, дуже великого удару зазнало недавно підпілля. Краєвий комендант УВО і недавній попередник Бандери на пості Краєвого Провідника ОУН, найбільша постать того періоду, муж сталевої волі і виїмкової відваги, сл. пам. сот. Юліян Головінський, був замордований як в’язень у кайданах, поліційною кулею з-заду”, – згадував С. Ленкавський [330, т. 1, с. 351].

С. Ленкавський змушений був змінити місце проживання, перебрався до Кракова та рік навчався у Високій торгівельній школі. “Степан Ленкавський появився у Кракові десь у 1930 році... Він не любив говорити про своє минуле і ніхто в ті часи не відважувався його про це питати. Та все так можна було пізнати, що він вже мав за собою якийсь час студій, а “може ще дечого”... Це здогад про його підпільну евентуальну працю”, – писав М. Климишин. Однак, 2 листопада 1931 р. поляки таки заарештували С. Ленкавського. В цей же час у Бродах було арештовано Ю. Вассіяна, у Львові – О. Бойдуника та О. Бабія, у Перемишлі – Є. Зиблікевича, а ще раніше – З. Пеленського. Причиною всіх арештів стала участь цих діячів у Конгресі українських націоналістів [18, арк. 8; 238; 244, с. 1200; 347, с. 222].

5-9 вересня 1932 р. відбувся суд, відомий як “процес конгресівців”. На лаві підсудних сиділи провідні члени ОУН в Західній Україні і це привернуло увагу не тільки українських та польських, але й зарубіжних журналістів. Однак у пресі він дістав назву “німого процесу”. Вже на самому початку підсудні стали вимагати, аби акт обвинувачення був зачитаний українською мовою. Оскільки суд відмовив, то і вони відмовилися від будь-яких зізнань. Вперше арештованих звинувачували не за конкретні вчинки, а за саму приналежність до ОУН. Під час процесу польський прокурор сказав: “Не те страшне, що члени ОУН підпалюють скирти, але страшним є те, що ОУН підпалює людські мізки, бунтує серця, ширить почуття покривдження серед українців”. 9 вересня після обвинувачувальної промови прокурора суд проголосив вирок. Кожен з підсудних отримав по 4 роки ув’язнення, а З. Пеленському, який вже був засуджений на 3 роки, визначено спільний присуд по обох справах – 6 років [347, с. 297; 232, с. 6; 241, с. 48; 18, арк. 43; 238].

16 січня 1933 року відбувся касаційний перегляд судової справи у Варшаві. В результаті найвищий польський суд він затвердив кару по 4 роки тюремного ув’язнення для Ю. Вассіяна, С. Ленкавського, О. Бабія та О. Бойдуника, а судовий вирок З. Пеленському скасував, бо за ту саму провину він вже був засуджений раніше [18, арк. 47; 242].

Деякий час С. Ленкавський відбував покарання у львівській тюрмі “Бригідки”, а весною 1933 року “конгресівців” перевели до дрогобицької тюрми, популярно званої “На Гірці”. Характерно, що і в ув’язненні ці провідні члени ОУН ЗУЗ знаходили можливість проводити дискусії на різні організаційні теми, що були їм передані для опрацювання з волі, навіть час від часу писали статті до націоналістичної преси та підпільних видань. В кінці 1933 р. С. Ленкавського разом з Ю. Вассияном та О. Бойдуником перевели у містечко Ломжа під Варшавою, де вони відбували решту свого ув’язнення [330, т. 1, с. 221-230; 239; 213, с. 67-68, 70; 315, с. 367-368; 69].

Після виходу з тюрми гіркий досвід та глибокі знання законів коспірації заставили С. Ленкавського вкрай обережно вибудовувати свою участь у політичній боротьбі. У спогадах про нього, М. Климишин скупко зазначав: “В 30-х роках він був стало під час свого перебування на волі у Крайовій Екзекутиві ОУН...”. Але насправді, через недовір’я до деяких членів цього керівного органу (а зокрема до Р. Барановського), що його поділяли і ряд інших старих членів ОУН, С. Ленкавський не входив до жодного із її подальших складів, а зокрема й до КЕ ОУН ЗУЗ, очолюваної Л. Ребетом. Через це і польська поліція не зафіксувала С. Ленкавського в списках ОУН ні в Станиславівському воєводстві (1937 р.), ні у Львові (1936 р.) [244, с. 1203; 347, с. 334-335, 444; 287, с. 341; 206, с. 113; 350, с. 22; 23; 25].

М. Гікавий стверджував, що в цей час С. Ленкавський був у редакції “Вістника” і, очевидно, співпрацював з ним. В 1938 він також погодився співпрацювати з часописом КЕ ОУН ЗУЗ “Вісті”, редактором якого був Б. Кравців, і прибув для цього у Львів. Але з вище вказаної причини і надалі принципово відмовлявся мати відношення до організаційних справ ОУН. Незабаром С. Ленкавський знову повернувся до родини в с. Загвіздя, де і перебував до початку Другої світової війни [234; 287, с. 341, 343].

Важливою сторінкою діяльності С. Ленкавського була його участь в діяльності Референтури підрадянських справ (РПС) КЕ ОУН ЗУЗ. В наукових працях з історії ОУН цей факт не знайшов належного відображення. Хоча,

розрізнені згадки про її існування у довоєнний період історії ОУН, або ж про осіб, задіяних до її функціонування, подані у працях С. Галамая, П. Дужого, П. Мірчука, Т. Бульби-Боровця [206; 297; 298; 347; 205].

Зокрема, С. Галамай вказує, що керівництво РПС здійснював І. Мітринга та чітко визначає його посаду – “референт підрадянських справ крайової екзекутиви ОУН”. Більше уваги цій референтурі та особисто І. Мітринзі-“Сергію Орелюку”, як своєму опонентові, приділив у неопублікованих спогадах Я. Стецько. Він отримав від керівника КЕ ОУН ЗУЗ Л. Ребета інформацію, що “головна увага зосереджена на Наддніпрянщину”, референтом цих справ визначено І. Мітрингу, а референтура має назву “референтура Крайової Екзекутиви для справ Наддніпрянщини”. І. Мітринга отримав завдання “організувати ідейно-політичну пенетрацію через Збруч на Наддніпрянщину”, у цій справі він мав контакти з головою ПУН Є. Коновальцем, посилено вивчав радянську проблематику та викладав її у своїх статтях на сторінках “Студентського шляху” і “Студентського вісника”. Завдяки діяльності референтури, очолюваної І. Мітрингою, в КЕ ОУН “вирослав інший погляд на дійсність в Україні” [206, с. 30; 178, с. 17, 30].

У наведених спогадах не згадано про участь в РПС С. Ленкавського. Редагуючи I том “Нарису історії ОУН” П. Мірчука, він і сам оминає це питання. Однак сторінки видання опосередковано вказують на його співробітництво з нею. Коли у квітні 1935 р. С. Ленкавський вийшов на волю, то застав сітку ОУН розгромленою, керівництво арештованим, а легальні і підпільні видання ОУН ліквідованими. Тоді ж, як багатозначно читаємо у вказаній праці П. Мірчука, “ініціатива відновлення націоналістичних видань вийшла від т. зв. “старої гвардії”, провідних членів ОУН” [69, арк. 1; 297, ч. 1, с. 89-90; 330, т. 1, с. 80-81; 347, с. 364].

Серед ряду наново заініційованих націоналістичних видавничих проєктів слід виділити успішно діючий концерн “Дешева книжка”, керівником якого був Р. Паладійчук, а в складі концерну – журнал “Антибольшевик”, редагований І. Мітрингою (П. Дужий вказує на іншу назву журналу – “Геть

з большевизмом”). Журнал відзначався тим, що його “завданням... було ідеолого-політичне поборювання большевизму” і його було “масово пачковано на східньоукраїнські землі”. До найбільш тиражних належав і львівський тижневик “Нове село”, який “вів гостру протимосковську й протибольшевицьку лінію” і до складу редколегії якого входив Б. Левицький [347, с. 364-366; 298, т. 1, с. 306-307].

Як відомо, С. Ленкавський у цьому періоді тісно співпрацював з названими вище І. Мітрингою, Б. Левицьким та Р. Паладійчуком. С. Мудрик навіть стверджував, що С. Ленкавський визнавав себе їхнім “зверхником”. Тому стає безсумнівним, що до числа “старої гвардії” членів ОУН, які подали ініціативу відновлення націоналістичних видань, належав і сам С. Ленкавський. А причиною, чому, редагуючи перший том “Нарису історії ОУН” П. Мірчука, С. Ленкавський замовчав цей факт, є, можливо, те, що І. Мітрингу та його однодумців пізніше було звинувачено в “лівому ухилі” і вони покинули ОУН [218, с. 31; 84, арк. 689-670].

Отож, родинне та шкільне виховання, вплив навколишнього суспільного середовища, перебіг процесів національно-визвольних змагань та державорення у Галичині сформували ідеалістичний і патріотичний світогляд С. Ленкавського, що в ранній юності привело його в націоналістичні організації ОВКУГ та СУНМ, де він займав провідні позиції. С. Ленкавський брав участь в установчому Конгресі українських націоналістів, став засновником ОУН та входив до складу Крайової екзекутиви ОУН ЗУЗ. Під час проведення Конгресу був секретарем ідеологічної комісії, в дискусіях на її засіданнях принципово відстоював ідеалістичні основи ідеології ОУН, у подальшому розвивав їх у якості ідеологічного референта КЕ ОУН ЗУЗ. Особливою цінністю серед ідеологічних праць цього періоду відзначаються “Десять заповідей українського націоналіста”. За участь у Конгресі українських націоналістів С. Ленкавський відбув чотири роки покарання у польській в’язниці. Після виходу з неї продовжував співпрацю з друкованими органами КЕ ОУН ЗУЗ та її Референтурою підрадянських справ.

2.2. Вплив політичної діяльності Степана Ленкавського на формування та розвиток ОУН(р) (1940-1944 рр.)

1 вересня 1939 р. Німеччина нападом на Польщу розпочала Другу світову війну. Практично на боці Німеччини у неї вступив і Радянський Союз. “Не слід лукавити: СССР вступив у Другу світову війну на боці нацистів...”, – стверджує влучно Ю. Шаповал. За декілька тижнів польська армія була розгромлена. Частина території Польської держави, західноукраїнські та західнобілоруські землі, за попередньою домовленістю з нацистською Німеччиною, окупував СРСР. Зі вступом радянських військ в Галичину був змушений змінити своє місцеперебування і С. Ленкавський. Односельці пригадують, що він ще спостерігав за першим більшовицьким парадом в Станіславі, однак відразу ж після цього зник із дому і незабаром опинився у Кракові [393, с. 242; 392, с. 18].

Як воєнний біженець, С. Ленкавський отримав від Українського допомогового комітету у Кракові відповідний легалізаційний документ і разом з іншими провідними діячами ОУН Ю. Вассияном та І. Равликом – помешкання на вул. Зеленій, 26 у приміщенні самого Комітету. Тут же знаходилася канцелярія полк. Р. Сушка, який представляв “крайову” частину ОУН. С. Ленкавського високо оцінювали друзі, які знали його по краківському періоду життя. “В тодішньому Кракові можна було стрінути найкращих представників української інтелігенції: Юліана Вассияна, Степана Ленкавського, Олега Ольжича, Михайла Кушніра, Святослава Гординського, Едварда Козака та багато інших”, – згадував Б. Стебельський [31; 206, с. 147-148; 204, с. 256; 211, с.10; 386, с. 339].

С. Ленкавський появився в Кракові, коли в ОУН загострилися проблеми керівництва. Це сталося після того, як 23 травня 1938 р. в Роттердамі радянський агент П. Судоплатов здійснив вбивство Провідника ОУН Є. Коновальця. Провідником ОУН, нібито на підставі усного заповіту

Є. Коновальця, став полк. А. Мельник. В Західній Україні молоді і радикальні націоналісти виявили незгоду не так з його особою, як з політичною тактикою очолюваного ним ПУН в умовах початку Другої світової війни. “Радикальна зміна політичного контексту і можливість німецько-радянського конфлікту сприяли тому, що серед керівництва ОУН проявилися глибокі розходження і, зокрема, між членами ПУН (Мельник, Капустянський, Сушко, Барановський, Сенник, Сціборський та ін.) та молодими революціонерами, що недавно прибули з України чи перебували там (Бандера, Стецько, Шухевич, Тимчій-Лопатинський, Ленкавський та ін.)”, – стверджує В. Косик [319, с. 81-82].

Про те, що в основі конфлікту лежали розходження щодо тактики боротьби в нових умовах, наголошував і С. Ленкавський. “В новій політичній ситуації виникла потреба достосування пляну визвольної політики і внутрішньої перебудови Організації. Це спричинило глибокі внутрішні труднощі і різниці поглядів в середині ОУН, які закінчилися конфліктом і розривом з далекосяглими наслідками між головою Проводу ОУН полк. А. Мельником і Ст. Бандерою...”, – писав він [330, т. 1, с. 354].

Після окупації Польщі Німеччиною з польських тюрем вийшли ряд провідних діячів ОУН: С. Бандера, М. Лебедь, М. Климишин та інші. З появою С. Бандери у Кракові навколо нього сформувалося середовище провідних діячів ОУН з українських земель і він став речником їхніх поглядів перед ПУНом [168, арк. 23].

Однак до моменту остаточного розриву між керівництвом ОУН ЗУЗ і ПУН-ом серед провідного членства ОУН в Західній Україні у Кракові проходили напружені наради та дискусії. На них визначалася і подальша тактика політичної діяльності в нових умовах, і тактика взаємовідносин з ПУН та умови ведення преговорів з ним. “Стояла перед ОУН дилема: або вести політику в часі близької майбутності по принципах націоналістичним, ні від кого не залежним, або пристосувати її до вимог гітлерівської Німеччини, що обстоював тоді ПУН під керівництвом полк. Андрія Мельника. ...Усі члени

ОУН, які брали участь у цих нарадах, були за самостійницьким принципом, мимо найтяжчих умовин, на що ПУН ніяк не хотів погодитися, через що не можна було поладнати конфлікту...”, – згадував М. Климишин [244, с. 1204].

Активну участь в нарадах та переговорах брав і С. Ленкавський. Він був членом-засновником ОУН і авторитетним націоналістичним ідеологом, а тому “всі надіялися, що він зуміє переконати полковника. Але це і йому не вдалося”. Сам С. Ленкавський розповідав: “В кінцевій розмові, яку я мав з інж. Мельником, він мені у всьому признавав рацію, але висновки наші були різні”. У викладі Я. Стецька, С. Ленкавський так передавав друзям про хід переговорів у властивому йому стилі: “Говорю до шафи”, тобто безуспішно. Отож, С. Ленкавський докладав великих зусиль до збереження єдності ОУН і це суперечить твердженню В. Вериги, що він належав до числа “головних інженерів розколу” [244, с. 1203; 7, арк. 8; 168, с. 24, 26; 278, с. 46].

Дискусії про те, чию сторону зайняти у внутрішньому конфлікті ОУН, стають стержнем політичного життя української еміграції у Кракові. Колишні соратники підпільної боротьби постають пред складним моральним вибором. О. Штуль-Жданович так описував цю атмосферу: “Багато ми зустрічалися в Кракові з Р. Єндиком. Було це в товаристві Олени Теліги, Ю. Вассіяна, І. Мітринги, о. І. Гриньоха, С. Ленкавського. Люди ці були поділені вже на два середовища, що ворогували між собою. Але це ще були ті “давні часи”, коли можна було говорити щиро й цікаво з противниками. Темою розмов був розлам в ОУН, а з тим і персонажі. Про противників Полковника (А. Мельника – С. О.) ніхто не міг нічого сказати поза відомим – підпілля, постава на процесах, стаж в’язниці. Усе це мав і Полковник, і його співробітники. Якже ж зважити ці дві “сторони?”. Натомість М. Климишин так описував середовище С. Бандери: “Бандера, Ленкавський, Шухевич, Стецько, Гасин і Старух вже дали чимало доказів, що вони не тільки багато можуть перенести, але й багато зробити. Про те знав полк. Мельник, але він не мав вільної волі у виборі” [357, с. 516-517; 210, т. 1, с. 294].

Дилема вибору не стояла перед С. Ленкавським. Він належав до того ж покоління молодих українських націоналістів, що й С. Бандера, яке виховувалося на ідеях Д. Донцова та на щоденній ризикованій підпільній боротьбі з Польською державою, відбуваючи терміни ув'язнення та жертвуючи своїм життям і здоров'ям. Врешті, члени ОУН з середовища С. Бандери мали претензії не стільки до полк. А. Мельника, як до його оточення та політичної тактики ПУН. Судячи зі спогадів З. Книша про спільні з С. Ленкавським роки ув'язнення, той однозначно негативно оцінював ПУН. “Говорили ми щиро, одкрито і безпристрасно. З його (С. Ленкавського – С. О.) слів виходило, що заграничний провід (ПУН) нікуди не годиться, ані особистих кваліфікацій на те не має, ані не здає собі справи з історичного моменту і зо своїх завдань...”. Такою ж жорсткою є і його оцінка А. Мельника: “...Полк. Мельник може добрий військовик, але провідник не добрий, коли він не міг зробити чистки двох людей (мова йде про О. Сеніка та Р. Барановського – С. О.)” [211, с. 163; 323, с. 15; 7, арк. 8].

Відсутність вагомих результатів у переговорах між представниками конфліктуючих сторін привела до того, що 10 лютого 1940 р. у Кракові скликано конференцію, на якій створено Революційний провід (РП) ОУН на чолі з С. Бандерою. До його складу в якості референта пропаганди ввійшов і С. Ленкавський, підписавши разом з іншими “Акт з 10 лютого 1940 р.”, в останньому пункті якого зазначалося “Ждемо рішення Полковника Андрія Мельника, що він і далі очолює нашу боротьбу” [210, т. 1, с. 282; 206, с. 43; 168, арк. 24; 244, с. 1203; 357, с. 666; 84, арк. 615; 298, т. 1, с. 234].

Після створення РП між ним та ПУНом і далі велися напружені переговори. За порадою окремих членів ОУН з представників обох конфліктуючих сторін для полагодження конфлікту в квітні 1940 р. було створено Внутрішньо-організаційну комісію. До її складу ввійшли Р. Ярий, О. Сенік-“Трибівський”, І. Габрусевич, Р. Шухевич та С. Ленкавський-“Коваль”. В деяких документах згадується про т. зв. “роз’ємну комісію” в якій були “проф. Ленкавський – від Бандери, а від Мельника – Сенік”. На нашу

думку, мова йде про одну і ту саму комісію, а виділення постатей С. Ленкавського і О. Сеника вказує на їх ключову роль у складі представників опонуючих сторін [184, с. 45; 7, арк. 8].

Комісія виготовила Акт, погоджений представниками обох сторін. Підсумково він вказував, що головою ОУН повинен стати А. Мельник, але сам ПУН має бути реорганізований. Однак її рекомендації виявилися безрезультатними, бо 13 серпня 1940 р., саме в той день, коли Акт мав бути підписаний, з відома голови ПУН А. Мельника група бойовиків напала на канцелярію РП ОУН в Кракові по вул. Зеленій, 26 і захопила її документи та касу [210, т. 1, с. 286; 211, с. 23; 210, т. 1, с. 286-287].

Після цього РП ОУН припинив будь-які контакти з А. Мельником та ПУН. В свою чергу ПУН поставив усіх членів РП перед Організаційний суд і присудив до смерті С. Бандеру, Р. Шухевича, І. Габрусевича, С. Ленкавського, М. Климишина, М. Лебеда, Я. Стецька, І. Равлика, Д. Гриця та О. Гасина Напередодні великих випробувань у Другій світовій війні ОУН постала перед доконаним фактом розколу. Її провідники не зуміли знайти компромісу, за висловом О. Штуля-Ждановича, між “юнацьким горінням і холодним досвідом” [84, арк. 616; 210, т. 1, с. 285; 297, ч. 2, с. 97; 357, с. 478].

Перебуваючи у складі РП, С. Ленкавський активно включився у розробку його ідеологічно-програмових документів, а зокрема “Маніфесту організації українських націоналістів”, який був виданий у грудні 1940 р. і відіграв принципове значення для діяльності РП ОУН у початковому періоді його функціонування. Дослідники історії українського націоналізму рідко акцентують на ньому увагу, хоча закладені в ньому ідеї стали базовими для подальших теоретичних напрацювань ОУН (р) [84, арк. 625; 189, с. 21-23].

Потреба цього концептуального документу була викликана міжнародною політичною ситуацією. РП ОУН постав перед необхідністю з’ясувати свою позицію у протиборстві двох тоталітарних систем, Німеччини і Радянського Союзу, яке незабаром мало охопити і українські землі. “Маніфест виріс з конечности задокументувати нетотожність наших

націоналістичних позицій з націонал-соціалізмом чи фашизмом, з одного боку, хоч фашизм ми не трактували як загрозу для України, а з другого боку виявити антиподні позиції до большевизму, як синтези російського імперіялізму і комунізму”, – стверджував Я. Стецько [168, арк. 30].

Всупереч твердженням про тоталітарний характер ОУН(р), “Маніфест” наскрізь проникнутий ідеями демократії. Квінтесенцією його змісту є проголошення двох основних напрямів у програмній діяльності ОУН(р): права народів на незалежність та прав людини. Найбільш показово це виражено у гаслі “Свобода народам! Свобода людині!”. Таким чином ОУН визвольну боротьбу українського народу пов’язувала з визвольною боротьбою інших народів і навіть більше – визвольну боротьбу інших народів, поневолених в СРСР, ОУН визнала за частину своєї власної боротьби, заявляючи: “Боремося за визволення українського народу та всіх поневолених Москвою народів”. М. Климишин стверджував, що питання про спільну участь поневолених народів у визвольній боротьбі, визнання етнографічного принципу в побудові їх національних держав, встановлення добросусідських взаємин між ними були найголовнішими в тодішніх нарадах провідного членства ОУН. Окрім того, ОУН пов’язала вимогу здобуття самостійної Української держави з контекстом світової політики, висуваючи тези “Несемо новий лад Східній Європі й підмосковській Азії” та “Несемо безпеку всім загроженим Москвою народам” [189, с. 22; 189, с. 21; 210, т. 1, с. 303-304; 189, с. 21].

Захищаючи особисті свободи людини, РП ОУН у “Маніфесті організації українських націоналістів” стверджував: “Боремося: за гідність і свободу людини, за право одверто визнавати свої переконання, за свободу всіх віроісповідань, за повну свободу совісти. Боремося: проти тиранії і терору... Боремося: за право працюючих виявляти одверто свої політичні переконання словом і друком, відбувати прилюдні збори та творити свої політичні, громадські та професійні організації” [189, с.22-23].

П. Мірчук справедливо зауважував, роблячи порівняльний аналіз “Маніфесту організації українських націоналістів” з “Декларацією про чотири

свободи” американського президента Д. Рузвельта: “...Основні принципи соціального ладу, за який бореться революційна ОУН, з’ясовані в її Маніфесті з грудня 1940 року, є тотожні з принципами американського демократичного уряду, проголошеними в січні 1941 року, та поставленими опісля в основу “Атлантийської Деклярації” з серпня 1941 року, як підстави майбутнього справедливого ладу, в обороні якого Америка приступила до війни проти нацистівської Німеччини”. Додамо, що всі ці права лягли в основу “Деклярації прав людини” Організації Об’єднаних Націй [84, арк. 626].

Очевидно, що такі програмні документи хоч і відображають бачення колективної спільноти, але цілком або частково належать конкретному авторові. Я. Стецько, вказував, що “це була спільна праця політичної комісії, яка існувала тоді в нас у зв’язку з надходячою війною” [168, арк. 30].

На те, що автором-виразником програмних ідей ОУН(р) у формі “Маніфесту” міг бути С. Ленкавський, вказує П. Дужий. Він зазначає, що саме тоді, коли вийшов “Маніфест ОУН” і перед Другим ВЗ ОУН та після нього, працював чималий гурт націоналістів з відповідною освітою, життєвим досвідом та певним стажем роботи в ОУН, які були здатні зрозуміло “викласти на папері” думки і концепції, актуальні для даного часу і на перспективу. “На чолі цього гурту був один із найстарших за віком і організаційним стажем, майбутній Провідник, Голова проводу ОУН після трагічної загибелі Степана Бандери (від 1959 до 1968 р.) – Степан Ленкавський”, – писав він. Про те, що автором відомого гасла з “Маніфесту” ОУН “Свобода народам! Свобода людині!” був С. Ленкавський стверджував сучасник тих подій і один з провідних діячів ОУН(р) В. Кук** [297, ч. 2, с. 65-66]

В той же час, дисертант у процесі дослідження особистого архіву С. Ленкавського виявив записи, присвячені Ю. Вассиянові, в яких він вказував: “Він (Ю. Вассиян – С. О.) головний **співавтор** (виділення наше – С. О.) “Маніфесту Організації Українських Націоналістів” з грудня 1940 р.,

** Таке твердження прозвучало з уст В. Кука під час презентації першого тому праць С. Ленкавського “Український націоналізм” у Києві 08.11.2002 р.

який по сьогодні не втратив своєї актуальности”. Такий запис, на перший погляд, видається малоймовірним, адже відомо, що в результаті розколу ОУН Ю. Вассиян опинився серед прихильників А. Мельника, а отже не міг бути “співавтором” “Маніфесту” опонуючої сторони. Однак, П. Мірчук та М. Климишин також вказували, що на початковому етапі конфлікту Ю. Вассиян та О. Бойдуник належали до оточення С. Бандери [330, т. 1, с. 423; 84, арк. 613; 210, с. т. 1, с. 280, 284-285].

В такому разі, Ю. Вассиян міг належати до числа співавторів документа і це не применшує ролі самого С. Ленкавського як повноцінного співавтора і керівника його розробників. Навіть більше, той факт, що доктор філософії Ю. Вассиян, знаний ідеолог ОУН від початків її заснування, працював над “Маніфестом” РП ОУН під керівництвом С. Ленкавського, вказує на рівень і вагу останнього у розвитку ідеології ОУН [385, с. 29-30].

З уваги на те, що головною слабкою ланкою СРСР була наявність у його складі великої кількості поневолених народів, одним із пріоритетів “Маніфесту організації українських націоналістів” була ідея спільної з ними боротьби за національне изволення. На нашу думку, генеза цієї ідеї пов’язана з довоєнною діяльністю РПС КЕ ОУН ЗУЗ. Зокрема, слід відзначити, що на обкладинці журналу “Геть з большевизмом”, редагованого керівником цієї референтури І. Міtringою, у кожному числі дев’ятьма мовами також друкувалося подібне за змістом гасло – “Через розвал большевицької імперії до державної самостійності!”. Сам журнал зазначав, що він є “органом боротьби з большевицьким імперіалізмом – органом координації однієї спільної думки серед усіх поневолених Москвою народів”. Та й Я. Стецько згадував, що вся інтенсивна діяльність РП ОУН була спрямована на радянську Україну; “...То все було скероване обличчям на Україну, то був головний напрямок...” [298, т. 1. с. 306; 168, арк. 29].

Перебуваючи у Кракові, С. Ленкавський і далі співпрацював у цьому напрямку із групою І. Міtringи. В березні 1941 р. вийшов журнал “Наш фронт” – спільне видання представників еміграції ряду поневолених

більшовизмом народів – українців, грузинів, білорусів, азербайджанців, туркестанців. Я. Стецько вказував, що над ним працювала “Комісія для справ поневолених народів”, до складу якої входили С. Бандера, Б. Левицький, І. Мітринга, С. Ленкавський, а П. Мірчук його головним редактором називає І. Мітрингу [189, с. 174; 168, арк. 33-34; 84, арк. 626].

Характерно, що співробітник С. Ленкавського по РПС в ЗЧ ОУН доктор І. Марченко, подаючи концептуальне бачення С. Ленкавським розвитку української визвольної революції, стверджував: “В нього (С. Ленкавського) був визначений головний стратегічний удар по Москві, як по імперії. Імперія мусить бути знищена. І до того часу, поки хоч один нарід залишиться поневолений імперією, Україна є загрожена Москвою. Кожна частина імперії добавляє силу Москві” [170, № 5].

С. Ленкавський відіграв важливу роль і в процесі організаційного становлення ОУН(р). Конференція членів ОУН 10 лютого 1940 р. визначила, що найголовнішим завданням внутрішньорганізаційного характеру для РП ОУН є підготовка Великого збору ОУН, який мав би остаточно вирішити питання кризи в Організації. Скликання ВЗ деякий час відкладалося через потребу впорядкувати ту організаційну мережу, яка підпорядковувалася РП ОУН. Нарешті 30 серпня 1940 р. РП ОУН прийняв офіційну постанову про скликання ВЗ і дав окремим членам доручення щодо проведення підготовчих заходів. С. Ленкавський також належав до числа тих, хто займався його підготовкою [210, т. 1, с. 282; 84, арк. 628; 168, арк. 28].

Підготовка до ВЗ відбувалася в умовах “подвійної секретності”. Попередньо встановленою датою проведення був травень 1941 р.. Коли організаційно-технічна підготовка була завершена, РП 1 лютого 1941 р. прийняв постанову про створення Головної комісії ВЗ, до складу якої ввійшли 36 осіб. Головна комісія проdiskутувала питання, чи планований збір слід вважати Третім збором ОУН і на ньому анулювати рішення Другого збору, скликаного ПУНом в серпні 1939 р. у Римі, а чи такі рішення ще на підготовчому етапі вважати для себе незобов’язуючими і вважати

запланований Великий збір ОУН Другим, хоча, можливо, змінити назву Організації. В кінцевому підсумку головна комісія прийняла рішення планований збір вважати Другим збором ОУН і не міняти назву Організації [287, т. 2, с. 89; 84, арк. 629].

Отже, Другий (Краківський) ВЗ ОУН проведено в квітні 1941 р. Таку невизначену дату вказують офіційні збірники документів ОУН та ряд авторів. При тому М. Климишин зазначав, що збір тривав 4-5 днів, а Я. Стецько – 3 дні. Точні дані про дату збору подав його учасник П. Дужий – 1-3 квітня 1941 р. На відміну від Другого збору ОУН, скликаного ПУНОм в серпні 1939 р. у Римі, цей Збір після нумерації “Другий” у своїй назві отримав приставку “Краківський” з уваги на місце його проведення. Пленарні наради відбувалися в секретній домівці ОУН по вул. Дітля, а наради комісій – по приватних домівках членів ОУН. Участь у зборі взяли 52 представники ОУН, що перебували поза кордонами УРСР і 16 – з території УРСР [297, т. 2, с. 89; 168, арк. 30; 210, т. 1, с. 305; 189, с. 24; 84, арк. 629].

На зборі працювало шість “ділових” комісій. За свідченням В. Чижевського, С. Ленкавський працював у комісії пропаганди: “У пропагандивній комісії присутні були Пров. Бандера, інж. Кравців, др. Горбовий, Микола Лебідь, Мирон, Старух, Косар, Луцький, Турчманович, проф. Ленкавський, Стахів Володимир, Тарас Онишкевич, Рак, Володимир, пор. Кузьмінський, Дарія Гнатківська-Лебедева, Дарія Цісик, Отаманша-Наталка Тюшкова, Ребет, Чумак, Модест, Гліб”. В комісії С. Ленкавський очолював політичну секцію та доповідав питання ідеології, пропонуючи постанови ідеологічних уточнень, які були прийняті Збором [169, арк. 51; 244, с. 1204; 84, арк. 629; 385, с. 30-31].

Ідеологічні постанови Другого (Краківського) ВЗ ОУН вказували на те, що державницька традиція української нації триває тисячоліття, а тому ідеологію українського націоналізму не слід вважати новим і штучним творінням за чужими зразками. Виходячи з цього, ОУН визначала, що свій шлях боротьби вона виводить з української історичної традиції князів

Святослава, Володимира Великого, гетьмана Б. Хмельницького, С. Петлюри. Першим ідеологом модерного українського націоналізму збір визначав Т. Шевченка, а першим організатором націоналістичних структур – М. Міхновського [84, арк. 631-632; 189, с. 24-30].

Серед започаткованих Збором принципових тенденцій його учасники відмічали демократизацію внутріорганізаційного життя, перехід від методу монархізму і вождизму в управлінні Організацією до колегіальності. З Устрою ОУН було усунено сам термін “вождь”, а вітання “Вождєві слава!” замінено словами “Героям слава!” [168, с. 30; 298, т. 2, с. 307].

Такі тенденції стали результатом розвитку “крайової” частини ОУН в попередні роки. О. Стасюк цілком обгрунтовано стверджує, що вони появилися ще в середині 30-х років і їх речниками виступали І. Мітрінга, М. Турчманович, С. Ленкавський та Б. Левицький. Але в той же час робить невірний висновок, що демократичні ідеї, в т. ч. й “ідея боротьби всіх поневолених народів за побудову незалежних держав на їх етнічних територіях”, не знайшли належної підтримки в керівництва ОУН і вона “ввійшла в радянсько-німецько війну з програмою, перенасиченою тоталітарними і шовіністичними тенденціями”. Цю тезу заперечують зміст “Маніфесту організації українських націоналістів” та постанови Другого (Краківського) ВЗ ОУН. Необгрунтованим також є твердження О. Панченка, що на ВЗ у квітні 1940 р. демократичну “ліву” тенденцію І. Мітрінги перемогла антидемократична “права” лінія С. Ленкавського і Я. Стецька [408, с. 14; 361, с. 36].

Учасники ВЗ прийняли звіт С. Бандери про діяльність РП, визнали правомірним його створення і визначили, що керівними органами ОУН є: Провід, Велика рада, Генеральний суддя і Головний контрольний. При виборі Голови Проводу ОУН Л. Ребет висунув кандидатуру Д. Донцова. Однак з уваги на те, що Д. Донцов не мав яскравих організаційних рис, пропозиція не знайшла підтримки, а Головою Проводу обрано С. Бандеру [84, арк. 630, 636].

До Проводу ОУН у якості референта пропаганди обрано і С. Ленкавського, а в референтуру ввійшли І. Міtringа, Б. Левицький, Р. Паладійчук, Я. Старух та Д. Чайковський. Всі вони мали досвід плідної співпраці у довоєнний період в ділянці РПС, а зокрема в редакціях націоналістичних видань “Геть з большевизмом!” (“Антибольшевик”) та “Нове село”, що були агітаційно спрямовані на радянську Україну [347, с. 364-366; 168, арк. 28; 298, т. 1, с. 282, 406, т. 2, с. 308, 313, 352].

Вже після ВЗ в складі Проводу визначено заступників голови. Першим заступником став Я. Стецько, що був введений на ВЗ до складу Проводу як референт внутрішньо-українських справ, другим – М. Лебедь, референт безпеки, третім – С. Ленкавський [339, арк. 32; 84, арк. 631; 298, т. 1, с. 282, т. 2, с. 313; 297, т. 2, с. 100, 102; 210, т. 2, с. 76].

Як заступник Голови Проводу ОУН(р) С. Ленкавський впливав на вироблення тактики Організації у майбутній радянсько-німецькій війні, а зокрема приймав участь у розробці планів відновлення Української держави. Відразу ж після створення РП було організовано Комісію державного планування (КДП), яку очолив В. Горбів. Він був добрим організатором і зумів залучити до роботи в ній ряд визначних науковців в галузі економіки, права, освіти тощо. До її завдань входило “підготувати зміст державности на різних відтинках державного життя” [297, т. 2, с. 128; 168, арк. 34].

Напрацювання КДП яскраво відобразилися на постановах Другого (Краківського) ВЗ ОУН, а особливо у їх політичній частині. Її робота продовжувалася й після ВЗ і, як вказує П. Дужий, найактивніше вона працювала навесні та на початку літа 1941 р. За свідченням її співробітника М. Климишина, з КДП співпрацював і С. Ленкавський [189, с. 31-37; 297, т. 2, с. 129; 210, т. 1, с. 280-282].

Паралельно з КДП інший комплекс питань опрацьовувала й спеціально створена комісія Проводу. На відміну від КДП, до якої входили як члени ОУН, так і неприналежні до неї особи, в ній працювали винятково провідні члени ОУН. Окремі напрями роботи в комісії очолювали: С. Бандера – комплекс

революційної стратегії, Я. Стецько – стратегію державного будівництва та реконструкції, Р. Шухевич – військово-стратегічний комплекс, С. Ленкавський – пропагандистський аспект та включення культурної еліти до процесу державобудування. Кожен з них мав у своєму розпорядженні спеціалістів відповідної проблематики. До травня 1941 р. спеціальна комісія напрацювала документ під назвою “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” [168, арк. 30, 35; 389, с. 50; 189, с. 48-57; 220, с. 10-56].

У частині “Пропагандивні вказівки” він структурно поділявся на декілька розділів, в залежності від етапів реалізації всього плану:

I. Передвоєний час:

- а) пропаганда серед армії;
- б) пропаганда серед населення;
- в) технічна підготовка.

II. Війна й революція.

III. Початки державного будівництва [10, арк. 76-89].

Пропагандистські вказівки супроводжувалися відповідними мистецькими текстами, як от перероблені слова з “Інтернаціоналу”, добре відомого в радянській Україні: “Повстаньте гнані і голодні проти червоної Москви”, або ж відповідно переробленим лозунгом “Пролетарі всіх країн єднайтеся до боротьби з московською комуною. Відзначаючи засадничі принципи, на яких творився текст, слід відзначити, що він пронизаний динамізмом дії, вірою в свою силу і перемогу, жорстким організаційним підходом при реалізації різних етапів плану!” [220, с. 43].

“Пропагандивні вказівки” належать перу й таланту С. Ленкавського та його співробітників. До характерних ознак таланту С. Ленкавського відносився не тільки його особистий інтелектуалізм, але й уміння залучити до вирішення поставленої проблеми широке коло професіоналів. “Як революціонер-богеміст він умів приєднувати для ідей ОУН і визвольної

боротьби творців пера і пензля”, – характеризував С. Ленкавського у цьому періоді життя і в цьому напрямі діяльності Я. Стецько. С. Ленкавський зумів залучити до праці в референтурі пропаганди широке коло людей інтелектуальної праці, письменників, журналістів, художників, працівників театру тощо [262; 298, т. 1, с. 400; 244, с. 1204; 330, т. 1, с. 94-95].

Ще від початку свого створення, РП здійснював активні зусилля до організації українського війська на випадок війни. Над забезпеченням його зовнішнього вигляду та пропагандистською продукцією працювала очолювана С. Ленкавським референтура пропаганди. Для цього в її структурі організовано спеціальний мистецький відділ, до якого входили відомі українські митці: художники Е. Козак, С. Дядинок, М. Черешньовський, Семків, театральний діяч М. Чирський, Л. Лепкий. Завдяки їхнім зусиллям, а особливо зусиллям Е. Козака, референтура напрацьовувала та винесла на затвердження проведи проекти одностроїв та відзнак для всіх родів майбутньої української армії і поліції [210, т. 1, с. 300].

З С. Ленкавським та очолюваною ним референтурою пропаганди активно і плідно співпрацювало мистецьке товариство “Зарево”, відновлене в 1939 р. у Кракові з ініціативи О. Кандиби-Ольжича та зусиллями Б. Стебельського, Е. Козака, С. Гординського, В. Дядинюка і очолене Е. Козаком. Для похідних груп ОУН вони готували летючки, гасла, кличі, карикатури, брошури тощо [175, с. 121; 210, т. 1, с. 301; 386, с. 339].

Як свідчив керівник Північної похідної групи ОУН М. Климишин, особливо популярними серед членів похідних груп стали карикатури Е. Козака та народжена в цьому гурті митців пісня “Ми, українські партизани” з рефреном:

“Вже грають сурми, близько воля.

Вже б’ється серце, кличе кров.

В огні кується наша доля.

Встають заковані з оков” [244, с. 1204].

Цінною в процесі підготовки пропагандистської частини плану “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” була для С. Ленкавського співпраця з Д. Чайковським та групою І. Мітринги, що володіла цінною інформацією про особливості побуту, психології і способу мислення радянських українців. Недаремно М. Степаняк, прихильник лівої ідеології, що тільки на початку 40-х років утвердився в своїх націоналістичних переконаннях, високо оцінив інструкції, викладені в плані “Боротьба й діяльність ОУН під час війни”. Він підкреслював, що його “автори були докладно ознайомлені із політичною ситуацією у московсько-большевицькій імперії” [175, с. 318; 297, ч. 2, с. 130].

Радянсько-німецька війна розпочалася 22 червня 1941 р., а перед проводом ОУН(р) постало завдання реалізувати попередньо напрацьовані плани. Цього ж дня за ініціативою РП ОУН У Кракові (за іншими даними – у Ряшеві) скликано нараду представників українських політичних партій і середовищ, на якій проголошено створення Українського національного комітету (УНК). УНК видав “Маніфест напередодні війни”, головною тезою якого був заклик до об’єднання української політичної еміграції з метою “відновлення Української Держави” [210, т. 1, с. 309; 84, арк. 648; 297, т. 2, с. 134-137; 297, т. 2, с. 135-137].

Використовуючи ситуацію і без узгодження з німцями, активісти ОУН організували 30 червня 1941 р. у Львові проголошення Акту відновлення Української держави та створили уряд на чолі з Я. Стецьком – Українське державне правління (УДП). Характеризуючи ці події Ю. Шаповал стверджує: “Це не була акція колаборантськи налаштованих українців-державників, а віддзеркалення ситуації, наявної у суспільстві. Українцям приписують багато “фобій”, але у державофобії звинуватити їх важко” [393, с. 246].

Деякі сучасники помилково вказують, що “одним із міністрів в уряді Я. Стецька був Степан Ленкавський-“Коваль”. Аналіз складу УДП показує, що

це твердження не відповідає дійсності і скоріше є виявом оцінки С. Ленкавського як такого, що потенційно міг претендувати на найвищі державні посади у вказаній інституції. Натомість він був пропонований до складу Української національної ради, представницького органу громадськості, що відігравав роль своєрідного передпарламенту [317, с. 89; 389, с. 230-232, 226-227, 293; 297, ч.2, с. 142-143].

Після утворення УДП розпочався активний процес формування його адміністрацій на місцях. Німецькі війська вступали в населені пункти і “майже всюди заставляли зорганізовану українськими самостійниками незалежну українську адміністрацію, тимчасові сільські й міські управи та народню міліцію”. Поки німецька влада зорієнтувалася, обласні українські урядові управління було створено у Львові, Дрогобичі, Станіславі, Тернополі, Луцьку, Рівному, Кам’янець-Подільському, Житомирі, Вінниці, Києві та Дніпропетровську [330, т. 1, с. 274; 193, с. 256-257].

Паралельно з розбудовою структури державних органів велося активне ідеологічно-пропагандистське забезпечення їхнього функціонування. Директива крайового провідника ОУН до організаційного активу з ідеологічних питань вимагала: “В кожній українській хаті повинні бути портрети Т. Шевченка, Міхновського, Петлюри, Коновальця, Бандери, Укр[аїнський] Прапор і Герб. Крім того, на стіні виписати на картоні Декалог”. Все це діялося в рамках реалізації плану РП ОУН “Боротьба і діяльність ОУН під час війни”, а зокрема його пропагандистської частини [193, с. 265].

С. Ленкавського початок війни застав у Ярославі, де він разом із С. Бандерою перебував у розташуванні похідних груп ОУН. За декілька днів, коли С. Бандера і С. Ленкавський прибули у Ряшів до О. Гасина, представники німецького командування С. Бандеру “запросили на розмову” у Краків, після чого він 5 липня 1941 р. був переданий під нагляд гестапо та депортований до Берліну. В цей час С. Ленкавський разом із референтурою пропаганди у складі

Центральної похідної групи, нелегально перейшов річку Сянок та 3 липня 1941 р. прибув до Львова [84, арк. 660; 330, т. 1, с. 399; 389, с. 178; 278, с. XII].

У Львові референтура пропаганди, назва якої трансформувалася в Головний осередок пропаганди (ГОП), розташувалася на вул. Валовій під назвою Інститут націоналістичної освіти. У складі т. зв. “групи Ленкавського” С. Галамай згадує Д. Чайковського, Б. Левицького, І. Мітрінгу, В. Ривака та інших. Вже 6 липня 1941 р. її зусиллями були організовані збори авторитетних представників громадськості міста, на яких прийнято резолюцію “Всі творчі сили об’єднуються в одному спільному фронті будови власного державного життя” [330, т. 1, с. 399; 389, с. 178; 206, с. 158-159; 7].

Окремих зусиль ГОП вживає для активізації громадського життя. З цією метою проведено нараду представників “Просвіти”, “Січі”, “Жіночої служби” та студентських організацій. На ній прийнято рішення в місячний термін відновити їх організаційні клітини в кожному селі, а в містах організувати “Студентське товариство” та “Спортове товариство”. Окрім того ГОП займається організацією просвітницько-пропагандистських заходів на г. Лисоня, “Свята Боротьби”, “Свята Незалежності”, видає брошури ідеологічного змісту [9, арк. 12].

Як і в Кракові, з ГОП співпрацює багато видатних українських митців. У його структурі створено спеціальний підрозділ – “реферат мистецьких справ”, який очолив А. Наконечний. Його зусиллями “Спілку радянських художників України” перейменовано на “Спілку українських мистців плястиків”, а її членів залучено до виготовлення пропагандистської продукції. Пізніше Я. Стецько згадував: “Як керманіч ресорту інформації і пропаганди в Проводі ОУН під кер. Степана Бандери у Похідних групах 1941 р. з призначенням маршу на Київ, зупинившись у Львові після проголошення відновлення Державности 30.6.1941, він (С. Ленкавський – С. О.) з питомим йому розмахом включив національно-патріотичний, мистецький і науковий світ у розбудову Державности” [175, с. 318; 233; 9, арк. 10; 262].

ГОП безперервно забезпечував агітаційними матеріалами та інструкціями все нові націоналістичні групи, що вирушали на схід України. При ньому було створено видавництво, окремий “східний відділ” якого працював винятково для цих потреб. Спеціальні заходи вживалися для виявлення і залучення до праці вихідців зі східних теренів України та місцевих спеціалістів [9, арк. 10]

Невдовзі після проголошення Акту відновлення Української державності німецька влада почала вимагати від С. Бандери і Я. Стецька відкликати його. Після відмови розпочалися масові арешти членів Державного правління, Українського національного комітету та членства ОУН. “Після проголошення Акту 30 червня 1941 р. Берлін вдався до жорстоких заходів щодо ініціаторів акції. Арешт та інтернування С. Бандери і Я. Стецька супроводжувалися “ізоляцією” інших діячів ОУН, що легалізувалися” – відзначають О. Лисенко і Т. Веронська. Щоби не викликати масового невдоволення, німецька влада проводила арешти поступово, але неухильно. 7 липня (за іншими даними – 9 липня) 1941 р. арештовано Я. Стецька, а невдовзі і весь склад УДП та ліквідовано місцеві органи української адміністрації. С. Ленкавський зробив висновок, що “незалежна українська адміністрація на ЗУЗ діяла менш-більш два з половиною місяця, себто до половини вересня 1941 р.” [330, т. 1, с. 276; 321, с. 181; 333, с. 650].

Напружена робота затримала виїзд на Київ пропагандистської групи С. Ленкавського. За день до наміченої дати німецька таємна поліція арештувала і його самого. Як вказує невідомий функціонер ГОП, “проф. Ленкавського вчора забрали з приводу ніби задержання ним для захорони друкарських приборів”. Про це у секретних звітах гестапо від 9 серпня 1941 р. повідомлялося: “Арештовано керівника пропаганди групи Бандери, професора Ленкавського...”. В. Косик помилково дату цього донесення визначає як дату арешту С. Ленкавського, але документи з особистого архіву С. Ленкавського вказують, що арешт відбувся дещо раніше – 29 липня 1941 р. [330, т. 1, с. 399; 9, арк. 15; 319, с. 519; 319, с. 136; 46, арк. 2].

Після арешту С. Ленкавського ГОП керував заступник Д. Чайковський, вона продовжувала виконувати покладені на неї завдання, але 15 вересня також попала під масові арешти. Для відновлення її роботи з Берліна на зміну арештованому С. Ленкавському було направлено М. Прокопа-“Володимира” [330, т. 1, с. 399; 84, арк. 661; 206, с. 159; 317, с. 85].

Вже без участі С. Ленкавського частина його співробітників таки вирушила на схід та дійшла до м. Василькова. Там вони зустрілися з новими обставинами українського суспільного життя і вдалися до ідеологічної дискусії, намагаючись поєднати ідеологічно-програмні засади ОУН з їх вимогами. С. Галамай вказує, зокрема, на І. Мітрингу, Б. Левицького, В. Ривака “та ще кількох” (очевидно Р. Паладійчука та М. Турчмановича). Хоча з ними вже й нема авторитетного керівника та ідеолога С. Ленкавського, однак в цей час вони самі називають себе “групою Ленкавського”. Чи то з причини некерованості процесу дискусії і її виходу за ідеологічні рамки ОУН, а чи з причини ідеологічної негнучкості деяких членів РП ОУН групу відкликають до Львова. За різними свідченням, діячів з т. зв. “Васильківської групи” чи то виключили з ОУН(р), а чи то вони самі відійшли від неї [206, с. 159; 205, с. 162; 206, с. 159; 218, с. 31; 206, с. 159; 205, с. 162].

Архівні джерела вказують, що, незважаючи на арешт, С. Ленкавський опосередковано – через налагоджену систему пропагандистської роботи та свої ідеологічні напрацювання, а особливо через Декалог – здійснював вагомий вплив на політичну боротьбу ОУН(р) у роки Другої світової війни. Так, наприклад, в системі її ідеологічного вишколу обов’язковими були вивчення напам’ять і детальне коментування кожного пункту Декалогу та вивчення праці С. Ленкавського “Фільософічні підстави «Націоналізму» Донцова” [12, арк. 15; 13, арк. 122, 218; 14, арк. 7, 140, 184-185].

В якості причини ув’язнення С. Ленкавському висунено звинувачення “Участь в русі за проголошення незалежності України”. Після арешту його, як і багато інших арештованих членів ОУН(р), було поміщено у сумнозвісну львівську тюрму на вул. Лонцького. Це – стара австрійська тюрма, що не мала

водогону і це спричинювало антисанітарні умови перебування в'язнів. маленьких келіях, призначених для одного-двох, перебувало по декілька десятків в'язнів. Спогади про жахливі умови в ній залишили І. Лагола та Б. Вітошинський [46, арк 1; 44, арк 1; 176, с. 604, 638, 154].

Члени ОУН, що залишилися на волі, докладали зусиль для полегшення долі в'язнів. Так, С. Мудрик згадував: “Десь, мабуть, у кінці серпня чи на початку вересня 1941 року я був у Львові в хаті зв'язку і там я побачив, що дівчата мали приготовані невеликі пакуночки – передачі арештованим членам ОУН. На одному такому пакуночку було написано: “Степан Ленкавський”. Хоча те мене не стосувалося, але я взяв пакуночок і разом із подругою Калинкою відніс його до слідчої тюрми Гестапо, відомої під назвою “Лонцького”, і здав той пакуночок для передачі ув'язненому” [218, с. 30].

В кінці вересня 1941 р. С. Ленкавського перевезли до краківської тюрми на вул. Монтелюпіх. За своїми характеристиками вона була майже ідентична з попередньою в'язницею – така ж старовинна, з надзвичайно строгим режимом та незадовільними умовами перебування. Додатковим випробуванням для в'язнів-українців було вороже ставлення до них з боку польських політв'язнів-шовіністів. Для тих, хто залишався живим, тюрма служила розподільником до німецьких концентраційних таборів. Відомо, що тут С. Ленкавському якийсь час довелося сидіти в одній камері з Я. Раком, М. Климишиним, Б. Вітошинським, М. Мостовичем, М. Яременком, Й. Селецьким, Б. Рибчуком, А. Хвещуком, о. М. Доманським. Як і у Львові, на допомогу українським політв'язням прийшли друзі з Українського допомогового комітету. Раз на два тижні вони отримували від нього харчову допомогу [175, с. 933; 271, с. 117; 218, с. 148; 39, арк 1; 210, т. 2, с. 78].

На відміну від місцевих поляків, українських в'язнів німці часто використовували для робіт поза межами тюрми, зокрема і для обробітку землі. Такі умови були сприятливі для втечі. Однак німці вжили запобіжних заходів, розстрілюючи закладників-співв'язнів. “Наша група українських політв'язнів, яку німці називали “Бандера-группе”, це були члени одної політичної

організації, здисципліновані і з міцним почуттям солідарности, тому ми мали певність, що ніхто з нас не схоче рятувати своєї волі коштом своїх друзів”, – згадував П. Мірчук” [346, с. 26-28].

Із-за таких мотивів від організованої Проводом ОУН на терені Німеччини втечі змушені були відмовитися С. Ленкавський та М. Климишин. “... В тому самому часі польські політичні в’язні зробили пробу втечі, яка їм не вдалася. Їх і ще десяткох поляків німці розстріляли на подвір’ї в’язниці і залишили на кілька днів так, як були порозстрілювані, на пострах для інших. Щоб наших друзів не стрінула така сама доля по нашій втечі, ми відмовилися скористати з дружньої допомоги наших друзів, і залишилися у в’язниці”, – писав М. Климишин [244, с. 1204].

20 липня 1942 р. С. Ленкавського у складі групи із 24 осіб відправили до відомого німецького концентраційного табору Освенцім. З цього часу він став в’язнем номер 49731 [210, т. 2, с. 79; 346, с. 31; 217, т. 1, с. 266].

Мале польське містечко Освенцім, відоме в історії з 1150 року, розташоване на спірних між Німеччиною і Польщею землях Шлеську. Після перемоги над Польщею в 1939 р. Освенцім став німецьким Авшвіцом. Між ним та селом Райско за 37 км від Кракова з квітня 1940 р. і розташувався концтабір, що належав до третього, найвищого, ступеня – так званих таборів знищення (Vernichtungslager). Життя в’язня в концтаборах такого типу розраховувалося в середньому на три-чотири місяці. Він був одним із найвідоміших і в ньому знищено 5 із 20 млн. в’язнів гітлерівської Німеччини. У цьому концтаборі перебував і батько нинішнього Президента України В. Ющенка [176, с. 137, 123, 369; 339, с. 16, 86; 217, т. 1, с. 269; 393, с. 249].

З 14 червня 1940 р. табір заповнювався транспортами польських в’язнів. Група українців-політв’язнів, в якій був С. Ленкавський, першою потрапила до Освенціму. До її прибуття поляки вже отримали контроль над всією внутрішньо-таборовою самоуправою. “Таборова адміністрація в Авшвіці була в більшості в руках польських політичних і кримінальних в’язнів”, – згадував П. Ковальський [271, с. 113; 176, с. 166, 670; 175, с. 933].

Першій групі українських політв'язнів довелося пізнати наслідки міжвоєнного українсько-польського протистояння та знущань не тільки від німецьких наглядців, але й від польських в'язнів-шовіністів. Їх зустріли з відвертою ворожістю, звинуваченнями у вбивстві міністра Б. Перацького, у розвалі Польської держави і в перший же день жорстоко побили В. Бандеру, М. Ковалю, В. Пасічняка, Б. Вітошинського, о. М. Доманського, Д. Яціва, Л. Дякова [346, с. 36; 175, с. 933; 176, с. 296, 159-168, 304-305].

Зі спогадів видно, що катуванням було піддано також С. Ленкавського. Поляки знали, що він належав до провідного активу “бандерівського руху”, а тому над ним так знущалися, як і над братами Бандерами та іншими провідними членами ОУН. Однак він тримався мужньо і навіть допомагав друзям. “Професор, хоч потовчений, не нарікав і не жалівся. Турбувався тільки іншими друзями, а особливо своїм близьким співробітником Льоном Дяковим і Василем Бандерою яких особливо важко потовкли польські бандити. Його спокійні і розумні розважування діяли на мене успокоюючо і я побачив, що навіть в найгіршій життєвій ситуації можна задержати рівновагу і людську гідність. Професор був живим прикладом такої поведінки”, – згадував О. Коваль [170, № 4; 176, с. 726; 214, с. 327].

В таборі Освенцім польські шовіністи на смерть закатували братів Василя та Олександра Бандерів. Від тяжкої праці, побиття, холоду та голоду у ньому загинули українські політичні політв'язні: Д. Яців, Л. Дяків, Г. Яворів, М. Коваль, О. Пилипонько, А. Пасічник, Р. Полутранка. Дуже скоро з 24 осіб першої групи українських політв'язнів залишилося тільки 16. “Тільки чудом треба рахувати факт, що врятувалися від смертельного катування Б. Рибчук і проф. Ленкавський”, – згадував Б. Вітошинський [244, с. 1205; 175, с. 934; 346, с. 62; 176, с. 318, 161-162; 217, т. 1, с. 278; 243, с. 414].

Такими виявилися наслідки минулого в стосунках українців та поляків, що, за словами Ю. Шаповала, “не завжди було забарвлене рожевими тонами”. Винищення поляками українських політв'язнів у концтаборі Освенцім відбувалося у контексті набагато ширшого польсько-українського

протистояння в роки Другої світової війни. А тому до його характеристики цілком надаються висновки згаданого автора “про ту провокативну роль, що її відігравали у польсько-українському протистоянні “треті сили”. Йдеться насамперед про нацистів”. Адже саме зі згоди німецької адміністрації концтабору Освенцім могли відбуватися такі звірства [394, с. 53, 60].

Нестерпним було відчуття постійного голоду. А тому, як згадує в'язень Освенціму С. Петелицький: “Ми виживали, харчуючись покидьками. Ми їли все, що траплялося нам на шляху. Ми забирали їжу і одяг у мерців, щоб отримати додатковий шанс на життя”. Найбільш критичними для адаптації були перші місяці. Після них той, хто вижив, вже знав способи самозбереження. До того ж українських в'язнів прибувало щораз більше. Вони відзначалися цінною для виживання в концтабірних умовах згуртованістю і національною солідарністю. В'язень Освенціму Р. Малащук писав: “Взагалі треба дуже підкреслити, що наша група (а всі знали, що це “Бандера-Группе”) трималася надзвичайно солідно, товарисько і дружньо; один одному допомагав як і чим лише міг. Хтось сказав, що українці в обороні неперевершені. І Авшвіц – наглядний і переконливий цьому доказ” [222, с. 52; 176, с. 164, 200; 397, с. 33; 217, т. 1, с. 294-295].

Перш за все, як згадував О. Вінтоняк, трималися купи старі, провідні члени ОУН – С. Ленкавський, М. Климишин, Б. Вітошинський, М. Кравців, Я. Рак, Б. Кордюк та ін. Вони взаємно підтримували один одного, спільними зусиллями спочатку дали відсіч польським шовіністам, а потім поступово почали й самі проникати на керівні становища в табірній самоуправі та, згуртувавшись, зуміли зорганізувати й інших українських політв'язнів. Маючи авторитет одного із засновників ОУН, С. Ленкавський очолював політичний провід над ними [170, № 2; 244, с. 1205; 243, с. 414].

С. Ленкавський не відрізнявся міцним фізичним здоров'ям, а тому йому важко вдавалося виживати в умовах постійного голоду, каторжної праці і жорстоких знущань. Р. Малащук згадував, що “його природна неповороткість у фізичній праці коштувала йому не одного стусана від авшвіцьких

опричників”. У вкрай знесиленому стані через декілька тижнів після розлучення в “Монтелюпіху” його застав М. Климишин, якого до Авшвіцу привезли другим транспортом українців-політв’язнів. “Другого дня по приїзді до Авшвіцу я стрінув Ленкавського. Він був у жалюгідному стані. ...Уста почорнілі від спраги, лиця запалі, вихуділі, світилися тільки очі. Він якраз вернувся з праці, і був до крайності вичерпаний”. Очікуючи смерті, С. Ленкавський навіть передав М. Климишину політичний провід над українськими політв’язнями [170, № 4; 176, с. 119; 244, с. 1205].

Становище українців в Освенцімі почало покращуватися невдовзі після загибелі обох братів Бандер. Дружина О. Бандери, італійка з аристократичної родини Чіано, добилася через міністерство закордонних справ Італії перевірки обставин смерті чоловіка. Політичний відділ концтабору провів допити наглядачів і в’язнів. Для табору це було безпрецедентним випадком, українців почали остерігатися. Їх перевели до окремої кімнати, “5 штуби” 17 блоку, та до однієї робочої команди. Невдовзі цей блок дістав назву “Бандера-блок”. “Вони вже мали добре згруповану організацію... Це були політичні в’язні з великим досвідом в підпільній праці. Я тут зустрівся і познайомився з високоінтелектуальними людьми – доктором Миколою Климишином, З. Матлою, професором Ребетом, Я. Раком, письменником Данилом Чайковським, професором Ленкавським, доктором П. Мірчуком, доктором М. Марунчаком, І. Кашубою, П. Башуком, П. Шевчуком та багатьма іншими. В групі було від 250 до 300 членів”, – згадував політв’язень І. Лагола [176, с. 572; 170, № 4; 210, т. 2, с. 112; 176, с. 607].

Зусиллями політичного проводу українських в’язнів в подальшому вдавалося до цього блоку збирати й інших українських політв’язнів – не тільки з головного табору Освенцім, але й з супутніх таборів. В 1943 р. їм навіть вдалося перевести з Біркенау до Освенціму весь український транспорт, що прибув зі Львова [176, с. 198, 733, 367, 504-505; 221, с. 184-185; 217, т. 1, с. 297; 170, № 4].

Вживши в умовах “первісного Авшвіцу”, С. Ленкавський та його друзі з першого транспорту українських політв’язнів вчили це робити й інших новоприбульців. 17-й блок став центром українського політичного життя в таборі. Тут відбувалися дискусії на теми української історії, поширювалися найсвіжіші новини табору і позатаборового життя, а зокрема про боротьбу УПА. В пральні, де працював С. Ленкавський і куди мало заглядали наглядачі, прослуховували по радіо політичні новини з міжнародного життя, а ввечері після виключення світла в “штубі” С. Ленкавський давав коментарі до політичних подій у світі й Україні [176, с. 380; 170, № 4].

З високою повагою про С. Ленкавського та його людські якості згадують друзі, яким довелося в його товаристві переносити таборові випробування. Таким зокрема в своєму літературному творі “Хочу жити. Образки з німецьких концентраційних таборів” його зобразив під іменем Луковського відомий на еміграції журналіст і редактор Д. Чайковський [176, с. 726; 207, с. 31-32].

Під кінець 1944 р. в’язні Освенціму двічі пережили бомбардування однойменної залізничної станції. Однак з наближенням фронту українським політв’язням почала загрожувати небезпека з боку польських шовіністів та в’язнів-комуністів. На випадок передфронтної дезорганізації і можливого нападу поляків чи комуністів, політичний провід українських політв’язнів розробив план відсічі. Для цього в “штубі” були заготовлені порожні пляшки, залізні пруті, довбеньки тощо, а для в’язнів визначені місця збірок і можливі напрямки прориву дротів таборової загорожі [176, с. 168, 735].

Перед остаточним витісненням німецьких військ з України, їх командування почало шукати контактів з ОУН та УПА. Як згадує В. Чижевський, інспектор штабу УПА, йому та ще декільком діячам ОУН довелося в літаку супроводжувати представника німецького штабу Кірна в розташування відділів УПА. Більшість в Проводі ОУН та штабі УПА негативно ставилися до самого факту переговорів з німцями (а їх прихильника О. Гасина навіть віддано під військовий трибунал). Однак це дало змогу звільнити з німецьких концтаборів ряд провідних діячів ОУН,

в т.

ч. і С. Бандеру, який пізніше зумів вислизнути з-під їхнього контролю та уникнути виставлених умов співпраці [169, арк. 34, 53].

Вийшовши з концтабору, С. Бандера домогся звільнення близьких соратників по ОУН. До реалізації його вимоги були залучені навіть прихильники ОУН на рівні штабу німецької військової контррозвідки. Таким чином, 19 грудня 1944 р. С. Ленкавського та ще невелику групу друзів у складі М. Климишина, Я. Рака, Л. Ребета та М. Кравціва німці звільнили з концтабору Освенцім [154; 244, с. 1205; 346, с. 65; 33; 339, с. 132; 170, № 4].

Отож, в умовах початку Другої світової війни С. Ленкавський емігрував в німецьку зону окупації до Кракова та продовжував активну політичну працю у рамках ОУН. В конфлікті 1939-1940 р. він став на позиції провідних членів “крайової” частини ОУН, що згуртувалися навколо С. Бандери, брав участь у переговорах з А. Мельником і вживав свій авторитет для досягнення порозуміння, ввійшов до складу РП ОУН, після Другого (Краківського) ВЗ був обраний третім заступником Голови Проводу ОУН(р), розробляв ряд її ідеологічно-програмних документів та суттєво поглибив ідеологічні основи. З початком радянсько-німецької війни та проголошенням Акту відновлення Української державності у Львові 30 червня 1941 р. С. Ленкавський займався ідеологічно-пропагандистським забезпеченням похідних груп ОУН(р) та процесу державотворення й залученням до нього широкої громадськості та наукової-мистецької еліти, був арештований та перебував у німецьких в'язницях та концтаборі Освенцім, де продовжував підпільну діяльність, очолюючи політичний провід українських політв'язнів.

Таким чином, в доеміграційний період діяльності С. Ленкавський сформувався як провідний діяч націоналістичного руху та пройшов складний життєвий і політичний шлях.

Характеризуючи процес формування світоглядних основ С. Ленкавського, можна стверджувати, що в період дитинства та гімназійної юності основними факторами впливу на нього були: родинний побут

у священничому колі, його духовна християнська атмосфера, стиль життя, подвижницька просвітницька і патріотична праця діда о. С. Ленкавського і тата о. В. Ленкавського; патріотична та активна громадська атмосфера сіл Фитькова і Загвіздя, в яких проходили роки дитинства та юності С. Ленкавського; історичні події українського державотворення, перебування столиці ЗУНР в Станиславові та прояви українсько-польської війни на терені Станиславівщини; навчання в Станиславівській українській гімназії і перебування в середовищі професорів та учнів гімназії, що були учасниками українських військових формацій і бойових дій під час українсько-польської війни; романтика національно-визвольної бойової діяльності УВО та публіцистична творчість Д. Донцова [377].

Вже в юнацькому віці патріотичні переконання С. Ленкавського привели його до підпільних націоналістичних організацій ОВКУГ та СУНМ, що діяли під впливом УВО, а через них і до числа співзасновників ОУН. В силу обставин С. Ленкавський визначально впливав на те, щоби СУНМ, яка пізніше стала організаційною базою формування ОУН в Західній Україні, залишилася в полі революційно-підпільної діяльності УВО і мала виразно націоналістичне ідеологічне спрямування.

С. Ленкавський належав до найпершої групи молодих націоналістів, які активізувалися в двадцятих роках після поразки визвольних змагань 1918-1921 рр. Завдяки їх завзятій наполегливій праці в Галичині за короткий час витворився взірець молодого, ідейного та високоосвіченого націоналіста, який надзвичайно притягально діяв на молодіжне і загалом суспільно-політичне середовище. “Великим успіхом націоналізму можна вважати те, що він зумів опанувати молодь, зокрема студентство. Націоналізм ототожнював себе з молодим поколінням”, – визнавав пізніше І. Лисяк-Рудницький [335, с. 253].

Під час заснування ОУН на установчому Конгресі українських націоналістів С. Ленкавський в числі чотирьох інших делегатів представляв націоналістичні організації Західної України, був секретарем ідеологічної комісії, на якій розгорнулася принципова дискусія по визначенню

філософсько-світоглядних основ ідеології українського націоналізму. Позиція “крайовиків” С. Ленкавського та С. Охримовича на підтримку Ю. Вассияна стала вирішальною в процесі прийняття її ідеалістичних основ.

С. Ленкавський приймав активну участь у формуванні та розбудові структури ОУН у Західній Україні і посідав чільні посади голови секретаріату та ідеологічного референта у складі її керівного органу – Крайової екзекутиви. Філософська освіта та відповідний склад мислення дозволяли йому вагомо впливати на розвиток ідеологічних основ ОУН. Найвизначнішим твором цього періоду стали написані С. Ленкавським “Десять заповідей українського націоналіста”, на форму та зміст яких визначально вплинули твори Т. Шевченка й ідеї двох основоположних ідеологів українського націоналізму – М. Міхновського і Д. Донцова. Протягом всієї історії ОУН Декалог виконував роль непорушного морального закону для її членів.

За участь у Конгресі українських націоналістів С. Ленкавський був арештований польською владою та отримав чотири роки тюремного ув’язнення. Відбуваючи покарання, він продовжував підтримувати зв’язок з підпільною структурою ОУН та застосовував свої інтелектуальні здібності для вирішення її проблемних питань.

Після виходу з тюрми С. Ленкавський сприяв становленню та активній діяльності Референтури підрадянських справ КЕ ОУН ЗУЗ, що працювала під його спрямовуючим впливом. РПС вивчала суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в радянській Україні і здійснювала на неї агітаційно-пропагандистський вплив ОУН [384].

С. Ленкавський посідав важливе місце в історії становлення ОУН (р). Він докладав особистих зусиль до замирення конфліктуючих сторін під час розколу ОУН 1939-1940 р. – особисто вів переговори з головою ПУН А. Мельником та працював у складі Внутрішньо-організаційної комісії. Під час створення Революційного проводу ОУН С. Ленкавський ввійшов до його складу, значно додавши йому ваги своїм авторитетом співзасновника та чільного ідеолога ОУН.

Як і в довоєнному періоді, основним полем його діяльності залишалися націоналістична ідеологія та пропаганда. Ідеологічний вплив С. Ленкавського на розвиток ОУН(р) проявлявся через напрацювання такого базового для подальших ідеологічно-програмних розробок документу, як “Маніфест організації українських націоналістів”. Він брав участь в підготовці Другого (Краківського) ВЗ ОУН, очолював на ньому політичну секцію в комісії пропаганди, запропонував “Ідеологічні уточнення”, які були прийняті Збором, ввійшов до новоствореного проводу ОУН(р) як референт пропаганди та став третім заступником Голови Проводу С. Бандери.

В процесі опрацювання тактики і стратегії ОУН(р) на випадок радянсько-німецької війни, С. Ленкавський ввійшов до складу Комісії державного планування, очолив роботу по опрацюванню пропагандистської частини плану “Боротьба й діяльність ОУН під час війни”. Після проголошення 30 червня 1941 р. відновлення Української державності, він організував у Львові широкомасштабну діяльність Головного осередку пропаганди ОУН(р) під прикриттям установи “Інститут націоналістичної освіти”. Його зусилля були спрямовані на мобілізацію громадськості, наукових та мистецьких кіл до процесу українського державотворення, розбудови організованого громадського життя міста і села, забезпечення агітаційними матеріалами похідних груп ОУН, що вирушали на схід України.

За участь у процесі українського державтворення С. Ленкавський був арештований гестапо, перебував у в’язницях Львова та Кракова, а потім до 1944 р. – в концтаборі смерті Освенцім. Незважаючи на нестерпні побутові умови та постійну загрозу знищення, С. Ленкавський не припиняв посильної політичної діяльності, очолював у концтаборі політичний провід українських політв’язнів, сприяючи їх самоорганізації та самозахисту, проводив політосвітню та культурно-виховну працю.

РОЗДІЛ III

ЕМІГРАЦІЙНИЙ ПЕРІОД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТЕПАНА ЛЕНКАВСЬКОГО ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ І РОЗВИТКУ ЗАКОРДОННИХ СТРУКТУР ОУН(р) У 1945-1977 рр.

3.1. Роль Степана Ленкавського у становленні Закордонних Частин ОУН (1945-1954 рр.)

Після закінчення Другої світової війни на території Австрії та Німеччини перебувало близько 2,3 млн. українців, в більшості своїй “остарбайтерів” – осіб, що були примусово вивезені на роботи до Третього рейху. В результаті діяльності радянських репатріаційних комісій більшість із них добровільно або з примусу повернулися в СРСР. Однак, за даними українського еміграційного історика О. Субтельного, близько 210 тис. відмовилися це зробити. Для допомоги біженцям, що отримали статус “переміжених осіб” (ДіПі – від англійського дисплейс персонс) була створена Міжнародна організація допомоги (скорочена англійська аббревіатура IPO), що забезпечила не поверненням тимчасове перебування у самоврядних “таборах” – приміщеннях шкіл, громадських будівель, армійських бараків [387, с. 477].

В таких умовах відбувався процес політичного структурування т. зв. “третьої” хвилі української еміграції. Він відбувався трьома шляхами: 1) розгортання існуючих структур; 2) відновлення політичних партій, що були ліквідовані в умовах німецької окупації та радянського режиму; 3) створення нових політичних партій. Домінуючу роль серед них відігравали ОУН(р) та ОУН(м), що, на відміну від інших політичних сил, не припиняли свого існування та політичної боротьби. Свою діяльність в еміграційних умовах відновили: Союз гетьманців-державників (СГД), УНДО та соціалістичні партії – Українська соціал-робітничка партія (УСРП), Українська соціал-демократична партія (УСДП), Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП), Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), які з уваги на свою малочисельність об’єдналися в Українську соціалістичну

партію (УСП). До новоутворених в еміграційних умовах українських партій належали: Український національно-державний союз (УНДС), Українська революційно-демократична партія (УРДП), Союз земель соборної України (СЗСУ), Селянська партія (СП) та Союз конструктивно-творчих сил України (СКТСУ). Головною проблемою українського політичного життя на еміграції була консолідація вказаних політичних сил і її часткове вирішення виявилось у створенні в 1948 р. міжпартійного об'єднання Українська національна рада (УНРада) [250, с. 174-176, 184-185].

Після звільнення з німецького концтабору С. Ленкавський в грудні 1944 р. прибув до Кракова. Звільнених в'язнів зустріли діячі УГВР о. І. Гриньох та В. Охримович й розташували їх на проживання спільно з місцевими провідниками ОУН, УГВР та раніше звільненими з німецьких концтаборів в'язнями. Український допомогівий комітет до середини січня 1945 р. забезпечив їх легалізаційними документами [35; 210, т. 2, с. 165; 33].

Вже під час першої зустрічі з провідними членами ОУН С. Ленкавський зацікавився розмахом та умовами національно-визвольної боротьби УПА, перші інформації про яку він отримав ще в концтаборі Освенцім. Як одного із творців ідеології ОУН, С. Ленкавського здивувало, що в клятві бійця УПА відсутня згадка про Бога. Адже християнство від самих початків було однією із її фундаментальних складових. Пізніше це питання серед інших постане в центрі дискусій і чергового розколу ОУН на еміграції [210, т. 2, с. 165-166].

С. Ленкавський у Кракові взяв участь у спільній нараді звільнених з концтаборів (Саксенгаузен та Освенцім) провідних діячів ОУН (С. Бандера, Л. Ребет, М. Климишин, Я. Рак та ін.). Під час визначення подальших ділянок роботи він потрапив до закордонної місії УГВР. Як і референтуру зовнішніх зв'язків ОУН (конспіративно позначалася Р33), її очолював генеральний секретар закордонних справ УГВР М. Лебедь. До закордонної місії належали також І. Багрянний, І. Бутковський, О. Антонович, О. Сокіл, Л. Комар, М. Андріюк, С. Зарвич, І. Гірник. Зокрема, завданням С. Ленкавського та

І. Багряного було “компонувати різні меморандуми та листи для зовнішньополітичної роботи” [204, ч. 1, с. 329, 335; 223, с. 185, 190-191, 198].

Ще на конгресі УГВР М. Лебедь отримав завдання разом з групою співробітників перебратися до західних країн. До цього часу такі намагання закінчувалися невдачею на території держав, що були союзниками Німеччини. Закордонна місія УГВР та референтура РЗЗ розташувалися в конспіративних приміщеннях в Братіславі (Словаччина). Однак, ця країна також належала до союзників Німеччини і лишатися в ній надалі було небезпечно. Через давні контакти ОУН з хорватськими націоналістами-устахами вдалося налагодити зв'язки з урядом Хорватії, щоб через її територію перебратися до Італії, яка вже була під контролем англо-американських військ. Група М. Лебеда перебралася до Загреба і поселилася в готелі “Еспланаде” [11, арк. 66; 204, ч. 1, с. 329, 330-334; 223, с. 195, 197-198].

Особливий інтерес у цей час викликає С. Ленкавського спілкування з І. Багряним. В їх особах зустрілися два відмінні типи українських інтелектуалів, вихованих в різних суспільно-культурних та політичних умовах. Їхні гострі дискусії яскраво виразили цю відмінність і стали передвісником таких же гострих, але вже партійно-політичних протистоянь в українській еміграції. “...Які то були чудові люди! Ідейні та гуманні характери, а Багрянний та Ленкавський такі справжні інтелектуали, до того ж з величезною життєвою практикою та досвідом перебування у в'язницях, кацетах тоталітарних імперій, і німецької, і більшовицької”, – згадував О. Антонович, помешкання якого у Загребі (Хорватія) використовувала група М. Лебеда при просуванні на Захід [204, ч. 1, с. 335-336].

На початку травня 1945 р. група М. Лебеда розділилася: одна частина вирішила пробиватися на Захід, а інша – дочекатися в Загребі приходу військ західних союзників і безпечно перейти в окуповану англійцями Італію. Через Австрію С. Ленкавський 25 травня 1945 р. потрапив до цієї країни та отримав у ній легалізаційні документи. На той час в Італії перебувало біля 20 тис. українців і в т. ч.: 10 тис військовополонених учасників 1 дивізії Української

національної армії (УНА), 5 тис. у складі польського корпусу Андерса, 2 тис. втікачів, розташованих у таборах переміщених осіб. Спочатку він проживав у Римі у приватому пансіоні Є. Онацького (Corso d'Italia 6). Той факт, що провідний діяч ОУН(р) С. Ленкавський знайшов прихисток у авторитетного члена ОУН(м) є свідченням, наскільки неоднозначно і не так спрощено, як це подається у відповідній літературі, проходили процеси розколу ОУН. Уявлення, що він чітко і однозначно поділив всіх членів колись єдиної ОУН на два ворогуючі табори є хибним. Незалежно від формальної приналежності до однієї чи другої частини ОУН, між багатьма із них зберігалися здавна встановлені дружні відносини [204, ч. 1, с. 337; 223, с. 199; 297, ч. 1, с. 186].

Пізніше С. Ленкавський перебрався жити за адресою Via Sicilia 141 та отримував від Італійської місії ІРО грошову допомогу, співробітничав із Комісією допомоги Папи Римського та з лондонським Центральним українським комітетом допомоги. Окрім громадської роботи, він займався і політичною діяльністю. Відомо, що у червні 1945 р. С. Ленкавський входив до складу делегації УГВР, яка за посередництвом єпископа І. Бучка вела у Римі переговори з поляками у справі міжнаціонального примирення. Зрештою, як вказує Ю. Шаповал, ні цій, ні в інших подібних зустрічах протягом 1944-1945 рр. “обопільно корисних домовленостей не було досягнуто” [33; 36-41; 223, с. 202; 282, с. 177; 394, с. 56].

В 1946 р. С. Ленкавський перебрався на проживання у м. Мюнхен (Німеччина), який став центром українського політичного та громадського життя в еміграції. Тут він брав активну участь у формуванні його структур та в боротьбі за дотримання прав “неповерненців”. Адже радянські репатріаційні служби, що в значній мірі складалися з кадровиків політвідділів радянських військ і контррозвідки “Смерш”, намагалися не тільки в своїй, але й у зонах окупації західних союзників проводити насильну репатріацію. Союзникам вони представляли “неповерненців”, як німецьких колаборантів. Під одну з таких акцій потрапив табір переміщених осіб, в якому перебував

С. Ленкавський і йому з іншими політв'язнями ледве вдалося уникнути насильної репатріації до СРСР [210, т. 2, с. 218; 349, с. 7; 240].

Самоорганізовуючись в обороні перед насиллям, українці з таборів переміщених осіб почали звертатися до військових комендантів західних окупаційних зон, писати протестні петиції до урядів США, Англії та Франції, творити громадські структури. З ініціативи та зусиллями українського політв'язня В. Пасічника у Мюнхені виникла Ліга українських політв'язнів (ЛУП), у створенні якої приймав участь і С. Ленкавський. Від 22 вересня 1945 р. Лізі вдалося отримати для 250 українських політв'язнів окреме приміщення за адресою: Мюнхен-Рамесдорф, Фюріхштрассе 53 – Фюріхшуле. Це була школа, що мала два поверхи під гуртожиток, окремий зал для масових заходів, їдальню, просторий двір. Помешкання для проживання отримав і С. Ленкавський. Тут же відбувся Перший конгрес українських політв'язнів, учасником якого він також був. Пізніше до політв'язнів долучилися звільнені з американського полону та з англійського табору в м. Ріміні (Італія) бійці й офіцери 1 дивізії УНА та члени рейдуючих відділів і зв'язкових груп УПА [210, т. 2, с. 220, 280; 349, с. 8; 235].

На початку 1946 р. від Української студентської громади Д. Григорчук підписав з управою ЛУП угоду і до приміщення політв'язнів влилося декілька сотень українських студентів. Таким чином, воно стало ще й громадським центром української молоді Мюнхена та отримало назву “Оселя Політв'язнів і Студентів”. Саме тут було засновано СУМ і, за свідченням М. Климишина, “у створенні цієї молодіжної організації багато допоміг старий досвідчений член проводу Степан Ленкавський”. Поступово приміщення перетворилося в центр культурного і наукового життя українців. У ньому містилися видавництва газет “Українська Трибуна” і “Студентські Вісті”, журналів “Літопис Політв'язня” і “Арка”, книгарня і бібліотека, архів політв'язнів, навчальні аудиторії та фармацевтична лабораторія Українського технічно-господарського інституту (УТГІ). Тут друкувалися різноманітні газети-одноднівки, відозви, памфлети, брошури [210, т. 2, с. 19, 244-245; 235; 245].

У приміщенні на Фюріхшуле часто зупинялися і виступали відомі українські культурні та наукові діячі: письменники Ю. Клен, І. Багрянний, Ф. Одрач, генерали – О. Загородський, В. Петрів, А. Вовк, М. Садовський, П. Шандрук, науковці – доктор В. Щербаківський, проф. П. Ковалів, проф. Г. Ващенко, проф. К. Кононенко, проф. В. Гришко, проф. О. Кульчицький, проф. Б. Мартос, проф. В. Радзімовська, проф. М. Величківський, доктор В. Панейко, доктор Р. Єндик, доктор В. Янів, доктор В. Орелецький, доктор П. Феденко. З усіма ними спілкувався, співпрацював і виступав перед громадськістю та молоддю С. Ленкавський [210, т. 2, с. 245; 235; 245].

У квітні 1946 р. С. Ленкавський, як політв'язень, отримав окрему квартиру за дrescoю Унгерерштрассе, 202. Поряд з ним проживали й інші політв'язні – Є. Лозинський, П. Шевчук, Б. Рибчук, Є. Грабар. Незважаючи на це, він і далі приймав активну участь у діяльності на Фюріхшуле, як центру українського громадського життя [217, т. 2, с. 15; 43; 44].

У приміщенні на Фюріхшуле перебував і Провід ЗЧ ОУН. Звідси він організовував політичні акції і здійснював зв'язок з учасниками визвольної боротьби в Україні. А тому часто тут бували політичні діячі Б. Андрієвський, Л. Ребет, І. Вовчук, М. Коновалець, А. Фіголь, Є. Лозинський, М. Харкевич, П. Мірчук, Р. Малащук, П. Башук, В. Дейчаківський, І. Микита, З. Марцюк, Є. Гарабач та ін. [210, т. 2, с. 246; 235; 245].

В роки війни мережа ОУН в Німеччині неодноразово зазнавала масових арештів. Так, сучасні українські дослідники О. Лисенко і Т. Вронська вказують, що після арешту й ув'язнення С. Бандери та членів ОУН в Україні, аналогічні акції в 1942-1943 рр. пройшли на території Третього рейху в Брауншвейзі, Дрездені, Берліні, Ганновері, Гамбурзі, Гельдесхаймі, Потсдамі, Відні, Ганновері, Потсдамі. Однак, незважаючи на це, мережа ОУН все таки частково збереглася і навіть поповнилася українцями, що були насильно вивезені на роботи в Третій рейх. Найкраще структурованою вона була в Баварії (м. Мюнхен та м. Аугсбург) [349, с. 7-10; 333, с. 651, 652].

Ще в лютому-березні 1945 р. звільнені з німецьких концтаборів провідні члени ОУН та вислані за кордон представники Проводу ОУН і Закордонного Представництва (ЗП) УГВР провели у Відні низку нарад, на яких погоджували засадничі принципи та форми діяльності ОУН(р) за кордоном в умовах закінчення війни. Результатом цих нарад стало проведення у березні 1945 р. т. зв. Віденської конференції, на якій було прийнято рішення про створення Закордонного Центру (ЗЦ) ОУН. Головою ЗЦ став С. Бандера, а до його складу ввійшли С. Ленкавський, М. Лебедь, Я. Стецько, М. Прокоп, М. Климишин, о. І. Гриньох, О. Тюшка, Я. Рак, В. Стахів [84, арк. 735; 348, т. 2, с. 155; 322, с. 20; 304, с. 41-42; 380, с. 246].

Після завершення війни ЗЦ ОУН перенесено до Мюнхена. За територіальним обсягом діяльності він охоплював не тільки Німеччину, але ряд країн Західної Європи. Відповідно до “Тимчасової інструкції” структура ОУН в еміграції поділялася на “керівні осередки”, “станіці” і “стійки”. ЗЦ ОУН діяв на конспіративних засадах, бо “...вдержання конспіративних метод Організації подиктоване не тільки тутешніми умовинами і потребами, але так само вимогами Краю” [210, т. 2, с. 255; 106, арк. 13-17; 380, с. 252-255].

ЗЦ ОУН мав на меті звести до єдиної впорядкованої мережі розрізнені збережені і новостворені осередки ОУН та окремих її членів, що в силу різних обставин опинилися за кордоном. Окрім того, він ставив перед собою такі завдання: 1) налагодження зв’язків з Проводом ОУН в Україні та надання посильної допомоги в дальшому веденні визвольної боротьби; 2) ведення політичної праці в країнах Західної Європи; 3) організація системи безпеки в боротьбі з радянською агентурою [349, с. 10; 380, с. 256-259].

“Головним завданням ОУН на закордонному відтинку є співдіяти згідно з напрямними краєвої визвольної боротьби на чужих теренах, скріпляти її політичні позиції та приєднувати круг симпатиків серед своїх і чужих”, – стверджувалося в “Тимчасових вказівках” в серпні 1945 р. Такі завдання ЗЦ ОУН підтверджував і в своїй інструкції від 10 квітня 1946 р.: “Завданням Організації на еміграційних теренах є: в цілому праця для Краю – чи то у виді

безпосередньої помочі Краєві, матеріальної чи людської, чи то у виді політичної роботи на зовнішньо-політичному відтинку, або роботи серед українських еміграційних мас” [104, арк 1; 105, арк. 1].

Посвідчення, видане С. Ленкавському Центральним українським комітетом допомоги, дозволяло йому, перебуваючи у Римі та Мюнхені, відігравати активну роль в реалізації таких завдань. Комітет хоч і розміщувався у Лондоні, але поширював свою дію на Великобританію, Бельгію, Францію, Швейцарію, Італію, Аргентину, Бразилію. А тому він мав право безперешкодно пересуватися в таборах українських переселенців нібито з метою збору цінних творів мистецтва і рукописів та вести відповідну організаційну роботу серед них [40].

З уваги на ситуацію, яка складалася, стало зрозумілим, що визвольна боротьба в Україні набирає затяжного характеру, а тому актуально поставала потреба налагодити за кордоном системну зовнішньополітичну роботу та мобілізаційну працю серед української еміграції. Для реалізації такого завдання формат дії ЗЦ ОУН ставав недостатнім, слід було розбудовувати за кордоном повноцінну мережу ОУН. На Третіх ширших нарадах ЗЦ ОУН в лютому 1946 р. було прийнято рішення створити Закордонні частини ОУН та ухвалено їх Тимчасовий устрій, який передано на затвердження Проводу ОУН в Україні. В липні 1946 р. Тимчасовий устрій було затверджено, восени інформацію про це отримав ЗЦ ОУН і від цього часу він трансформувався в ЗЧ ОУН [84, арк. 736; 111, арк. 53; 223, с. 218; 380, с. 260-265].

Першим головою ЗЧ ОУН Закордонний центр обрав С. Бандеру, а до його складу увійшли: С. Ленкавський Я. Стецько, М. Климишин, М. Лебедь, В. Охримович, М. Прокоп. З цього часу ОУН(р) структурно поділилася на дві частини – ОУН в Україні та ЗЧ ОУН в еміграції. Кожна із них мала окремий провід, але спільними керівними органами для обох частин залишалися ВЗ ОУН та Провід ОУН [84, арк. 738; 348, с. 155-156; 223, с. 219].

Вже з першого засідання Проводу ЗЧ (ПЗЧ) ОУН почали загострюватися розбіжності між двома групами його членів – вихідцями

з німецьких концтаборів та прибулими з України, які проявлялися ще на етапі діяльності ЗЦ ОУН. Вони стосувалися поглядів на подальшу організаційну та ідейно-програмну основу розбудови ОУН за кордоном, але спочатку виявилися у претензіях деяких чільних членів ОУН з України щодо факту повернення С. Бандери на провідне становище в ОУН. Їх почав висловлювати Л. Ребет при підтримці братів В. і Є. Стахових, І. Бутковського, З. Марцюка. Звинувачення зводилися до того, що всі роки війни С. Бандера перебував у концтаборі, не брав реальної участі в боротьбі ОУН та УПА, а тому ні формально, ні фактично не був Провідником ОУН та незаслужено користується популярністю [349, с. 10; 348, т. 2. с. 156; 322, с. 20].

Насправді, на Третньому ВЗ ОУН 21-25 серпня 1943 р. керівним органом було обрано Бюро у складі: Р. Шухевич, Р. Волошин, Т. Маївський. Ні С. Бандеру, ні інших провідних діячів ОУН(р), що перебували в німецьких тюрмах і концтаборах, для їхньої ж безпеки до складу керівних органів не було введено. В. Чижевський, який брав участь у цьому ВЗ, стверджував, що Р. Шухевича було тимчасово обрано на пост Провідника ОУН, поки з концтабору не звільниться С. Бандера [84, арк. 739-740; 169, арк. 73].

Питання Проводу і Провідника ОУН належало до компетенції ВЗ. Воно ставало актуальним, бо в серпні 1944 р. загинув Р. Волошин, а 19 грудня 1945 р. Д. Маївський. Оскільки в існуючих умовах скликати Четвертий ВЗ ОУН(р) не було змоги, прийнято рішення членів Бюро вибрати на окремих конференціях двох частин ОУН – в Україні і в еміграції. При підготовці персональних пропозицій виникло три комбінації складу Бюро, в одій з яких передбачалася і кандидатура С. Ленкавського В кінцевому підсумку відповідно до рішень конференції ОУН в Україні (червень 1945 р.) та конференції ЗЧ ОУН (вересень 1947 р.) Бюро проводу ОУН було обрано у складі: С. Бандера (голова), Р. Шухевич, Я. Стецько [348, т. 2, с. 158-160].

На Першій конференції ЗЧ ОУН, що відбувалася у вересні 1947 р. в Альпах неподалік м. Міттенвальд (Німеччина) і пізніше отримала назву

“Альпійської”, було сформовано новий Провід ЗЧ ОУН. Зважаючи, що С. Бандера став головою цілої ОУН(р), то Провідником ЗЧ ОУН обрано М. Лебеда. Конференція також підтвердила, що для ЗЧ ОУН “залишаються зобов’язуючими постанови III Великого Збору ОУН”, а основою їх інтерпретацій мають бути лише офіційні роз’яснення Проводу ОУН в Україні і “зокрема Деклярація Проводу ОУН по закінченні другої світової війни, що зв’язує ЗЧ ОУН в одну нерозривну цілість з основною частиною ОУН в Краю” [349, с. 11; 84, арк. 740; 189, с. 156; 112, арк. 1].

С. Ленкавський і надалі входив до складу ПЗЧ ОУН та очолив у ньому Сектор внутрішніх справ організації (СВнСО). Про обсяг питань, які входили до його компетенції, свідчить ряд підписаних ним на цій посаді інструктивних документів, а зокрема опрацьована невдовзі після Першої конференції ЗЧ ОУН “Схема трьохмісячного плану праці СВнСО”. В ній він наголошував на: налагодженні вишколу членів Організації, кадровій роботі, фінансово-господарських питаннях, завершенні реорганізації структури ОУН в еміграції, переході до нових форм праці і її зовнішнього вияву, функціонуванні Референтури зв’язку з краєм, забезпеченні функціонування радіостанції (“радіовисильні”), удосконаленні системи безпеки Організації, співпраці з українськими легальними громадськими організаціями, військовій політиці проводу, підготовці до переселення з Європи мас української еміграції, підготовці наступної конференції ЗЧ ОУН [108, арк. 1; 109; 110].

Як впливає з викладеного, С. Ленкавський координував дії більшості самостійних референтур Проводу ЗЧ ОУН, які забезпечували її внутрішньорганізаційне функціонування, а отже фактично перебував у якості заступника Голови Проводу з цих питань. Д. Веденєєв та Г. Биструхін на підставі документів радянських спецслужб також визначають С. Ленкавського у ролі організаційного референта ПЗЧ ОУН [177, с. 251; 276, с. 184].

Невдовзі після Першої конференції ЗЧ ОУН відновилися внутрішньоорганізаційні дискусії. “Роки 1946-1948 можна назвати часом масової дискусії над ідейними і програмовими питаннями ОУН”, –

стверджував Р. Ільницький-“Кричевський”. Головним осередком опозиційних настроїв стали члени ОУН та представники УГВР, делеговані за кордон з України: М. Прокоп, В. Охримович, о. І. Гриньох, Д. Ребет. До них примикав і звільнений з коцтабору Л. Ребет. Невдовзі після обрання на пост Провідника ЗЧ ОУН, М. Лебедь відмовився від своєї посади і примкнув до опозиції. Вона зуміла залучити на свій бік легальний орган ПЗЧ ОУН газету “Українська трибуна” і поширювала свої погляди на сторінках видання. Для ведення пропагандистської кампанії засновники лівої частини УРДП І. Майстренко та Б. Левицький надали їм сторінки свого журналу “Вперед”. Ситуація загострювалася, але, як писав С. Мудрик, “в С. Бандери та С. Ленкавського була думка дати цьому підбурюванню дещо часу, аби було докладніше відомо, чого ці люди хочуть, що за цим криється” [349, с. 11, 49; 348, ч. 2, с. 160; 322, с. 22, 21, 24].

Як визнає учасник опозиції А. Камінський, основним спірним пунктом між нею і ПЗЧ ОУН був розподіл владних повноважень і впливів. “С. Бандера і його Провід ЗЧ були, головним чином, проти того, щоб Закордонне Представництво і секретар зовнішніх справ УГВР діяли незалежно від ЗЧ ОУН, у правно-організаційному відношенні не були підпорядковані Проводові ЗЧ ОУН”, – пише він. А за словами С. Ленкавського, “ЗП УГВР хотіло для себе зберегти виключний монополію репрезентувати крайову боротьбу і безконтрольно допасовувати себе до модного в даний час курсу чужинецької політики. На цьому тлі і на намаганнях підпорядкувати політику Організації контролеві ЗП УГВР виникли конфлікти, які покінчилися усуненням членів ЗП УГВР з Організації” [304, с. 59; 330, т. 1, с. 357].

Та, перш, ніж дійшло до розколу, обидві сторони вжили заходів до порозуміння. За ініціативою Я. Стецька та о. І. Гриньоха та за активної участі С. Ленкавського між представниками опозиції і ПЗЧ ОУН у березні 1947 р. “відбулися два “круглі столи” для в’яснення внутрішньоорганізаційної ситуації”. В них взяли участь М. Прокоп, В. Стахів, З. Марцюк, В. Охримович. Представники опозиції для врегулювання ситуації пропонували повернутися

до стану Віденської конференції 1945 р., на якій було створено ЗЦ ОУН, до Третьої ширшої наради 1946 р., коли було створено ЗЧ ОУН, або навіть до стану ранньої весни 1945 р., коли вказаних структур ще не існувало. Натомість представники ПЗЧ ОУН пропонували, аби початком врегулювання було повернення деяких членів опозиції до тієї роботи в ПЗЧ, яку вони покинули. Однак кінцевих домовленостей досягти не вдалося [304, с. 69-71].

“Для розв’язання невідкладних справ ідейно-політичного й організаційного характеру, які виникли в діяльності Закордонних Частин Організації” 28-31 серпня 1948 р. у м. Міттенвальд (Німеччина) було скликано Другу надзвичайну конференцію ЗЧ ОУН. Крім членів ПЗЧ ОУН на неї запросили 80 провідних членів Організації, а серед них і найчільніших представників опозиції: о. І. Гриньоха, Д. і Л. Ребетів, В. Охримовича, М. Прокопа, М. Лебедя, В. Стахіва, І. Бутковського, Р. Ільницького. Основні доповіді від проводу ЗЧ ОУН виголосили С. Ленкавський і Я. Стецько [189, с. 219; 113, арк. 1; 349, с. 17-18; 223, с. 249; 322, с. 22-23].

Особливо об’ємною, аналітичною та детальною була доповідь С. Ленкавського “Генеза і розвиток нездорових явищ в Організації за кордоном”, в якій він пункт за пунктом проаналізував всі суперечності у поглядах опозиції. “На Надзвичайній Конференції в Міттенвальді Степан Ленкавський мав головний реферат, в якому наводив різні помилки, свідомі чи несвідомі, членів тієї опозиції, які вони впроваджували в своїй діяльності”, – згадував чільний діяч ЗЧ ОУН С. Мудрик [349, с. 17-18; 218, с. 30].

З боку опозиції основну доповідь виголосив В. Охримович та виступили о. І. Гриньох, М. Лебедь, Д. і Л. Ребети. Конференція не сприйняла аргументів опозиції. “Відгук залу на доповіді Охримовича й інших “опозиціонерів” був у загальному виразно негативний у противагу до того як бурхливо-схвально учасники реагували на доповідь С. Бандери і його прихильників”, – визнає А. Камінський. В результаті гострих дискусій представники опозиції Д. Ребет, о. І. Гриньох, В. Охримович, М. Прокоп, З. Марцюк здали мандати членів УГВР та членів Проводу ЗЧ ОУН [349, с. 18; 322, с. 23; 304, с. 87].

У своїх постановах Друга надзвичайна конференція ЗЧ ОУН засудила опозицію, закликала “всіх членів Організації протиставитися і рішуче поборювати всі прояви і спроби опортунізації ідеології, програми, в політиці, стратегії та організаційних засадах українського революційного націоналізму”, запевнила, що ніхто не буде притягнутий до відповідальності за свої погляди і вчинки, які мали місце до конференції, але одночасно рекомендувала “Проводові ЗЧ ОУН застосувати проти членів ОУН, які стануть гальмувати, або не виконували б чи протиставилися б виконуванню Постанов Другої (Надзвичайної) Конференції ЗЧ ОУН гострі санкції, до усунення з Організації включно” [189, с. 222-233; 113, арк. 2-6].

Невдовзі після конференції учасники опозиції заявили, що “відкликають свої резигнації і будуть продовжувати самі свою діяльність”. Хоча, за твердженням С. Мудрика, “ніхто з них не заявляв, що зриває з ЗЧ ОУН, а Володимир Стахів після конференції висловив думку, що сподівається, що С. Бандера їх скоро покличе до інших завдань”. На його думку, причиною такої різкої зміни став налагоджений контакт та домовленість про співпрацю з американською розвідкою. Її підтверджує учасник опозиції Є. Стахів, деякі радянські джерела та секретні видання КДБ того часу. Незабаром М. Лебедь, о. І. Гриньох, В. Охримович, О. Логущ, Ю. Лопатинський, Л. і Д. Ребеті, З. Марцюк в центрі м. Мюнхена винайняли приміщення і почали видавати газету “Сучасна Україна”. Після цього осінню 1948 р. ПЗЧ ОУН виключив всіх членів опозиції з ОУН і заборонив їм виступати в ЗП УГВР від імені ОУН. Так в історії ЗЧ ОУН завершився період т. зв. “першої опозиції” [349, с. 18; 223, с. 260; 350, с. 9; 201, с. 478; 375, с. 396; 396, с. 138, 141].

Ця часова межа є класифікаційно-умовною, оскільки дискусія перманентно продовжувалася. “...Як в 1946-1948, так і тепер в 1949-1953 йшли постійні дебати над наявними різницями, які заіснували між краєвими і закордонними частинами ОУН і над шляхами їх вирівнювання”, – писав учасник опозиції Р. Ільницький-“Кричевський”. На відміну від першого етапу дискусій, тепер їх основним предметом стали ідеологічно-програмні

розбіжності. П. Мірчук вважав, що “закиди щодо політичних і ідеологічних питань опозиція висунула не раніше, як у половині 1949 року”, тобто вже на другому етапі [84, арк. 789; 322, с. 24].

Проаналізувавши вимоги опозиції, зведемо їх до декількох груп:

1) вимоги внутрішньоорганізаційної перебудови – заперечення принципу і практики вождизму в ОУН та введення широкої демократизації в побудові її структури;

2) вимоги політично-програмних змін – заперечення монопартійного впливу ОУН в майбутній Українській державі та її демократичний характер;

3) вимоги соціально-програмових змін – “безкласове українське суспільство” та обстоювання права на колективну форму господарювання в сільському господарстві;

4) вимоги ідеологічно-світоглядних змін – заперечення винятковості філософсько-ідеалістичної основи ідеології українського націоналізму і визнання ідеологічного впливу Д. Донцова на формування ідеології українського націоналізму, як “аморального” та негативного [322, с. 24-41].

Обидві сторони поінформували Провід ОУН в Україні про стан конфлікту та його ідеологічно-програмну основу. В липні 1950 р. надійшла відповідь, підписана головою Проводу ОУН в Україні В. Куком-“Лемішем” (Р. Шухевич загинув в березні 1950 р.) та адресована серед інших провідних діячів ЗЧ ОУН і С. Ленкавському. В ній Провід ОУН в Україні висловив здивування і жаль з приводу існуючого конфлікту та запропонував своє бачення шляхів його вирішення: “Нашим найгарячішим бажанням, нашою категоричною вимогою до Вас і до всіх друзів ЗЧ ОУН, як і друзів з т. зв. опозиції, є те, щоб цей розкол був усунений, щоб між усіма членами ОУН за кордоном знову була згода”. Для цього він пропонував:

1) Припинити в пресі, в публічних виступах і в приватних розмовах будь-яке взаємне поборювання.

2) Провести спільну нараду представників Проводу ЗЧ ОУН і опозиції з метою погодження всіх спірних питань ідеологічно-програмного порядку на

платформі постанов Третього надзвичайного ВЗ ОУН і надісланого Проводом ОУН “Становища до актуальних або спірних питань практичної політики на внутріукраїнському і закордонному відтинках”.

3) У непогоджених питаннях зачекати на вирішення чергового ВЗ ОУН, або погодитися на вирішення цих питань Проводом ОУН в Україні.

4) У випадку відсутності порозуміння, вислати представників від обох сторін в Україну для точнішого виявлення всіх справ [349, с. 32-47].

В розпалі дискусії і для втихомирення опозиційної критики С. Бандера планував підпільно перебратися в Україну. Для цього він відмовився від посади Голови ПЗЧ ОУН і замість нього С. Ленкавський тимчасово виконував ці функції від 3 грудня 1950 р. і до 14 квітня 1951 р. Цей факт красномовно свідчить про те, що в Проводі ЗЧ ОУН він був другою після С. Бандери особою. Вже сьогодні на підстави радянських архівних джерел дослідники вказують, що насправді радянські спецслужби через захоплених кур’єрів ЗЧ ОУН розробили та намагалися реалізувати план виманити С. Бандеру на територію України з метою захоплення. Цілко можливо, що саме аргументи С. Ленкавського, наведені в листі до С. Бандери, подіяли на останнього і завадили планам радянських спецслужб [272, с. 13; 276, с. 399, 404; 171].

В таких умовах 14-17 квітня 1951 р. в м. Мюнхені відбулася Третя конференція ЗЧ ОУН, в якій взяли участь 59 делегатів. Основними питаннями, що стояли на порядку денному, були: 1. Аналіз діяльності ЗЧ ОУН між Другою та Третьою конференціями; 2. Підготовка до можливої світової війни; 3. Становище в Україні; 4. Справа конфлікту між ЗЧ ОУН та ЗП УГВР у світлі документів з України. Для вичерпаного озгляду питань конференцію довелося на один день продовжити і в обговореннях взяло участь 30 делегатів. С. Ленкавський-“Семен” у звітній частині подав звіт за час свого перебування на посаді Голови ПЗЧ ОУН, а потім виголосив основну доповідь на тему “Перед початком третього етапу”, в якій подав вичерпний аналіз по 2-му та 3-му питаннях порядку денного [Додаток А, № 82; 114].

Оскільки представники опозиції звинувачували ПЗЧ ОУН у відході від постанов Третього ВЗ ОУН (1943 р.), то конференція підтвердила, що “визнає постанови III Великого Збору ОУН за обов’язуючі так довго, аж доки вони не будуть змінені черговим Великим Збором ОУН”, а водночас залишила за собою право піддавати їх дискусії, бо змінилися умови “політичних відносин України і цілого світу”. Головою ПЗЧ ОУН було обрано Я. Стецька-“Орача”, а С. Ленкавський-“Залужний” деякий час продовжував входити до його складу [349, с. 49; 189, с. 306; 114, арк. 2; 115, арк. 1].

Для характеристики перебігу внутрішньоорганізаційних дискусій та і тонішого з’ясування позиції С. Ленкавського цінним є написаний ним у червні 1951 р. лист одному з провідних ідеологів націоналістичного підпілля в Україні П. Федуну-“Полтаві”. В ньому піддано критиці ті позиції Проводу ОУН в Україні, які давали можливість трактувати їх на еміграції, як промарксистські, а зокрема: листування з деякими марксистами на еміграції, теоретичне припущення, що марксисты “можуть брати участь в національно-визвольній боротьбі і побудові УССД”, застосування тактики поступового витіснення марксизму з свідомості українців, при якій “атакувати сталінізм як ворога, але марксизму і комуни не зачіпати” [330, т. 1, с. 301-306].

Показовою є характеристика С. Ленкавським “демократизаційних” вимог опозиції: “Інтерпретацію, що УССД це демократична республіка ми прийняли без глибших дискусій за обов’язуючу, як і всі уточнення й доповнення. Для нас назагал це справа другорядного значення, як саме буде умебльована наша хата, головне – як вигнати з неї непрошених гостей”, – писав він П. Федуну-“Полтаві” [330, т. 1, с. 306].

Критично С. Ленкавський ставився і до підтримуваних Проводом ОУН в Україні соціальних вимог опозиції, що було зумовлено наявністю відповідних норм у Конституції СРСР: “В сталінській конституції немає ні однієї обіцянки, яка не була б віддавна елементарною основою життєвого стандарту на Заході. Це доказ, що не комуна несе “прогресивні” ідеї, але що

комуністична диктатура поробила з конечности уступки перед демократичними правами людини...” [330, т. 1, с. 306].

С. Ленкавський заперечує і закиди щодо винятковості філософсько-ідеалістичних основ ідеології ОУН: “З філософією ми труднощів не маємо, але з вихованням наших кадрів, а особливо Юнацтва виринають завжди проблеми світогляду і менш-більш однородного світоглядowego вирівнювання...”. Цю думку він підсилює і в листі до В. Кука-“Леміша”, Провідника ОУН в Україні: “Ви не забувайте, що в Краю людей скоує в один моноліт безпосередня боротьба з ворогом. Ми цієї безпосередности на чужині не маємо і без плекання націоналістичного фанатизму не збережемо боєздатних людських резервів...” [330, т. 1, с. 304, 297].

Для детальнішого інформування Проводу ОУН в Україні конфліктуючі сторони у травні 1951 р. надіслали своїх кур’єрів: ПЗЧ ОУН – М. Матвієйка, опозиція – В. Охримовича. Інформації, що надходили від них, не прояснювали ситуації. Тим часом розходження в політиці ЗЧ ОУН та ЗП УГВР ставали все глибшими. 22 серпня 1952 р. С. Бандера відмовився бути Головою Проводу всієї ОУН, вказавши що не може нести відповідальності за дії опозиції і свої функції передає Голові Проводу ОУН в Україні. Це повідомлення було переслане до відома Проводові ОУН в Україні, однак до кінця 1953 р. від нього не поступило жодної відповіді [349, с. 52; 348, т. 2, с. 162; 116].

Складні внутрішні проблеми переживав і Провід ЗЧ ОУН. Як показує аналіз протоколів його засідань, С. Ленкавський, не погоджуючись із стилем керівництва, на початку 1952 р. вийшов із складу Проводу. В цей час він займався підготовкою Четвертої конференції та очолив Політичну раду ЗЧ ОУН. Вагомість цієї позиції впливає із визначення, що “Політична рада є форумом, зложеним із членів усіх відтинків націоналістичних поглядів, діє як форум, де вони мають конфронтуватися” [117-121; 123; 124; 113, арк. 6].

На Четвертій конференції ЗЧ ОУН, що проходила у Лондоні від 24 травня до початку червня 1953 р., опозиція вже виступила більш згуртовано. Л. Ребет через С. Ленкавського передав листа від ЗП УГВР “До членів

Організації Українських Націоналістів, що беруть участь у Конференції Закордонних Частин ОУН”. У листі на підставі нібито відповідних повідомлень з України стверджувалося, що позиція С. Бандери і ПЗЧ ОУН не мають підтримки в провідних колах УГВР та ОУН, а їхні кур’єри ведуть розкольницьку дію. Лист містив також заклик до учасників Конференції, “щоб вони станули на позиції правопорядку в ОУН”. Оскільки жодних документів з “Краю” до листа не було додано, то його на Конференції було зачитано в порядку інформації. З основною доповіддю, спрямованою проти опозиції та з обґрунтуванням відсутності розходжень між ЗЧ ОУН та ОУН в Україні виступив П. Мірчук. Конференція відкинула вимоги опозиції про “демократичну” реорганізацію ЗЧ ОУН до часу отримання Проводом ЗЧ ОУН відповіді з України, яка мала б бути остаточною для конфліктуючих сторін. Головою Проводу ЗЧ ОУН було обрано С. Бандеру, а Я. Стецька разом з С. Ленкавським введено до Президії (“трійки”) Проводу. Цей факт вчергове вказує на те, що вони фактично займали посади заступників Голови Проводу відповідно з міжнародної політики та внутрішньоорганізаційних питань [133, арк. 1-2; 322, с. 91-92; 349, с. 52; 125].

Учасник опозиції Р. Ільницький-“Кричевський” стверджував, що під час проведення Четвертої конференції ЗЧ ОУН до неї ще належав С. Ленкавський. На його приналежність до опозиції вказує і її учасник Є. Стахів. Він, зокрема, стверджує, що С. Ленкавський, перебираючись з Італії до Німеччини, затримався в м. Інсбруку, спілкувався з його однодумцями, “обіцяв стояти на демократичних засадах”, але, прибувши до м. Мюнхена, перейшов на бік С. Бандери і був одним з тих, хто найгостріше полемізував з опозицією. Отже, мова йде про весну 1946 р., бо, як вказують джерела, С. Ленкавський прибув до м. Мюнхена саме у квітні цього року [322, с. 91; 42; 223, с. 248; 107].

У зв’язку з такими твердженням постає питання, яку позицію у внутріорганізаційному конфлікті від його початку і до завершення займав С. Ленкавський? Цілком очевидно, що в ряді питань погляди С. Ленкавського співпадали з поглядами учасників опозиції і це дозволяло йому займати

коструктивну позицію в процесі розвитку дискусій. Однак вважаємо, що станом на 1946 р. опозиція ще тільки визрівала у таких дискусіях як різниця поглядів окремих членів ПЗЧ ОУН, але не як організоване явище. А тому твердження Є. Стахіва про належність С. Ленкавського до опозиції в цей час виглядає сумнівним. Врешті, й А. Каменський, як ще один активний учасник опозиції, чітко ставить С. Ленкавського на стороні С. Бандери від самого її початку [304, с. 41, 47].

Вважаємо, що й твердження Р. Ільницького-“Кричевського” про належність С. Ленкавського до опозиції весною 1953 р. є хибним і, очевидно, базується на незгоді С. Ленкавського з політикою тогочасного Голови ПЗЧ ОУН у період між Третьою та Четвертою конференціями. Однак не слід інтерпретувати цей факт, як його автоматичну належність до опозиції. Розглядаючи питання ведення переговорів з нею, Ширші наради ПЗЧ ОУН, що відбувалися 20 серпня – 8 вересня 1952 р., визначили склад делегації і до неї належав С. Ленкавський-“Залужний”. Участь у складі такої делегації вчергове підтверджувалась і на засіданні ПЗЧ ОУН 21 вересня 1952 р. Вважаємо, що ці факти чітко засвідчують його позиціювання у конфлікті на стороні ПЗЧ ОУН і С. Бандери [121, арк. 81-82; 122, арк. 5].

Невдовзі після Четвертої конференції відновилися переговори з опозицією. Спочатку для їх ведення була визначена делегація у складі: С. Ленкавський, Б. Підгайний, Я. Бенцаль. Пізніше, на пропозицію Закордонного представництва УГВР, вона доповнена також С. Бандерою, Я. Стецьком та Б. Кордюком. З боку ЗП УГВР участь в переговорах брали: І. Гриньох, Л. і Д. Ребет, М. Лебедь, В. Стахів. На першій зустрічі 20 серпня 1953 р. делегація ЗП УГВР подала для ознайомлення опонентам документи, нібито отримані з України від Генерального секретаріату УГВР та Проводу ОУН. “Документ А” стверджував, що єдиним репрезентантом УГВР, ОУН та “Визвольного підпілля” за кордоном може виступати лише ЗП УГВР. На вимогу делегації ЗЧ ОУН подати для ознайомлення оригінал відповідного документу делегація ЗП УГВР не змогла цього зробити [133, арк. 2-7].

Однак, ще більше сенсаційно прозвучали 2 тексти “Документу Б”, нібито підписані тодішнім Головою Проводу ОУН в Україні та Головнокомандувачем УПА В. Куком-“Лемішем” і названі пізніше в літературі як “Воля Батьківщини”: “Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях стверджує, що Бийлихо (псевдонім С. Бандери – С. О.) відійшов від постанов III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН, він ні формально, ні фактично не є провідником ОУН...” та “Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях уповноважує Льва Ребета, Зенона Матлу та Бийлиха тимчасово перебрати керівництво Закордонних Частин ОУН і реорганізувати Закордонні Частини згідно з позиціями проводу ОУН в Україні”. Оригіналів цих документів делегація ЗП УГВР також не змогла представити [133, арк. 7; 349, с. 53].

У своєму “Становищі” від 25 серпня 1953 р. представники опозиції поставили до ПЗЧ ОУН вимогу негайно проголосити у своїх друкованих органах отримані документи і визнати, що єдиним репрезентантом УГВР, ОУН та “Визвольного підпілля” за кордоном є ЗП УГВР і “негайно передати керівництво ЗЧ ОУН визначеній Проводом ОУН “трійці”: Левові Ребетові, Зенонові Матлі і Бийлихові з метою реорганізації ЗЧ ОУН згідно з позиціями Проводу ОУН в Україні” [133, арк. 7-8, 10-11].

Заперечуючи такі вимоги, С. Бандера аргументував, що в ЗЧ ОУН не діють “диктатура, монархія чи олігархія”, але Провід обирається конференцією і на демократичних засадах. Від імені ПЗЧ ОУН він зобов’язався скликати Надзвичайну конференцію, проінформувати її про документи з “Краю” і скласти повноваження. Окрім того, Провід ЗЧ ОУН планував відповідні інформації надіслати по своїх зв’язках в Україну та зачекати “в тій справі повідомлення і точнішого з’ясування безпосередньо до Проводу ЗЧ ОУН”. Очевидно, пропонований алгоритм врегулювання конфлікту не влаштовував опозицію. Під час дискусії М. Лебедь оголосив, що С. Бандера “перебуває під революційним трибуналом”, вжив на його адресу образливі слова і переговори було зірвано [133, арк. 9, 12-14].

16-22 вересня 1953 р. ПЗЧ ОУН провів ряд нарад на тему переговорів з опозицією, на яких виробив принципові позиції. Він закликав “трійку” уповноважених Проводом ОУН в Україні осіб (тобто С. Бандеру, Л. Ребета та З. Матлу) ще до скликання Надзвичайної конференції ЗЧ ОУН врегулювати конфлікт на базі “Становища Проводу ОУН на Українських Землях до різних спірних або актуальних питань за кордоном” від 1950 р. і для полегшення цієї справи надав від себе також відповідний мандат [134, арк. 1].

Переговори відновилися лише після прибуття до Німеччини в грудні 1954 р. З. Матли, третьої особи з числа уповноважених Проводом ОУН в Україні. Тепер вони вже велися у форматі “трьох уповноважених”, а не між проводами ЗЧ ОУН та ЗП УГВР. 28 грудня 1953 р. ними було підписано спільний документ “Плян і деякі уточнення до діяльності Тимчасового Керівництва ЗЧ ОУН”, яким передбачалося, що замість Проводу керівництво ЗЧ ОУН будуть здійснювати Колегія уповноважених, Політична рада ЗЧ ОУН та Екзекутива ЗЧ ОУН [135, арк. 1, 7; 136, арк. 1-2].

У дискусіях С. Бандера настоював, щоби Колегія уповноважених прийняла мандат на здійснення реорганізації також від самих ЗЧ ОУН. Мотивом було те, що з боку Колегії уповноважених проявлялася тенденція поставити себе над будь-якими діючими положеннями Устрою ЗЧ ОУН. А якщо вона прийме мандат від ЗЧ ОУН, то при зловживанні владою, конференція ЗЧ ОУН може мандат відкликати, а зловживання припинити. Натомість Л. Ребет відкинув такі пропозиції і настоював, що рішення Проводу ОУН в Україні стоїть над всіма органами ЗЧ ОУН. Крім того він запропонував С. Бандері підписати декларацію із визнанням звинувачень, висунутих проти нього у документах з “Краю” [135, арк. 5, 12].

Незважаючи на складнощі переговорного процесу, ПЗЧ ОУН 27 січня 1954 р. проінформував Колегію уповноважених, що із деякими застереженнями приймає до відома “Плян і деякі уточнення до діяльності Тимчасового Керівництва ЗЧ ОУН” та готовий передати повноваження з моменту утворення органів Тимчасового керівництва. На нараді 28 січня

1954 р. “трійка” уповноважених одностайно зійшлася на пропозиції, щоб Екзекутиву ЗЧ ОУН очолив С. Ленкавський. Це свідчило про його конструктивну позицію в конфлікті і прийнятність для обох сторін на керівну посаду у виконавчому органі ЗЧ ОУН [135, арк. 19-20].

В атмосфері напруженості С. Ленкавський вів себе зважено і практично виконував роль посередника між опонуючими сторонами, не раз мудрими порадами виводив ситуацію із глухого кута суперечок, а при домінуванні в них “чуттєвих компонентів” наголошував на “історичній відповідальності” за вирішення конфлікту. На пропозицію ПЗЧ ОУН С. Ленкавський виробив план порозуміння і на його основі було складено “Додаткові уточнення до діяльності Колегії уповноважених”. Їх зміст полягав у тому, що Колегія уповноважених не акцентуватиме уваги на минулих непорозуміннях, перебере від ПЗЧ ОУН владу, буде шанувати існуючий устрій, структуру ЗЧ ОУН та постанови її конференцій, всі справи вирішуватиме “за участю і згодою всіх трьох уповноважених”, а у випадку незгоди між ними, підставою для прийняття рішень будуть “становища Політичної ради, а в оперативних справах – Екзекутиви” [136, арк. 19-24].

Вироблені С. Ленкавським принципи порозуміння були компромісом, що дозволяв розпочати конструктивну співпрацю. Та Л. Ребет і З. Матла вимагали безастережної передачі влади у ЗЧ ОУН. На спільній з С. Ленкавським нараді трьох уповноважених 4 лютого 1954 р. С. Бандера звернув увагу опонентам, що вони від імені всієї Колегії уповноважених опублікували в “Українському самостійнику” передчасну інформацію, що “провід ЗЧ ОУН розв’язаний”. 11 лютого 1954 р. Л. Ребет та З. Матла повідомили ПЗЧ ОУН та С. Бандеру, що від 9 лютого 1954 р. вони вдвох вступили у керівництво ЗЧ ОУН і є тепер “найвищим керівним органом для всіх членів ОУН за кордонами України”. 13 лютого 1954 р. С. Бандера заявив, що така дія двох осіб з Колегії уповноважених є протизаконною і він її не приймає [136, арк. 24-26].

Однак з 20 лютого 1954 р. “двійка” “покликала до життя ОУН за кордоном” (ОУНз). “Щойно з початком 1954 р. ця опозиційна група відкололася остаточно від Організації. Організація була очищена з елементів, що з середини гальмували її дієспосібність”, – писав С. Ленкавський. За підрахунками С. Мудрика від ЗЧ ОУН ОУН(з) відійшло всього 18 осіб. Про те, що “велика більшість еміграційних членів і прихильників бандерівської партії не пішла за ревізіоністами”, стверджував і відомий дослідник політичної історії України І. Лисяк-Рудницький. Прихильник “опозиції” П. Балей вказував, що вона “ніколи не мала шансів не то на більшість, але й на поважну меншість рядового членства на закордонних теренах”. До того ж і сама ОУНз пізніше розкололася на оунівців при ЗП УГВР та ОУН(з) [349, с. 56; 322, с. 109; 330, т. 1, с. 357; 362, с. 89; 335, с. 490; 271, с. 100-101].

Таким чином, довгий післявоєнний період дискусій та опозиції в ЗЧ ОУН завершився черговим розколом. Вже у післявоєнні роки вияснилося, що документи, на підставі яких опозиція вимагала усунення С. Бандери від керівництва ЗЧ ОУН, були провокацією радянських спецслужб. Маючи агентуру в англійській розвідці, вони зуміли перехопити кур’єрів ПЗЧ ОУН та опозиції М. Матвієйка й В. Охримовича разом з радіостанціями, кодами і шрифтами та розпочати оперативну радіогру. Ще навесні 1952 р. до їхніх рук потрапив і Голова Проводу ОУН в Україні та головнокомандувач УПА В. Кук-“Леміш”. “В той час, коли С. Бандера, Л. Ребет і З. Матла вели переговори про створення єдиного органу націоналістичного руху за кордоном (Колегії уповноважених), сфабрикована за грою пошта остаточно зруйнувала шанси на досягнення компромісу, підштовхнула до формування «ОУН за кордоном»”, – вказують сучасні дослідники протистояння радянської та оунівської спецслужб [348, т. 2, с. 165-167; 276, с. 399].

В. Кук у 1993 р. подав для СБ ОУН письмове “Роз’яснення до документів, що 1951-1953 рр. отримало ЗП УГВР за кордоном від ОУН в Україні”, вказуючи, що при аналізі змісту документів та шляхів, якими вони потрапили за кордон, неважко було дійти до висновку про провокацію.

“А цього, на жаль, не зроблено. Бо конфліктні пристрасті в тому часі (1951-1953 рр.) розгорілись до такої міри, що всяке критичне, аналітичне мислення було притуплене, відсунене на задній плян, а на переднє місце висунулось непереможне бажання за всяку ціну взяти верх над своїм опонентом”, – писав В. Кук. Очевидно, що ці пристрасті не в останню чергу диктувалися і персональними амбіціями, які вдало використовували радянські спецслужби. “Вони дурницю зробили. Якби вони поставили Бандеру на перше місце, а мене на третє, то, можливо, все було б добре”, – говорив пізніше Л. Ребет. Про те, що в під час оперативної гри радянським спецорганам в 1953-1954 рр. вдалося настільки загострити взаємовідносини між керівниками ЗЧ ОУН, що це “викликало черговий розкол”, свідчить і секретний посібник вищої школи КДБ [349, с. 143; 396, с. 197, 201; 174, арк. 11].

Закономірно, що розкриваючи роль С. Ленкавського в історії ЗЧ ОУН на етапі її становлення, більше уваги приділено розкриттю суті внутрішнього конфлікту і тій позиції, яку він займав у ньому. Однак у ПЗЧ ОУН С. Ленкавський очолював чи був причетний до ряду важливих ділянок організаційної праці, які потребують окремої характеристики.

Зокрема, С. Ленкавський належав до обмеженого кола тих осіб, які в ПЗЧ ОУН займалися питаннями безпеки. “Це був закритий сектор, до якого були покликані найбільш довірені люди з досвідом, потрібним для цього. Про характер цієї праці з огляду на конспірацію не говорено: було відомо, що є центральний апарат, який безпосередньо підлягає провідникові С. Бандері, котрий на цьому відтинку співпрацював зі Степаном Ленкавським”, – писав керівник СБ ОУН С. Мудрик. Ці слова він деталізував в інтерв’ю: “Як я очолював розвідку, то ті всі звіти, які я мав від неї, я інформував Бандеру, а Бандера часто – Ленкавського. Але дуже часто було, що Бандери десь не було, то я інформував Ленкавського”. Як одного з керівників СБ ЗЧ ОУН С. Ленкавського називав агент КДБ І. Бисага. Скупо про свою причетність до питання безпеки Організації згадував і С. Ленкавський: “Я мав відношення до СБ...”. Цікаво, що будучи головним редактором журналу “Сурма”,

С. Ленкавський запровадив у ньому спеціальну рубрику “З архівів СБ”, в якій на основі контррозвідувальних матеріалів розкривав методи оперативної роботи Міністерства державної безпеки УРСР та подавав інформацію про його агентуру в українських еміграційних середовищах [349, с. 10; 138, арк. 3; 170, № 6; 229; 276, с. 227].

На приналежність С. Ленкавського до СБ, але вже зі звинувачуваннями в організації фізичних переслідувань учасників опозиції, вказують її учасники Є. Стахів та А. Камінський. “Так от, 1946 року він (С. Ленкавський – С. О.) всередині бандерівського крила створив таємну організацію – Клуб вовчого хвоста. То було найреакційніше, ультранаціоналістичне угруповання, котре проповідувало вбивства, щоб вичистити організацію від усіх критиканів і невдоволених”, – пише Є. Стахів. Некритично опираючись на твердження А. Камінського, цю ж думку відтворюють сучасні українські дослідники Веденєєв Д. і Биструхин Г. Однак, такі звинувачення категорично відкидають С. Мудрик та А. Бедрій. Слід припустити, що наведене твердження Є. Стахіва є наслідком політичної непримиренності та публіцистичної фантазії [223, с. 248-249; 304, с. 70; 350, с. 6; 167, арк. 12; 276, с. 229].

На те, що С. Ленкавський у Проводі ЗЧ ОУН “виступав куратором спецпідрозділів у 1950-60-х рр.”, а в т. ч. й СБ, вказують і документи радянських спецслужб [177, с. 251; 276, с. 184].

До відання С. Ленкавського входила також військова політика Проводу ЗЧ ОУН, що на етапі їх становлення мала винятково важливе значення. Адже друга половина 40-х та 50-і роки минали в атмосфері загострення “холодної війни” між СРСР та західними державами. Вже в серпні 1945 р. на Других ширших нарадах ЗЦ ОУН розглядалося питання про створення власного Військового центру. Тоді ж в інструкції по впорядкуванню існуючої за кордоном структури ОУН окрема увага приділялася розбудові її осередків в таборах для інтернованих бійців 1-ї дивізії УНА. Треті ширші наради ЗЦ ОУН в лютому 1946 р. наголошували на загостренні відносин між СРСР та

його колишніми союзниками, розробляли варіанти розвитку подій і моделювали в них участь ЗЧ ОУН. Перша конференція ЗЧ ОУН у вересні 1947 р. прийняла постанови про доцільність створення “всеукраїнського військового осередку і об’єднання всіх українських військовиків на платформі краєвої революційної боротьби” і “повної військовизації цілої Організації”. Справа підготовки до можливої світової війни стала центральним питанням Третьої конференції ЗЧ ОУН, на якій С. Ленкавський виголосив спеціальну доповідь по цьому питанню “Перед початком Третього етапу” [108; 28, арк. 2, 5-11; 104, арк. 11-12; 111, арк. 57-62; 189, с. 208; Додаток, № 83]

Саме після Третьої конференції ЗЧ ОУН активізуються дії по створенню Військового центру. З ініціативи ПЗЧ ОУН перше засідання ініціативної групи відбулося 7 грудня 1951 р. і до її складу окрім членів ОУН(р) ввійшли військовики, що до цього працювали у екзильному військовому міністерстві міжпартійного об’єднання УНРада. Базою для порозуміння осіб з різними політичними переконаннями стала концепція “ставлення на Край”, тобто поєднання зусиль для допомоги національно-визвольній боротьбі, що тривала в Україні. Сформований на засіданні осередок отримав назву Оперативно-Вишкільна Група (ОВГ). Вже на початковому етапі її діяльності було підготовлено Положення про ОВГ та створено відділи: 1. організаційний; 2. оперативний; 3. розвідки; 4. контррозвідки; 5. вишколу і видавництва; 6. фінансів; 7. пропаганди. Можливими територіями для розгортання діяльності ОВГ визначено Великобританію, США та Канаду. Віддаючи належне практичній діяльності у справі підготовки до можливих військових визвольних акцій, ОВГ визнала над собою політичне керівництво ЗЧ ОУН та з метою запобігання можливих суперечностей рекомендувала до складу ОВГ ввести спеціального представника Проводу. Виявлені протоколи ОВГ не вказують, хто ним став. Однак з уваги на те, що питання військової політики входили до компетенції С. Ленкавського, а вказані протоколи ОВГ виявлені у його архіві, то можна припустити, що саме він був ініціатором її створення та представником від ПЗЧ ОУН у її складі. Врешті-решт, як зазначає

Ю. Шаповал, “не справдилися сподівання керівництва ОУН і УПА на радянсько-німецький конфлікт, який дозволив би відродити державність України”. А тому й діяльність ОВГ з часом пішла на спад [63; 390, с. 868].

Відповідно до розподілу функціональних повноважень у ПЗЧ ОУН, до відання С. Ленкавського належала і система внутрішнього політичного вишколу. Контролюючи процес її налагодження в закордонній мережі ОУН, він мав змогу застосувати свій великий довоєнний досвід. Ще ЗЦ ОУН у своїх перших інструкціях окрему увагу приділяв справі політичного вишколу. Однак розрізнені спроби його здійснювати носили характер неефективних імпровізацій. Винятком були спеціальні курси в ділянці організації безпеки та військових справ. Після трансформації ЗЦ ОУН у ЗЧ ОУН в грудні 1946 р. було створено окрему Референтуру вишколів. Аналіз звіту С. Ленкавського на Першій конференції ЗЧ ОУН (“Робота референтури вишколів”) вказує на те, що він здійснював керівництво нею. Підсумовуючи 8-місячну працю в цій ділянці, він стверджував, що в “ділянці вишколів справжньої роботи ще не поставлено, а зроблено тільки вступні початки для ставлення цієї роботи в майбутньому” [104-106; Додаток А, № 80, арк. 1, 2; 381. с. 211].

Системнішого характеру справа організації вишкільної праці набула після Першої конференції ЗЧ ОУН. Базуючись на звіті С. Ленкавського та його доповіді “Передумови успіху вишкільної праці” у “Виховно-вишкільних постановах” конференції чітко акцентувалося: “...Повсякчасна праця над членством у напрямі ідейно-політичного, революційного виховання і плянового, систематичного, послідовного політ-вишколу була, є і залишиться одним із перших, і основним завданням внутрішньої роботи ОУН”. Тому конференція вирішила ефективно використати “хвилеву передишку від прямої боротьби з ворогом” та посилити його політичний вишкіл. З цією метою було створено Вишкільний осередок, а його завданням визначено: “...Зосередити виховну політ-вишкільну роботу ЗЧ ОУН, а в слід за цим дати цілій роботі одноцілу систему, розбудувати та усправнити політ-вишкільний апарат, усталити й уодностайнити зміст політ-вишколу,

розробити форми і методи його переведення та керувати цілістю політ-вишкільної роботи” [104-106; 140, арк. 32; Додаток А, № 80-81; 381. с. 212].

Головний вишкільний осередок (ГВО) був організований і почав діяти з часу проведення першої наради 10 жовтня 1947 р. Його керівником призначено Р. Малащука-“Вільху”, який до цього часу був заступником керівника Референтури вишколів. Як визначала перша Інструкція ГВО від 30 грудня 1947 р., засобом досягнення поставлених перед ГВО завдань була “повсякчасна, послідовна, всебічна виховна і політ-вишкільна праця вишкільників над кожним членом”. Для цього була вибудована чітка вертикаль вишкільної структури. Вишкільний референт теренового проводу в кожній країні зобов’язаний був організувати при ньому аналогічний вишкільний осередок та підпорядковувався безпосередньо ГВО. Далі вишкільна структура відповідала загальноорганізаційній: область – куш – керівний осередок – звено. Обласний політичний інструктор на рівні кожного куща здійснював планування вишкільної праці, раз на тиждень проводив інструкторські заняття для звенових вишкільників, два рази в місяць інспектував звено. Базова вишкільна праця велася на рівні кожного звена. Вишкільник звена діяв на основі письмового плану, затвердженого на рівні керівного осередку, проводив щотижневі заняття та щомісячно звітував обласному вишкільному інструктору. Виправлення, здійснені в Інструкції рукою С. Ленкавського, вказують на його безпосередню причетність до формування вишкільної структури [217, т. 2, с. 27; 142, арк. 1; 141, арк. 1-3; Додаток А, № 80, арк. 3; 381. с. 212].

Названа Інструкція вказувала, що для підготовки змісту вишколів започатовувалося видання квартальника “Вишкільні матеріяли” та місячника “Наша книгозбірня”. Однак таке рішення було скоріше не новацією, а закріпленням існуючої практики. Аналіз наявних в АЗНЮ ОУН матеріалів показує, що ще до організації ГВО в 1946 р. вже велася напружена праця по підготовці видання першого випуску “Вишкільних матеріалів”. У вище згаданому звіті С. Ленкавський вказував, що “робота Референтури мала

характер перш за все редакційної праці й видавничо-технічної” і що до того часу вже вийшов перший випуск “Вишкільних матеріалів”. Листування з Д. Ребет-“Орлян” та Р. Малащуком-“Вільхою”, написані С. Ленкавським поширені плани вишкільних курсів “Ми і наше довкілля”, “В союзному фронті проти спільного ворога”, проекти інструкцій додатково вказують, що він безпосередньо керував процесом вишкільної роботи [141, арк. 2; 156; 157; 143-145; Додаток А, № 80, арк. 2; 381. с. 212].

С. Ленкавський здійснював не тільки загальне планування вишкільної програми і керував процесом її підготовки, але й сам підготував декілька курсів та окремих тем. Таким, зокрема, є курс “Історія українського націоналізму”, складовими якого є виявлені лекції: “Короткий нарис історії українського націоналізму”, “Націоналізм на Україні”, “Українська військова організація”, “Мельниківська група”, “Положення України в часі Другої світової війни”. З високим рівнем вірогідності можна припустити, що виявлений в архіві план “Ідеологічно-політичного курсу” також був опрацьований та викладався ним. Адже до його структури входили теми лекцій, що по змісту повністю покриваються або вище перерахованими, або рядом інших праць С. Ленкавського: “Ідеї Миколи Міхновського”, “Початки організованого націоналістичного руху”, “Основні державні акти 1917-1919 років”, “Вступ до вивчення Дмитра Донцова”, “Українська Військова Організація”, “Підстави нашої політики” Дмитра Донцова”, “Українські націоналістичні організації в 1920-х роках” [330, т. 1, с. 48-117, 141-192, 250-263, 270-285; 146; 381. с. 212].

Через декілька місяців після організації ГВО піддав детальному аналізу стан вишкільної праці на терені “Печерському” (Німеччина) та визнав його недостатній рівень. 22 грудня 1947 р. в Мюнхені було скликано спеціальну конференцію вишкільних референтів терену, в програму якої входила й доповідь С. Ленкавського-“Залужного” “Передумови успіху вишкільної праці над членством”. До цього часу вже було видано другий випуск “Вишкільних матеріалів”. Дещо пізніше, 25 січня – 1 лютого 1948 р.,

для 28 політичних вишкільників Німеччини та Австрії в околиці м. Розенгайм було проведено інструкторський курс. Апробовані вишкільні матеріали та досвід передавалися до інших європейських теренів. На квітень 1948 р. було видано третій випуск “Вишкільних матеріалів” та налагоджено регулярний випуск серії книг “Наша книгозбірня”. Таким чином, механізм системної вишкільної праці в ЗЧ ОУН було запущено [217, т. 2, с. 28; 142, арк. 1-2; Додаток А, № 80, арк. 2, № 82; 381, с. 212-213].

Сьогодні з розрізнених матеріалів можна реконструювати цілісний вигляд розробленої протягом 1946-47 рр. вишкільної програми, Отож, до її структури входили такі курси: “Наша програма і завдання нашої боротьби” (9 лекцій), “Україна і післявоєнний світ” (5), “З науки про державу” (6), “Історія українського націоналізму” (9), “Пізнаваймо нашого головного ворога (Советознавство)” (9), “В союзному фронті проти спільного ворога” (6), “Ми і наше довкілля (характеристика політичного середовища на еміграції)” (3), “З досвіду нашої боротьби (Конспірація)” (3), “Економічні нариси” (2). Для кращого сприйняття кожна лекція розбивалася на параграфи, а на завершення містила перелік контрольних питань. Для вишкільників був призначений спеціальний курс “Політосвіта. Цілі і методи” [98].

Система вишкільного курсу, розроблена протягом 1946-47 рр. С. Ленкавським, стала базовою для всіх подальших його редакцій. Одна із них наведена в спогадах С. Мудрика: “Історія України”, “Відродження української державності”, “УВО-ОУН”, “Інші українські середовища”, “Загальні дані про устрій СРСР і УРСР”, “Що таке світогляд”, “Що таке ідеологія”, “Державні устрої”. В архіві виявлено навчальний план, який, очевидно, призначався для вишколу вищої категорії членів ЗЧ ОУН (керівного складу, або інструкторів-вишкільників): “Цикл історії і філософії”, “Цикл соціології”, “Цикл Українська державна доктрина”, “Цикл Національно-Визвольна Революція”, “Цикл Революційно-визвольна практика” та порівняльні семінари і реферати на теми української і світової історії. Вишкільні курси диференціювалися для

різних категорій членів ЗЧ ОУН. Окремо також проводилися курси для СБ та розвідки ЗЧ ОУН [349, с. 94-95; 381, с. 213].

Вишкільна система ЗЧ ОУН була удосконалена в другій половині 50-х років, коли загострилося протистояння СРСР та західних країн. Сучасний український дослідник В. Даниленко зробив висновок, що тоді “на передній план в міжнародних відносинах вийшли ідеологічні протиріччя як основний лейтмотив зростаючої глобальної конфронтації”. ЗЧ ОУН вирішили врахувати цей фактор у внутрішній вишкільній підготовці свого членства до можливого розвитку міжнародних подій. П’ята конференція у 1955 р. наголошувала на якісній підготовці керівних кадрів для національно-визвольної революції, поєднуючи практичну працю з системою вишколу і зобов’язувала: “...Всім ланкам організаційної системи це завдання поставити, як першочергове і найвідповідальніше” [189, с. 360; 381, с. 213; 283, с. 708].

В 1957 р. С. Бандера доручив вишкільному референтові ПЗЧ ОУН підготувати вишкіл “вищого щабля для провідних членів ОУН в Європі”. Вишкіл проведено в Німеччині, а його учасниками стали представники з Англії, Франції, Бельгії. Як вказує С. Мудрик, викладачами на вишколі були С. Бандера, Я. Стецько, С. Ленкавський, Д. Чайковський, Д. Штикало, І. Кашуба, Г. Драбат, С. Мудрик, Д. Миськів, Г. Васькович. С. Ленкавський пізніше згадував: “Бандера в кінцевих роках свого життя крім загального керівництва головну енергію зосередив на розбудову і перевишкіл організаційних кадрів та підготовку бойових груп для потреб Крайової боротьби”. Метою вишколу було “дати новий поштовх і напрямні для підготовчої праці серед кадрів ЗЧ ОУН, себто заактивізувати наші провідні та рядові кадри на відтинку готування Закордонних Частин ОУН до безпосередньої участі в організуванні та веденні національно-визвольної революції на Рідних Землях” [349, с. 59, 357; 178, кн. 1, с. 3; 148, арк. 4; 132, арк. 3; 381, с. 213].

До структури вишколу входили комплекси, на які передбачено години для викладів та обговорення: 1. Ідеологічно-програмові основи національної

революції (6 годин викладів + 2 години обговорення); 2. Перспективи національно-визвольної революції й участь закордонних кадрів (14 + 6); 3. Ситуація під советами і перспективи дальшого розвитку (14 + 6); 4. Зовнішні сили і союзники України (11 + 4); 5. Військова проблематика (6 + 2); 6. Відтинок безпеки (6 + 2); 7. Роль інших українських сил на еміграції (3 + 2). Архівні матеріали вказують: “Підбір тематики курсу [здійснювався] спеціально під одним кутом – підготовки організаторів визвольної революції”. Як видно, курс “Советознавства” був один із двох найбільших і поряд з С. Ленкавським його вичитували співробітники РПС А. Микулин-“Карий” та І. Марченко. Основні лекції курсу увійшли до 2-го тому творів С. Ленкавського та склали окремий розділ “Комплексна характеристика СРСР в 1953-1958 рр.” [148, арк. 1-2, 5, 13; 330, т. 2, с. 118-263; 381. с. 214].

Після завершення вишколу було видано збірник “Вишкільні матеріали”, який накреслював “загальний план, стратегію і тактику розгортання всенародного революційного зриву” з врахування ряду факторів, до яких також віднесено “Аналіза внутрішніх процесів та розвитку становища в СРСР і на цілому підсоветському просторі; передбачування тенденцій дальшого розвитку”. В 1958 р. на засіданні ПЗЧ ОУН розглядалося питання про використання досвіду і напрацьованих матеріалів для організації аналогічного вишколу на терені Америки. Очевидно, що з уваги на місце С. Ленкавського в складі ПЗЧ ОУН, його роль в започаткуванні вишкільної системи і те, що на цей час припадає найактивніший період діяльності очолюваної ним РПС, він і здійснював контроль над її удосконаленням та доклав значних зусиль до організації і проведення вказаного вишколу [178, кн. 1, с. 4; 51, арк. 19-20].

Однією із найрезультативніших ділянок праці С. Ленкавського в ПЗЧ ОУН була організація діяльності аналітичної інституції під назвою Референтура підсоветських справ (РПС), найефективніше функціонування якої припадає на аналізований період. Принципове рішення про потребу створення такої референтури було прийнято в 1953 р. на Четвертій конференції ЗЧ ОУН. А на засіданні Проводу ЗЧ ОУН 24 липня 1953 р.

уточнено її остаточну назву. Сучасні українські дослідники Веденєєв Д. та Биструхін Г. помилково вважають, що РПС була організована в 60-х роках [130, арк. 4; 19, с. 26; 153, арк. 1; 125; 276, с. 187].

РПС належала до категорії референтур “особливого характеру”, які мусив очолювати тільки керівний член ПЗЧ ОУН. “Праця референтур особливого характеру, що з причин специфічних завдань не можуть бути контрольовані цілим проводом ЗЧ ОУН, повинна бути контрольована призначеним до цього членом”, – вказують постанови Четвертої конференції. Пізніше, в матеріалах Шостої конференції ЗЧ ОУН її вже чітко віднесено до “законспірованих ділянок” поряд з СБ та Референтурою крайових зв’язків. Зважаючи на організаційне становище С. Ленкавського та довоєнний досвід праці аналогічного характеру, його і було визначено “керманичем РПС” на засіданні ПЗЧ ОУН 24 липня 1953 р. [197, с. 21; 125; 199, с. 4; 381, с. 39].

Четверта конференція ЗЧ ОУН визначила об’єкт та предметну сферу для діяльності РПС. Поряд із природним зацікавленням Україною, об’єктом досліджень стали СРСР та “в цілому підбольшевицький світ”. Предметна сфера аналізу до свого обсягу включала державний, партійний, військово-поліцейський, розвідувальний та господарський апарати в названих державах, “пляни, політика й тактика у всіх ділянках і на різних теренах”, будь-які вияви національно-визвольної боротьби “серед усіх народів, поневолених большевизмом”, та й загалом будь-який матеріал, який дозволяв краще пізнати політичного противника та розкрити його плани [197, с. 26-29; 381, с. 39].

Реалізуючи рішення Четвертої конференції, С. Ленкавський 21 вересня 1953 р. подав на затвердження Проводу ЗЧ ОУН план діяльності РПС, який був одноголосно схвалений. У відповідності до нього РПС мала складатися з відділів: а) відділ збирання інформації; б) відділ по справах України і СРСР; в) відділ країн-сателітів СРСР та комуністичних дій у світі; г) відділ вивчення революційної боротьби визвольно-революційного руху в Україні; г) відділ картотеки-архіву та секретаріату. Показовим є план створення та ведення картотеки: “По кожній галузі студіювання ведеться

картотека. Картотека під заголовком “Україна” організується й ведеться в усіх напрямках і галузях якнай докладніше: загально – Україна, області, округи, місцевості, райони, міста, окремі села, а навіть колгоспи, радгоспи та фабрики і заводи” [225, с. 193, 195; 126, арк. 1; 381, с. 39-40].

Відповідно до затвердженого плану діяльності РПС її референти або ж спеціальні уповноважені призначалися в кожному тереновому проводі ЗЧ ОУН, визначався обсяг їхніх функціональних повноважень: 1. слідкувати за появою на своєму терені всіх радянських видань та пересилати їх до РПС; 2. пересилати до РПС місцеву україномовну комуністичну пресу та передплатити для нього ту, що виходить регулярно в терені; 3. неперіодично пересилати до РПС каталоги радянських видань, що появляються в книгарнях терену; 4. підбирати з членів та нечленів Організації людей, які прямо чи опосередковано будуть співпрацювати з РПС по радянській тематиці, визначити цю тематику та терміни її опрацювання [153, арк. 1-2; 381, с. 40].

Пізніше кожен тереновий провід вже по лінії референтури К-3 отримав також завдання збирати копії листів, що надходили з України, Польщі та Чехословаччини. Адже “приватні листи дають значний інформативний матеріал про відносини в східних країнах і на батьківщині”. При цьому референтура К-3 підкреслювала, що “одержані листи і дані про людей будемо тримати в себе, як дуже довірочний матеріал”, а публічне використання цих даних мало здійснюватися тільки при згоді власника листів. Свідченням аналітичного використання такого матеріалу є виявлена в архіві С. Ленкавського листи Приймак П. В. з Івано-Франківської обл. до І. Пиндика (Онтаріо, Канада) [151; 80-81; 381, с. 40-41].

Зрозуміло, що виконання поставлених завдань вимагало відповідного підбору кадрів, які б мали високий фаховий рівень, або ж орієнтувалися у визначеній для аналізу проблематиці. Зважаючи на те, що “в опрацюванні всіх матеріалів спеціальна і найголовніша увага звертається на специфічність психіки українців східних земель, які перебувають в умовах підсоветського життя”, керівник РПС С. Ленкавський рекомендував при визначенні

кандидатури референта чи уповноваженого РПС в терені зважити, що “такий член мусить бути уроджений на Східніх Землях України, і по змозі з т. зв. “нової” еміграції, який переніс на собі підсоветську дійсність”. В кінцевому підсумку РПС сформувала розгалужену мережу своїх референтів та уповноважених при проводах ЗЧ ОУН в Німеччині, Австрії, Франції, Бельгії, Швеції, Данії, Голландії, Англії, Аргентині, Бразилії, Австралії, Канаді, США [349, с. 98-111; 225, с. 195; 153, арк. 1; 381, с. 41].

В свою чергу і сам С. Ленкавський дотримувався вказаного кадрового принципу при формуванні центрального апарату РПС. До її складу, окрім нього, входили також: А. Микулин, І. Марченко, Т. Кіс, М. Шевчук, Л. Лисенко, П. Кізко, В. Шушко. Більшість із них були вихідцями із східноукраїнських земель. І. Марченко до ядра РПС і її постійного складу відносив С. Ленкавського, А. Микулина, себе та Л. Лисенка, а інших (зокрема Т. Кіса та П. Кізку) називав “спорадичними співробітниками” [219, с. 23; 349, с. 59; 225, с. 197; 330, т. 1, с. 405-406; 170, № 5; 65, № 1, арк. 2; 381, с. 41-42].

При виконанні поставлених завдань РПС користувалася достатньо широкою джерельною базою, маючи в своєму розпорядженні: 1) офіційну радянську пресу; 2) радянські книги історичного, партійно-ідеологічного, економічного, політичного, військового, філософського та правничого змісту; 3) радянські радіопередачі (в м. Мюнхені для цієї цілі існувала спеціально обладнана квартира, де прослуховування здійснювалося круглодобово, а в офісі ПЗЧ ОУН одна з двох наданих для РПС кімнат мала цільове призначення – здійснювати “наслуки”); 4) листи за кордон з СРСР, зокрема з України, а також інших країн т. зв. “соціалістичного табору”; 5) інформація, що поступала від підпільної мережі ОУН не тільки в Україні, але загалом в СРСР [199, с. 4; 151; 170, № 5; 57; 147; 149; 381, с. 42].

Що стосується останнього з перерахованих джерел, то на підставі аналізу друкованих видань та документів з архівних збірок ЗЧ ОУН можна стверджувати, що контакти із організаційною сіткою чи поодинокими членами ОУН в Україні ЗЧ ОУН підтримували протягом всього часу існування. В перші

повоєнні роки з України прибували рейдуючі відділи УПА, зв'язкові групи чи окремі кур'єри, які доставляли детальні звіти про існуючу ситуацію. В свою чергу до 1960 р. на Україну наземним та повітряним шляхом від ЗЧ ОУН для зв'язку з націоналістичним підпіллям вирушали спеціально підготовлені групи [Додаток А, № 83; 279; 220, с. 120; 349, с. 67; 219, с. 88].

Використовуючи для аналізу радянської дійсності такі методи і джерельну базу, РПС повинна була сформувати об'єктивне і комплексне бачення існуючого стану СРСР, а особливо України, та виробити прогноз його розвитку на майбутнє і у відповідності до таких висновків опрацювати стратегію і тактику ЗЧ ОУН на найближчий час та для умов потенційної війни і національної революції. Практичним результатом діяльності РПС повинні були стати: 1. підготовка аналітичних та агітаційно-пропагандистських видань для потреб щоденної праці сітки ОУН в Україні (напрямні діяльності, книги, статті, листівки тощо); 2. підготовка матеріалів з “Советознавства” для внутрішніх вишколів членства ЗЧ ОУН; 3. випуск на базі опрацьованого матеріалу внутрішньоорганізаційної преси та спеціальних аналітичних обіжників; 4. інформаційно-пропагандистське використання напрацьованого матеріалу в пресі, спрямованій на зовнішнє, позаорганізаційне середовище. Відразу ж після створення РПС до структури вишколів членства ЗЧ ОУН було введено спецкурс “Советознавство” [225, с. 195-196; 126; 150; 50; 381, с. 43].

Уже при плануванні діяльності РПС передбачалося видавати: а) інформаційний зошит для теренових проводів і преси; б) джерельний кварталник; в) неперіодичний журнал “Сурма” для Краю; г) довідки по окремих питаннях для потреб ПЗЧ ОУН; д) аналітичні довідки та зведення про становище в СРСР та в Україні. Очевидно, що ці початкові плани були скориговані обставинами. Журнал “Сурма”, який виходив з 1949 р. і головним редактором якого до 1953 р. був С. Ленкавський, припинив свій вихід вже в 1954 р. Щодо джерельного кварталника та інформаційного зошита, то ідеї цих двох видань зреалізувалися в “Інформативному зошиті про підсоветські події”. На початках він виходив як кварталник і в лютому та квітні 1954 р.

появилися два його числа. Його видання обумовлювався “наявністю капіталу”, а тому після цього було призупинене і відновлене після трирічної перерви в 1957 р. в якості щомісячника. Всього вийшло три випуски відновленого “Інформативного зошита” [170, № 5; 126, арк. 1; 102; 152, арк. 1; 381, с. 43].

Практичним результатом діяльності РПС стало поширення матеріалів про радянську дійсність для української громадськості в еміграції. Незабаром після Четвертої конференції ЗЧ ОУН Провід вказував, що поряд з іншими його референтурами – пропаганди, зовнішньої та внутрішньої політики, військових справ – РПС повинна була давати інформацію для редакції тодішнього офіційного органу проводу газети “Український самостійник”, “контролювати та апробовувати засадничі статті свого сектору” [127, арк. 5].

РПС мала вплив на визначення редакційної політики “Українського самостійника” також з уваги на те, що С. Ленкавський сам належав до його редколегії. А коли на завершальному етапі дискусій з “опозицією” в 1954 р. ця газета опинилася в її руках, ПЗЧ ОУН без довгої перерви налагодив випуск свого нового друкованого органу – газети “Шлях перемоги”. РПС здійснювала безперечний вплив і на його зміст. Порівняльний аналіз змісту “Інформативного зошита” та “Шляху перемоги”, а зокрема статей С. Ленкавського наочно це підтверджує. Лондонський журнал “Визвольний шлях” поряд із газетою “Шлях перемоги” також містить на своїх сторінках найбільше напрацювань РПС. Особливо часто в ньому публікувалися члени РПС А. Микулин-“Шалдій” та Л. Лисенко, хоча появлялися і матеріали від РПС загалом [349, с. 56; 102; 330, т. 1; 158; 45; 257; 381, с. 44].

Прикладом, наскільки детальними і фаховими виглядали довідки для потреб проводу ЗЧ ОУН, є рукописний матеріал із архіву С. Ленкавського “Свідectво 40-річної нездарности комуністичного господарювання в Україні”, що являє собою скрупульозний підбір фактів відповідного змісту із радянської преси протягом 1957 р. та детальні статистичні розрахунки щодо стану системи освіти в Україні [Додаток А, № 71, № 48].

Найактивнішим періодом діяльності РПС була друга половина 50-х років, що характеризувалася загостренням міжнародних відносин й існувала реальна ймовірність виникнення війни між СРСР та західними державами. Голова ПЗЧ ОУН С. Бандера дав доручення т. зв. “закритому секторові” розробити план діяльності на випадок війни. В такій ситуації діяльність РПС набула надзвичайного важливого і актуального характеру. А тому закономірно, що на П’ятій конференції ЗЧ ОУН вона стала предметом окремого аналізу. При обговоренні звіту про діяльність РПС С. Ленкавського-“Кореня” звучали побажання посилити РПС кадрами та фінансами, збільшити рівень інформування членства ЗЧ ОУН про економічну, соціальну і демографічну ситуацію в Україні. Після конференції С. Ленкавський і продовжував керувати РПС [349, с. 61; 281, с. 240; 130, арк. 13; 131; 381, с. 44].

РПС проіснувала до середини 60-х років. З протоколів ПЗЧ ОУН відомо, що ще в 1965 р. керівництво нею за дорученням Голови ПЗЧ ОУН С. Ленкавського-“Маркевича” здійснював І. Вовчук-“Козельок”. Однак з ряду об’єктивних причин її діяльність пішла на спад, а потім припинилася зовсім. Однак факт її десятирічного існування в структурі ЗЧ ОУН вказував, наскільки глибоко-аналітичний фундамент підводила ця націоналістична структура під свої наміри скористатися напруженням міжнародної ситуації для повернення на Україну і активізації національно-визвольної боротьби. Безперечно, що виняткова заслуга в заснуванні та організації функціонування РПС належала С. Ленкавському [378; 159; 170, № 5, № 4; 65, № 1, арк. 1-2; 65, № 2, арк. 4, 6; 225, с. 193-197; 199, с. 3, 4, 20-35; 57, арк. 5; 65, № 3, арк. 1; 58, арк. 2].

Важливою ділянкою праці С. Ленкавського у цей період була участь у налагодженні друкованих видань Проводу ЗЧ ОУН та, відповідно, інформаційного забезпечення його діяльності. Першим друкованим виданням, до якого він мав причетність була газета “Українська Трибуна”. Як орган ПЗЧ ОУН, вона почала виходити 11 серпня 1946 р. і її тираж доходив до 30 тис. прим. Під час внутрішньоорганізаційного конфлікту в ЗЧ ОУН газету перебрала опозиція. Однак фінансово вона не зуміла її утримати. З лютого

1949 р. “Українська трибуна” перейшла у формат тижневика, а невдовзі припинила своє існування. За свідченням М. Климишина, з редакцією газети співпрацював С. Ленкавський і такі відомі діячі ОУН як З. Пеленський, П. Мірчук, І. Вовчук, Д. Чайковський, П. Балей [210, т. 2, с. 280; 369, с. 50].

С. Ленкавський став ініціатором відновлення на еміграції журналу “Літературно-Науковий Вісник” (ЛНВ). Його ініціатива закономірно випливала із тієї світоглядно-ідеологічної спорідненості, яка єднала діяча із Д. Донцовим та із співпраці з довоєнними редакціями “Літературно-Наукового Вісника” і “Вісника”. Окрім того, як і в багатьох інших ділянках громадсько-політичної праці на еміграції, в інформаційній сфері С. Ленкавський намагався використати багатий досвід міжвоєнного періоду. Він пам’ятав про величезний вплив ЛНВ на громадсько-суспільне життя Галичини загалом і на розвиток українського націоналізму зокрема. А тому цілком логічними виглядали його сподівання, що відновлення ЛНВ за кордоном справлятиме такий же ефект на українську громаду в еміграції та на розвиток ЗЧ ОУН [234].

Перше число ЛНВ вийшло у 1948 р. з датою “травень”. У ньому було вміщено праці Ю. Клена, Є. Маланюка, В. Дорошенка, В. Щербаківського, М. Бачинської-Донцової, Д. Чайковського, Б. Стебельського, В. Крупницького, Р. Марксмена, Б. Кравціва, М. Мухина та ряду інших авторів. З передвоєнним виданням ЛНВ пов’язувала не тільки назва, але й такі деталі, як збереження традиційного формату та числення років від часу заснування. Як можна зрозуміти із “Інформації про стан і діяльність Видавництва «Літературно-Науковий Вісник»”, яку для ПЗЧ ОУН підготував адміністратор ЛНВ М. Мироненко, за видання першого числа журналу до друку відповідав С. Ленкавський. Адже у ній він зазначає, що “перебрав видавництво від д. “Залужного” (псевдонім С. Ленкавського – О. С.) у вересні 1948 р., а перше число вийшло ще у травні цього року [161, арк. 1; 247, с. 35; 308, с. 199].

Очевидно, що передавши М. Мироненкові справу видання журналу, С. Ленкавський і надалі сприяв його підготовці та виданню. Долаючи великі фінансові проблеми, видавництво і редакція ЛНВ зуміли у січні-лютому

1949 р. видати друге число, до якого ввійшли твори А. Гарасевича, Є. Маланюка, Ю. Клена, В. Щербаківського, Д. Донцова, Б. Стебельського, М. Гмирі, О. Мишуги, П. Тернавського, М. Мухина, П. Оксаненка, В. Мацяка та ряду інших авторів. І хоча до друку вже був набраний матеріал третього числа, однак з проблем фінансово-матеріального характеру воно так і не побачило світ [246; 161, арк. 1; 162].

Видання ЛНВ здійснювалося під патронатом ПЗЧ ОУН, який на цей час перебував у стані гострого конфлікту з опозицією. Погіршення внутрішньоорганізаційного становища відбилося не тільки на ньому, але й на виданні ряду інших друкованих органів. В своєму аналізі, поданому на засідання ПЗЧ ОУН 14 грудня 1949 р., М. Мироненко констатував, що до цього часу своє існування, окрім ЛНВ, припинили також газета “Українська Трибуна”, журнал “Визвольна політика” та журнал “На сторожі”. Характерно, що окрім двох уже згадуваних, С. Ленкавський мав також відношення до організації видання теоретичного журналу “Визвольна політика”, 20 чисел якого побачили світ протягом 1947-1949 рр. [161, арк. 1; 210, т. 2, с. 257].

На цей же час припадає і праця С. Ленкавського у ролі головного редактора журналу “Сурма”. Як і ЛНВ, він був спробою продовження аналогічного видання міжвоєнного періоду. Правда, ця спроба виявилася значно успішнішою. Перше число журналу “Сурма” появилось в 1949 р. і під керівництвом С. Ленкавського він виходив до 1953 р. Після цього він покинув посаду головного редактора журналу внаслідок розбіжностей редакційної політики із баченням тодішнього складу ПЗЧ ОУН. Недовго існував і сам журнал, припинивши вихід у 1954 р. [262; 170, № 5].

Після того, коли опозиція перебрала газету “Українська трибуна”, ПЗЧ ОУН заснував новий друкований орган – газету “Український самостійник”. С. Ленкавський брав безпосередню участь у налагодженні її видання. На розширеному засіданні Проводу 20 серпня – 8 вересня 1952 р. йому пропонували очолити редакцію. Попередній головний редактор “Дік” заявляв, що “на становище редактора попав випадково, адже це місце було

призначене др. Залужному (С. Ленкавському – О. С.), який вповні буде відповідати на таке становище”. Але С. Ленкавський відмовився на користь Д. Штикала-“Софрона”, погодившись за його наполяганням увійти до складу 3-членної редакційної колегії. Від імені ПЗЧ ОУН він здійснював змістовне спрямування газети [45; 127, арк. 5; 158; 121, арк. 82-83; 369, с. 62].

Однак на завершальному етапі дискусій з опозицією в 1954 р. ця газета також опинилася в її руках. Без довгої перерви ПЗЧ ОУН налагодив випуск нового друкованого органу – газети “Шлях перемоги”. Вона займала надзвичайно важливе місце в житті і діяльності С. Ленкавського. Він стояв біля її витоків, і, як свідчать архівні документи, був головним редактором з листопада 1973 р., змінивши на цій посаді А. Бедрія, і до серпня 1975 р., передавши редакторство С. Галамаю. З 1 липня 1976 р. Провід ОУН(р) встановив пенсійне забезпечення для С. Ленкавського із суттєвою щомісячною надбавкою для того, аби він і надалі залишався співробітником “Шляху перемоги”. Сторінки цієї газети найбільше містять його публіцистичної спадщини [210, с. 56; 77, арк. 1; 78, арк. 1; 268].

На посаді Голови ПЗЧ ОУН С. Ленкавський заснував та був головним редактором газети “Борітеся – поборете!”. Це видання зовсім невідоме для дослідників історії української преси. За визначенням самого ПЗЧ ОУН, газета була “друкованим органом для підпілля в Україні”, видавалася невеликим форматом та на тонкому папері і зручно надавалася для підпільного поширення. Перше число газети вийшло у січні 1967 р. Невідомо, скільки часу вона проіснувала, але принаймні у закордонних архівах окрім першого числа виявлено також ч. 4 за березень 1968 р. [262; 101].

Як свідчать сучасники і архівні документи, С. Ленкавський був добрим знавцем і у видавничо-друкарській справі. В 1951 р. за дорученням С. Бандери для потреб Проводу ЗЧ ОУН в Мюнхені було засновано друкарню “Ціцero”, яка оформилася на засадах кооперативу і увійшла до Баварського союзу кооперативів. На вкладені Проводом ЗЧ ОУН кошти та кредит, отриманий від т. зв. “Банку вигнанців”, було закуплено необхідне обладнання. На установчих

зборах 21 червня 1951 р. головою Надзірної Ради обрано С. Ленкавського. Друкарня почала функціонувати з квітня 1952 р. Оскільки неявним, але фактичним засновником друкарні були ЗЧ ОУН, то вирішальну роль у прийнятті принципових рішень відігравала сформована Проводом Надзирна Рада, а дирекція всі свої дії погоджувала з нею. Це відіграло свою роль, коли у 1954 р. виявилися наміри опозиціонерів-“двійкарів” захопити друкарню так, як перед тим газети “Українська трибуна” та “Український самостійник”. Тоді зі складу 10 засновників було виведено належних до опозиції 4 членів, а з посад директорів звільнено Б. Підгайного та С. Процика. В 1954 р. у м. Мюнхені на Цеппелінштрассе, 67 було завершено будівництво приміщення, куди перенесено всі установи ЗЧ ОУН. Друкарня та редакція “Шляху перемоги” також розмістилися тут. Від поєднання цих трьох чинників склався майже ідеальний видавничо-друкарський комплекс [95; 160; 166, арк. 8].

Таким чином, після виходу з німецького концтабору Освенцім С. Ленкавський емігрував спочатку до Італії, а потім у Німеччину та відіграв важливу роль в організації громадських структур “третьої” хвилі української еміграції в Європі і в становленні ЗЦ та ЗЧ ОУН. Свій великий організаційний досвід передвоєнної діяльності в ОУН він ефективно застосував для розбудови організаційної мережі, системи внутрішнього вишколу, ряду друкованих органів, друкарні та спеціальних підрозділів ЗЧ ОУН – Служби безпеки, Референтури підсоветських справ, Військового сектору. Протягом аналізованого періоду С. Ленкавський постійно входив до складу Проводу ЗЧ ОУН, виконуючи в ньому функції заступника Голови ПЗЧ ОУН з внутрішньоорганізаційних питань, під час внутрішньоорганізаційних дискусій 1946-1954 рр. займав конструктивну позицію, користувався повагою представників обох конфліктуючих сторін, а в умовах завершеного розколу підтримав Провід ЗЧ ОУН та С. Бандеру та посилив його позиції авторитетом засновника й авторитетного ідеолога ОУН.

3.2. Участь Степана Ленкавського в розбудові і трансформації Закордонних частин ОУН у 1954-1977 рр.

У 1955 р. відбулася П'ята конференція ЗЧ ОУН. Відповідно до Устрою, вона складалася з двох частин. Спочатку 8-10 квітня 1955 р. в м. Гримсбі (канадська провінція Онтаріо) відбулася конференція близько 150 делегатів від структур ЗЧ ОУН Канади та США. Для участі в ній законспіровано прибулиз Європи та виступили з доповідями С. Бандера і С. Ленкавський. Доповіді мали також П. Мірчук, О. Матла, І. Вовчук. Конференція багато часу приділила справі т. зв. “двійки”. Зокрема С. Бандера висловився за дальше ведення переговорів з ОУН(з), однак конференція відхилила його пропозицію. Натомість в “Постановах в справі розкольніцької акції” було зазначено: “Всякі дальші пляни і заходи в напрямі поєднання ЗЧ ОУН з розкольніцькою групою т. зв. двійки і ЗП УГВР в його теперішньому стані є неможливі і недоцільні” [217, т. 2, с. 85, 119; 129; 189, с. 364].

Дещо пізніше, 1-9 травня 1955 р., у Великобританії відбулася друга частина конференції, в якій брали участь 54 делегати з європейських теренових організацій ЗЧ ОУН. Як і в першій частині, на ній значної уваги приділено наслідкам недавнього розколу. У своїй доповіді С. Бандера-“Країн” зазначив, що провід ЗЧ ОУН не застосовував жодних санкцій до тих членів, які перейшли до “двійкарів”. І в першій і в другій частині конференції з доповіддю “Національна політика большевиків в Україні” виступив С. Ленкавський. На її основі був побудований третій розділ постанов конференції “Розвиток національної політики большевиків в Україні”. Заслухавши звіти керівних органів ЗЧ ОУН, обидві частини конференції обрали їх новий склад. Головою ПЗЧ ОУН знову обрано С. Бандеру, а членами Президії Проводу (т. зв. “трійки”) – С. Ленкавського і Я. Стецька. Вони, в свою чергу, мали повноваження формувати повний склад Проводу та здійснювати керівництво ним [130, арк. 1, 17, 19, 22; 189, с. 346-354].

Важливою ділянкою праці С. Ленкавського в аналізований період була Референтура крайових зв'язків ПЗЧ ОУН, що мала конспіративне позначення К-3. В опублікованих джерелах присутні лише неясні натяки на його безпосереднє відношення до її діяльності. У прощальному слові на похороні С. Ленкавського Я. Стецько цю ділянку його праці поєднав в одному комплексі із СБ ЗЧ ОУН: “Його вклад в розбудову **крайового комплексу боротьби** (виділення наше – С. О.) і заходів та плянів, стратегії і тактики Служби Безпеки мав особливу увагу. Інтелект мислителя поєднувався у нього з прагматиком-аналітиком плянів ворога і з передбачливим тактиком, який умів придумувати протизаходи, власні плани протинаступу” [262, с. 12].

На відношення С. Ленкавського до референтури К-3 вказує ряд протоколів нарад ПЗЧ ОУН. З них стає відомо, що після відходу в 1954 р. від ЗЧ ОУН опозиційної групи, референтура К-3 в структурі Проводу була практично ліквідована. Оскільки нею раніше керував приналежний до опозиції Б. Підгайний-“Аскольд”, то з його відходом була втрачена напрацьована до цього часу система зв'язку з Україною. Однак вже до кінця 1955 р. референтура була відбудована, система зв'язку поновлена і по ній в Україну направлено першу групу кур'єрів. Один з виявлених архівних документів, “Рішення Ширшої наради Проводу ЗЧ ОУН про справи Краєвого Зв'язку”, густо правлений рукою С. Ленкавського, а отже вказує на його безпосередню причетність до відновлення роботи референтури. Відомо, що її новим керівником довший час був Г. Васькович-“Вак”, однак загальне керівництво з боку ПЗЧ ОУН у якості заступника С. Бандери здійснював С. Ленкавський [49; 50; 51, арк. 27; 276, с. 407].

Чіткішу вказівку на безпосереднє відношення С. Ленкавського до референтури К-3 подав в інтерв'ю його близький соратник О. Кушпета: “Я працював з Ленкавським у секторі зв'язків з Краєм. Через виходи, які я мав на зовнішню голляндську розвідку, домовився про закупівлю в Голляндії радієвих апаратів та ведення при їх допомозі радіозв'язку з Краєм. Домовлятися приїжджали С. Бандера і С. Ленкавський” [170, № 7, арк. 2].

Численні опосередковані підтвердження того, що С. Ленкавський предметно займався організацією закомірованих зв'язків з націоналістичним підпіллям в Україні, містить його особистий архів. В ньому збереглися шифри та коди для кур'єрів і зв'язкових груп, що вирушали в Україну, зашифрована переписка з підпільними респондентами в Україні, особисті записники з відповідною інформацією тощо.

На Шостій конференції у 1963 р. С. Ленкавський виголосив доповідь “Дія ворога на відтинку крайового зв'язку і пропагандивне виявлення провокації”. Вона стала найкращим свідченням його причетності до референтури К-3. В ній настільки детально проаналізовано систему зв'язку ЗЧ ОУН з підпіллям в Україні за останні 10 років, долю кожної зв'язкової групи, розкриття контрзаходів радянських спецорганів та ведення оперативної гри з ними, що не залишається сумнівів про безпосередню участь С. Ленкавського у цьому процесі. Як видно з матеріалів конференції, референтура К-3 носила такий же законспірований характер, як і діяльність СБ та РПС, отож входила до сфери зовнішньої безпеки, якою в Проводі ЗЧ ОУН опікувався С. Ленкавський [Додаток А, № 83; 47, № 32; 199, с. 4].

Найвагомішою ділянкою праці С. Ленкавського в аналізований період була посада Голови Проводу ЗЧ ОУН. Він зайняв її після вбивства С. Бандери.

У перших числах жовтня 1959 р. СБ ЗЧ ОУН отримала інформацію про плани замаху на С. Бандеру та інших чільних діячів ОУН. “Дня 2 жовтня 1959 р. Служба Безпеки ОУН отримала інформації з кіл КГБ, що на С. Бандеру, С. Ленкавського, Я. Стецька і С. Мудрика мають бути виконані замах. Такий наказ отримало КГБ від найвище поставлених чинників КГБ в Москві”, – згадував С. Мудрик. Інформатор стверджував, що замах на С. Бандеру вже підготовлений, міг відбутися кожного дня, причому з використанням не відомих досі технічних засобів. Оскільки подібна інформація поступала й раніше, слід було застосовувати негайних заходів безпеки. На засіданні ПЗЧ ОУН 5 жовтня 1959 р., в якому брав участь і С. Ленкавський, С. Бандері запропонували тимчасово виїхати з Німеччини. Від такого кроку він

відмовився, погодившись натомість на підсилення власної охорони, якою, як потім виявилось, легковажив [351, с. 282-283; 217, с. 22; 382, с. 67].

15 жовтня 1959 р. до канцелярії ПЗЧ ОУН зателефонувала дружина С. Бандери і повідомила про його смерть на сходах власного помешкання. На місце випадку та до лікарні виїхали С. Ленкавський, Я. Бенцаль та І. Кашуба. Огляд тіла покійного вказував на відсутність явних ознак насильства, лишень насторожували дрібні, немов уколи, цяточки навколо уст та незрозумілого походження білі крапки на одязі. Оскільки при огляді тіла при С. Бандері було виявлено зброю, лікарі негайно повідомили кримінальну поліцію, а тіло перевезли до медично-судового інституту. На вимогу представників ПЗЧ ОУН до медичної експертизи та розтину тіла було допущено і українського лікаря – голову Української санітарно-харитативної служби і декана фармацевтичного факультету Українського вільного університету (УВУ) проф. Я. Гинилевича. 16 жовтня в організмі С. Бандери було виявлено залишки ціаністого калію [187, с. 23-26, 34-35; 382, с. 67].

З Президії ПЗЧ ОУН, на місці був тільки С. Ленкавський. Йому довелося перебрати на себе всі термінові організаційні справи, в т. ч. зайнятися організацією похорону С. Бандери. Термінові повідомлення про його смерть отримали теренові організації ЗЧ ОУН в Англії, Бельгії, Німеччині, Франції, Голландії, Іспанії, Австрії, Канаді, США, Аргентині, Венесуелі, Бразилії, Австралії, а також також українські та міжнародні засоби масової інформації. Вже 17 жовтня вийшов спецвипуск газети “Шлях перемоги” зі зверненням ПЗЧ ОУН. “Париж, Роттердам, Білогорща, Мюнхен – криваві етапи на шляху до визволення України, на яких поклали свої голови найкращі борці – є доказом великої жорстокости відвічного ворога України, Москви, що фізичним нищенням провідників намагається обезголовити організовану бойову силу українського народу”, – говорилося в ньому. Таким чином, ПЗЧ ОУН відразу ж зайняв однозначну позицію щодо причин смерті С. Бандери. Похорон відбувся 20 жовтня на кладовищі Вальдфрідгоф. У траурному поході брали участь тисячі людей з вінками від багатьох українських і неукраїнських організацій.

С. Ленкавський очолював в ньому групу членів ПЗЧ ОУН та теренових провідників з різних країн світу [187, с. 25-27; 217, с. 109; 382, с. 67].

21-го жовтня 1959 р., відбулися наради Проводу ЗЧ ОУН та її провідних членів, що прибули з теренів. На них було затверджено С. Ленкавського виконуючим обов'язки Голови Проводу до часу скликання наступної конференції. “Через кілька днів після вбивства С. Бандери на засіданні членів проводу ЗЧ ОУН і теренових провідників було обрано головою проводу Степана Ленкавського. Він був тоді найстаршим за віком, з великим організаційним стажем. С. Ленкавський серед усіх користувався найбільшим авторитетом. Його називали сумлінням ОУН і обрали головою одноголосно”, – згадував тодішній член ПЗЧ ОУН С. Мудрик. На цьому ж засіданні було створено спеціальну комісію під керівництвом Я. Рака для дослідження обставин смерті С. Бандери та прийнято рішення створити Фонд визвольної боротьби ім. С. Бандери і заініціювати побудову пам'ятника на його могилі [217, с. 109; 349, с. 66; 187, с. 460-464; 100; 382, с. 67].

Намагаючись нейтралізувати політичну діяльність української еміграції, керівництво радянської держави діяло вже випробуваним методом. Як у передвоєнні роки з його наказу було знищено Є. Коновальця, а тим самим позбавлено авторитетного керівника ОУН і спровоковано в ній внутрішнє протистояння, так і тепер вбивство С. Бандери переслідувало таку саму мету. Адже ЗЧ ОУН тільки-но вийшли з довгої смуги внутрішніх дискусій та опозиції, проявляли себе найактивніше в середовищі української еміграції і стояли безкомпромісно на антирадянських позиціях [382, с. 67-68].

Про те, що після вбивства С. Бандери радянські спецслужби намагалося спровокувати взаємні підозри та конфлікти в середині Проводу ЗЧ ОУН й одночасно отримати конфіденційну інформацію, свідчив наступний факт. Невдовзі після смерті С. Бандери, 29 жовтня 1959 р., з України надійшла телеграма нібито від М. Матвієйка, в якій він обурювався на безпорадність друзів, що не вжили заходів безпеки для С. Бандери і вимагав якнайскорішого слідства, не зупиняючись, в разі потреби, перед жорсткими заходами навіть

тоді, якщо підозра впаде на когось з його оточення, чи близьких. “Уважаємо, що друзі, які несли відповідальність за безпеку Провідника і якщо вони через свій недогляд дали ворогові виконати атентат, повинні стати перед революційним судом ЗЧ ОУН. Повідоміть про подробиці атентату і вислід перевірки його обставин, щоб я теж міг на основі аналізу фактів подати якусь свою поміч у цій справі. Повідомте офіційно, хто заступає Провідника”, – писав він. Але в СБ ЗЧ ОУН вже була інформація, що М. Матвієйко знаходиться в руках НКВД [220, с. 115; 382, с. 68].

Напруження серед членів ЗЧ ОУН викликала й інша широкомасштабна пропагандистська комбінація радянських спецслужб. 19 вересня 1960 р. в радіоефірі прозвучав виступ Провідника ОУН в Україні та Головного командира УПА В. Кука-“Леміша”. А дещо пізніше підписана ним стаття “Діяльність українських націоналістів не відповідає цілям українського народу і його державі” була надрукована в газеті “За повернення на Батьківщину”, друкованому органі “Комітету за повернення на батьківщину” та в декількох інших виданнях СРСР. 24 листопада 1961 р. таке ж радіозвернення прозвучало від імені М. Матвієйка, а потім – ціла серія ідентичних звернень і публікацій: В. Небесного, В. Малисевича, Ю. Магура, М. Яремка, П. Левицького, І. Жилавого. Всього протягом 1960-1962 рр. КДБ організував 360 викривально-компрометуючих виступів на радіо (230 годин мовлення) колишніх учасників націоналістичного підпілля та надрукував 12 брошур відповідного змісту (тиражем 73.5 тис. прим.). 12 квітня 1961 р. в організаційну друкарню “Ціцера” був підкинутий і спрацював вибуховий пристрій. Очевидно, задум полягав у тому, аби комплекс цих дій вніс зневіру в ряди українських націоналістів за кордоном [396, с. 262; 47, № 4-7; 276, с. 169].

“Ми всі цим зверненням були пригнічені”, – описував С. Мудрик враження від звернення В. Кука. Після напружених обговорень та аналізу, С. Ленкавський прийшов до висновку: “Якщо КГБ Кука використовує проти нас по-пропагандистському, то для нас є зрозумілим те, що Кук-Леміш не пішов з КГБ на провокацію проти нас на еміграції”. Сам В. Кук в 1993 р. у

роз'ясненнях для СБ ОУН, вказав, що ту статтю, одну з багатьох, які йому пропонували в ув'язненні для підпису, він скоригував і підписав з однією метою – дати зрозуміти за кордоном, що підпілля в Україні розгромлене, а всі зв'язки знаходяться в руках КДБ [349, с. 140-142; 382, с. 68].

Ставши на чолі ЗЧ ОУН і реагуючи на провокації радянських спецслужб, С. Ленкавський перш за все припинив засилання кур'єрів ЗЧ ОУН в Україну, посилив систему заходів безпеки та вивчення планів КДБ проти ЗЧ ОУН, доручив зміцнити і поширити діяльність СБ та розвідки ЗЧ ОУН. Натомість за його розпорядженням контакти з Україною було переведено в іншу площину і на зібрану РПС значну кількість адрес почалася масова надсилка з різних країн світу пропагандистської літератури, спеціально розрахованої на читача в Україні. За вказівкою ПЗЧ ОУН з інформаційною метою та з метою організації матеріальної допомоги розвинулося налагоджування контактів з українцями в різних національних республіках СРСР і з тими, що приїжджали з України за кордон в якості туристів, ділових людей тощо. Як свідчать тодішні секретні видання КДБ та сучасні дослідження, це відомство також зауважило зміну в тактиці діяльності ЗЧ ОУН і її вплив на активізацію підпільного націоналістичного руху в Україні. Одночасно С. Ленкавський заборонив реагувати на полеміку проти ЗЧ ОУН, влаштовувану її політичними опонентами з українського політичного табору, оскільки на прикладі діяльності розкритих агентів П. Яблоня-“Ярового” та І. Бисаги-“Барда” ставало зрозумілим, що вона часто інспірується агентами КДБ [220, с. 125-128; 396, с. 130, 166; 276, с. 341; 382, с. 68].

В справі вбивства С. Бандери радянська пропаганда активно поширювала через сітку своєї агентури, радіостанції Східної Німеччини, Польщі і Чехословаччини та друковані видання дезінформацію різного характеру, яку можна класифікувати на такі групи: а) С. Бандеру знищено на доручення західнонімецьких уряду чи розвідки; б) до вбивства причетні американські чинники; в) вбивцю слід шукати в близькому оточенні жертви; г) С. Бандера покінчив життя самогубством [382, с. 68].

Так, Д. Веденев та Г. Биструхін на підставі радянських архівних документів стверджують: “...Служба дезінформації ПГУ КДБ СРСР поширювала хибну інформацію про вбивство лідера ЗЧ ОУН за ініціативою міністра в справах біженців ФРН Т. Оберлендера, з яким С. Бандера співпрацював у роки війни” [276, с. 157].

Закиди в бік західнонімецького уряду та розвідки змусили активізуватися німецькі слідчі органи, але одночасно інші дезінформації заводили їх на манівці. Врешті, після року безуспішного слідства німецька прокуратура 8 вересня 1961 р. надіслала до секретаріату ПЗЧ ОУН повідомлення про закриття справи. Версії про причетність до вбивства близького оточення С. Бандери чи його самогубство мали на меті деморалізувати членство ЗЧ ОУН. Їх підсилювала велика кількість організованих анонімок, що вбивцю слід шукати у самому Проводі ЗЧ ОУН. У відповідь на це свої висновки у вересні 1960 р. опублікувала і внутрішня “Комісія для дослідження обставин смерті Провідника ОУН С. Бандери”. Вона принципово стверджувала, що С. Бандера загинув від отрути в результаті детально спланованого замаху, однак не змогла назвати персональних виконавців. До аналогічних висновків прийшли і запрошені Проводом ЗЧ ОУН англійські детективи [187, с. 37-44, 46; 267; 382, с. 68-69].

12 серпня 1961 р. до Західної Німеччини втік радянський агент Б. Сташинський і добровільно зізнався в тому, що за завданням КДБ здійснив вбивство С. Бандери, а перед тим – Л. Ребета. Хоча з 1 вересня 1961 р. він був поміщений у слідчу в’язницю, але ця інформація залишалася закритою від громадськості. Здобувши її, ПЗЧ ОУН в п’ятницю 17 листопада 1961 р. організував прес-конференцію, на якій вперше озвучив для засобів масової інформації ім’я вбивці С. Бандери. Німецька преса назвала цей день “чорною п’яницею КДБ”. А С. Ленкавський 4 грудня 1961 р. писав у внутрішній інструкції до теренових проводів: “Арешт Сташинського, виявлення, що вбивником є кагебіст, отряс з нас намул ворожих обмов і знищив довкола нас

атмосферу сумнівів і підозрінь, будованих на преріжних версіях ворогів і противників...” [187, с. 55-56; 330, т. 1, с. 319; 382, с. 69].

На Голову ПЗЧ ОУН С. Ленкавського та секретаря Я. Бенцяля ліг відповідальний тягар підготовки до судового процесу. В згаданій інструкції С. Ленкавський детально розпланував пов’язану з ним пропагандистську кампанію ЗЧ ОУН. Вона поділялася на чотири фази. Першою було оперативне реагування на інформацію про арешт Б. Сташинського та його зізнання у вбивстві С. Бандери, а друга пов’язувалася із підготовкою до судового процесу. Її суть полягала у тому, що на зібрані українською громадськістю фонди іноземними мовами (англійською, французькою, німецькою та іспанською) надруковано ряд творів, які розкривали світові очі на злочинну сутність тоталітарного режиму в СРСР: “Російський колоніалізм в Україні”, “Петлюра, Коновалець, Бандера – замордовані Москвою”, “Злочини Хрущова в Україні”, “Концентраційні табори в СРСР”, “Ганьба ХХ-го сторіччя”. Дезінформаційні схеми радянської пропаганди у справі вбивства С. Бандери розкрив і сам С. Ленкавський в аналітичній праці “Совєтсько-московські морди за кордоном і спроби їх маскування – Три провідники українського визвольного руху, замордовані Москвою”, що також була надрукована англійською, французькою, німецькою та іспанською мовами [202; 187, с. 98, 605-614; 330, т. 1, с. 328-343; 203; 55; 382, с. 69]

Судовий процес над Б. Сташинським відбувався 8-15 жовтня 1962 р. в західнонімецькому місті Карльсруге перед вищим судом ФРН – Федеральною Судовою Палатою. З його початком наступила третя фаза пропагандистської кампанії ЗЧ ОУН. “Через сензаційний характер морду весь політичний зміст стане в центрі уваги західного читача. Його зацікавленість на коротку мить спалахне до отрутно-революверових сензацій і позавтру згасне. Нам дуже важно, щоб цей масовий читач при нагоді споживання сензацій проковтнув також непотрібну й нецікаву йому правду про Україну, бо вона залишиться декому в закутку голови”, – писав С. Ленкавський [330, т. 1, с. 320; 382, с. 69].

В Карлсруе з'їхалися представники української громадськості та преси з Німеччини, Великобританії, Франції, Голландії, Канади та США. Для щоденного інформування іноземних політиків та журналістів про особу С. Бандери і українську визвольну справу ПЗЧ ОУН організував роботу чотирьох редакцій (на англійській, німецькій, французькій та українській мовах) вісника “Українська Кореспонденція” із залученням до їх складу 39 осіб, в т. ч. 9 – іноземців. С. Ленкавський та інші представники ПЗЧ ОУН регулярно проводили інтерв'ю та прес-конференції [187, с. 110; 382, с. 69].

Особливо продуктивним в передсудовій пропагандистській підготовці був день 7 жовтня. Тоді “Українське видавництво” з Мюнхену організувало прес-конференцію для впливових західних журналістів. С. Ленкавський, як Голова ПЗЧ ОУН, детально виклав перед ними проблематику національно-визвольної боротьби в Україні. В цей же день його та інших учасників судового процесу до спеціального інтерв'ю запросила інформаційна агенція “Асошіейтед Пресс”. Там він, зокрема, розвинув думку, що західний світ собі ж на шкоду намагається не помічати української проблеми: “Американські політики можуть не розуміти справи, що самостійність України автоматично розв'язала б проблему втручання Советського Союзу в справи Середземного моря, Близького Сходу. Але я ніяк не можу зрозуміти, чому цього не бачать європейські політики? Тому я вважаю, що західня преса, яка має висловити вільну й незалежну думку, стоїть перед великим завданням використати всяку нагоду в цьому процесі, щоб поінформувати публічну опінію світу про його політичне тло” [187, с. 111-114; 382, с. 69-70].

Дні судового процесу минали в напруженій праці С. Ленкавського і групи чільних діячів ЗЧ ОУН, що були задіяні до його оперативного висвітлення. Кожного вечора вони збиралися в готелі перед черговим випуском бюлетенів “Українська кореспонденція” і обговорювали судовий день та напрями і деталі його подачі в пресі. В ці ж вечірні години відбувалися зустрічі з журналістами різних країн світу, що сліdkували за перебігом суду і оперативно інформували свої газети та радіостанції [217, т. 2, с. 129].

Під час зізнань на судовому процесі Б. Сташинський подав ряд політичних проблем у необ'єктивному світлі. Зокрема, він згущеними фарбами змалював українсько-польське протистояння під час Другої світової війни. За роз'ясненнями до українців звернулися іноземні журналісти. Для них ПЗЧ ОУН 10 жовтня 1962 р. організував другу прес-конференцію. С. Ленкавський вияснив перед кореспондентами ряду видань хоч і непростий, але дійсний стан справ у польсько-українських взаєминах. Всупереч суцільному негативу у поданні Б. Сташинського, він навів факти співпраці українських та польських підпільних формувань – контакти УПА з польськими військовими формуваннями Армія Крайова та Вольносьць і Неподлеглосць для координації дій і їхні спільні акції проти радянських спецпідрозділів. Нагадав також, що Генеральний секретаріат УГВР як підпільний повстанський уряд проводив переговори з еміграційним польським урядом в Лондоні, в яких і він сам, перебуваючи в Римі, брав участь у 1945 р. [187, с. 341; 282, с. 177; 382, с. 70].

15 жовтня судовий процес завершився. “Точно у третю річницю з дня смерти Бандери, 15 жовтня 1962 р., вбивник Сташинський вичисляв перед німецьким судом прізвища своїх зверхників, організаторів скритовбивчого морду: Шелєпіна і високих чиновників КГБ в Москві, від яких він одержував накази морду, яким складав звіт про виконання і від яких одержав за це відзначення високим большевицьким орденом”, – писав С. Ленкавський. 19 жовтня 1962 р. суд виніс вирок, в якому звинуватив у вбивстві С. Бандери і Л. Ребета уряд СРСР, а Б. Сташинського визнав виконавцем злочину та покарав на 8 років в'язниці. У цей же день після зачитання вироку ПЗЧ ОУН втретє скликав журналістів західних видань на прес-конференцію і повідомив, що домагатиметься, аби радянський уряд було поставлено перед міжнародний суд в Гаазі. Цією заявою він переходив до четвертої фази запланованої пропагандистської акції [330, т. 1, с. 358; 187, с. 341-342; 382, с. 70].

У жовтні-листопаді 1963 р. відбулася Шоста конференція ЗЧ ОУН. Як і попередню, її було проведено в двох частинах – спочатку на американському континенті, а місяцем пізніше у Європі. При підготовці конференції вперше в

історії ОУН(р) було введено принцип пропорційного представництва – 1 делегат від 20 членів організації. Конференція проаналізувала діяльність ЗЧ ОУН за вісім років і зробила висновок: “...Хоч Організація зазнала великого удару через підступний морд Провідника, то ОУН в цілому не зменшила своєї готовності продовжувати і посилювати визвольну боротьбу до часу, аж поки буде досягнуто її кінцеву мету – здобуття і відновлення Української Самостійної і Соборної Держави”. Цей висновок був і позитивною оцінкою роботи С. Ленкавського на чолі ЗЧ ОУН. На цей час вона діяла у США, Канаді, Аргентині, Австралії, Англії, Франції, Бельгії, Німеччині та Австрії, окремі станиці були у Голландії та Іспанії, існували контакти у країнах Близького Сходу (Сирії, Єгипті, Лівані, Туреччині, Пакистані), Латинської Америки (Бразилії і Парагваї) та Південної Азії (Нова Гвінея і Нова Зеландія) [330, т. 1, с. 365; 199, с. 3, 18; 57, арк. 3-4].

У звітний період до рук радянських спецслужб потрапила група кур’єрів на території Польщі, що поставило під загрозу ряд провідних членів Проводу. Невдовзі у друкарні “Ціцero” вибухнула підкладена бомба. У квітні 1961 р. на вимогу теренових проводів ЗЧ ОУН Канади та Великобританії Провід розглядав питання про обов’язковий виїзд за межі Німеччини С. Ленкавського та Я. Стецька і перенесення Проводу – а в першу чергу підрозділів СБ, К-3, Секретаріату Антибольшевицького блоку народів (АБН) і редакції “Шляху перемоги” – до Великобританії. Наслідки розгляду знайшли своє відображення і в постановах конференції: “Визнати, що боротьба проти явної та засекреченої большевицької, і як також агентури інших комуністично-сателітних держав, дії яких спрямовані на моральне і фізичне знищення провідного активу українських самостійницьких кадрів і на духове обеззброєння і розклад української еміграції – належить до першочергових завдань Організації, як цілості, а Служби Безпеки зокрема”. Поряд з іншим в аналізі було відзначено “особливі заінтересування КГБ особою Голови Проводу ЗЧ ОУН Степаном Ленкавським” [199, с. 56, 61; 53, арк. 1-8; 54, арк. 1, 13; 255].

Кінцеву крапку Шоста конференція поставила і на питанні внутрішньоорганізаційних дискусій та опозиції 1946-1954 рр. Вона постановила визнати правосильними для ОУН тільки ті постанови і рішення керівних органів ОУН в Україні, які були прийняті ще до смерті Р. Шухевича та до ліквідації частини очолюваного ним Проводу ОУН. Натомість відкинуті як незаконні ті пропоновані для ЗЧ ОУН зміни структури, керівного складу та ідейно-політичні напрямні, “які заіснували після ліквідаційних і провокаційних акцій КГБ в Україні, звернених проти керівних органів ОУН у роках 1950-1954”. Ці постанови конференція рекомендувала Четвертому ВЗ ОУН взяти до розгляду та затвердження [349, с. 70; 199, с. 13-14, с. 79].

Окремі постанови конференції стосувалися підготовки до Сьомої конференції ЗЧ ОУН та Четвертого ВЗ ОУН. Останній не скликався вже продовж 20 років. Відповідно до Устрою ОУН право його ініціювати мав Провід ОУН та Політична рада. Однак в умовах підпільної боротьби їх склад було винищено. До того ж, в існуючих обставинах проведення ВЗ в Україні було неможливим, так само як і прибуття за кордон делегатів з України. А ЗЧ ОУН по своєму статусу були тільки закордонною складовою ОУН. В той же час накопичувалися проблеми, повноваження розв’язувати які мав тільки ВЗ ОУН. ОУН постала перед проблемою правово-організаційних основ скликання чергового ВЗ. Принципові підходи до цього питання було вироблено на засіданні проводу 2 квітня 1963 р., а детальний “Проект правно-організаційних основ скликання Четвертого великого збору ОУН” опрацював С. Ленкавський. Він був запропонований Шостій конференції ЗЧ ОУН та прийнятий нею [330, т. 1, с. 376-384; 199, с. 79-80; 56, арк. 2-3].

Як того вимагав Устрій ЗЧ ОУН, Шоста конференція обрала Голову ПЗЧ ОУН і ним став С. Ленкавський. В традиційно “трійкову” Президію Проводу окрім нього ввійшли Я. Стецько-“Орач” та Р. Малащук-“Немирич” [199, с.17].

До важливих ділянок праці С. Ленкавського на посаді Голови ПЗЧ ОУН належала також участь у процесах консолідації українського громадського та політичного життя на еміграції. “Він постійно змагав до здорової консолідації

українських самостійницьких політичних сил для добра визволення українського народу”, – вказував некролог [259].

Вже відразу після закінчення Другої світової війни у Європі утворився Координаційний осередок українських громадських центральних установ (КОУГЦУ). Його керівний склад перебував під безпосереднім впливом ЗЧ ОУН. В цей же час в інших частинах світу також постали аналогічні координаційні утворення: в США – Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) та Українська Американська координаційна Рада (УАКР), в Канаді – Комітет Українців Канади (КУК) тощо. Вони ж об’єдналися в Панамериканську Українську Конференцію (ПАУК). 9-11 грудня 1950 р. конференція КОУГЦУ в Брюсселі звернулася з пропозицією створити Світовий Конгрес Українців. Тоді вона залишилася без уваги. Аналогічну пропозицію 9-12 липня 1959 р. на своєму Шостому конгресі ухвалив КУК, в 1960 р. з нею на спільній конференції консолідовано виступили УККА і КУК, а згодом ПАУК і було створено Підготовчий комітет. Розпочалися консультації між всіма вказаними об’єднаннями та представництвами українських організацій в Австралії, Бразилії та Аргентині. Процес узгодження позицій був надзвичайно складним і наповнений дискусіями про форму проведення світового форуму українців, його назву, квоти для окремих організацій, списку доповідачів, можливого керівного складу тощо. Декілька разів переносився термін проведення. Не малою мірою ці труднощі були спричинені тим, що практично за кожним громадським об’єднанням, потенційним учасником цього форуму, стояло те чи інше впливове політичне середовище – ЗЧ ОУН, ОУН(м), ОУН(з), УНРада, УРДП – і їхнє конкурентне протистояння переносилася на поле діяльності громадських організацій. Однак в кінцевому результаті було досягнуто порозуміння і Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ) таки відбувся [349, с. 37-38; 103, с. 1-3].

Важлива роль у створенні СКВУ належала С. Ленкавському, як Голові ПЗЧ ОУН. Адже, зважаючи на те, який великий вплив на все громадсько-політичне життя української еміграції мали ЗЧ ОУН, всі консолідаційні

зусилля без урахування їхньої ролі і участі до цього часу завершувалися невисоким практичним результатом. “Якби не ЗЧ ОУН, а точніше – С. Ленкавський, др. Р. Малащук з Канади та Ігнат Білинський з США, то СКВУ не був би створений”, – стверджував С. Мудрик. Він же зазначав, що “у проводі ЗЧ ОУН С. Ленкавський мав труднощі, бо були декілька провідних членів, що не вірили нашим політичним противникам, маючи гіркий досвід з Національною Радою” [349, с. 67; 330, т. 1, с. 42].

Незважаючи на це і під впливом С. Ленкавського ПЗЧ ОУН 9 грудня 1963 р. та 30 червня 1964 р. прийняв рішення “Ставитися до проекту скликання Світового Конгресу Вільних Українців... позитивно”. Ідентично воно було повторене на пленумі керівних органів ЗЧ ОУН 1-5 квітня 1965 р.: “Ми є за скликання Світового Конгресу Вільних Українців”. Заявляючи від імені ПЗЧ ОУН підтримку ідеї скликання СКВУ, С. Ленкавський 12 червня 1964 р. писав у листі до Підготовчого комітету СКВУ: “СКВУ, як загально-українська понадпартійна понадконфесійна маніфестація національної солідарности з Воюючою Україною, повинен би символічно підкреслити, що заклики Шевченка до національної єдності в боротьбі проти ворога знаходять зрозуміння і реалізацію в такій формі, яка є досяжна для українців вільного світу в існуючому укладі політичних поділів” [58, арк. 1; 94, арк. 14, 16].

Перший Світовий Конгрес відбувся 12-19 листопада 1967 р. в Нью-Йорку. В ньому взяли участь “делегати всіх українських центральних та крайових організацій і установ, ієрархи українських Церков, церковно-релігійні та наукові установи, жіночі, молодечі, студентські, ветеранські, господарсько-фінансові, культурно-мистецькі та професійні і станові об’єднання українського суспільства”. С. Ленкавський брав участь в СКВУ і виголосив промову від імені ЗЧ ОУН та підпілля ОУН в Україні. “Перший раз в історії вільних українців різних політичних і світоглядових переконань, різних віровизнань і різної державної приналежности перемогла ідея національної єдності”, – відмітив він значення першого СКВУ та одночасно розцінив цей факт, “як перший важливий крок на шляху до координації всіх

українців у вільному світі, як передвісник нової української дійсності, як перемогу ідеї національної єдності” [190, с. 214-216].

Досягнення у справі консолідації українського громадського життя на еміграції у формі СКВУ були тим важливішими, що такого ж результату в політичному секторі досягти не вдавалося. Досвід участі в процесі політичної консолідації української еміграції Провід ЗЧ ОУН мав ще від 1948-1950 рр. Тоді в результаті переговорів між різними українськими політичними силами, що ініціювалися Державним центром УНР і велися з 1945 р. по 1948 р., було створено УНРаду. Свою першу сесію вона провела 16 липня 1948 р. у таборі переміщених осіб “Зоммер-Казерне” і делегація ЗЧ ОУН також взяла в ній участь. Однак через відмінність позицій ряду партійних делегацій у питанні визнання провідної ролі ОУН(р) та УГВР в організації національно-визвольної боротьби в Україні, з уваги на намагання представників деяких із партій ідентифікувати націоналізм з фашизмом, через прояви співпраці УНРади з російськими емігрантськими організаціями, недосконалий внутрішній механізм її функціонування тощо ПЗЧ ОУН вирішив 16 травня 1950 р. вийти із її складу [181, с. 77, 326; 334, 369; 345, с. 118].

Перебуваючи на чолі ЗЧ ОУН С. Ленкавський в 1963 р. від імені Проводу знову ініціював ділові зустрічі з президентом УНРади М. Лівицьким. Їх результатом стало пом’якшення напруженості між обома політичними середовищами, що особливо було важливим для УНРади, яка переживала етап гострої кризи. В 1965 р. з аналогічною ініціативою виступив М. Лівицький. Як зазначав учасник зустрічі С. Мудрик, в ній “для М. Лівицького важливішим було питання нашого входу до УНРади, для наших представників — міжпартійна нарада з засудження російського колоніалізму і радянськості” [349, с. 71-72; 93, арк. 1].

Щодо міжпартійної наради, то для ЗЧ ОУН потреба саме такої форми політичної координації диктувалася актуальністю розвінчування явища “культобміну”, як гнучкої форми радянської пропаганди. На думку ПЗЧ ОУН за його допомогою українській еміграції пропонувалося фальшиве бачення

стану справ в Україні, здійснювалися намагання розколоти її на ворогуючі табори і з цією метою в її середовищі інфільтрувалася радянська агентура. Ці дії здійснювалися через такі інституції, як створений у Східному Берліні в 1955 р. “Комітет за повернення на батьківщину” та його газету з аналогічною назвою, з 1960 р. – його наступником “Товариством культурних зв’язків з українцями за кордоном” та газетою “Вісті з України” і їх всесоюзними відповідниками “Советский комитет культурных связей” (створений в 1963 р.) і газетою “Голос родини”. Секретний посібник вищої школи КДБ чітко вказує, що ці інституції спрямовувалися безпосередньо ним та “були легальним прикриттям пропагандистських заходів КДБ”. Отож в питанні т. зв. “культобміну” С. Ленкавський настоював, щоб пропонована міжпартійна нарада зайняла позицію ЗЧ ОУН. Він також пропонував, аби окремою резолюцією нарада визнала уряд УРСР “адміністративним апаратом окупаційного московського режиму”. Адже у цьому питанні ЗЧ ОУН та партії, що входили до УНРади, мали відмінні позиції. Зокрема Д. Андрієвський з ОУН(м) виступав з тезою, що “УССР – це держава, але поневолена”, а представники УРДП відстоювали думку, що українці в комуністичній партії та радянській адміністрації є українськими патріотами [349, с. 72-74; 93, арк. 1-2; 330, т. 2, с. 93-100; 396, с. 204-206].

М. Лівицький був більше зацікавлений у залученні ЗЧ ОУН до УНРади, яка перебувала в стані затяжної внутрішньої кризи і наділила його повноваженнями прозондувати можливість такого залучення. Для цього її учасники навіть готові були піти на ті зміни внутрішнього устрою, яких раніше вимагала делегація ЗЧ ОУН. Однак, попередній досвід співпраці викликав серед членства ЗЧ ОУН, за висловом С. Ленкавського, “настороженість і нехіль наново ревідувати тодішню постановку”, а питання вимагало ширшого внутрішнього обговорення [349, с. 74-75; 93, арк. 2-3].

В подальшому контакти між С. Ленкавським та А. Лівицьким набрали регулярного характеру. Як різниця підходів до ряду принципових питань, так і неоднозначність ставлення всередині ЗЧ ОУН до консолідації з УНРадою не

дозволили досягнути бажаного результату. Однак Провід ЗЧ ОУН визнавав, що УНРада координує діяльність ряду політичних партій, погоджувався підтримувати з нею інформаційний контакт та сприяв налагодженню порозуміння в українській громаді на еміграції [349, с. 73-74].

В контексті стосунків з УНРадою окреме місце займають контакти ПЗЧ ОУН з її окремими партіями-членами, а зокрема з ОУН(м). Початкові спроби до їх налагодження відносяться ще до перших повоєнних років, однак реально вони почали здійснюватися лише від грудня 1947 – січня 1948 р. та регулярно тривали до кінця 1950-х років, не привівши проте до вагомих результатів у справі порозуміння. Успішнішими контакти виявилися при підготовці до вшанування пам'яті першого Провідника ОУН Є. Коновальця в 20-у річницю з дня його загибелі. Для цього провідні діячі всіх трьох ОУН зібралися в Роттердамі. “Вшанування Євгена Коновальця вийшло імпозантно: на могилі промовляли Степан Бандера і Дарія Ребет, а на Академії Андрій Мельник. Було багато нашого членства, головню з європейських країн (Бельгія, Англія, Німеччина, Франція), багато організаційних прапорів і вінків, головний вінок від Проводу ОУН несли в поході на цвинтарі С. Ленкавський і я, за ним ішов Степан Бандера”, – згадував Р. Малащук [349, с. 12; 198, с. 24; 217, т. 2, с. 28].

Можливо, перші успіхи на шляху до порозуміння націоналістичних організацій, що колись становили єдине ціле, могли б розвинутися до значнішого результату. Однак невдовзі було вбито С. Бандеру, контакти загальмувалися і деякий час в діяльності ЗЧ ОУН домінували інші пріоритети. Контакти були відновлені С. Ленкавським, як Головою ПЗЧ ОУН. Йому їх легше було здійснювати, бо попри зятятість протистояння між “мельниківцями” та “бандерівцями”, він серед перших користувався настільки ж високим авторитетом, як і серед своїх однодумців. Свідченням цього є те, як про С. Ленкавського писав відомий своєю публіцистичною непримиренністю до ОУН(р) З. Книш: “Я знав його як людину абсолютно чесну і глибоко ідейну. За те його поважав” [211, с. 41].

В тих розмовах незмінно брали участь з одного боку чільні члени Проводу ОУН(м) О. Бойдуник та Я. Маковецький, а з другого – С. Ленкавський і секретар ПЗЧ ОУН Я. Бенцаль. Вони хоч і не давали практичних консолідаційних наслідків, однак значно пом'якшували взаємовідносини, а зокрема полеміку в пресі. Як характеризував одну з таких розмов 25 серпня 1967 р. С. Ленкавський: “Нам не відповідала їхня концепція – шукати наперед вирівнювання ідеологічно-програмних проблем; їм довгий час не відповідала наша концепція – вихідною базою вважати шукання можливостей спільної практичної політики по відношенню до ворога на закордонному, внутрішньо-громадському і молодіжному відтинках” [349, с. 78].

В кінцевому підсумку на еміграції так і не було створено єдиного політичного координуючого центру. “Довгорічна протибольшевицька боротьба не вгавала і це давало великий політичний капітал видвигнути справу визвольної боротьби нашого народу перед світом, який українською проблемою не цікавився, і добиватися для неї визнання, піддержки, допомоги... В силу різnorodного партійного зрізничкування створити одноцілий фронт солідарности і співпраці для справ найголовнішого значення для нації не вдалося”, – з жалем константував С. Ленкавський. Хоча, сам він до цього докладав максимум можливих зусиль [330, т. 1, с. 357].

Складним для С. Ленкавського виявився другий період його перебування на посаді Голови Проводу ЗЧ ОУН. В процесі підготовки до Четвертого ВЗ ОУН і на ґрунті міжособистісної конкуренції в ньому загострилися персональні непорозуміння. З тривогою про факт нагнітання навколо С. Ленкавського негативної ситуації константує в листі до нього близький товариш і колишній співробітник по РПС А. Микулин. В знак протесту проти таких тенденцій Р. Четвертинський залишив посаду головного редактора “Шляху перемоги”. “Незрозумілі для мене, як члена організації, виступи деяких членів Проводу ЗЧ проти інших друзів з Мюнхена, а передовсім неприпустимі їхні нападки на Голову Проводу ЗЧ д. Маркевича (С. Ленкавського – О. С.)”, – пише він в листі до ПЗЧ ОУН, аргументуючи свій

вчинок. Аналогічний крок здійснив і член Проводу “Всеволод”. Доступні сьогодні видання вказують на вплив радянських спецслужб у роздмухуванні конфліктів такого роду [65, № 3, арк. 1; 67-68; 396, с. 212-213].

Значних ускладнень завдала С. Ленкавському справа С. Джугала, що був його близьким співробітником по референтурі К-3 і навіть деякий час проживав в одному з ним помешканні та виконував роль охоронця. В кінці 1965 р. на початку 1966 р. він зник у м. Зальцбургу (Австрія). СБ ЗЧ ОУН було відомо, що з 1958 р. ним посилено цікавилася агентура радянських спецслужб, використовуючи при його “розробці” факт перебування на території СРСР дружини з трьома дітьми. Відразу ж було висловлено припущення, що С. Джугало вивезений в СРСР і може виступити в пресі як “добровільний поверненець” та “розвінчувач діяльності буржуазних націоналістів”. Невдовзі передбачення здійснилися і в квітні 1966 р. КДБ під прикриттям “Товариства культурних зв’язків” організував широку прес-конференцію у Києві. За фактом спільної участі в ній англійська газета “Ковентрі Івнінг Телеграф” висловила переконання, що участь у викраденні С. Джугала брав І. Белянін, відомий по справі вбивства Л. Троцького. Деяко пізніше КДБ від імені С. Джугала організував видання брошури “За лаштунками вертепу ЗЧ ОУН”, чимало сторінок якої спрямовані персонально проти С. Ленкавського [254; 265-266; 589; 276, с. 169-170].

Очевидно, що прес-конференція С. Джугала мала пропагандистський ефект, але небезпека полягала в тому, що він володів конфіденційною інформацією, яка тепер стала надбанням КДБ. Хоча оперативно було вжито всіх можливих превентивних заходів до її нейтралізації, але для дослідження “справи Джугала” створено спеціальну комісію Головного суду ЗЧ ОУН, а факт його колишньої наближеності до С. Ленкавського був використаний опонентами останнього з метою послаблення його позицій напередодні Четвертого ВЗ ОУН. Ці та інші проблеми внутрішньоорганізаційні характеру підірвали не таке вже й міцне здоров’я С. Ленкавського і він на деякий час потрапив до лікарні [60; 61, арк. 2-3].

Непорозуміння в Проводі ЗЧ ОУН ускладнювали підготовку до наступних організаційних форумів. Як свідчать протоколи керівних органів, ще в 1966 р. стояло питання про недоцільність проведення Сьомої конференції напередодні Четвертого ВЗ, який попередньо планувався на весну 1967 р. В той же час в Проводі ЗЧ ОУН не було однозначної думки стосовно вирішення основної організаційної проблеми цього ВЗ – чи ЗЧ ОУН однозначно трансформуються в єдину цілісну ОУН, а чи й надалі існуватимуть в якості її складової частини. А з неї логічно випливала й проблема взаємовідносин двох проводів, що практично діятимуть в одній територіальній площині [61, арк. 1].

У кінцевому підсумку Сьома конференція відбулася у 1968 р. Нею завершилася історія ЗЧ ОУН, як окремої формації у складі ОУН(р). Протягом 1963-1968 рр. С. Ленкавський був її останнім Головою і час його керівництва – це час виваженої і глибоко-інтелектуальної політики. “Від смерти Бандери до 1968 року ОУНб очолював Степан Ленкавський. На тому періоді видна печать вдачі провідника – зрівноваженої, неавантюристичної”, – характеризував цей період в історії ЗЧ ОУН її принциповий опонент П. Балеї [271, с. 278].

Днем пізніше за участі майже 200 делегатів розпочав свою роботу Четвертий ВЗ ОУН. За встановленою практикою обидва форуми пройшли у двох частинах – за океаном та в Європі. Збір спільно відкрили члени Президії Проводу ЗЧ ОУН С. Ленкавський, Я. Стецько, та Р. Малащук і передали керівництво обраній президії. “Збір був дбайливо підготований. Предсідником в Європі обрано Г. Драбата, в Канаді – В. Безхлібника”, – згадував Р. Малащук. В процесі підготовки та проведення ВЗ важлива роль належала С. Ленкавському – як чинному голові ЗЧ ОУН, так і відповідальному за тему “Завдання ОУН в Україні під сучасну пору”. Аналіз архівних матеріалів вказує, що він вирішально впливав і на формування ідеологічних постанов ВЗ [217, т. 2, с. 131; 198, т. 1, с. 3, 30-31, 239].

Під час проведення ВЗ було обрано нового Голову та склад Проводу ОУН(р). За твердженнями Р. Малащука: “Було дві кандидатури на голову Проводу всієї ОУН – Ярослав Стецько і Степан Ленкавський, якого

кандидатуру видвигнула велика кількість делегатів щойно на другій частині Збору в Канаді”. В той же час інші сучасники вказують, що з уваги на погіршення стану здоров’я С. Ленкавський добровільно відмовився кандидувати на найвищий керівний пост в ОУН. Цілком можливо, що ініціатива по його висуванню на заокеанській частині ВЗ здійснювалася з великої пошани до нього членства ОУН на американському континенті та всупереч його власному бажанню [217, т. 2, с. 131; 175, с. 291; 172, арк. 8].

В кінцевому підсумку, Четвертий ВЗ обрав головою ОУН Я. Стецька, який до того часу у проводі ЗЧ ОУН відповідав за зовнішню політику. “Обі частини збору ще обрали до проводу чотирьох, з тими самими компетенціями, що мала трійка, обрана VI Конференцією ЗЧ ОУН в 1963 році. Тепер це були: Степан Ленкавський, Роман Малащук, Осип Тюшка, Лев Футала”, – писав Р. Малащук. Отож С. Ленкавський ввійшов до складу новообраної і розширеної Президії (“п’ятірки”) Проводу ОУН(р) [349, т. 2, с. 131].

На роль С. Ленкавського в ОУН 1970-х років друковані джерела вказують дуже скупі – після 1968 р. був “обраним членом Проводу революційної ОУН”, “далі був у Проводі пропагандивним референтом і працював до останніх днів свого життя”, “сповнював різні організаційні функції і завдання”. М. Климишин вважав, що після обрання Я. Стецька головою Проводу ОУН С. Ленкавський і надалі був “перший по ньому”. Незважаючи на прогресуюче погіршення стану здоров’я, С. Ленкавський продовжував активно впливати на внутрішньорганізаційні процеси [262, с.10; 175, с. 291; 172, арк. 8; 243, с. 417; 244, с. 1206; 176, с. 1017].

Одиним із найвагоміших досягнень С. Ленкавського у ролі референта пропаганди Проводу ОУН була організація т. зв. “Олімпійської акції ОУН”. Олімпіада, що відбувалася у Мюнхені з 26 серпня по 12 вересня 1971 р., була чудовою нагодою для ОУН пропагувати українську визвольну концепцію, свою діяльність та критикувати радянський політичний устрій. З цією метою було створено Керівний осередок олімпійської акції (КООА), до складу якого увійшли понад 100 осіб, що були змобілізовані із США, Канади, Великої

Британії, Франції, Бельгії, Німеччини. Свої заходи КООА проводив у двох основних напрямках: 1. пропаганда з розрахунку на представників України та інших поневолених народів СРСР у складі радянської команди; 2. пропаганда серед учасників з інших країн світу. Відповідно, учасники КООА поділялися на такі основні групи: 1. група “дії під кутом краю”; 2. група зовнішньо-пропагандистської акції; 3. розвідувальна група; 4. група для спецзавдань. Під час Олімпіади було розповсюджено понад 100 тис. листівок німецькою, англійською, французькою, іспанською, російською та українською мовами і цілий ряд спеціальних видань: збірник статей “Неосталінська хвиля московського терору в Україні”; твори В. Мороза – “Замість останнього слова”, “Серед снігів”, “Репортаж із заповідника ім. Берії”; “Хроніка спротиву”, Є. Сверстюка “Іван Котляревський сміється”; М. Брайчевського “Приєднання чи воз’єднання”, “Марення русских патріотів”; окремий випуск “Українського вісника”; спеціальне подвійне число газети “Шлях перемоги” тощо. Поширюючи цю пропагандистську літературу, члени КООА діяли витонченими методами: масово розбирали радянську пропагандистську літературу, а потім знову повертали її на розкладки з вкладеними націоналістичними матеріалами, зустрічали учасників Олімпіади на вокзалах і в аеропортах та роздавали їм пропагандистські матеріали, висилали їх на адреси радянських спортсменів до місця проживання в олімпійському містечку та розповсюджували поміж журналістами у прес-центрі. Вони також масово поширювали наліпки та олімпійську символіку з українськими національними відзнаками, організували виступи українських художніх колективів у місті, під час відвідання радянською делегацією концтабору Дахау організували демонстративне покладання вінків у пам’ять закатованих в німецьких і радянських концтаборах українців. Олімпійська акція мала великий міжнародний резонанс і тільки “жидівська трагедія, яка розігралася в олімпійському парку, була причиною, чому фінальні акорди акції ...не мали грізного гомону”. Наскільки серйозно С. Ленкавський ставився до підготовки

акції, свідчить один із його записників, заповнений детальним описом українських спортсменів тренерів та їхніх досягнень [47, № 33; 99].

Аналіз архіву С. Ленкавського вказує, що окрім Референтури пропаганди він і надалі опікувався тими ділянками праці, в яких мав великі знання і досвід, а зокрема комплексом справ, пов'язаних з Україною та з аналізом внутрішнього і міжнародного становища СРСР. Ряд виявлених в його архіві документів вказують, що С. Ленкавський під псевдонімом “Середюк” займався такою “спеціальною” ділянкою праці в Проводі ОУН, як напрацювання та утримування контактів з Україною [72; 73].

Великий масив матеріалів із його архіву вказує, що від 1964 по 1973 р. через С. Ленкавського проходила організація зв'язку Проводу ЗЧ ОУН (а потім ОУН(р)) з підпільною групою львівської технічної інтелігенції, яку представляв науковець Й. Т. З. (“Всеволод Карпат”, “Владислав Кльоц”, “Ян Кльоц”, “Кузьма Дасів”, “Владислав Йоркстас”, “Леон Йоркстас”, “Ян Йоркстас”, “Натан Йоркстас”, “Михайло Йоркстас”). Він регулярно і з різних міст Галичини (Львів, Борислав, Самбір) через реальних адресатів за кордоном (Діну Таскані, В. Кухтина, В. Павловича, Ю. Ольшаницького, Д. Миго, П. Бассараба, І. Дасіва) надсилав легальною поштою для Проводу ЗЧ ОУН різнопланову зашифровану інформацію про ситуацію в Україні [82].

Серед найцікавіших повідомлень можна виокремити такі: бунт селян с. Тухолька проти закриття церкви; відкриття пам'ятника Шевченку у с. Шешори зі співом гімну “Ще не вмерла Україна” та пісні “Не пора”; колядування на святвечір 1967 р. біля ялинки у Львові; переслідування львівських студентів за відвідання г. Маківка у травні 1967 р.; самоспалення В. Макуха у Києві на знак протесту проти русифікації у листопаді 1968 р.; поява антирадянських листівок у смт. Жаб'єму (сучасне смт. Верховина) під час святкування 50-річчя СРСР; суд над І. Дзюбою; переслідування поетів Б. Антоненка-Давидовича та І. Драча; арешти – В. Чорновола, єпископа Величківського, М. Меленя, З. Красівського, лікаря Корольчука, вчителя Пастуха, В. Дяка; вихід з табору сина Р. Шухевича; викриття та арешти –

юнацької організації у фабрично-заводському училищі на Львівському інструментальному заводі, організації “Український рух опору”, організації “Український національний фронт” у 1967 р., студентської організації у Львівському політехнічному інституті зимою 1968-69 рр.; пропагандистська підготовка до війни з Китаєм та до введення радянських військ у Чехословаччину і просування військ до ЧССР та мобілізація серед цивільного населення у 1968 р. тощо. Для підтримки зв’язку з ним задіявалися кадрові контакти ЗЧ ОУН в Польщі та Чехословаччині, використовувалися мистецькі фестивалі в цих країнах [82; 83].

Особливий інтерес для дослідника становить переписка відомого єврейського політв’язня та громадського діяча А. Шифріна із С. Ленкавським. Із неї випливає, що вони погоджували конспіративні контакти представників обох сторін у Москві, відпрацювання каналів передачі та отримання інформації з СРСР, про співпрацю між українськими та єврейськими політичними в’язнями в радянських таборах, узгоджували позиції представників сторін по єврейському питанню на Антикомуністичному конгресі, що відбувався 8 квітня 1974 р. у Вашингтоні (США) тощо. На підставі свідчень новоприбулих з СРСР емігрантів-євреїв А. Шифрін інформував С. Ленкавського про прояви українського націоналізму в СРСР (зокрема про заворушення студентів у Києві та Одесі), становище і поведінку українських політв’язнів у радянських тюрмах і концтаборах та попереджав про викритих агентів КДБ [74].

Окрім того, листи Ізраїльської національної секції міжнародної правозахисної організації “Міжнародна амністія” (Amnesty internacional. Israel nacional sektion) до С. Ленкавського свідчать про їх регулярну співпрацю, а зокрема з Центром дослідження пенітенціарної системи в СРСР (Research Centre of the Penitentiary System of the USSR) та в реалізації “Плану протесту проти дискримінації, жорстокості і тортур” [75; 76].

Інструкція Голови Проводу ОУН(р) Я. Стецька щодо контактів із єврейськими колами вказує, що така співпраця носила регулярний характер, базувалася на принципах взаємної поваги і взаємної політичної вигоди та

здійснювалася у двох основних ділянках: 1) взаємна допомога політв'язням в радянських тюрмах та концтаборах; 2) спільна боротьба проти російського імперіалізму у зовнішньополітичній ділянці. “Ми за Ізраїльську державу, якщо жиди за УССД. ...Преса Ізраїлю повинна вміщати прихильні нотатки і статті про Україну і її боротьбу. Ми робитимемо це в нашій пресі і пресі чужомовній, в наших виданнях англomовних й інших”, – писав Я. Стецько, наводячи приклади конкретної співпраці (спільні акції у Вінніпезі, Нью-Йорку і Торонто, факти оборони євреїв з боку УПА і митрополита А. Шептицького та вихід книги єврейського автора Дероша на захист С. Петлюри тощо) [62].

Порівняльний аналіз листів А. Шифріна та інструкції Я. Стецька свідчить, що співпраця між ним та С. Ленкавським здійснювалася саме на таких принципах і у вказаній площині. Наведені документи дозволяють зробити висновок про тісну і взаємовигідну співпрацю українських та єврейських націоналістичних кіл в еміграції. Їх згуртував спільний ворог, бо Москва в однаковій мірі поборювала як український націоналізм так, за влучним висловом В. Даниленка, стала “епіцентром боротьби з єврейським націоналізмом”. Ці факти заперечують пропагандистські звинувачення в антисемітизмі як ОУН загалом, так і С. Ленкавського зокрема [284, с. 744].

В 70-х роках С. Ленкавський багато уваги приділяв справі захисту українських політв'язнів. Він систематично вивчав умови утримування політв'язнів в СРСР і засобів та способів терору над ними, місце психіатричних закладів в каральній системі радянського режиму. В його розпорядженні були передані з радянських концтаборів аудіоплівки із свідченнями в'язнів (зокрема, В. Чорновола, В. Стуса, Пенсона). С. Ленкавський вів детальну картотеку про політичні процеси та політичних в'язнів в СРСР (можна припустити, що готував відповідний довідник), регулярно готував публікації відповідного змісту в газету “Шляху перемоги” [330, т. 2, с. 383-408; Додаток А, № 68].

В 1974 р. відбувся П'ятий ВЗ ОУН – останній, в якому брав участь С. Ленкавський. За дорученням проводу від 15-16 грудня 1973 р. він відповідав

за підготовку матеріалів “Аналіза внутрішньої ситуації та розвиткових процесів в Україні і в московській імперії” та „Аналіза фронту ворога і стратегічно-політичний план протидії ворогові в Україні й на чужині”. Доручення містило вимогу: “Кожна тема повина бути опрацьована в сконденсованій, аргументованій формі, а наприкінці має мати висновки, що послужать як матеріал для постанов ВЗ”. Машинописні матеріали цього ВЗ, що зберігаються в архіві С. Ленкавського, з його особистими змістовними виправленнями, є додатковим підтвердженням його активної участі у підготовці постанов. Він був безпосереднім автором частини із них, а зокрема розділу “Провідні ідеї сучасних культурних процесів України”. М. Климишин вказує на те, що С. Ленкавський “уклав велику працю в підготуванні IV I V Великих Зборів ОУН” [330, т. 1, с. 483, 500; 191, с. 1, 236-264; 63; 244, с. 1207].

В аналізованому періоді плідною ділянкою праці С. Ленкавського і яскравим вираженням редакторської грані його таланту була його участь у підготовці ряду фундаментальних книжкових видань. До таких, зокрема, належить т. 1. “Нарису історії ОУН” П. Мірчука. Вперше ідея підготовки цього видання відноситься до грудня 1957 р. Тоді між автором та Головою ПЗЧ ОУН С. Бандерою у присутності С. Ленкавського і Г. Васьковича було укладено усний договір. Вчергове сторони, тобто П. Мірчук і очолюваний С. Ленкавським ПЗЧ ОУН, повернулися до цього питання вже після смерті С. Бандери в 1960 р. та підписали 2 липня цього року письмову угоду про підготовку і видання “Нарису історії ОУН”. На той час автор подав машинопис твору, що охоплював період історії ОУН від 1929 р. і до смерті С. Бандери та складав 771 сторінку тексту [163].

4 квітня 1961 р. питання знову розглядалося на засіданні ПЗЧ ОУН в контексті аналізу стану організаційних справ на терені США. С. Ленкавський запропонував прискорити видання першого тому “Історії ОУН” П. Мірчука “з уваги на брак вишільних матеріалів у США”. Однак при цьому застерігався умовою, що автор повинен врахувати зауваження до написаного. Воно, очевидно, пролунало тому, що П. Мірчук з такими зауваженнями не

погоджувався. Хоча, відповідно до укладеної угоди, всі права власності на твір переходили до редакції Бібліотеки українського підпільника (БУП), а автор зобов'язувався внести зміни, подані через Провід ЗЧ ОУН “компетентними рецензентами”. С. Ленкавський також запропонував допомогти авторові зі збором відповідних ілюстрацій і залучити кошти на видання, звернувшись за позикою до Визвольного Фонду ім. С. Бандери. В свою чергу член Проводу “Лісовський” подав пропозицію хронологічно обмежити перший том “Історії ОУН” початком Другої світової війни. На цьому засіданні прийнято коротке і остаточне рішення: “Братися за видання “Історії ОУН” [52, арк 6].

Однак і в 1961 р. праця не була надрукована. Інформацію про стан справ із її виданням дає протокол засідання Проводу від 28-29 липня 1966 р. З нього стає відомо, що “Історія ОУН” вже перебувала на етапі друкарського набору, її передбачуваний загальний обсяг 600 сторінок і третина його вже складена. Хронологічно праця обмежена до 1939 р., а для опрацювання другого тому Провід пропонував залучити до співавторства історика Л. Шанковського, який “найкраще знає матеріал про визвольні дії в часі Другої світової війни, особливо про похідні групи і УПА” [59, арк. 4].

Перший том “Нарису історії ОУН” побачив світ тільки в 1968 р. Як вказувала передмова, до цього спричинилися цілком зрозумілі в еміграційних умовах труднощі “в здобутті джерельних і об’єктивних матеріалів про конкретні дії підпільної організації”. Окрім того, як впливає із документів, непросто вибудовувалися і взаємини видавництва та автора. Оскільки однією із умов підписаного договору визначалося, що “реченець друкування буде встановлений після того, коли текст рукопису буде в бездоганній формі”, то ПЗЧ ОУН доклав максимальних зусиль, аби до такої форми його довести. За остаточне редагування взявся сам С. Ленкавський, що був засновником ОУН і досконало знався на її історії. Чорнові матеріали праці та порівняльний аналіз її тексту із текстом другого тому, що збереглися в архіві С. Ленкавського, свідчать, наскільки багато праці він вклав у це видання і наскільки вагомо його

удосконалив. Характерно, що сучасники, посилаючись на працю, деколи не згадували автора, але тим не менше вказували “під редакцією Ст. Ленкавського” [347, с. 9; 163, арк. 2; 84; 248, с. 63].

Архівні матеріали вказують, що С. Ленкавський до останніх років свого життя продовжував займатися підготовкою видання другого тому “Нарису історії ОУН” П. Мірчука. Свідченням цього є його переписка з архієпископом кир І. Бучком, який подав уточнення щодо негативного відношення ОУН до свята “Українська молодь Христові” в 1933 р. і воно за поданням С. Ленкавського друкувалося в газеті “Шлях перемоги”. Зрештою, саме в архіві С. Ленкавського дисертант виявив матеріали другого тому “Нарису історії ОУН” П. Мірчука [84; 69; 330, т. 1, с. 413-422].

Вагома участь С. Ленкавського є у підготовці та виданні іншого масштабного проекту з історії українського націоналізму – фундаментального збірника “Коновалець і його доба”. Ідея його видання виникла у 1957-1958 рр. в рамках підготовки і відзначення 20-ї річниці з дня загибелі засновника і першого Провідника ОУН Є. Коновальця. Однак справа виявилася складною для реалізації. А тому 18 березня 1958 р. “Комітетом для відзначення в Роттердамі 20-річчя смерти сл. п. полк. Євгена Коновальця” було створено “Комісію для дослідів життя і діяльності полк. Є. Коновальця”. Вона, в свою чергу, 20 березня 1958 р. розробила статут організації “Фундація для дослідів життя і діяльності полковника Євгена Коновальця”, яка вперше зібралася аж 12 травня 1961 р. С. Ленкавський від початку заснування цієї громадської організації входив до складу її Контрольної комісії [88; 89; 164; 165; 299, с. 8].

Окрім науково-дослідної праці, Фундація здійснювала цілу систему заходів – святкові засідання, широкі громадські відзначення річниць загибелі Є. Коновальця у 1963, 1968 та 1973 рр. тощо. Та головним напрямком її діяльності було формування авторського колективу й підбір матеріалів до збірника. Як виявилось, в одному і в іншому випадку відчувався великий брак. “До нас про Є. Коновальця писано принагідні (до річниць смерти) статті, брошури, в яких багато щирого настрою, політичної пропаганди, гльорифікації

Полковника, зате мало було спокійних, вдумливих оцінок, а ще менше фактичних даних”, – писав голова Фундації і Редакційної колегії збірника О. Бойко. Щодо потенційних авторів, то, для прикладу, за два перших роки на 80 письмових звернень прийшло тільки 6 “ділових відповідей”. Для ширшої громадської активізації Фундація провела 5 наукових конференцій, на яких було обговорено 19 доповідей, що мали ввійти до збірника. Безумовно, що до організації всіх цих заходів був причетний і С. Ленкавський [299, с. 8-9].

Справа збору матеріалів до збірника активізувалася в 1963 р. У відповідь на 274 листи до кінця 1963 р. редакція отримала тільки 12 підготовлених для друку статей. Такий лист, надісланий С. Ленкавському 6 березня 1963 р., зберігся у його архіві. Від імені редакції збірника редактор М. Борис запрошував діяча до висвітлення т. зв. “п’ятого періоду” в житті і діяльності Є. Коновальця. Як це впливає із додатку до листа “Інформація і побажання до шановних авторів збірника”, С. Ленкавський мав би підготовувати статтю про історію ОУН в період “діяльності на рідних землях”. Таке прохання і визначення теми були цілком закономірними, адже С. Ленкавський залишався одним із небагатьох живих засновників ОУН. По визначеній темі він підготував статтю “Націоналістичний рух на західноукраїнських землях та 1-ий Конгрес”, яка ввійшла до збірника [299, с. 9; 66; 85].

У 1964 р. для опрацювання поданих статей Фундації вже довелося сформувати редакційну колегію на чолі з Ю. Бойком. Вона працювала на громадських засадах і найбільший тягар редакційної праці в ній ліг на М. Бориса та С. Ленкавського, який змінив його після смерті у 1968 р. Ю. Бойко відзначав: “Цим нашим колегам завдячуємо ми виконання лев’ячої частини праці”. В роботі редакційної колегії було практиковано письмове “перехресне” рецензування поданих до збірника статей. Одним із тих, хто найбільше залучався до цієї праці, був С. Ленкавський, а поряд із ним І. Жегуць, В. Стахів, І. Майстренко, О. Навроцький, Я. Гайвас, М. Селешко. В архіві С. Ленкавського збереглися його рецензії на праці О. Зінкевича, Д. Ребет, Д. Квітковського, Д. Герчанівського, П. Задорецького,

Д. Андрієвського, Б. Вітошинського, Є. Врецьони, О. Бойдуника. До речі, деякі з них, як от нарис Б. Вітошинського “ОУН в Перемищині в 30-х роках”, до збірника не потрапили. В свою чергу, рецензії на працю С. Ленкавського подали Я. Гайвас, І. Жегуць і О. Бойдуник. Наявність цих матеріалів в архіві та їх аналіз підтверджує висновок Ю. Бойка про великий редакторський внесок С. Ленкавського до підготовки збірника [299, с. 9-10; 330, т. 1, с. 446-453].

Вагомою виявилася участь С. Ленкавського і на завершальній стадії технічної підготовки та друку збірника. Зокрема, на його відповідальність випало “припилювання технічного боку коректури у друкові” та здійснення контактів між Управою Фундації, редколегією та друкарнею “Ціцero”, яку на конкурсній основі було обрано для розміщення замовлення друку. Врешті, у 1974 р. збірник обсягом майже тисяча сто сторінок був виданий. Він став результатом 15-річної напруженої праці порівняно невеликого кола людей, яке залучило до сфери його створення широкий громадський загал. “В нашій духовній житті на чужині ніколи ще не було, за винятком Енциклопедії Українознавства, такого тривалого духового зусилля, навколо якого зосередилася увага настільки чисельного кола людей різних світоглядів, темпераментів, політичних програм тощо”, – писав Ю. Бойко. Таким чином, найплідніше участь С. Ленкавського у підготовці збірника “Євген Коновалець та його доба”, припадає на період 1968-1974 рр [299, с. 11].

На ці роки припадає редагування С. Ленкавським ще одного фундаментального історичного твору у 2 томах – “Історії України” Н. Полонської-Василенко. Ідея його видання відноситься ще до 1958 р., коли голова Центрального представництва української еміграції в Німеччині (ЦПУЕН) Я. Бенцаль звернувся до німецького міністерства освіти з протестом проти русофільських тенденцій при викладанні історії Східної Європи у навчальних закладах Німеччини. Представники міністерства зіслалися на відсутність відповідних наукових праць і запропонували українцям їх підготувати. М. Зеров порекомендував Я. Бенцалю, що був одночасно членом ПЗЧ ОУН, звернутися до Н. Полонської-Василенко. В кінцевому підсумку між

нею та “Українським видавництвом” у Мюнхені і Видавництвом “Вісника” в Нью-Йорку було підписано угоду, відповідно до якої авторка мала в лютому 1961 р. передати до набору в друкарню першу частину “Історії України”, а М. Зеров погодився здійснити літературне редагування. Однак спочатку смерть чоловіка Н. Полонської-Василенко у 1961 р., а потім і смерть М. Зерова у 1963 р. відсунули реалізацію проекту аж до 1969 р. Після того літературну редакцію погодився здійснити В. Давиденко з м. Нью-Йорка, а загальну редакцію праці взяв на себе С. Ленкавський [365, т. 1, с. 591].

В еміграційних умовах видати таку книгу було непросто і, перш за все, з точки зору фінансового забезпечення. В той час, коли налагодився процес редагування, виникли фінансові труднощі. Спочатку від підписаної угоди відмовилося видавництво “Вісника”, а потім на грані банкрутства опинилася друкарня “Ціцero”, що становила з “Українським видавництвом” єдиний комплекс. Закономірно, що 80-річна авторка переймалася тим, аби ще за життя побачити твір. Перший том майже 600-сторінкової праці вийшов у 1972 р. – тоді, коли Н. Полонська-Василенко відзначила своє 88-річчя. На той час фінансовий стан “Українського видавництва” покращав, а додаткові кошти через Дослідний Інститут “Студіум” (м. Торонто, Канада) – установи, що також перебувала в системі “фасадних структур” ОУН(р) в еміграції – були залучені з Фонду визвольної боротьби ім. С. Бандери. На такі ж “труднощі і перешкоди, зв’язані з наявними умовами видавничої справи на чужині” нарікало “Українське видавництво” і при виданні другого тому “Історії України” у 1976 р. Цього разу фінансову підтримку йому запропонував УВУ. Н. Полонська-Василенко померла у 1973 р., а отже виходу другого тому праці вже не побачила [365, т. 1, с. 590-591, т. 2, с. 4].

С. Ленкавський не тільки здійснював загальну редакцію твору, але й забезпечував весь організаційний процес, пов’язаний з його виданням. Як вказують архівні матеріали, він постійно контактував з Н. Полонською-Василенко, контролював складний процес літературного редагування (з уваги, що В. Давиденко мешкав у м. Нью-Йорку), займався пошуком фінансових

партнерів, залучив до справи видання ширше коло науковців і через них добивався, аби праця була видана від імені Гарвардського університету, мала міжнародний бібліотечний номер тощо. З уваги на викладене, дисертант вважає несправедливими звинувачення дослідника В. Ульяновського, висловлені в бік ОУН(р) та персонально С. Ленкавського, у нібито штучному затягуванні видання праці [70; 71; 391, с. LXXXIV-LXXXVII].

Редактором ряду видавничих проєктів С. Ленкавський був при підготовці до судового процесу у справі вбивства С. Бандери та після його завершення. Найважливішими з них були книги “Російський колоніалізм в Україні” та “Московські вбивці Бандери перед судом”. Перший з них здійснювався на етапі підготовки до суду з метою пропагандистського впливу на світову громадськість. Майже 450-сторінкова книга була видана англійською та німецькою мовами і розповсюджена поміж європейськими політиками й відіграла важливу роль у тому, що ряд із них виступили із звинуваченнями проти радянського режиму. В цій книзі були надруковані і дві праці С. Ленкавського [202, с. 164-179; 343-360].

За декілька років після закінчення судового процесу було підготовлено і видано збірник документів та матеріалів “Московські вбивці Бандери перед судом”. С. Ленкавський входив до складу редакційної колегії збірника. Книга побачила світ у 1965 р. і в ній була надрукована й аналітична праця С. Ленкавського на вказану тему [187; 330, т. 1, с. 397-400].

У тематичному зв’язку із вказаними книгами стоїть і видання збірника творів С. Бандери “Перспективи української революції”. Вперше питання про написання монографії про С. Бандеру підняв А. Микулин на засіданні ПЗЧ ОУН 28 березня 1961 р.. При його детальнішому розгляді С. Ленкавський запропонував, щоби праця про С. Бандеру складалася з двох томів: перший – монографія про життя і діяльність провідника ОУН; другий – його вибрані твори. Можливими авторами монографії називалися “Лісовський”, Д. Штикало, М. Климишин і Б. Стебельський, а Г. Драбат та “Попівський” залучалися до збору матеріалів [52, арк. 1, 3].

За підготовку збірника творів С. Бандери взявся Д. Чайковський. Однак 3 липня 1972 р. він помер, а його дружина Л. Чайковська підписала угоду з Проводом ОУН(р), що передає напрацювання Д. Чайковського для продовження роботи на збірником. Однією з умов договору вона встановила термін виходу – 31 грудня 1976 р. Завершити підготовку збірника до друку Провід доручив С. Ленкавському. Невідомо, в якому стані готовності він перебрав напрацювання Д. Чайковського, бо архівні матеріали вказують, що справа завершення збірника просувалася нелегко. В листі до С. Ленкавського від 30 червня 1976 р. керівник фінансово-господарського сектора Проводу ОУН(р) Є. Сидоренко висловлював побоювання, що встановлений Л. Чайковською термін закінчується і якщо збірник не вийде до того часу, то вона може розірвати угоду. Однак до кінця книга так і не вийшла. Ми припускаємо, що однією із вагомих причин затримки міг бути поганий стан здоров'я С. Ленкавського. Адже з 1974 р. він різко погіршився, а з 1 липня 1976 р. Провід ОУН(р) встановив для С. Ленкавського постійне пенсійне забезпечення та визначив спеціальну щомісячну доплату за редагування збірника і за співпрацю з газетою “Шлях перемоги”. Лише у 1978 р., вже після смерті С. Ленкавського, збірник творів С. Бандери “Перспективи української революції” вийшов з друку [79; 272; 225, с. 253].

Очевидно, це останнє видання з тих, над якими працював С. Ленкавський і яке побачило світ. Однак, ті ж архівні матеріали дають змогу стверджувати, що надрукований збірник був всього лиш першим томом із запланованих до видання творів С. Бандери, а окрім них до друку готувалася також монографія про нього. “Буду Вам невимовно вдячний, коли зможете поінформувати мене, скільки набрано вже друком монографії С[тепана] Б[андери] і коли остаточно появиться наклад першого тому”, – звертався до С. Ленкавського у вже згаданому листі керівник фінансово-господарського сектора Проводу ОУН(р) Є. Сидоренко. Отож, С. Ленкавський в останні роки свого життя працював не тільки над збірником творів С. Бандери, але й над академічною працею про нього. Очевидно, подальші дослідження закордонних архівів ОУН дозволять

вияснити, чи в даному випадку С. Ленкавський також продовжував розпочату Д. Чайковським працю, а чи здійснював власну ініціативу. Навіть якщо С. Ленкавський редагував монографію, вже написану Д. Чайковським, то так само фундаментально, як і перший том “Нарису ОУН” П. Мірчука [79].

Ряд джерел вказують на те, що в останні роки життя С. Ленкавський важко хворів. В. Шушко уточнює, що хвороба загострилася після смерті його близького соратника і товариша Р. Єндика, тобто з 1974 р. Пенсійне забезпечення, визначене для С. Ленкавського Проводом ОУН у 1976 р., слід розуміти, як неможливість за станом здоров’я далі виконувати на постійній основі свої функції у ньому [225, с. 253; 79].

Незважаючи на прогресуючу хворобу, С. Ленкавський не переставав брати активної участі в культурно-громадському житті української еміграції. Так, у липні 1976 р. виповнювалося сто років з часу підписання російським царем Олександром II в місті Бад Емс (Німеччина) відомого указу про заборону української мови. Щоб привернути увагу світової спільноти до українських проблем, культурно-науковими колами української еміграції 24-26 червня 1976 р. були проведені т. зв. “емські дні”. В їх рамках відбулася наукова конференція про лінгвоцид української мови, за підписами церковних і громадських діячів організовано “Емський протест 1976”, встановлено пам’ятну мармурову таблицю на місці підписання указу в м. Бад Емсі. За свідченням сучасників від імені ОУН(р) у цих акціях брав участь і 72-річний С. Ленкавський [218, с. 113-115; 230].

С. Ленкавський помер 30 жовтня 1977 в Мюнхені. В його похороні, що відбувся на українській частині кладовища Вальдфрідгоф, взяло участь більше 500 осіб.

Отож, після завершення у 1954 р. внутрішньоорганізаційної кризи С. Ленкавський продовжував входити до складу Проводу ЗЧ ОУН у якості заступника Голови з внутрішньоорганізаційних питань, сприяв відновленню повноцінної роботи підпорядкованих йому підрозділів і зокрема Референтури крайових зв’язків. Після вбивства С. Бандери він протягом 1959-1968 рр.

очолював організацію, в умовах жорсткого протистояння з радянськими спецпідрозділами зумів змінити тактику діяльності, зберегти цілісність та забезпечив стабільність функціонування ЗЧ ОУН, організував проведення широкомасштабної міжнародної пропагандистської акції проти радянського режиму при підготовці та під час проведення судового процесу у справі вбивства С. Бандери, здійснював позитивний вплив на процеси громадсько-політичної консолідації української еміграції. С. Ленкавський розробив організаційно-правовий механізм трансформації Закордонних частин в цілісну ОУН(р), після Четвертого ВЗ входив до складу Проводу ОУН(р), виконував функції референта пропаганди, організував успішну пропагандистську акцію під час проведення Олімпіади у м. Мюнхені, утримував під своїм контролем систему зв'язків з націоналістичним підпіллям та дисидентським рухом в Україні. В аналізований період С. Ленкавський здійснював активну редакційно-видавничу діяльність та здійснив великий внесок у видання ряду видань загальнонаціонального значення.

Підсумково узагальнюючи вивчення еміграційного періоду життя і політичної діяльності С. Ленкавського, слід ствердити, що він відіграв важливу роль у процесі створення, становлення та всього часу існування ЗЧ ОУН і їх трансформації в цілісну ОУН(р).

Ще на завершальному етапі Другої світової війни С. Ленкавський став співзасновником ЗЦ ОУН, а при утворенні ЗЧ ОУН ввійшов до складу Проводу, очолював сектор внутрішніх справ і за об'ємом повноважень був заступником Голови Проводу. Найважливішими ділянками його роботи у цей період були організація системи безпеки ЗЧ ОУН, налагодження системи військової підготовки ЗЧ ОУН в умовах підготовки до можливого початку Третьої світової війни, організація політичного вишколу членства ЗЧ ОУН, створення РПС та інформаційно-аналітичне забезпечення ПЗЧ ОУН.

Найзначніше роль С. Ленкавського у становленні ЗЧ ОУН виявилася у період кризи 1946-1954 рр. Він був авторитетною особою, відзначався поміркованою позицією, докладав зусиль до збереження єдності організації

і став на бік С. Бандери, коли частина провідних членів ЗЧ ОУН вийшла із її складу. Особиста позиція С. Ленкавського допомогла ЗЧ ОУН вийти з періоду дискусії з якнайменшими кількісними та структурними втратами.

Після 1954 р. С. Ленкавський продовжував входити до Президії Проводу ЗЧ ОУН, докладав зусиль до повного відновлення дієздатності підпорядкованих йому підрозділів, а зокрема налагодженню повноцінного функціонування Референтури К-3. У 1959 р., після смерті С. Бандери, С. Ленкавський був обраний Головою Проводу ЗЧ ОУН і перебував на цій посаді до 1968 р. Головними завданнями початкового періоду діяльності на цій посаді стали нейтралізація провокацій з боку радянських спецслужб, подолання нестабільності в організації, вивчення обставин загибелі С. Бандери та розвінчування пов'язаних із цим фактом дезінформацій.

При підготовці і під час проведення судового процесу у справі вбивства С. Бандери Провід ЗЧ ОУН, очолюваний С. Ленкавським, детально розпланував та поетапно реалізував широкомасштабну пропагандистську акцію у світі, в процесі якої висвітлив обставини загибелі С. Бандери, перебіг судового процесу над агентом КДБ Б. Старшинським та стан і завдання української національно-визвольної боротьби.

Вже за декілька перших років перебування С. Ленкавського на чолі ЗЧ ОУН організація вийшла із морально-психологічного потрясіння, зберегла свою структуру та дієздатність і завдала ефективного пропагандистського контрудару радянському режимові та його спецслужбам. В подальшому С. Ленкавський змінив тактику політичної боротьби і засоби впливу на радянську Україну, а зокрема припинив висилку кур'єрських груп, посилив систему внутрішньої та зовнішньої безпеки.

Перебуваючи на посаді Голови ПЗЧ ОУН, С. Ленкавський доклав значних зусиль для координації дій з різними політичними силами в еміграції. Він ініціював відновлення стосунків із президентом УНРади М. Лівіцьким, з проводом ОУН(м), іншими українськими партіями і в результаті здійснення регулярних контактів було досягнуто пом'якшення міжпартійних взаємин,

зменшено полемічне напруження в пресі, що об'єктивно сприяло внутрішньому порозумінню української громади.

Органічним продовженням діяльності будь-якої політичної організації на еміграції була громадська ділянка роботи, а громадські організації виступали їхнім інструментом впливу на українську громаду. Найактивнішим періодом формування громадських структур була друга половина 40-х років, коли після закінчення Другої світової війни на еміграції опинилася велика маса українців. С. Ленкавський приймав активну участь у цьому процесі, а перебуваючи на посаді керівника ЗЧ ОУН вагомо вплинув на вирішення справи скликання СКВУ і це слід вважати його найважливішим досягненням у ділянці громадського життя на еміграції.

С. Ленкавський вирішив проблему наступності та забезпечив процес трансформації ЗЧ ОУН в цілісну ОУН(р). В умовах, коли більше 20 років не скликався черговий ВЗ ОУН, повноважні на ініціативу його скликання органи були винищені в процесі визвольної боротьби, а делегати ОУН з України не могли прибути для участі в ньому, С. Ленкавський розробив проект правово-організаційних основ для скликання Четвертого ВЗ ОУН.

Останні роки перебування С. Ленкавського на посаді Голови ПЗЧ ОУН позначені загостренням персональних взаємовідносин у складі Проводу, що було зумовлено наближенням чергового ВЗ ОУН(р) і конкуренцією за лідерство в організації. Становище С. Ленкавського ускладнилося після захоплення радянськими спецслужбами і використання в пропагандистських цілях близького співробітника та охоронця С. Джугала. Така атмосфера негативно відобразилася на функціонуванні ПЗЧ ОУН.

Після Четвертого ВЗ ОУН(р) С. Ленкавський входив до складу Проводу і зберігав вплив та статус другої після Голови Проводу особи в організації. Незважаючи на хворобу, він до кінця життя ефективно працював на звичних для нього ділянках: в референтурах пропаганди, зв'язків з націоналістичним підпіллям в Україні, захисту прав українських політв'язнів, координації дій з іншими політичними силами, а зокрема і з єврейськими націоналістами.

Із політичною діяльністю С. Ленкавського в ЗЧ ОУН та ОУН(р) в еміграції нерозривно пов'язана його редакційно-видавнича діяльність. На кін. 40-х – 50-і роки ХХ ст. припадає найактивніший період його впливу на становлення періодичних видань ЗЧ ОУН: газет “Українська трибуна”, “Український самостійник”, журналу “Визвольна політика” й відновлення журналу “Літературно-науковий вісник”. У різний час він був головним редактором журналу “Сурма”, газет “Шлях перемоги” і “Борітеся – поборете!”.

На 60-70-і роки припадає редагування С. Ленкавським ряду книг, що стали надбанням української науки і культури. В офіційному некролозі, що є своєрідною квінтесенцією життєвого шляху діяча, та в надгробному слові Я. Стецька редагування книг “Євген Коновалець та його доба”, 1-го тому “Нарису історії ОУН” П. Мірчука, збірників “Московські вбивці Степана Бандери перед судом”, “Російський колоніалізм в Україні” іноземними мовами, творів С. Бандери “Перспективи Української Революції”, “Історії України” в 2 томах Н. Полонської-Василенко подаються як його безсумнівні життєві набутки

ВИСНОВКИ

В українській історії XX століття український націоналізм відіграв важливу роль. Незважаючи на його сучасні суперечливі трактування, повноцінна реконструкція політичних процесів цього періоду неможлива без врахування історії такої політичної формації як ОУН та без вивчення життя, діяльності, політичних переконань, ідейних трансформацій, творчого набутку її чільних діячів. З ідеологічних мотивів у радянський період ця проблематика не залучалася до наукового опрацювання і піддавалася цілеспрямованій фальсифікації. Це накладає свій відбиток і на сучасний стан її висвітлення та не сприяє формуванню об'єктивних наукових підходів.

Сказане стосується і С. Ленкавського, який стояв біля витоків створення ОУН, належав до числа її співзасновників, постійно перебував у складі керівних органів і вагомо впливав на формування основ та розвиток ідеології українського націоналізму. В той же час, сьогодні в українській історіографії практично відсутні праці з аналізом життя, політичної діяльності і творчої спадщини С. Ленкавського.

У результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки:

– Історіографічний аналіз праць радянських, зарубіжних, сучасних українських та українських еміграційних авторів вказує, що наявні в них відомості про С. Ленкавського носять фрагментарний характер та не відображають його цілісного образу і впливу на політичну діяльність ОУН.

Такий стан склався внаслідок поєднання ряду об'єктивних та суб'єктивних факторів: 1) підпільний характер діяльності С. Ленкавського в рамках ОУН, що зумовило цілеспрямоване замовчування авторами-сучасниками ряду фактів та обставин його політичної діяльності, відсутність достатньої кількості матеріалів в українських архівах і неможливість ідентифікації переважної кількості його друкованих праць в підпільних націоналістичних виданнях довоєного періоду; 2) високий рівень конспіративного мистецтва та особисті риси характеру діяча, який не залишив

після себе значних автобіографічних слідів; 3) складні персоналізовані обставини зміни керівного складу в ОУН, що зумовило відсутність ширших меморіальних видань про діяча та видань його інтелектуальної спадщини після смерті; 4) пропагандистський та псевдонауковий характер відкритих радянських публікацій про націоналістичний рух загалом та діяча зокрема.

Однак комплексне поєднання історіографічної бази із джерельним матеріалом усіх типів при залученні фондів закордонних архівних збірок ОУН дозволило реконструювати життєвий шлях, громадсько-політичну діяльність і творчу спадщину С. Ленкавського та рівень його ідеологічного й організаційного впливу на Організацію українських націоналістів.

– С. Ленкавський здійснював значний організаційний та ідеологічний вплив на процес заснування та становлення ОУН. Ще з юнацьких років він займав провідні позиції в підпільних українських націоналістичних організаціях Галичини, що стали базовими для розвитку ОУН в Західній Україні.

Значною мірою від його позиції у провіді СУНМ залежало, щоб ця організація залишилася на позиціях підпільної націоналістично-революційної боротьби і саме на її організаційній базі розвивалася мережа ОУН у Західній Україні. Вплив С. Ленкавського на визначення ідеологічного спрямування СУНМ забезпечив якісний світоглядний рівень членів цієї мережі на етапі її становлення, а його принципова позиція під час ідеологічних дискусій на установчому Конгресі українських націоналістів, теоретичні напрацювання на посаді ідеологічного референта КЕ ОУН ЗУЗ і зокрема написані ним “Десять заповідей українського націоналіста” вагомо вплинули на формування ідеологічних основ ОУН.

Реалізуючи ідеологічний принцип соборності українських земель, С. Ленкавський значну увагу приділяв поширенню впливів ОУН на радянську Україну. Під його спрямовуючим впливом при КЕ ОУН ЗУЗ була організована та ефективно діяла Референтура підрадянських справ, досвід функціонування

якої був ефективно використаний і в практиці діяльності Закордонних частин ОУН.

– Під час розколу ОУН 1939-1940 рр. С. Ленкавський зайняв позицію радикальних націоналістів, об'єднаних навколо С. Бандери, і не поділяв поміркованої тактики ПУН в умовах початку Другої світової війни. В той же час, користуючись авторитетом співзасновника та одного із провідних ідеологів ОУН, він особисто вів переговори з головою ПУН А. Мельником та доклав значних зусиль у справі досягнення порозуміння. Оскільки вони виявилися безрезультатними, С. Ленкавський ввійшов до складу Революційного проводу, очолюваного С. Бандерою, посилив його своїм авторитетом і відіграв одну з ключових ролей у збереженні перспектив розвитку революційного націоналізму.

С. Ленкавський активно включився у розбудову організаційних та ідеологічних основ ОУН(р). Йому належить визначальна роль у напрацюванні “Маніфесту українських націоналістів”, участь в організації Другого (Краківського) ВЗ ОУН, підготовка прийнятих на ньому “Ідеологічних уточнень”, участь в роботі Комісії державного планування та спеціальної організаційної комісії по розробці розділу “Пропагандивні вказівки” до плану “Боротьба й діяльність ОУН під час війни”.

В умовах початку Другої світової війни та проголошення Акту відновлення Української державності 30 червня 1941 р. С. Ленкавський, як заступник С. Бандери та референт пропаганди РП ОУН, організував у Львові ефективну діяльність Головного осередку пропаганди. Через легально діючий Інститут націоналістичної освіти ним здійснювалося ідеологічно-пропагандистське забезпечення процесу державотворення, залучення до нього широкої громадськості, наукових та мистецьких кіл, підготовка друкованих матеріалів для похідних груп ОУН в умовах Східної України.

Зазнавши німецького арешту та в складних для виживання тюремних і концтабірних умовах, С. Ленкавський продовжував підпільну організаційну

діяльність, очолюючи політичний провід та ведучи системну політосвітню працю серед українських в'язнів Освенціма.

– Після визволення з концтабору С. Ленкавський був включений до закордонної місії УГВР та в її складі спрямований до Західної Європи. В умовах еміграції він активно включився у формування закордонних структур ОУН(р), став співзасновником Закордонного центру, а після його трансформації у Закордонні частини ОУН постійно входив до складу Проводу, за обсягом повноважень виконував функції заступника Голови з внутрішньоорганізаційних питань, на етапі становлення (1946-1954 рр.) ефективно застосовував свій організаційний довоєнний досвід в розбудові ЗЧ ОУН, а особливо системи внутрішнього вишколу, Служби безпеки, Військового сектора, створення Референтури підсоветських справ та інформаційно-аналітичного забезпечення процесу боротьби з радянським режимом.

В процесі внутрішньоорганізаційної дискусії 1946-1954 р. С. Ленкавський, користуючись авторитетом у представників обох опонуючих сторін, був консолідовано пропонований ними на посаду керівника виконавчого органу ЗЧ ОУН, займав у конфлікті конструктивну позицію, докладав зусиль для досягнення компромісу, в критичний момент його розвитку аналітично прорахував фактор провокаційного впливу радянських спецслужб на розвиток конфлікту і в умовах доконаного розколу став на бік Проводу ЗЧ ОУН та його Голови С. Бандери. Отож, вчергове опинившись на вістрі внутрішньоорганізаційного конфлікту, С. Ленкавський силою свого авторитету вирішально впливав на збереження організаційного ядра та ідеологічної спадкоємності революційного крила ОУН.

– Після завершення внутрішньо-організаційної кризи С. Ленкавський далі входив до Президії Проводу ЗЧ ОУН в ролі заступника Голови, а після вбивства С. Бандери в 1959 р. був обраний Головою Проводу та перебував на цій посаді до 1968 р. В умовах інформаційно-пропагандистського пресингу та провокацій радянських спецслужб він зумів перевести тактику політичної

боротьби з радянським режимом із прямого протистояння в пропагандистське русло, посилити систему внутрішньої та зовнішньої безпеки ЗЧ ОУН, зберегти її організаційну єдність та психологічну рівновагу.

Вміло розпланований С. Ленкавським та зреалізований пропагандистський супровід судового процесу над вбивцею С. Бандери не тільки завдав удару по авторитету радянської держави та її спецслужбах, але й посилив позиції ЗЧ ОУН серед української еміграції і сприяв об'єктивному інформуванню міжнародної громадськості про український національно-визвольний рух.

В складних умовах роз'єднаності структур ЗЧ ОУН та ОУН в Україні і реальної ліквідації мережі останньої як організаційної цілісності, С. Ленкавський розробив проект організаційно-правових підстав скликання Четвертого ВЗ ОУН(р), інтелектуально вирішив проблему наступності та забезпечив процес трансформації ЗЧ ОУН в єдину структуру ОУН(р).

Після Четвертого ВЗ ОУН С. Ленкавський входив до складу Проводу, користувався беззастережним авторитетом серед членства, керував референтурою пропаганди, а зокрема здійснював координацію широкомасштабної пропагандистської акції ОУН під час проведення Олімпіади в м. Мюнхені, особисто контролював систему зв'язку з націоналістичним підпіллям та дисидентським рухом в Україні.

— Невід'ємною частиною діяльності С. Ленкавського в рамках закордонних структур ОУН(р) була його громадська праця та здійснення впливу на процеси консолідації громадських і політичних організацій. Від самого початку перебування на еміграції С. Ленкавський брав активну участь у наданні допомоги інтернованим учасникам 1-ї дивізії УНА, в процесі самоорганізації та захисту від насильної репатріації до СРСР переміщених осіб, у створенні громадських організацій – Ліги українських політв'язнів та Спілки української молоді.

Найважливішим досягненням С. Ленкавського у сфері громадського життя слід вважати його вплив як Голови ПЗЧ ОУН на процес консолідації

українських громадських організацій у формі Світового конгресу вільних українців. Принцип присутності у т. зв. “органічному секторі” передбачав активну участь членів ОУН в усіх існуючих авторитетних громадських організаціях і формування власної системи таких організацій. Особиста позиція С. Ленкавського сприяла залученню громадських організацій, що перебували у сфері впливу ЗЧ ОУН, до реалізації ідеї скликання СКВУ.

Перебуваючи на чолі ЗЧ ОУН, С. Ленкавський докладав зусиль до політичної консолідації української еміграції. Він зумів налагодити персональні контакти та досягнути порозуміння з українськими політичними силами, що входили до об’єднання УНРада і особливо з ОУН(м), принциповий конфлікт з якою тривав від 1940 р., а післявоєнні контакти з чільними діячами мали спорадичний і несистемний характер.

– Потреба інформаційного забезпечення діяльності ПЗЧ ОУН зумовила активну участь С. Ленкавського та прояв його непересічних організаційних здібностей у заснуванні кооперативної друкарні “Ціцero” та у виданні й редагуванні ряду друкованих органів: газет “Українська трибуна”, “Український самостійник”, “Шлях перемоги”, “Борітеся – поборете!”, журналів “Літературно-науковий вісник”, “Визвольна політика”, “Сурма”.

Політична, громадська та інтелектуальна діяльність С. Ленкавського концентровано проявилися в якості редактора книжкових видань. Найважливішими із них і такими, що мають загальнонаціональне значення для української історії, науки та культури, є: збірники “Євген Коновалець і його доба”, “Московські вбивці Бандери перед судом”, “Російський колоніалізм в Україні”, збірник творів С. Бандери “Перспективи української революції”, історичні праці П. Мірчука “Нарис історії ОУН. Т. I” та Н. Полонської-Василенко “Історія України” в 2 томах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

І. РІШЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ТА ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

- 1.1. Декларація про державний суверенітет України // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. К. Качуренко. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 7-12.
- 1.2. Акт проголошення незалежності України // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. К. Качуренко. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 12-13.
- 1.3. Указ Президента України № 793/2005 від 16 травня 2005 р. “Про увічнення пам’яті видатних діячів Української Народної Республіки та Західно-Української Народної республки”. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- 1.4. Указ Президента України № 879/2006 від 14 жовтня 2006 р. “Про всебічне вивчення та об’єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення” // Шлях перемоги. – 18 жовтня 2006.
- 1.5. Указ Президента України № 420/2007 від 16 травня 2007 р. “Про відзначення 100-річчя від дня народження Романа Шухевича” // Шлях перемоги. – 23 травня 2007.
- 1.6. Указ Президента України № 419/2007 від 16 травня 2007 р. “Про вшанування пам’яті Ярослава Стецька і Ярослави Стецько” // Шлях перемоги. – 23 травня 2007.

II. АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України м. Київ (ЦДАВОВУ України)

*Ф. 3833 – Крайовий провід Організації Українських Націоналістів на
Західних Українських землях.*

2.7. Резолюція наради представників українських націоналістів м. Львова від 6 липня 1941 р. в справі консолідації сил за відбудову української буржуазної держави. – Оп. 1. – Спр. 1. – 3 арк.

2.8. Копія протоколу засідання членів так званого “Державного управління”. – Оп. 1. – Спр. 9. – 12 арк.

2.9. Вказівки головного осередку пропаганди про основні завдання керівних осередків пропаганди та звіти про роботу цих осередків. – Оп. 1. – Спр. 62. – 45 арк.

2.10. Політичні військові та пропагандивні вказівки на час війни. – Оп. 2. – Спр. 1. – 408 арк.

Центральний державний архів громадських об’єднань України (ЦДАГО України)

Ф. 57. Колекція документів з історії Комуністичної партії України.

2.11. Виписка і довідка про злочинні зв’язки українських націоналістів з розвідувальними органами буржуазних держав і підривну діяльність проти Радянського Союзу – Оп. 4. – Спр. 340. – 81 арк.

2.12. Доповіді, лекції й інші матеріали українських націоналістів. Без дат. – Оп. 4. – Спр. 374. – 115 арк.

2.13. Конспекти й інші навчальні матеріали ОУН-івців Без дат. – Оп. 4. – Спр. 381. – 291 арк.

2.14. Конспекти та інші записи українських націоналістів. – Оп. 4. – Спр. 382. – 281 арк.

Ф. 269. Колекція документів “Український музей в Празі”.

2.15. Звіт заступника Голови ПУН С. Сціборського (“Органський”) про І конференцію ОУН на ЗУЗ (лютий 1930 р.) та матеріали до нього (постанови, тимчасовий устрій ОУН на ЗУЗ); звіт Провідника ОУН на ЗУЗ про роботу за станом на 3 квітня 1930 р. та доповнення до нього. Схема побудови крайової езекутиви ОУН на ЗУЗ. – Оп. 1. – Спр. 172. – 25 арк.

Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІА України у м. Львові)

Ф.205 – Прокуратура апеляційного суду, м. Львів.

2.16. Циркуляри, розпорядження і директиви Міністерства юстиції про міри боротьби з українськими націоналістами, переписка по цьому питанню. – Оп. 1. – Спр. 879. – 142 арк.

2.17. Програмні статті виконавчого комітету Організації українських націоналістів (ОУН). – Оп. 1. – Спр. 998. – 59 арк.

2.18. Заключне звинувачення і переписка у справі Пеленського Зенона, Бойдуника Осипа та ін. звинувачених в участі у конгресі Організації українських націоналістів. – Оп. 1. – Спр. 1001. – 54 арк.

2.19. Статистичні звіти про проведення судових процесів у справах членів українських націоналістичних організацій. – Оп. 1. – Спр. 1038. – 13 арк.

Івано-Франківський обласний державний архів (ІФОДА):

Фонд 2. Станіславське воєводське управління м. Станіслав.

2.20. Переписка з повітовими старостами про надання політичних характеристик окремих осіб, що проживають в Станіславському воєводстві.

25 листопада 1930 р. – 5 березня 1934 г. – Оп. 1. – Спр. 757. – 248 арк.

Фонд 68. – Станіславське воєводське управління державної поліції м. Станіслав (1921–1939).

2.21. Накази, розпорядження і організаційна структура організації українських націоналістів (ОУН). – 10 лютого 1931 р. – 21 березня 1931 р. – Оп. 2. – Спр. 143. – 98 арк.

2.22. Бюлетені Крайової ексекютиви ОУН за 1931 рік. – Оп. 2. – Спр. 147-а. – 112 арк.

2.23. Агентурні дані громадсько-політичного управління про діяльність ОУН на території м. Львова: іменний список членів ОУН. Складено: 18 березня 1936 р. – Оп. 2. – Спр. 356. – 3 арк.

2.24. Коротка історична довідка “Організації українських націоналістів”. – Оп. 2. – Спр. 545. – 20 арк.

2.25. Іменний список осіб, запідозрених в приналежності до КПЗУ та ОУН по м. Станіславу. – Оп. 2. – Спр. 549. – 12 арк.

Фонд 69. Станіславське повітове управління державної поліції.

2.26. Статут, програма і організаційна структура “Української націоналістичної організації” (ОУН). 16 червня 1930 р. – 3 лютого 1932 р. – Оп. 1. – Спр. 55. – 79 арк.

2.27. Інформація постерунків державної поліції Станіславського повіту про організаційну побудову і діяльність “Організації українських націоналістів” (ОУН) в Станіславському повіті. 18 лютого 1933 р. – 11 вересня 1935 р. – Оп. 1. – Спр. 160. – 148 арк.

Архів Центру досліджень визвольного руху (м. Львів)

2.28. [Бандера С.]. З[акордонний] Ц[ентр]. Підлеглі частини Орг[анізації] та їх діяльність. Загальний огляд (реферат на Третіх Ширших Нарадах ЗЦ ОУН в лютому-березні 1946 р.). – 11 арк.

Музей Визвольних Змагань Прикарпатського Краю

2.29. Інформативний листок проводу ТПК. – Ч. 24. – 29. X. 1959. – 8 арк.

2.30. Інформація про випущення Митрополита Кир Йосифа Сліпого на закордонну поїздку (Інформативний листок [теренового проводу ОУН Канади]. – Ч. 31. – 3.3.1963. – 5 арк.

Архів Степана Ленкавського при Інституті Освітньої Політики у м. Мюнхен (АСЛ ІОП у м. Мюнхен)

а) Особисті документи С. Ленкавського:

2.31. Lenkavskyj Stephan. Ausweiskarte №1891 Ukrainisches Hilfskomitee fur Fluchtlinge und Kriegsgefangene in Krakau. Krakau, am 28.XII.1939. – 2 арк.

2.32. Lenkavsky Stefano. №2063. Assistenza Pontifika Circolo S. Pietro-Roma. Tessera Di Ammissione alla Mensa Per Famiglia in Via S. Giovana d'Arco, N 49. Rilasciata per il mese di nov. 1940. – 1 арк.

2.33. Stephan Lenkavskyj. Entlassungsschein. Konzentrationslager Auschwitz Kommandatur II/ Ki. Auschwitz, den 19.12.1944. – 1 арк.

2.34. Stephan Lenkavskyj. Entlassungsschein. Konzentrationslager Auschwitz Kommandatur II/ Ki. Auschwitz, den 19.12.1944 (Beglaubigte Abschrift. Notar in Munchen Dr. Viktor Kein. Munchen, den 24.III.1948) – 1 арк.

2.35. Lenkavskyj Stephan. Ausweis-Виказка Nr 340446 Ukrainischer Hauptausschuss im Generalgouvernement. Ukrainisches Hilfskomitee. Kkakau, den 15 Januar 1945. – 2 арк.

2.36. Lenkavskyj Stephan. Soggiorno degli Stranieri in Italia. N. 980. Roma, li 9/VI 1945. – 1 арк.

2.37. Lenkavskyj Stefano. Carta d'identita №11.844.870. Regno d'Italia Comyne di Roma. 11.7.1945. – 2 арк.

2.38. Il Rettore del Pontificio Collegio di S. Giosafat con la presente che il Sig. LENKAVSKYJ Stefano e autorizzato di prelevare i generi alimentari giornalieri per

il sopradetto Collegio dall'Annona Vaticana fino a 31 ottobre 1945. Roma, li 23 luglio 1945. – 1 арк.

2.39. UNRRA Displasend Persons. Lokal Assistance Office. Rome 7, Via Toskana. To: Mr. Lenkavskyj Stephan. Rome, 12 giu 1946. – 1 арк.

2.40. Certify that Prof. Stephan Lenkavsky. Central Ukrainian Relief Bureau. 218 Sussex Gardens, paddington, London, W.2. File: CURB/O-C 24th January 1946. – 1 арк.

2.41. Deklaration. This is to testify that Prof. Stephan Lenkavskyi... Pontificia Commissione Assistenza. Prot. N. 13161/5 Rome, 25.2.1946. – 1 арк.

2.42. Stephan Lenkavskyj. Anmeldung bei der polizeilichen Meldebehörde. Am 30 April 1946. – 1 арк.

2.43. Stephan Lenkavskyj. Unterkunftschein. Munchen, den 25.III.1947. – 1 арк.

2.44. Stephan Lenkavskyj. Versicherung an Eidesstatt. Ausfertigung. Urk.R.Nr.1380. Notar in Munchen Dr. Viktor Kein. Munchen, den 24 Marz 1948) – 2 арк.

2.45. Lenkavskyj Stephan. Journalistic Certifikate "Ukrainian Indepedens" № 03/50. Munich, 14.02.50. – 2 арк.

2.46. Aktenzeichen: 6 EK 1446/62 (Lea: EG 34248 –5a–) in Sachen Lenkavskyj Stephan, Munchen 8, Zeppelinstrasse 67, Rlager gegen den Freistaat Bayern... 6 Marz 1963. – 9 арк.

2.47. Нотатники Степана Ленкавського (1-37).

2.48. Волицький В. Za podburzanie i w szcczegolnosci (Причинок до історії українського католицького духовенства). – 3 арк.

б) Засідання, наради, конференції, постанови, звернення, повідомлення керівних органів ОУН:

2.49. Протокол наради Проводу ЗЧ ОУН, що відбулася дня 2 березня 1954. – 2 арк.

2.50. Рішення ширшої наради Проводу ЗЧ ОУН [в дні 12-13.11.1955 р.] про справи краєвого зв'язку. – 2 арк.

- 2.51. Розширена нарада Пр[оводу] ЗЧ ОУН в Рот[ердамі] 26.5.1958. – 30 арк.
- 2.52. Протокол проводу ЗЧ ОУН від 28.3.1961. – 8 арк.
- 2.53. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН від 5.4.1961. – 10 арк.
- 2.54. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН від 20.6.1961. – 13 арк.
- 2.55. Звернення до українського громадянства з приводу процесу Сташинського від 25.1.1962 р. – 4 арк.
- 2.56. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН від 2.4.1963. – 3 арк.
- 2.57. Перша пленарна нарада Дирекції Видавництва 2-9.12.1963 р. – 8 арк.
- 2.58. Друге пленарне засідання Проводу ЗЧ ОУН від 1 квітня до 5 квітня 1965. – 5 арк.
- 2.59. Нарада членів Дирекції 28 і 29 липня 1966 року. – 5 арк.
- 2.48. Становище Головного суду ЗЧ ОУН до справи Джугала. – 1 арк.
- 2.60. Нарада членів Дирекції в[идавницт]ва 28 і 29 липня 1966 року. – 5 арк.
- 2.61. Стецько Я. Вказівки на розмову з представниками прихильних Україні Ізраїльських кіл. – 3 арк.
- 2.62. Теми і автори матеріалів на V-ий Великий Збір (Залучник до постанов із нарад членів ГД). – 2 арк.
- 2.63. Протоколи засідання ініціативної групи для створення Оперативно-Вишкільних Груп (ОВГ) при ЗЧ ОУН (14.12.1951-02.22.1952) – 20 арк.

в) Кореспонденція:

- 2.64. Листи А. Микулина до С. Ленкавського:
- 1) Лист А. Микулина до С. Ленкавського 16.7.1962. – 3 арк.
 - 2) Лист А. Микулина до С. Ленкавського 31.8.1962. – 8 арк.
 - 3) Лист А. Микулина до С. Ленкавського 26.9.1965. – 2 арк.
- 2.66 Лист М. Бориса до Голови Проводу ЗЧ ОУН Степана Ленкавського від 5.ІІІ.1963. – 1 арк.
- 2.67. [Лист члена проводу ЗЧ ОУН] Всеволода до С. Ленкавського від 2 квітня 1966. – 1 арк.

- 2.68. Лист Р. Четвертинського до Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів 5 лютого 1967 (відпис) – 1 арк.
- 2.69. Лист С. Ленкавського до Високопреосвященнішого Архiepіскопа Кир Івана Бучка (Мюнхен, 24 вересня 1969 р.). – 2 арк.
- 2.70. Рукописний проект листа С. Ленкавського [до неідентифікованого науковця] від 11.X.1969. – 4 арк.
- 2.71. Рукописний проект листа [дирекції “Українського видавництва”] до дирекції Дослідного Інституту “Студіум”. – 1 арк.
- 2.72. Листи Малушина до “Середюка”-С. Ленкавського:
- 1) Лист С. Малушина до “Середюка”-С. Ленкавського від 7.7.1970. – 1 арк.
 - 2) Лист С. Малушина до “Середюка”-С. Ленкавського від 27.2.1971. – 3 арк.
 - 3) [Зашифрований] лист С. Малушина до “Середюка”-С. Ленкавського від 12.4.1971. – 3 арк.
 - 4) [Зашифрований] лист С. Малушина до “Середюка”-С. Ленкавського від 17.4.1971. – 1 арк.
 - 5) [Зашифрований] лист С. Малушина до “Середюка”-С. Ленкавського від 28.6.1971. – 1 арк.
- 2.73. Лист Я. Стецька до С. Ленкавського від 31.V.1972. – 2 арк.
- 2.74. Листи А. Шифріна до С. Ленкавського:
- 1) Лист А. Шифріна до С. Ленкавського від 28.XI.[1973] з копією “Інформаційного повідомлення” від Ізраеля Калиновського. – 2 арк.
 - 2) Лист А. Шифріна до С. Ленкавського від 17.XII.1973. – 1 арк.
 - 3) Вітальна картка А. Шифріна С. Ленкавському від XII.[19]73. – 1 арк.
 - 4) Лист А. Шифріна С. Ленкавському від 1.I.1974 з копією листа В. Горбового до Іегуди Когана 7.XII 1973. – 4 арк.
 - 5) Лист А. Шифріна до С. Ленкавського від 3.II.[19]74. – 1 арк.
 - 6) Лист А. Шифріна до С. Ленкавського від [4.II.1974]. – 1 арк.
 - 7) Лист А. Шифріна С. Ленкавському від 18.II.[19]74. – 1 арк.

8) Лист А. Шифріна до С. Ленкавського від 10.XI.[1974]. – 6 арк.

9) Лист А. Шифріна С. Ленкавському від 18.V.[19]75. – 1 арк.

2.75. Лист Генерального секретаря Ізраїльської національної секції Міжнародної амністії (Amnesty internacional. Israel nacional sektion) до С. Ленкавського від 28.I.1974. – 1 арк.

2.76. Звернення Ізраїльської національної секції Міжнародної амністії (Amnesty internacional. Israel nacional sektion) від 28.I.1974. – 2 арк.

2.77. Лист головного редактора “Шляху перемоги” С. Ленкавського о. В. Петруку (Бразилія) від 23 вересня 1974 р. – 2 арк.

2.78. Відповідь головного редактора “Шляху перемоги” С. Галамая на лист Т. Маркуса (Чікаго, США). – 1 арк.

2.79. Лист керівника фінансово-господарського сектора проводу ОУН(р) Є. Сидоренка до С. Ленкавського від 30.VI.[19]76. – 1 арк.

г) Матеріали Референтури крайових зв'язків Проводу ЗЧ ОУН:

2.80. Листи П. В. Приймак (с. Фитьків, Надвірнянського району. Івано-Франківської обл.) до І. Пиндика (Грімсбі, Онтаріо, Канада) за 1958-59 рр. (Ч. 1-9).

2.81. Лист І. Пиндика (Грімсбі, Онтаріо, Канада) до С. Ленкавського від 3.V.[19]63. – 1 арк.

2.82. Зміст шифрованих листів З[...]. Й. Т. (“Всеволода Карпата”, “Владислава Кльоца”, “Яна Кльоца”, “Кузьми Дасіва”, “Владислава Йоркстаса”, “Леона Йоркстаса”, “Яна Йокстаса”, “Натана Йоркстаса”, “Михайла Йоркстаса”) до проводу ЗЧ ОУН (“Діни Таскані”, “Володимира Кухтина”, “Володимира Павловича”, “Юрка Ольшаницького”, “Данила Миги”, “Петра Бассараба”, “Івана Дасіва”). (Ч. 1-18, 22, 45). – 29 арк.

2.83. [Схема міжособистісних контактів агентурних кадрів ЗЧ ОУН на терені Пряшева-Свидник (Чехословаччина)]. – 1 арк.

д) Матеріали редагованих праць та видань:

2.84. Мірчук П. Нарис історії ОУН. II том. – Арк. 601-793.

2.85. Інформація і побажання до шановних авторів збірника [“Євген Коновалець і його доба”]. – 3 арк.

2.86. Українські гроші 1917-1919 рр. – 70 арк.

2.87. [Ленкавський С. Опис грошей Української держави]. – 13 арк.

е) Контакти з українськими еміграційними політичними та громадськими організаціями:

2.88. Лист Голови ПУН Андрія Мельника до Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів від 12 березня 1957 р. – 1 арк.

2.89. Лист заступника Голови ПУН М. Капустянського до Степана Бандери від 29 січня 1958 р. – 1 арк.

2.90. Лист проводу ЗЧ ОУН (за підписом С. Бандери і С. Ленкавського) до заступника Голови ПУН генерала Миколи Капустянського 23 жовтня 1957. – 1 арк.

2.91. Лист проводу ЗЧ ОУН (за підписом С. Бандери і С. Ленкавського) до Голови ПУН полковника Андрія Мельника 23 жовтня 1957. – 1 арк.

2.92. Лист С. Бандери до А. Мельника 15 січня 1959. – 1 арк.

2.93. Розмова з Миколою Лівицьким 11 травня 1965 (довірно, не для передруків). – 3 арк.

2.94. [Лист голови проводу ЗЧ ОУН] до Підготовчого Комітету ПАУК для скликання Світового Конгресу Вільних Українців. Дня 12 червня 1964 р. // Повідомлення Проводу ЗЧ ОУН. – Число 6. – Червень 1964. – С. 14-16.

є) Кооперативна друкарня “Ціцero”:

2.95. [Нотатки до історії друкарні “Ціцero”]. – 3 арк.

2.96. [Реєстр засідань Надзірної Ради друкарні “Ціцero” від 24.5.1968 р. до 7.10.1969 р.]. – 5 арк.

2.97. [Матеріали аналізу фінансово-матеріального стану друкарні “Ціцero”]. – 9 арк.

ж) Інші документи:

2.98. Вишкільні матеріали. – 357 арк.

- 2.99. Олімпійська акція ОУН (рукопис). – 6 арк.
- 2.100. Інформативний листок [Проводу ЗЧ ОУН]. – Ч. 24. – 29 жовтня 1959.
- 2.101. Борітеся – поборете! – Ч. 1. – 22 січня 1967; Ч. 4. – Березень 1968.
- 2.102. Інформативний зошит про підсоветські події. – лютий 1954. – Ч. 1; квітень 1954. – Ч. 2; січень 1957. – Ч. 1(3); лютий 1957. – Ч. 2(4); березень 1957. – Ч. 3(5).
- 2.103. Інформаційний Бюлетень Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині. – Ч. 3(30). – Травень-липень 1967 р.

Архівна збірка ОУН в м. Нью-Йорку (АЗНЮ ОУН)

а) Засідання, наради, конференції, плани, накази,, інструктивні матеріали, керівних органів ОУН:

- 2.104. Про постановку нашої роботи на еміграції (тимчасові вказівки). – Од. зб. 2047. – 12 арк.
- 2.105. Організаційна інструкція (загальні вказівки). ОР/ч:002. Постій, 10.4.46. – Од. зб. 2047. – 5 арк.
- 2.106. Тимчасові інструкції. – Од. зб. 2047. – 21 арк.
- 2.107. Програма наради Пр[оводу] ЗЧ [ОУН] 15.4.1946. – Б. од. зб. – 1 арк.
- 2.108. Схема трьохмісячного плану праці СвнСО. 26/9/[46]. – Од. зб. 2047. – 2 арк.
- 2.109. Напрямні плану праці СвнСО до кінця 1946 р. – Од. зб. 2047. – 6 арк.
- 2.110. Думки в справі практичного переведення реорганізації. 1.IX.1946. – Од. зб. 2047. – 4 арк.
- 2.111. III Ширші наради Закордонного Центру ОУН. – Од. зб. 2004. – Арк. 53-62.
- 2.112. Постанови й резолюції I Конференції ЗЧ ОУН, що відбулася у вересні 1947 р. – Од. зб. 2009. – 33 арк.

- 2.113. Постанови Другої (Надзвичайної) Конференції Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів з 28-31.VIII.1948 року. – Од. зб. 2010-b. – 6 арк.
- 2.114. Комунікат [про Третю конференцію ЗЧ ОУН]. – Од. зб. 2091. – 2 арк.
- 2.115. Протокол ч. 1 засідання Проводу ЗЧ ОУН 23 травня 1951 р. – Од. зб. 2091. – 4 арк.
- 2.116. Заява [С. Бандери] про уступлення з посту Голови Проводу ОУН. – Од. зб. 52. – 2 арк.
- 2.117. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН 02.01.1952. – Од. зб. 2091. – 4 арк.
- 2.118. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН 02-08.03.1952. – Од. зб. 1509. – 27 арк.
- 2.119. Витяг з протоколу Проводу ЗЧ ОУН про реорганізацію від 8.03.1952. – Од. зб. 2091. – 1 арк.
- 2.120. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН 24.07.1952. – Од. зб. 2091. – 1 арк.
- 2.121. Протокол Ширших Нарад Проводу ЗЧ ОУН від 20.8-8.9.1952. – Од. зб. 2091. – 87 арк.
- 2.122. Постанови Проводу ЗЧ ОУН із засідання 21.09.1952. – Од. зб. 2091 – 7 арк.
- 2.123. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН 14.12.1952. – Од. зб. 2091. – 4 арк.
- 2.124. Становище заокеанської частин Головної Ради до стану і діяльності ЗЧ ОУН, прийняте на засіданні в днях 9-10 травня 1953 р. до предложення на IV Конференцію ЗЧ ОУН, скликану на 23 травня 1953. – Од. зб. 1099. – 3 арк.
- 2.125. Постанова про покликання членів Проводу ЗЧ ОУН від 24.07.1953. – Од. зб. 2091. – 1 арк.
- 2.126. Нарада Проводу ЗЧ ОУН 21.09.53. – Б. од. зб. – 3 арк.
- 2.127. Нарада Проводу ЗЧ ОУН в дні 06.10.53. – Од. зб. 30-A. – 5 арк.
- 2.128. Протокол наради Проводу ЗЧ ОУН з 4 серпня 1954. – Б. од. зб. – 1 арк.
- 2.129. Протокол наради Проводу ЗЧ ОУН, яка відбулася в днях 16-17 лютого 1955. – Б. од. зб. – 4 арк.

2.130. Протокол другої частини 5-ої Конференції ЗЧ ОУН, яка відбувалася в днях 1-9 травня 1955. – Од. зб. 987. – 25 арк.

2.131. Нарада ПЗЧ ОУН 11.VII.1955. – Од. зб. 2051. – 1 арк.

2.132. Протокол засідання Проводу ЗЧ ОУН. 20.III.1957 р. – Од. зб. 2051. – 3 арк.

б) Опозиція 1946-1954 рр.:

2.133. Документарний матеріал ч. I. Інформація про переговори із ЗП УГВР //. – Б. од. зб. – 18 арк.

2.134. Документарний матеріал ч. II. Інформація ч. 2 про переговори із ЗП УГВР. – Б. од. зб. – 3 арк.

2.135. Документарний матеріал ч. III. Інформація ч. 3 про переговори із ЗП УГВР. – Б. од. зб. – 21 арк.

2.136. Документарний матеріал ч. IV. Інформація в справі переговорів ч. 4 (Дальший розвиток на форумі “Трійки”). – Б. од. зб. – 26 арк.

2.137. Документарний матеріал ч. V. – Б. од. зб. – 12 арк.

2.138. [Зізнання Залужного-Ленкавського С. в справі “опозиції”]. – Б. од. зб. – 4 арк.

в) Внутрішньоорганізаційні вишколи:

2.139. До дискусії про програму вишколу. 30.8.1946. – Од. зб. 2047. – 3 арк.

2.140. Виховно-вишкільні постанови з I Конференції ЗЧ ОУН. – Од. зб. 1509. – Арк. 32-33.

2.141. Головний Вишкільний Осередок. Інструкція ч. 4/47 (30.12.1947). – Б. од. зб. – 7 арк.

2.142. Головний Вишкільний Осередок. Матеріали до звіту (12.11.1948). – Б. од. зб. – 3 арк.

2.143. Ми і наше довкілля [план вишкільного курсу] (рукопис). – Б. од. зб. – 2 арк.

2.144. В союзному фронті проти спільного ворога [план вишкільного курсу] (рукопис). – Б. од. зб. – 1 арк.

2.145. [Вишкільний листок] (рукопис). – Б. од. зб. – 2 арк.

2.146. Ідеологічно-політичний курс. Частина перша: ідеологія, розвиток націоналістичної теорії, історія організованого визвольного руху. – Б. од. зб. – 10 арк.

2.147. Спис книжок (російська серія). – Б. од. зб. – 2 арк.

2.148. Вишкільний курс Проводу Закордонних Частин ОУН [1958 р.]. [Загальна частина]. – Б. од. зб. – 14 арк.

г) Референтура крайового зв'язку (К-3):

2.149. Вигодський район. Звіт за III-й квартал 1949 р. – Б. од. зб. – 22 арк.

2.150. Васькович Г.-“Вак” до теренового проводу Англії на руки д. Зоряна [в справі видання “Бібліотеки Українського Підпільника”] 29.7.1955. – Од. зб. 2045. – 6 арк.

2.151. Провід ЗЧ ОУН. Реф[ерентура] к[райових] з[в'язків]. До т[еренових] п[роводів]. 04.10.1955. [Інструкція про збір копій приватних листів з України, Польщі, Чехословаччини та порядок використання отриманої з них інформації]. – Б. од. зб. – 1 арк.

д) Референтура підсоветських справ:

2.152. Повідомлення РПС [про відновлення видання “Інформативного зошита про підсоветські події”] (без дати). – Од. зб. 2049. – 2 арк.

2.153. РПС/1. Довірно. Для внутрішнього вжитку т[ереновим] п[ровадам]. [Інструкція тереновим провадам ЗЧ ОУН про створення та порядок діяльності референтури підсоветських справ (без дати)]. – Од. зб. 2045. – 2 арк.

е) Кореспонденція:

2.154. Лист Ренера В. (Вілля Баллестер (Аргентина), дня 19.11.1954. – Б. од. зб. – 1 арк.

2.155. Залужний-[Ленкавський С.]. – Орлян-[Ребет Д.] 4.11.[19]46. – Б. од. зб. – 1 арк.

2.156. Листи Орлян-[Ребет Д.] – Залужному-[Ленкавському С.]:

1) Орлян-[Ребет Д.] – Залужному-[Ленкавському С.] 16.11.[19]46. – Б. од. зб. – 1 арк.

2). Орлян-[Ребет Д.] – Залужному-[Ленкавському С.] 18.11.[19]46. –
Б. од. зб. – 1 арк.

3) Орлян-[Ребет Д.] – Залужному-[Ленкавському С.] 13.12.[19]46. –
Б. од. зб. – 1 арк.

4) Орлян-[Ребет Д.] – Залужному-[Ленкавському С.] 15.12.[19]46. –
Б. од. зб. – 1 арк.

2.157. Вільха-[Малащук Р.] – Залужному-[Ленкавському С.] 5.11.1946. –
Б. од. зб. – 1 арк.

2.158. “Борис”, референт СБ Т[еренового] П[роводу] Н[імеччини], до голови
Проводу ЗЧ ОУН 24 вересня 1952 р. – Од. зб. 2045 – 1 арк.

2.159. С. Ленкавський до “Влодка” 23.4.2960 р. – Од. зб. 1001 – 1 арк.

є) Кооперативна друкарня “Ціцero”:

2.160. Протоколи засідань Надзірної Ради і Дирекції друкарні “Ціцero”:

1) Протокол ч. 1. із першого спільного засідання нової Надзірної Ради і
Дирекції друкарні “Ціцero”, що відбулося дня 2 січня 1954. –
Од. зб. 2092. – 3 арк.

2) Протокол ч. 2. із другого спільного засідання Надзірної Ради і Дирекції
друкарні “Ціцero”, що відбулося дня 13 січня 1954. – Од. зб. 2092. –
2 арк.

3) Протокол ч. 3. із засідання Надзірної Ради “Ціцero”, що відбулося дня
25.3 1954. – Од. зб. 2092. – 4 арк.

4) Протокол ч. 4. із засідання Надзірної Ради “Ціцero”, що відбулося дня
26.3. 1954. – Од. зб. 2092. – 1 арк.

ж) Видавнича справа:

2.161. Кам’янецький М. (Мироненко М.). Інформація про стан і діяльність
Видавництва „Літературно-Науковий Вісник”. 12.1.1949. – Од. зб. 2023. –
2 арк.

2.162. Становище Кам’янецького на Нараді ПЗЧ в справі видання нової газети і
в цілому нашої преси. – Од. зб. 2023. – 2 арк.

- 2.163. Умова про гонорар за написання історії ОУН (з Додатком від 2 липня 1960 р.). – Од. зб. 2020. – 4 арк.
- 2.164. [Звернення] Підготовчої Комісії Фондації для дослідів життя і діяльності полковника Євгена Коновальця. – Од. зб. 2020. – 1 арк.
- 2.165. Статут Фондації для дослідів життя і діяльності полковника Євгена Коновальця. – Од. зб. 2020. – 2 арк.
- 2.166. Звіт технічно-видавничого відділу [Проводу ЗЧ ОУН] в Німеччині [за 1952-1953 рр.]. – Од. зб. 1002. – 10 арк.

з) Спогади і праці чільних діячів ОУН

- 2.167. Бедрій А. Неймовірні наклепи на ОУН і злива брехні (машинопис). – Б. од. зб. – 13 арк.
- 2.168. Стецько Я. Спогади. – Од. зб. 639. – 62 арк.

Архів ОУН в м. Мюнхені (Німеччина)

- 2.169. Зізнання Демида. – 75 арк.

Архів дисертанта

- 2.170. Інтерв'ю та нотатки розмов з діячами ОУН(р), що особисто знали С. Ленкавського:

- 1) Аудіозапис інтерв'ю з Бугаєм Василем (м. Нью-Йорк, США, 3 липня 2003 р.).
- 2) Аудіозапис інтерв'ю з Вінтоняком Олексою (м. Мюнхен, Німеччина, грудень 1999 р.).
- 3) Аудіозапис інтерв'ю з Демчук Осипою (м. Мюнхен, Німеччина грудень 1999 р.).
- 4) Аудіозапис інтерв'ю з Качуром Богданом (м. Нью-Йорк, США, 25 червня 2003 р.).
- 5) Аудіозапис інтерв'ю з Марченком Іваном (м. Кліфтон, США, 12 липня 2001 р.).

6) Аудіозапис інтерв'ю з Мудриком Степаном (м. Мюнхен, Німеччина, 10 грудня 1999 р.).

7) Нотатки розмов з Кушпетом Омеляном (м. Тільбург, Голландія, 17-18 листопада 1999 р.). – 4 арк.

2.171. Залужний [Ленкавський С.] – Провіднику Бандері. – 1 арк.

2.172. Климишин М. Степан Ленкавський. Його роля в рості українського націоналістичного руху і його значення в боротьбі українського народу за своє державне визволення. – 8 арк.

2.173. Листа оо. Парохів в Фитькові від 1784 (копія з сільського церковного архіву, вказує на роки перебування о. В. Ленкавського на парохії в рр. 1909-1923). – 1 арк.

2.174. Ребет А. Лев і Дарія Ребет: мої батьки (доповідь в Українському Вільному Університеті: Мюнхен, Німеччина, 24 червня 1998 р.) . – 27 арк.

III. ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ

3.175. Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини: У 2 т. / Ред.-упоряд. Б. Кравців. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1975. – Т. 1. – 959; / Ред.-упоряд. М. Климишин. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто: Видання Центрального Комітету Станиславщини, 1985. – Т. 2. – 900 с.

3.176. В боротьбі за Українську державу. Есеї, спогади, свідчення, літописання, документи Другої світової війни / Ред. М. Марунчак. – Львів: Львівська історико-просвітницька організація “Меморіал”, 1992. – 1303 с.

3.177. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. “Повстанська розвідка діє точно й відважно...”. Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення ОУН та УПА. 1940-1950-ті роки”. – К., 2006. – 568 с.

3.178. Вишкільні матеріали з курсу, влаштованого Проводом ЗЧ ОУН: У 2 кн. / Організаційно-кадрова референтура. – Б. м.: б. в., 1958. – Кн. 1-2.

- 3.179. Восьмий Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1991. – 261 с.
- 3.180. Дев'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – Лондон: Видання Української Центральної Інформаційної Служби (УЦІС), 1997. – 216 с.
- 3.181. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: статті і матеріали / Зред. Л. Винар і Н. Пазуняк. – Філядельфія-К.-Вашінгтон, 1993. – 494 с.
- 3.182. Десятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали та постанови. – К.: Видання Центру Національного Відродження ім. С. Бандери, 2002. – 230 с.
- 3.183. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / Упоряд. В. Муравський; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2006. – 420 с.
- 3.184. Косик В. Розкол ОУН (1939-1940). Збірник документів. 2-е видання, виправлене й доповнене / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Львівський національний університет ім. І. Франка – Львів, 1999. – 136 с.
- 3.185. Косик В. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів: У 4 т. / Львівський державний університет ім. Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського Національної Академії Наук України – Львів, 1997. – Т. 1. – 384 с.; 1998. – Т. 2. – 384 с.; 1999. – Т. 3. – 384 с.
- 3.186. Міттенвальд 1946-1951. З нагоди 50-ліття Таборів Українських Біженців в Міттенвальді, Німеччина. – Воррен, 2001. – 753 с.
- 3.187. Московські вбивці Бандери перед судом. Збірка матеріалів / Ред. Д. Чайковський. – Мюнхен: Українське видавництво, 1965. – 695 с.
- 3.188. Одинадцятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали та постанови. – К., 2006. – 109 с.

- 3.189. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 р. (збірка документів). – Б. м.: Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів. – 1955. – 370 с.
- 3.190. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців. Матеріяли. – Вінніпег-Нью Йорк-Лондон: Видання Світового Конгресу Вільних Українців, 1969. – 478 с.
- 3.191. П'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріяли й постанови. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1975. – 374 с.
- 3.192. Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940-1950): У 2 т. – К., 2007. – Т. 1-2.
- 3.193. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К.: Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1996. – 494.
- 3.194. Степан Бандера: документи й матеріали (1920-1930 рр.) / Упоряд. М. Посівнич. – Львів, 2006. – 248 с.
- 3.195. Сьомий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріяли й постанови. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1988. – 238 с.
- 3.196. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів – Львів-К.: Літературна агенція „Піраміда”, 2001. – 556 с.
- 3.197. Четверта Конференція ЗЧ ОУН. – Б. м.: б. в., 1953. – 61 с.
- 3.198. Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Т. 1: Постанови. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1969. – 246 с.
- 3.199. Шоста Конференція Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів. – Б. м.: Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1964. – 80 с.
- 3.200. Шостий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріяли й постанови. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1984. – 631 с.

- 3.201. Чорна книга України. Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе. – К.: Видавничий центр “Просвіта”, 1998. – 784 с.
- 3.202. Russischer kolonialismus in der Ukraine. Berichte in Dokumente. – Munchen: Ukrainischer Verlag, 1962. – 447 b.
- 3.203. Petlura – Konovalez – Bandera von Moskau erwordet. – Munchen: Ukrainischer Verlag, 1962. – 80 b.

IV. МЕМУАРИ

- 4.204. Антонович О. Спогади: У 2 ч. – К.-Вашінгтон, 1999. – Ч. 1. – 393 с.; 2003. – Ч. 2. – 568 с.
- 4.205. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Слава і трагедія українського повстанського руху. Спогади. – Вінніпег: Накладом Товариства “Волинь”, 1981. – 327 с.
- 4.206. Галамай С. У боротьбі за Українську Державу. Спогади. – Львів: Видавництво “МС”, 2003. – 458 с.
- 4.207. Данський О. Хочу жити! Образки з німецьких концентраційних таборів. – Мюнхен: Українська Видавнича Спілка, 1946. – 163 с.
- 4.208. Казанівський Б. Шляхом легенди. Спомини. – Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1975. – 290 с.
- 4.209. Кедрин І. Життя – Події – Люди. Спомини і коментарі. – Нью Йорк: Видання кооперативи “Червона Калина”, 1976. – 724 с.
- 4.210. Климишин М. В поході до волі. Спомини: У 2 т. – Детройт: Передрук Української Книгарні, 1987. – Т. 1. – 429 с.; Б. м.: б. в. – Т. 2. – 387 с.
- 4.211. Книш З. Розбрат: спогади й матеріяли до розколу в ОУН 1940-1941 роках. – Торонто: Срібна сурма, 1960 р. – 431с.
- 4.212. Книш З. Далекий приціл. – Торонто: Срібна сурма, 1967. – 471 с.
- 4.213. Книш З. Так перо пише. – Торонто, 1965. – 263 с.

- 4.214. Коваль О. Пам'яті великого друга (з приводу смерті сл. п. проф. Степана Ленкавського 30.10.1977 р. в Мюнхені, Німеччина) // Авангард. – 1977. – Ч. 6. – С. 326-330.
- 4.215. Кравців Б. Перші гасла і перші стріли. До історії розвитку націоналістичного руху на ЗУЗ // Вісник. – 1951. – Ч. 1. – С. 17-23.
- 4.216. Макар В. Спомини та роздуми: У 4 т. – Торонто-К., 2001. – Т. 1-4.
- 4.217. Малащук Р. З книги мого життя. Спомин: У 2 т. – Торонто: Видання Видавничої спілки “Гомін України” і Дослідного Інституту “Студіум”, 1987. – Т. 1. – 358 с.; 1988. – Т. 2. – 358 с.
- 4.218. Мечник С. Люди, роки, події (спогади: четверта частина). – Мюнхен: Українське видавництво, 1986. – 294 с.
- 4.219. Мечник С. Роздумую, пригадую (спогади, третя частина 1954-1973). – Мюнхен: Українське видавництво, 1985. – 282 с.
- 4.220. Мудрик-Мечник С. ОУН в Україні і за кордоном під проводом С. Бандери (причинки до історії, спогад). – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”, 1997. – 142 с.
- 4.221. Пелех Т. Мої молоді літа у вирі боротьби. – Мюнхен-Торонто, 1988. – 282 с.
- 4.222. Петелицький С. До Освенціму за Україну. – Ванкувер-Торонто-К.: Суспільна служба України, 2000. – 120 с.
- 4.223. Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони. Повість мого життя. – К.: “РАДА”, 1995. – 286с.
- 4.225. Шушко В. Завдання виконав. Видання друге, доповнене і виправлене / Інститут українознавства НАНУ. – Львів, 1999. – 307 с.

V. ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ

- 5.226. Баран С. Політичні процеси за Польщі // Краківські вісті. – 3 лютого 1941.

- 5.227. Бедрій А. Кінець одного періоду, початок революційної епохи (До 40-річчя створення Револьюційного Проводу ОУН) // Визвольний шлях. – 1980. – Кн. VI. – С. 649-662.
- 5.228. Бедрій А. Українська держава, відновлена актом 30 червня 1941 року // Толока. – Випуск № 5. – Липень 1991. – С. 2-31.
- 5.229. Бесіда Юрія Смолича з колишнім діячем ОУН І. Бисагою // За повернення на Батьківщину. – Січень 1957.
- 5.230. Борушенко О. Пожнив'я Емсу 1976 р. // Шлях перемоги. – 10 жовтня 1976.
- 5.231. Виноградський В., Якименко І. Стежка до потаємного схрону. Документальна повість // 1987. – № 4. – С. 12-49, № 5. – С. 12-71
- 5.232. В-к І. В 25 річницю ОУН // Вісник. – 1954. – Ч. 2-3. – С. 5-7.
- 5.233. Галамай С. Коли мінімалізм піднімає голову (завваги до книги К. Паньківського “Роки німецької окупації”) // Вісник. – 1968. – Ч. 3. – С. 23-26.
- 5.234. Гікавий М. Пробудник національної совісти // Шлях перемоги. – 25 серпня 1963.
- 5.235. Гікавий М. Оселя Фюріхшуле // Шлях перемоги. – 4 жовтня 1964.
- 5.236. Джугало С. Правда про сумівські табори // Вісті з України. – Травень 1969.
- 5.237. Дмитрук К. Безбатченки // Вісті з України. – 17 червня 1971.
- 5.238. Другий день розправи // Український голос. – Ч. 34. – 1932.
- 5.239. Ел. О. І. В ніч на 23 грудня 1932 // Шлях перемоги. – 1964. – Ч. 1-2.
- 5.240. З життя української еміграції // Визвольна політика. – Ч. 7. – 1946.
- 5.241. І. В. До 30-річчя ОУН // Альманах “Гомону України”. – 1959. – С. 47-50.
- 5.242. Касаційна розправа проти учасників Конгресу Українських Націоналістів // Діло. – 19 січня 1933.
- 5.243. Климишин М. Степан Ленкавський – його роля у визвольній боротьбі // Визвольний шлях. – 1978. – Кн. 4. – С. 407-418.
- 5.244. Климишин М. Степан Ленкавський (У десяту річницю його смерті) // Визвольний шлях. – 1987. – Кн. 11. – С. 1193-1207.

- 5.245. Леник В. В околицях Фюріхшуле // Шлях перемоги. – 17 квітня 1970.
- 5.246. Літературно-Науковий Вісник. – Книжка 2 (на чужині). – 1948.
- 5.247. М. М. (Мироненко М.). Відновлено видання “Літературно-Наукового Вісника” // Вісник. – 1949. – Ч. 1-2. – С. 34-35.
- 5.248. Макар В. Сотник Юліян Головінський (у 60-у річницю загибелі) // Альманах “Гомону України”. – 1990. – С. 55-66.
- 5.249. МЕК (Стахів В.). Іван Габрусевич (Іртен-Джон) // Український самостійник. – 30 вересня 1956.
- 5.250. Мірчук П. Сучасне політичне життя на еміграції // Альманах “Гомону України”. – 1956. – С. 174-185.
- 5.251. Оселя Фюріхшуле // Шлях перемоги. – 4 жовтня 1964.
- 5.252. Оселя Фіріхшуле // Українська трибуна. – 21 листопада 1948.
- 5.253. Перший день розправи // Український голос. – Ч. 33. – 1932.
- 5.254. Петрів І. За іудині срібняки // Вісті з України. – 4 грудня 1969.
- 5.255. Петрович С. Черговий атентат // Вісник. – 1963. – Ч. 10. – С. 10-11.
- 5.256. Попович М. Життя і діяльність Провідника ОУН Степана Ленкавського // Народна Воля. – 7 грудня 1993.
- 5.257. РПС. Комуністичне підпілля в роки Другої світової війни // Визвольний шлях. – 1955. – Кн. 12. – С. 53-58; 1956. – Кн. 2. – С. 181-184.
- 5.258. Скільки українських скитальців в Італії // Українська трибуна. – 6 вересня 1946.
- 5.259. Сл. п. Степан Ленкавський // Визвольний шлях. – 1977. – Кн. 12. – С. 1349-1351.
- 5.260. Спис рефератів, які зголошено на Конгресі Українських Націоналістів // Розбудова нації. – Ч. 1-2. – 1929. – С. 62.
- 5.261. Стебельський Б. Вплив Євгена Коновальця і Дмитра Донцова на молодь 20-их та 30-их років // Альманах “Гомону України” на 1992 р. – С. 138-149.
- 5.262. Стецько Я. Сеньйор ОУН – націоналіст-мислитель. Слово Ярослава Стецька, Голови Проводу ОУН над могилою сл. пам. С. Ленкавського // Визвольний шлях. – 1978. – Кн. 1. – С. 10-12.

- 5.263. Ткаченко В. Націоналістичні злочинці на службі реакції // Вісті з України. – Травень 1973.
- 5.264. У пам'ять великого ідеаліста-революціонера // Шлях перемоги. – 20 листопада 1977.
- 5.265. Хто поміг викрасти Джугала? // Шлях перемоги. – 11 грудня 1966.
- 5.266. Чергова жертва большевицького терору? // Шлях перемоги. – 13 лютого 1966.
- 5.267. Штенгль А. Вбивство на Цепелінштрассе, 67 // За повернення на Батьківщину. – Грудень 1960.
- 5.268. 25-ліття “Шляху перемоги” // Вісник. – 1979. – Ч. 4. – С. 7.

ЛІТЕРАТУРА

VI. МОНОГРАФІЇ, НАУКОВІ ЗБІРНИКИ, СТАТТІ, БРОШУРИ

- 6.269. Бабінчук В. Село Загвіздя // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Т. 2. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1985. – С. 587-588.
- 6.270. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 1994. – 192 с.
- 6.271. Балей П. Фронда Степана Бандери в ОУН 1940 р. Причини і наслідки. – LAS VEGAS, 1997. – 373 с.
- 6.272. Бандера С. Перспективи української революції. Репринтне видання. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 1998. – 656 с.
- 6.273. Бедрій А. ОУН і УПА. – Нью-Йорк-Лондон-Мюнхен-Торонто: Українська центральна інформаційна служба, 1983. – 64 с.
- 6.274. Бескид Ю. Український академічний дім у Львові. Кузня українського мозку й характеру. – Торонто: “На сторожі”, 1962. – 80 с.
- 6.275. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів (1920-1945). – К.: “Генеза”, 2006. – 408 с.

- 6.276. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. Двобій без компромісів. Протиборство спепідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945-1980-ті роки. – К., 2007. – 568 с.
- 6.277. Веденєєв Д. В., Лисенко О. Є. прояви терору і тероризму в протистоянні радянської влади та ОУН і УПА в західноукраїнському регіоні // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси / Д. В. Архієрейський, О. Б. Бажан, Т. В. Бикова та ін. Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Наук. думка, 2002. – С. 744-775.
- 6.278. Верига В. Втрати ОУН в часі Другої світової війни. – Торонто: Видавництво “Новий Шлях”, 1991. – 208 с.
- 6.279. В’ятрович В. Рейди УПА теренами Чехословаччини. – Торонто-Львів: Видавництво Літопис УПА, 2001. – 204 с.
- 6.280. Гавриш В. Історичний нарис села Микитинці. – Івано-Франківськ, 2002. – 104 с.
- 6.281. Галамай С. Боротьба за визволення України 1929-1989. – Львів: “Каменярь”, 1991. – 343 с.
- 6.282. Генік М. Позиція ОУН в контексті польсько-українського примирення // Ціннісно-смісловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму. Матеріали міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 17-18 листопада 2007 р.) / Наук ред. О. М. Сич. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 704 с.
- 6.283. Даниленко В. Боротьба з “українським буржуазним націоналізмом” // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси / Д. В. Архієрейський, О. Б. Бажан, Т. В. Бикова та ін. Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Наук. думка, 2002. – С. 707-724.
- 6.284. Даниленко В. “Єврейське питання” // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси / Д. В. Архієрейський, О. Б. Бажан, Т. В. Бикова та ін. Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Наук. думка, 2002. – С. 724-744.

- 6.285. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки. – К.: Либідь, 1991. – 342 с.
- 6.286. Дашкевич Я. Нація та націоналізм: теоретичні проблеми й історіографічні висновки // Україна в минулому. – К., Львів: НАНУ, 1996. – Вип. 9. – С. 177-185.
- 6.287. Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин-“Лицар”. – Львів, 2003. – 648 с.
- 6.288. Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940-2000 років. – Львів: Галицька Видавнича Спілка; Київ: Українська Видавнича Спілка, 2003. – 581 с.
- 6.289. Джугало С. За лаштунками вертепу ОУН. – Київ: Товариство “Україна”, 1973. – 44 с.
- 6.290. Дмитрук К. Безбатченки. – Львів: Видавництво “Каменяр”, 1974. – 238 с.
- 6.291. Донцов Д. Націоналізм // Донцов Д. Твори. Т. 1. Геополітичні та ідеологічні праці. – Л.: Кальварія, 2001. – С. 243-425.
- 6.292. Дробот І., Кучер В., Слюсаренко А., Чернега П. Український народ у другій світовій війні: Навч. посібник / Національний педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова. – К.: Школяр, 1998. – 238с.
- 6.293. Дробот І. Боротьба ОУН за державність в роки Другої світової війни // Історія слов'янських народів. Вип. 6. Випуск наукових праць. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2000. – С. 150-157.
- 6.294. Дробот І. Трансформації української державно-соборницької ідеї (1920–1930-ті рр.) / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: ФАДА, ЛТД, 2002. – 343 с.
- 6.295. Дробот І. Трансформації націоналістичної ідеології в першій половині ХХ ст. // Український історичний жрнал. – 2001. – № 6. – С. 150-157.
- 6.296. Дробот І., Кучер В., Сушко О. Україна в другій світовій війні. – К.: ІЗМН, 1998. – 224 с.
- 6.297. Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН: У 2 ч. – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”. – 1996. – Ч. 1. – 190 с.; 1997. – Ч. 2. – 383 с.

- 6.298. Дужий П. Українська справа вчора і сьогодні (збірник статей, спогадів): У 2 т. – Львів: Афіша, 2002. – Т. 1-2.
- 6.299. Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – 1091 с.
- 6.300. Життя переконує. – К.: “Радянська Україна”, 1967. – 18 с.
- 6.301. Замлинський В. ОУН: історія запроданства. – К.: Товариство “Україна”, 1978. – 48 с.
- 6.302. Зметені вітром історії. Збірка статей, нарисів, памфлетів. (Упоряд. М. С. Канюка). – К.: “Дніпро”, 1978. – 244 с.
- 6.303. Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави. Матеріали міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ, 12-13 жовтня 2006 р. / Наук. ред О. М. Сич. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. – 280 с.
- 6.304. Камінський В. Василь Охримович. Біографічний нарис. З передмовою Мирослава Прокопа. – Торонто-Нью-Йорк-Лондон: Видання Політичної Ради Організації Українських Націоналістів за кордоном (ПР ОУНз) і Середовища УГВР, 1999. – 152 с.
- 6.305. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К.: “Либідь”, 1999. – 352 с.
- 6.306. Касьянов Г. В. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз // Український історичний журнал. – 2004. – № 1. – С. 29-42; № 2. – С. 68-82.
- 6.307. Касьянов Г. Український націоналізм: проблема наукового переосмислення // Український історичний журнал. – 1998. – № 2. – С. 39-54.
- 6.308. Квіт С. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет. – К.: Видавничий центр “Київський університет”, 2000. – 260 с.
- 6.309. Квіт С. Чорнявий студент із Таврії // Донцов Д. Націоналізм. – Вінниця: ДП “ДКФ”, 2006. – С. 4-19.
- 6.310. Кентій А. Українська Військова Організація (УВО) 1920-1928 рр.: Короткий нарис. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. – 82 с.
- 6.311. Кентій А. В. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1929-1941 рр.). – К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. – 200 с.

- 6.312. Кентій А. В. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1941-1942 рр.). – К.: Інститут історії України НАНУ, 1999. – 202 с.
- 6.313. Кентій А. В. Нариси історії діяльності ОУН в 1946-1956 рр. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1999. – 107 с.
- 6.314. Киричук Ю. Український національний рух 40-50 років XX століття: ідеологія і практика. – Львів: Добра справа, 2003. – 464 с.
- 6.315. Книш З. Варшавський процес: У 2 т. – Торонто: Срібна сурма, 1986. – Т. 2. – 535 с.
- 6.316. Книш З. Становлення ОУН. – К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 1994. – 125 с.
- 6.317. Кокін С. А. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах державного архіву СБУ. Випуск І. Анотований покажчик документів з фонду друкованих видань (1944-1953). – К., 2000. – 214 с.
- 6.318. Коссак. Охримович. Тураш. – Торонто: Ліга Визволення України, 1968. – 191 с.
- 6.319. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. – 660 с.
- 6.320. Косик В. Розкол ОУН у світлі документів. – К., 2002. – 32 с.
- 6.321. Косик В. Гарвард патронує ненаукові методи історичного дослідження // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів: Видавництво “Мс”, 2003. – Зб. 1. – С. 176-189.
- 6.322. Кричевський Р. Організація Українських Націоналістів в Україні – Організація Українських Націоналістів закордоном і ЗЧ ОУН. Причинок до історії українського націоналістичного руху. – Нью-Йорк-Торонто, 1962. – 116 с.
- 6.323. Кук В. Степан Бандера (1909-1999 рр.). – Івано-Франківськ: “Лілея-НВ”, 1999. – 48 с.
- 6.324. Кук В. До історії конфлікту між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР // Воля і Батьківщина. – 1999. – № 1. – С. 80-85.

- 6.325. Кульчицький С. В. Ідеологія і практика українського праворадикального руху у довоєнній Польщі (1920–1939 рр.) // Проблема ОУН-УПА: Попередня історична довідка / (Відпов. ред. С. Кульчицький); НАН України. Ін-т іст. України. – К., 2000. – С. 7–18.
- 6.326. Кучер В. Соборницька концепція українських націоналістів: теорія і практика // Українська соборність: ідея, досвід, проблеми (До 80-річчя Акту Злуки 22 січня 1919 р.). – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2000. – С. 283-301.
- 6.327. Кучер В., Дробот І., Сушко О. та ін. ОУН-УПА і українське питання: погляд із сьогодення. – К.: Генеза, 1997. – 103 с.
- 6.328. Кучер В. Трансформація поглядів провідників ОУН-УПА у роки Другої світової війни // Україна у Другій світовій війні: уроки історії та сучасність: Матеріали міжнародної наукової конференції 27-28 жовтня 1994 р. – К., 1995. – С. 118-122.
- 6.329. Ленкавський Степан // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Т. 4. / Гол. ред. проф. В. Кубійович. – Париж-Нью-Йорк: Видавництво “Молоде життя”, 1962. – С. 1284.
- 6.330. Ленкавський С. Український націоналізм. Твори: У 2 т. / За ред. О. Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – Т. 1 – 600 с; 2003. – Т.2. – 524 с.
- 6.331. Лисенко О. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ ст. // Український історичний журнал. – 2000. – № 6. – С. 29-50.
- 6.332. Лисенко О. Стратегія і тактика українських націоналістів (осінь 1944-весна 1945 рр.) // Проблема ОУН-УПА. Попередня історична довідка. – К., 2000. – С. 96-110.
- 6.333. Лисенко О., Вронська Т. Друга світова війна як новий вимір терору та тероризму // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси / Д. В. Архієрейський, О. Б. Бажан, Т. В. Бикова та ін. Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Наук. думка, 2002. – С.596-704.

- 6.334. Лисенко О. Є, Марущенко О. В. Українська Повстанська Армія та Організація Українських Націоналістів. Бібліографічний покажчик публікацій 1998-2002 років. – К., 2002. – 198 с.
- 6.335. Лисяк-Рудницький І. Націоналізм // Історичні есе. Т. 2. – К.: “Основи”, 1994. – С. 247-259.
- 6.336. Максименко М. Терор на службі ЗЧ ОУН. – К.: Видання Товариства культурних зв’язків з українцями за кордоном, 1962. – 18 с.
- 6.337. Мартинець В. Українське підпілля від У.В.О. до О.У.Н. Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. – Б. м.: б. в, 1949. – 350 с.
- 6.338. Мартос Б., Зозуля Я. Гроші Української держави. – Мюнхен: Український Технічно-Господарський Інститут, 1972. – 104 с.
- 6.339. Марунчак М. Українські політичні в’язні в нацистських концентраційних таборах. – Вінніпег, Лондон, Мюнхен, Нью-Йорк, Дітройт, Торонто, Чікаго: Світова Ліга Українських Політичних В’язнів, 1996. – 364 с.;
- 6.340. Матвієйко М. Чорні справи ЗЧ ОУН (розповідь колишнього націоналіста). – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1962. – 71 с.
- 6.341. Мигаль Т. У могилу, кроком руш // Зметені вітром історії. – К.: видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1978. – С. 175-194.
- 6.342. Михальченко Н. И., Андрущенко В. П. Беловежье. Л. Кравчук. Украина 1991-1995. – К.: Укр. Центр духовной культуры, 1996. – 512с.
- 6.343. Михальченко М., Журавський В., Танчер В. Соціально-політична трансформація України: реальність, міфологеми, проблеми вибору. – К.: Логос, 1997. – 178с.
- 6.344. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К.-Дрогобич.: Видавнича фірма “Відродження”, 2004. – 487с.
- 6.345. Мірчук П. Степан Бандера. Символ революційної безкомпромісовості. – Нью-Йорк-Торонто: Організація Оборони Чотирьох Свобід України; Ліга Визволення України, 1957. – 144 с.

- 6.346. Мірчук П. В німецьких млинах смерти. – Нью-Йорк-Лондон, 1957. – 236 с.
- 6.347. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. Видання третє, доповнене. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – 1006 с.
- 6.348. Мірчук П. Революційний змаг за УССД: У 2 т. – Нью-Йорк-Торонто-Лондон: Союз Українських Політв'язнів, 1987. – Т. 1-2.
- 6.349. Мудрик-Мечник С. Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів (причинки до історії). – Львів: “Галицька Видавнича Спілка”, 2000. – 150 с.
- 6.350. Мудрик-Мечник С. Як шириться неправду. З приводу книжки А. Камінського. – Львів-Мюнхен, 2000. – 32 с.
- 6.351. Мудрик С. Від оприщини до КГБ. Духовність московського імперіалізму. – Мюнхен: Українське видавництво, 1981. – 332с.
- 6.352. Муковський І., Лисенко О. Український геополітичний фактор в часи Другої світової війни // Трибуна. – 1999. – № 5. – С. 22-26.
- 6.353. Муравський В. Протоколи засідань військової та ідеологічної комісії Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. // Український визвольний рух. Збірник 3: До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. – Львів: Видавництво “Коло”, 2004. – С. 39-60.
- 6.354. Муравський В. Учасники Конгресу Українських Націоналістів 1929 року // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 2. – С.75-86.
- 6.355. Націоналізм: антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 872 с.
- 6.356. Небесний В., Малисевич В., Магур Ю. ОУН – ярмарок по розпродажу шпигунів. – К.: Видання Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, 1962. – 47 с.
- 6.357. Непогасний огонь віри. Збірник на пошану полковника Андрія Мельника – голови Проводу Українських Націоналістів. – Париж: Націоналістичне Видавництво в Європі, 1974. – 763 с.

- 6.358. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. – К.: Наук. думка, 2005. – 53 с.
- 6.359. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси / Відп. ред. С. В. Кульчицький. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – 496 с.
- 6.360. Осип Вергун розповідає. – К.: Видання Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, 1962. – 48 с.
- 6.361. Панченко О. Організація українських націоналістів за кордоном в контексті українського державотворення. – Гадяч: Видавництво “Гадяч”, 2003. – 430 с.
- 6.362. Панченко О. Лев Ребет: Нація і держава. Демократія і право. – Гадяч: Видавництво “Гадяч”, 2003. – 206 с.
- 6.363. Патриляк І. К. Військова діяльність ОУН(Б) у 1940-1942 роках. – К., 2004. – 598 с.
- 6.364. Патриляк І. К. Тактика і стратегія українських націоналістів на початковому етапі Другої світової війни // Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси / Відп. ред. С. В. Кульчицький. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 15-87.
- 6.365. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Мюнхен: Українське видавництво, 1972. – Т. 1. – 591 с.; 1976. – Т. 2. – 599 с.
- 6.366. Потильчак О. Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939-1954). – К.: Видавництво Національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 482с.
- 6.367. Потильчак О. Трудові ресурси радянських військовополонених та “остарбайтерів” з України у нацистській військовій економіці в роки Другої світової війни. – К.: ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”, 1998. – 49с.
- 6.368. Правда про те, хто справді вбив Степана Бандеру. Чорні діла геленівської розвідки. – Торонто: Накладом Слов'янського Комітету, 1961. – 32 с.

- 6.369. Присяжний М. Преса української еміграції в Німеччині. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. – 218 с.
- 6.370. Ребет Д. Націоналістична молодь і молодечий націоналізм // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 482-501.
- 6.371. Реєнт О., Лисенко О. Українська національна ідея і християнство. – К.: Богдана, 1997. – 128 с.
- 6.372. Реєнт О., Муковський І., Лисенко О. УПА та збройні формування ОУН як чинник Другої світової війни // Віче. – 1997. – № 10. – С. 114-129.
- 6.373. Реєнт О. Українсько-польські відносини в ХІХ – на початку ХХ ст. // Історіографічні дослідження в Україні / Голова редкол. В.Смолій; відп. ред. Ю. Пінчук. Вип. 13. У 2 т. // Україна – Польща: історія і сучасність. Збірник наук. праць і спогадів пам'яті П. М. Калинченка (1923–1983). – Ч. 1. – К., 2003. – С. 90-97.
- 6.374. Реєнт О., Рубльов О. Українські визвольні змагання 1917-1921. – К.: Богдана, 1999. – 320 с.
- 6.375. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-50 роках. – К.: Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. – 519 с.
- 6.376. Сич О. Дмитро Донцов у творчій спадщині Степана Ленкавського // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Випуск VIII. – Івано-Франківськ: “Плай”, 2004. – С.40-48.
- 6.377. Сич О. Формування світогляду Степана Ленкавського // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Вип. 1. – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – С. 122-128.
- 6.378. Сич О. Референтура Підсоветських Справ – аналітичний орган Проводу Закордонних Частин ОУН // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. Випуск І. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 38-47.

- 6.379. Сич О. Соборницькі основи та спрямування Декалогу українського націоналіста // Україна соборна: Збірник наукових статей. – К., 2005. – Вип. 2. – Ч. I. – С. 311-322.
- 6.380. Сич О. Закордонний Центр ОУН (лютий 1945-лютий 1946) // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів: Видавництво „Мс”, 2006. – Зб. 7. – С. 243-266.
- 6.381. Сич О. Система внутрішнього вишколу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів як історична форма здійснення безперервної освіти і виховання // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія, Філософія: Зб. Наукових праць. – Випуск 11 (24). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 210-216.
- 6.382. Сич О. Вбивство Степана Бандери та протистояння Закордонних частин Організації українських націоналістів і радянських спецслужб у сфері пропаганди (1959-1962) // Питання історії України. Збірник наукових статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – Т. 9. – С. 66-71.
- 6.383. Сич О. Співпраця С. Ленкавського та О. Кульчицького в підготовці “Словника термінів філософічних дисциплін”: політологічний контекст // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна “Питання політології”. – 2007. – № 760. – С. 304-311.
- 6.384. Сич О. Референтура підрадянських справ Крайової Екзекутиви ОУН на західноукраїнських землях в контексті соборницької концепції ОУН // Наукова парадигма: Журнал наукових праць / Гол. ред. В. П. Бех. – Вип. 64. – К.: Видавництво імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 173-181.
- 6.385. Сич О. Степан Ленкавський та національна політика ОУН в 1940-1941 рр. // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – Чернівці: Рута, 2007. – Т. 15-16. – С. 27-33.
- 6.386. Стебельський Б. Ідеї і творчість. Збірник статей та есеїв. – Торонто, 1991. – 352 с.

- 6.387. Субтельний О. Україна: історія. Друге видання / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. – К.: “Либідь”, 1992. – 512 с.
- 6.388. Стецько Я. Українська визвольна концепція. Твори: У 2 т. – Мюнхен: Видання Організації Українських Націоналістів, 1987. – Т. 1. – 528 с.; 1991. – Т. 2. – 467 с.
- 6.389. Стецько Я. 30 червня 1941. Проголошення відновлення державности України. Передмова д-ра Дмитра Донцова. – Накладом: Ліги Визволення України, Торонто, Онтаріо, Канада; Організації Оборони Чотирьох Свобід України, Нью-Йорк, США і Української Видавничої Спільки, Лондон, Англія, 1967. – 463 с.
- 6.390. Україна: політична історія. XX – початок XXI ст. / Редрада: В. М. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В. А. Смолій, Ю. А. Левенець (співголови) та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 1028 с.
- 6.391. Ульяновський В. Наталія Полонська-Василенко: штрихи до портрета // Полонська-Василенко Н. Історія України. 3-тє видання. Т. 1: До середини XVII століття. – К.: “Либідь”, 1995. – С. V-LXXXVIII.
- 6.392. Ципердюк М. І. Загвіздя. 600 років. – Івано-Франківськ, 1994. – 22 с.
- 6.393. Шаповал Ю. Доля як історія. – К.: Генеза, 2006. – 448 с.
- 6.394. Шаповал Ю. УПА: сторінки історії: Наук.-метод розробка на допомогу лектору-викл. нар. ун-ту українознавства. – К.: Т-во “Знання” України, 2007. – 92 с.
- 6.395. Шаповал Ю. Роман Шухевич і політика пам’яті в сучасній Україні // Гілея (науковий збірник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – Вип. 9. – К., 2007. – 340 с.
- 6.396. Шульженко Б. С., Хамазюк И. В., Данько В. Т. Украинские буржуазные националисты. – М.: Висшая школа Комитета государственной безопасности при Совете министров СРСР имени Ф. Дзержинського, 1963. – 290 с.
- 6.397. Янів В. Німецький концентраційний табір (спроба характеристики). Доповідь на першу наукову конференцію НДІУМ. – Мюнхен: Науково-Дослідний Інститут Української Мартирології, 1948. – 55 с.

- 6.398. Яремко М., Жилавий І., Стефюк Ю. На світлу дорогу (покаяння колишніх оунівців). – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1962. – 48 с.
- 6.399. Szczesniak Antoni B., Szota Nieslaw Z. Droga do nikad. – Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1973. – 496 s.
- 6.400. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy (1933-1945). – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1972. – 378 s.
- 6.401. Wysocki Roman. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939. Geneza, struktura, program, ideologia. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – 433 s.

VII. ДИСЕРТАЦІЇ ТА АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ

- 7.402. Бондаренко К. Діяльність Організації Українських Націоналістів напередодні і під час світової війни (1938 – 1945): політичний та військовий аспекти. – Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 1997. – 24 с.
- 7.403. Дарованець О. Я. Політика польської влади щодо Української Військової Організації та організації Українських Націоналістів на Волині (1927-1939): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Львів, 2007. – 178 с.
- 7.404. Деревінський В. Діяльність ОУН та УПА в 1940–1953 рр. – Автореф. дис.... канд. іст. наук. – К., 2003. – 19 с.
- 7.405. Дробот І. Державно-соборницька ідея в практиці українських суспільно-політичних сил еміграції та на західноукраїнських землях (1920–30-і рр.): Автореф. дис... д-ра іст. наук. / Київськ. нац. ун-т. ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 39 с.
- 7.406. Рибак А. І. Концепція Української держави в ідеології ОУН (1939 – 1950-ті роки): Автореф. дис... канд. політ. наук. – К., 2007. – 20 с.
- 7.407. Стародубець Г. Місце і роль ОУН(б) в українському національно-визвольному русі на Волині в роки Другої світової війни (кінець 1940 – серпень 1943 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Тернопіль, 2001. – 179 с.

- 7.408. Стасюк О. Й. Видавничо-пропагандистська діяльність ОУН (1941-1954 рр.). Автореф. дис... канд. іст. наук . – Львів, 2004. – 20 с.
- 7.409. Ходак В. Я. Суспільно-політична діяльність Організації українських націоналістів (1929–1934 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Івано-Франківськ, 2005. – 179 с.
- 7.410. Чугуєнко М.В. Формування та розвиток ідеології Дмитра Донцова: Автореф. дис... канд. філос. наук. – Харків, 1998. – 16 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Праці С. Ленкавського, виявлені в процесі дослідження

А.1. АСЛ ІОПМ:

- 1.1. Націоналізм на Україні. – 74 арк.;
- 1.2. Українська політична думка Галичини. – 8 арк.;
- 1.3. Українська Військова Організація. – 46 арк.;
- 1.4. Український націоналізм. – 23 арк.;
- 1.5. Мельниківська група. – 12 арк.;
- 1.6. Положення України в часі Другої світової війни. – 15 арк.;
- 1.7. Пропагандивна підготовка до процесу в Карлсруге (інструкція Тереновим Проводам від 4.12.1961). – 7 арк.;
- 1.8. В справі скликання IV Великого Збору ОУН. – 12 арк.;
- 1.9. Інтерв'ю німецького репортера з проф. Степаном Ленкавським. – 17 арк.;
- 1.10. Рукописні фрагменти С. Ленкавського до історії українського націоналізму. – 45 арк.
- 1.11. Нотатки з історії України. – 4 арк.
- 1.12. Завваження С. Ленкавського до матеріалів збірника “Євген Коновалець та його доба”. – 8 арк.;
- 1.13. Внутрішньоукраїнська політика Організації. – 8 арк.;
- 1.14. Ідеологічні основи Організації Українських Націоналістів. – 4 арк.;
- 1.15. Рукописні фрагменти С. Ленкавського до ідеології українського націоналізму. – 5 арк.
- 1.16. У пошуках справжньої людини. – 18 арк.;
- 1.17. Освальд Шпенглер і “метод морфології історії”. – 7 арк.;
- 1.18. Освальд Шпенглер. Держава. – 8 арк.;
- 1.19. Матеріали до “Термінологічного словника філософічних дисциплін”. – 413 арк.;

- 1.20. Філософські рукописні нотатки С. Ленкавського. – 3 арк.;
- 1.21. Ознаки кризи комунізму. – 1 арк.;
- 1.22. Внутрішнє положення в СРСР після смерти Сталіна. – 6 арк.;
- 1.23. Західні кордони України. – 5 арк.;
- 1.24. Злочини Хрущова. – 10 арк.;
- 1.25. Про комуністичну партію в СРСР. – 10 арк.;
- 1.26. Хвильовий – Чалідзе: неточні історичні аналогії. – 2 арк.;
- 1.27. Внутрішній стан і розвиток подій в СРСР за останній час (1954 рік). – 27 арк.;
- 1.28. До внутрішнього становища в СРСР. – 17 арк.;
- 1.29. Зміни в СРСР та комуністичному таборі після смерти Сталіна. – 100 арк.;
- 1.30. Зовнішня і внутрішня політика після смерти Сталіна (1953 рік). – 5 арк.;
- 1.31. Чи новими є “нові” потягнення кремлівської влади по смерти Сталіна? – 18 арк.;
- 1.32. Андрій Сахаров. – 5 арк.;
- 8.33. Жидівський самвидав. – 1 арк.;
- 1.34. За надання прав політв’язням. – 11 арк.;
- 1.35. В захист українських політв’язнів. – 12 арк.;
- 1.36. Лист А. Марченка 1968 року до радянських установ про положення політв’язнів. – 8 арк.;
- 1.37. Марченко Анатоль Тихонович. – 3 арк.;
- 1.38. Трагічна дорога генерала Григоренка до бжезів’ї. – 5 арк.;
- 1.39. Втрати українського населення у передвоєнний час. – 1 арк.;
- 1.40. Густота населення в українських областях. – 14 арк.;
- 1.41. Зменшення природного приросту населення України. – 4 арк.;
- 1.42. Реконструкція стану населення УРСР у деяких роках останнього двадцятиріччя (1939-1959 рр.). – 7 арк.;
- 1.43. Різниця між прибутком і природним приростом. – 2 арк.);
- 1.44. Радянська урбанізація. – 23 арк.;
- 1.45. Структуральні зміни в складі населення України;

- 1.46. Участь жінок у професійній праці. – 6 арк.;
- 1.47. Видавнича справа в СРСР. – 7 арк.;
- 1.48. Советська система освіти в Україні. – 20 арк.
- 1.49. Змодернізоване ущільнення залізної завіси. – 1 арк.;
- 1.50. Загарбницькі набутки СРСР після Другої світової війни. – 5 арк.;
- 1.51. Організації комуністичних прибудовок. – 2 арк.;
- 1.52. Марксизм – продовження капіталістичної ідеології. Сімона Вайль. – 2 арк.;
- 1.53. Польський режим відкриває вентиля безпеки. – 3 арк.;
- 1.54. Урбан Є. Про культуру комуністичних промінтів (переклад С. Ленкавського). – 5 арк.
- 1.55. *Über manche Hindernisse der Revolution in Polen.* – 9 арк.;
- 1.56. Хто такі німецькі соціал-демократи? – 1 арк.;
- 1.57. Фламандський рух проти муру залізної завіси. – 1 арк.;
- 1.58. Демонстративний виступ бельгійського парламентариста в Вірменії. – 1 арк.;
- 1.59. Еспанія. – 1 арк.;
- 1.60. Фінляндська війна. – 1 арк.;
- 1.61. Форми володіння Англії. – 2 арк.;
- 1.62. Азія – ключове місце в стратегічному плані комуністичної світової революції. – 3 арк.;
- 1.63. Азія в політичних планах Москви. – 7 арк.
- 1.64. Міжнародна політика СРСР у доповіді Хрущова на XX з'їзді КПСР: пропаганда і міфи. – 16 арк.;
- 1.65. Відмінні риси китайського комунізму. – 6 арк.;
- 1.66. Зошит-конспект “Китай III”. – 6 арк.;
- 1.67. Зошит-конспект “Китай IV”. – 6 арк.;
- 1.68. Будні в мордовських концтаборах (свідчення Чорновола В., Стуса В., Пенсона – рукопис С. Ленкавського). – 24 арк.;
- 1.69. Загальні відомості про Україну. – 25 арк.;

- 1.70. Свідомство 40-річної нездарности комуністичного господарювання. – 18 арк.;
- 1.71. Жовтнева революція – генеза і криза радянської системи влади. – 9 арк.;
- 1.72. Становище до святкувань 50-річчя жовтневої революції. – 13 арк.;
- 1.73. Насильна русифікація в світлі підпільних документів. – 5 арк.;
- 1.74. Два символи, знехтувані Ватиканом (Віндсенті і Сліпий). – 4 арк.;
- 1.75. Г. Коль у Китаї (рукопис). – 3 арк.

А.2. АЗНІО ОУН:

- 2.76. Ми всього лиш ланка між минулим і майбутнім. – Од. зб. б. № – 3 арк.
- 2.77. Відсутність джерел до політичного зрізничкування. – Од. зб. б. № – 3 арк.
- 2.78. Політично-пропагандивна кампанія під іменем УГВР і під власним іменем Організації. – Од. зб. 2045. – 14 арк.
- 2.79. Наші спроможності і перспективи. – Од. зб. б. № – 8 арк.
- 2.80. Робота референтури вишкелів. – Од. зб. б. № – 12 арк.
- 2.81. Передумови успіху вишкільної праці. – Од. зб. б. № – 36 арк.
- 2.82. Перед початком третього етапу. – Од. зб. 21. – 18 арк.
- 2.83. Дія ворога на відтинку Крайового зв'язку і пропагандивне виявлення провокації. – Од. зб. 638. – 22 арк.
- 2.84. Основи чужинецького панування в Україні (рукопис). – Од. зб. б. № – 3 арк.

А.3. Преса:

А) журнал “Літературно-Науковий Вісник”:

- 3.85. Фридрих Шредер. Оптимізм як життєва сила (переклад з німецького Ст. Л-кий) // Літературно-Науковий Вісник. – 1929. – Т. 99. – С. 564-567.

Б) журнал “Розбудова Нації”:

- 3.86. Ленкавський С. Філософічні підстави “Націоналізму” Донцова // Розбудова нації. – 1928. – Ч. 7-8. – С. 272-276;

3.87. С. В. [Ленкавський С.] Внутрішня пропаганда ОУН // Розбудова нації. – 1932. – Ч. 7-8. – С. 169-176;

В) журнал “Визвольна політика”:

3.88. [Ленкавський С.]. Куди йде Польща? // Визвольна політика. – 1946. – Ч. 1. – С. 36-44.

Г) журнал “Сурма”:

3.89. [Ленкавський С.] Наші домагання в Національній Раді // Сурма. – 1949. – Ч. 6. – С. 7-8;

3.90. Л[енкавський С.]. II сесія Національної Ради // Сурма. – 1949. – Ч. 10. – С. 14-16;

3.91. Л[енкавський С.]. Розшматування української землі // Сурма. – 1951. – Ч. 31 – С. 23-24;

3.92. Л[енкавський С.]. Чергове відновлення Соціалістичного Інтернаціоналу // Сурма. – 1951. – Ч. 33 – С. 16-18;

Д) журнал “Визвольний шлях”:

3.93. Л[енкавський С.]. В річницю акту 30-го червня 1941 року // Визвольний шлях. – 1954. – Кн. 6. – С. 3-8.

3.94. Ленкавський С. Національна політика большевиків в Україні // Визвольний шлях. – 1957. – Кн. 3. – С. 261-272; Кн. 4. – С. 374-386; Кн. 5. – С. 491-500; Кн. 6. – С. 627-636.

3.95. Ленкавський С. Про листопадову демонстрацію // Визвольний шлях. – 1977. – Кн. 11. – С. 1219.

3.96. Ленкавський С. Московські коріння большевизму // Визвольний шлях. – 1978. – Кн. 1. – С. 73-79.

3.97. Ленкавський С. Лист до П. Полтави // Визвольний шлях. – 1978. – Кн. 9. – С. 991-996.

3.98. В. С. [Ленкавський С.] Нова система освіти в СРСР і проблема мови // Визвольний шлях. – 1978. – Кн. 9. – С. 1069-1071.

Е) журнал “Вісник ООЧСУ”:

3.99. Ленкавський С. Про зозулине яйце на цвинтарі померлих голодовою смертю // Вісник. – 1958. – Ч. 12. – С. 6-13.

3.100. Ленкавський С. Нищення символів визвольної боротьби // Вісник. – 1964. – Ч. 10. – С. 9-10.

Є) газета “Український самостійник”:

3.101. Л[енкавський] С. Вони полягли, щоб жила Батьківщина // Український самостійник. – 17 червня 1951.

3.102. Л[енкав]ський [С]. Всенародне військове свято // Український самостійник. – 14 жовтня 1951.

Ж) газета “Шлях перемоги”:

3.103. Ленкавський С. Крим і кремлівська “любов” до українського народу // Шлях перемоги. – 7 березня 1954.

3.104. С. В. [Ленкавський С.] Большевицькі вибори 1954 // Шлях перемоги. – 24 березня 1954.

3.105. Ленкавський С. Бананова війна в крутіжжі конфлікту Схід-Захід // Шлях перемоги. – 4 липня 1954.

1.106. Ленкавський С. Фальшування історії України в інтересах неподільної Росії // Шлях перемоги. – 2 січня 1955; 30 жовтня, 6 листопада, 13 листопада 1983; 10 листопада, 17 листопада 1985.

3.107. Ленкавський С. Поворот большевицької політики в старе русло // Шлях перемоги. – 20 лютого 1955.

3.108. Ленкавський С. Московські коріння большевизму // Шлях перемоги. – 6 березня, 13 березня 1955; 11 листопада, 18 листопада 1984.

3.109. Ленкавський С. Друкарство в підсоветській Україні // Шлях перемоги. – 14 серпня 1955.

3.110. Ленкавський С. Большевицька амнесія 1955 // Шлях перемоги. – 2 жовтня 1955.

3.111. Ленкавський С. Гнітючий тягар культу Сталіна // Шлях перемоги. – 1 квітня 1956.

- 3.112. Ленкавський С. Комуністичний наставник над Україною про Україну // Шлях перемоги. – 2 квітня 1956.
- 3.113. Ленкавський С. Далекосягла поразка Москви у Варшаві // Шлях перемоги. – 4 листопада 1956.
- 3.114. С. В. [Ленкавський С.] Різня мадярського народу // Шлях перемоги. – 4 листопада 1956.
- 3.115. С. В. [Ленкавський С.] Мадярска визвольна революція // Шлях перемоги. – 11 листопада 1956.
- 3.116. Ленкавський С. Страх перед визволенням народів // Шлях перемоги. – 18 листопада 1956.
- 3.117. Ленкавський С. Польща шукає свого шляху // Шлях перемоги. – 25 листопада 1956.
- 3.118. Ленкавський Ст. Оборонці советських погромників // Шлях перемоги. – 2 грудня 1956.
- 3.119. Ленкавський Ст. Суперництво Москви з Београдом за першість // Шлях перемоги. – 16 грудня, 23 грудня 1956.
- 3.120. Ленкавський Ст. Кінцеві акорди 1956 року // Шлях перемоги. – 10 грудня 1956.
- 3.121. Л[енкавський С.]. Напруження на Близькому Сході // Шлях перемоги. – 24 березня 1957.
- 3.122. Ленкавський С. Нова фаза наступу Москви на український націоналізм // Шлях перемоги. – Великдень 1957.
- 3.123. Ленкавський С. Чистка сталіністів у Москві // Шлях перемоги. – 14 липня 1957.
- 3.124. Ленкавський С. Після червневої чистки в Москві // Шлях перемоги. – 21 липня 1957.
- 3.125. Ст. В. [Ленкавський С.] На нашій Батьківщині // Шлях перемоги. – 6 жовтня 1957.
- 3.126. [Ленкавський С.]. Загострення стосунків між Москвою і Београдом // Шлях перемоги. – 29 грудня 1957.

- 3.127. Ленкавський С. Советські вибори в 1958 р. // Шлях перемоги. – 6 квітня 1958.
- 3.128. Ленкавський С. Зміни в советському сільському господарстві // Шлях перемоги. – 13 липня 1958.
- 3.129. Ленкавський С. Зрушення населення в СРСР // Шлях перемоги. – 31 травня 1959.
- 3.130. Ленкавський С. Розмір втрат населення в СРСР // Шлях перемоги. – 7 червня 1959.
- 3.131. Ленкавський С. Внутрішня колонізація в СРСР // Шлях перемоги. – 14 червня 1959.
- 3.132. Ленкавський С. Пошехонський біг навздогін за США // Шлях перемоги. – 26 липня, 2 серпня, 9 серпня 1959.
- 3.133. Ленкавський С. Коли дзвони дзвонили над Городком // Шлях перемоги. – 24 грудня 1961, Різдво Христове 1962; 4 грудня, 11 грудня, 18 грудня, 25 грудня 1977.
- 3.134. Ленкавський С. Советсько-московські морди за кордоном і спроби їх маскування // Шлях перемоги. – Великдень, 13 травня, 20 травня, 27 травня 1962.
- 3.135. Ленкавський С. Ватикан і Кремль // Шлях перемоги. – 24 березня, 31 березня, 7 квітня 1963.
- 3.136. Ленкавський С. Нищення символів визвольної боротьби // Шлях перемоги. – 18 жовтня 1964.
- 3.137. Ленкавський С. У п'яту річницю смерти // Шлях перемоги. – 1 листопада, 8 листопада 1964.
- 3.138. Ленкавський С. Упадок Хрущова і тимчасові прогнози // Шлях перемоги. – 8 листопада 1964.
- 3.139. Ленкавський С. Катові України слова на відхідне // Шлях перемоги. – 15 листопада 1964.

- 3.140. Україна – найгрізніший ворог Москви. Інтерв'ю мюнхенської газети з головою проводу ЗЧ ОУН, Степаном Ленкавським // Шлях перемоги. – 29 листопада, 6 грудня 1964.
- 3.141. Ленкавський Ст. Пропагандивний рейд советської групи Колосової // Шлях перемоги. – 21 лютого 1965.
- 3.142. [Ленкавський С.] Фальшивники історії // Шлях перемоги. – 1 серпня 1965.
- 3.143. Ленкавський С. В шосту річницю // Шлях перемоги. – 17 жовтня 1965.
- 3.144. Ленкавський С. Нова фаза русифікації // Шлях перемоги. – Різдво Христове 1966.
- 3.145. Ленкавський С. Перед другим етапом // Шлях перемоги. – 17 грудня 1967.
- 3.146. Залужний П. [Ленкавський С.]. Наступ на Церкву // Шлях перемоги. – 25 січня 1970.
- 3.147. Залужний П. [Ленкавський С.]. На відтинку співпраці з Кремлем // Шлях перемоги. – 1 лютого 1970.
- 3.148. Залужний П. [Ленкавський С.]. Причини критики апостольської столиці // Шлях перемоги. – 8 березня 1970.
- 4.149. Залужний П. [Ленкавський С.]. Євангельськими очима // Шлях перемоги. – 15 березня 1970.
- 3.150. Ленкавський С. З матеріалів до історії ОУН // Шлях перемоги. – 15 листопада 1970.
- 3.151. Ленкавський С. Данило Чайковський (життя й діяльність) // Шлях перемоги. – 17 липня 1972.
- 3.152. Лен[кавський] С. Терор – засіб геноцидної політики Москви // Шлях перемоги. – 20-27 серпня 1972, 1 серпня 1976.
- 3.153. Л[енкавський] С. Чалідзе позбавлений громадянства // Шлях перемоги. – 4 березня 1973.
- 3.154. З. [Ленкавський С.] Вибори у Франції // Шлях перемоги. – 25 березня 1973.

- 3.155. Л[енкавський] С. Батогом і медяником // Шлях перемоги. – 20 травня 1973.
- 3.156. З. [Ленкавський С.]. Брежнєвський терор зростає // Шлях перемоги. – 20 січня 1974.
- 3.157. Ленкавський С. Роман Єндик – муж незалежної думки // Шлях перемоги. – 3 березня 1974.
- 3.158. Ленкавський С. Творець нових наукових основ філософії // Шлях перемоги. – 5 травня 1974.
- 3.159. Л[енкавський] С. “Громадянства без волі і батьківщини мені не потрібне” // Шлях перемоги. – 8 червня 1975.
- 3.160. Ленкавський С. За надання прав політв’язням // Шлях перемоги. – 10 серпня 1975.
- 3.161. Ленкавський С. Про “Меч Арєя” // Шлях перемоги. – Різдво Христове 1976.
- 3.162. Л[енкавський] С. Невтомний борець // Шлях перемоги. – 14 березня 1976.
- 3.163. [Ленкавський С.] Про комуністичну партію в ССРСР // Шлях перемоги. – 2 травня, 9 травня 1976.
- 3.164. Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-й Конгрес Українських Націоналістів // Шлях перемоги. – 13 липня, 20 липня, 27 липня, 4 грудня 1977; 1-ий Конгрес Українських Націоналістів // Шлях перемоги. – 5 листопада, 19 листопада, 26 листопада, 3 грудня, 10 грудня 1978; І-ий Конгрес ОУН у Відні // Шлях перемоги. – 25 жовтня 1986.
- 3.165. Ленкавський С. Викриття російських демократів // Шлях перемоги. – 26 жовтня 1980.
- 3.166. Ленкавський С. Національна політика большевиків в Україні // Шлях перемоги. – 7 листопада-26 грудня 1982.
- 3.167. Ленкавський С. Націоналізм на Україні // Шлях перемоги. – 15-21 листопада 2001.

З) газета “Свобода”:

3.168. Степан Ленкавський про очолювані ним ЗЧ ОУН, консолідацію та американських українців // Свобода. – 20 липня 1960.

И) бюлетень “Українська кореспонденція”:

3.169. Ленкавський С. Нищення символів визвольної боротьби // Українська кореспонденція. – Ч. 8. – 1 жовтня 1964. – С. 1-2.

Д) бюлетень “Інформативний листок”:

3.170. [Ленкавський С.]. Інформація про випущення митрополита Кир Йосифа Сліпого на закордонну поїздку // Інформативний листок. – Ч. 31. – 3.3.1963. – С. 1-5.

3.171. Маркевич В. [Ленкавський С.]. Культ героїв і святкування річниць на чужині // Інформативний листок. – Ч. 32. – 7.5.1964. – С. 1-3.

Й) бюлетень “Повідомлення Проводу ЗЧ ОУН”:

3.172. Маркевич В. [Ленкавський С.]. Звідомлення про Шосту конференцію ЗЧ ОУН // Повідомлення Проводу ЗЧ ОУН. – Число 1. – Січень 1964. – С. 1-12.

А.4. Збірники:

4.173. Ленкавський С. Передмова [На пролом гітлерівської концепції поневолення України] // Дружини Українських Націоналістів у 1941-1942 роках. – Наша книгозбірня, ч. 13. Видано засобами “Українського самостійника” і “Об’єднання Українських комбатантів”. – 1953. – С. 3-7.

4.174. Ленкавський С. Передмова до другого видання праці П. Полтави // Україна Проти Москви. БУП ч. 2. – Мюнхен. – 1955. – С. 8-9; Вишкільний курс Ч. 3. Матеріали до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні ХІХ-ХХ стол. Уложив проф. Г. Васькович, керівник ІСПО. – Брюссель-Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк-Торонто: В-во Спілки Української Молоді, 1977. – С. 173-174.

4.175. Ленкавський С. Фальшування історії України в інтересах неподільної Росії // Україна проти Москви (збірка статей). Бібліотека Українського Підпільника ч. 2. – Видання Закордонних Частин Організації Українських

Націоналістів, 1955. – С. 17-28; Причинки до суспільного мислення (збірка статей) – Б. м.: б. в., 1991. – С.111-122.

4.176. Ленкавський С. Протимосковська жовтнева революція поневолених народів у 1956 році // Большевизм і визвольна боротьба (збірка статей). Бібліотека Українського Підпільника ч. 5. – Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1957. – С. 397-445.

4.177. Ленкавський С. Московські коріння большевизму // Большевизм і визвольна боротьба (збірка статей). – Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1957. – С. 103-110; Причинки до суспільного мислення (збірка статей) – Б. м.: б. в., 1991. – С. 103-110.

4.178. Ленкавський С. Передмова [Процес у Калсруе – найбільша політична поразка большевицької пропаганди в повоєнних десятиріччях] // Московські вбивці Бандери перед судом.– Українське видавництво в Мюнхені, 1965. – С. III-VI.

4.179. Ленкавський С. Советсько-московські морди за кордоном і спроби їх маскуваня // Московські вбивці Бандери перед судом. – Мюнхен: Українське видавництво, 1965. – С. 605-614.

4.180. Ленкавський С. Коли дзвони дзвонили над Городком // Білас і Данилишин / Опрацював Данило Чайковський. – Нью Йорк: видавництво Організації Оборони Чотирьох Свобід України, 1969. – С. 233-246.

4.181. Ленкавський С. Перед другим етапом // Перший Світовий Конгрес Вільних Українців. Матеріали. – Вінніпег-Нью Йорк-Лондон: Видання Світового Конгресу Вільних Українців, 1969. – С. 214-216.

4.182. Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-й Конгрес Українських Націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Фондація ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 395-425.

4.183. [Ленкавський С.]. Провідні ідеї сучасних культурних процесів в Україні // П'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – Видання Організації Українських Націоналістів (ОУН), 1975. – С. 236-265.

- 4.184. Ленкавський С. Данило Чайковський (життя й діяльність) // В боротьбі за українську державу. Есеї, спогади, свідчення, літописання, документи Другої світової війни. Зредагував Михайло Г. Марунчак. – Вінніпег, 1990. – С. 1033-1035.
- 4.185. Lenkowskyj S. Sowjetische Morde im Ausland und ihre Tarnungsversuche // Petlura-Konowalez-Bandera von Moskau ermordet. – Ukrainischer Verlag in Munchen. – 1962. – S. 7-24; Russischer Kolonialismus in der Ukraine.– Ukrainischer Verlag in Munchen. – 1962. – B. 343-360.
- 4.186. Lenkowskyj S. Der Kampfweg einer Befreiungsorganisation // Russischer Kolonialismus in der Ukraine.– Ukrainischer Verlag in Munchen. – 1962. – B. 164-179.
- 4.187. Lenkowskyj S. Rostyslaw Jendyk (1906-1974) // Mitteilungen. Nr. 10-11. Arbeits- und Forderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften e.V. – Munchen. 1974. – B. 3-6.

Додаток Б

Десять заповідей українського націоналіста (автор С. Ленкавський)

Я дух одвічної стихії, що зберіг тебе від татарської потопи й поставив на грані двох світів творити нове життя:

1. Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за Неї.
2. Не дозволиш нікому плямити слави, ні чести Твоїї Нації.
3. Пам'ятай про великі дні наших Визвольних Змагань.
4. Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирового Тризуба.
5. Пімсти смерть Великих Лицарів.
6. Про справу не говори з тим, з ким можна, а з ким треба.
7. Не завагаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме добро справи.
8. Ненавистю і безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоїї Нації.
9. Ні просьби, ні грозьби, ні тортури, ані смерть не приневолять Тебе виявити тайни.
10. Змагатимеш до поширення сили, слави, багатства й простору Української держави.